VI

M

Annotatio

appositis

tibus

Hom

Hac etia

P V B.

VIRGILII MARONIS OPERA.

Annotationibus nouis, ijsque doctissimis Margini appositis, & Commentariorum vicem subeuntibus, quæ verum, & natiuum Poetæ sensum explicant, modò illustrata.

Homeri locis additis, & Vergilij vita.

Hac etiam vltima editione summa cura, & diligentia impressa.

TARVISII, Apud Hieronymum Righettinum. M. DC. XXXXII.

Superiorum Permissu.

PVB. VIRGILII MARONIS VITA,

AVCTORE TIBERIO DONATO.

PVBLIVS Virgilius Maro parentibus modicis fuit, & præcipuè patre Marone, quem quidam opificem figulum: plures Magi cuiusdam viatoris initio mercenarium, mox ob industriam generum tradiderunt quem cum agricolationi, reiq. rusticæ, & gregibus præfecisset socer, syluis coemundis, & apibus curandis regulam auxit Natus est, Cn. Pompeio Magno, & M. Licinio Crasso, primum COSS Iduum Octo-

De nomine vita, & moribus Poetæ.

Annus, & locus Virgilio Natalis.

Octobris die, in pago qui Andes dicitur: qui est à Mantua non procul. Prægnans mater Maia, cum fominasset enixam se laureum ramum, quem compactum terræ coalu sse, & excreuisse illico in speciem maturæ arboris, refertæ varijs pomis, & floribus, cerneret: sequenti luce cum marito rus propinquum petens, ex itinere diuertit, atque in subiecta fossa partu leuata est. Ferrunt, infantem, vt fuit editus, nec vagisse, & à deo miti vultu fuisse, vt haud dubiam spem prosperioris geniture iam tum indicaret. Et accessit aliud præsagium. Si quidem virga populea more regionis in puerperijs eodem statim loco depacta, ita breui coaluit, vt multo ante satas populos adæquarit: quæ arbor Virgilij ex eo dicta atque consecrata est, summa grauidarum, & foetarum religione suscipientium ibi, & soluentium vota.

Infantia Maronis.

Adolescentia eiuseem.

Initia ætatis, id est, vsque ad septimum annum Cræmonæ egit: & vij. anno virilem togam cepit, illis consulibus iterum quibus natus erat. Eueneque vt eo ipso de Lucretius poeta decederat. Sed virgilius Cremona Mediolanum, & inde paulo post Neapolim transijt: vbi cum litteris, & Græcis, & Latinis vehementissimam operam dedisset, tandem omni cura omniq. studio indulsit medicinæ, & mathematicis. Quibus rebus cum ante alios eruditior peritiorq. esset, se in vrbem contulit: statimq. magistri stabuli equorum Augusti amicitiam nactus, multos variosq. morbos incidentes equis curauit. At Augustus in mercedem singulis diebus panes Virgilio, vt vni ex stabularijs, dari iussit. Interea à Crotoniatis pullus equi miræ pulchritudinis Cæsari dono fuit missus: qui omnium iudicio spem portendebat virtutis, & celeritatis immensæ. Hunc cum aspexisset Maro magistro stabuli dixit, natum esse ex morbosa

Neapoli doctus est.

equa,

equa, & nec viribus valiturum, nec celeritate.
idq. verum fuisse iuuentum est. Quod cum ma-
gister stabuli Augusto recitasset, duplicari ipsi in
mercedem panes iussit. Cum item ex Gispania
Augusto canes dono mitterentur, & parentes eo-
rum dixit Virgilius, & animum celeritatemq. futu-
ram. Quo cognito, mandat iterum Virgilio panes
duplicari.

Dubitauit Augustus Octauij ne filius esset, an
alterius: idq. Maronem aperire posse arbitratus
est, quia canum, & equi naturam parentesq. co-
gnorat, Amotis igitur omnibus arbitris illum in
penitiorem patrem domus vocat, & solum rogat
an sciat, quisnam esset, & quam ad felicitandos
homines facultatem haberet. Noui (inquit Ma-
ro) te Cæsarem Augustum, & ferme æquam cum
dijs immortalibus potestatem habere scio, vt
quem vis felicem facias, Eo animo sum (respon-
dit Cæsar) vt, si verum pro rogatu dixeris, bea-
tum te, felicemq. reddam. Vtinam (ait Maro)
interroganti tibi vera dicere queam, Tunc Au-
gustus, putant alij me natum Octauio: quidam
suspicantur alio me genitium viro. Maro subridens
Facile (inquit) si impunè licenterq. quæ sentio,
loqui iubes, id dicam. Arffimat Cæsar iureiu-
randò, nullum eius dictum ægrè laturum; imò
non nisi donatum ab eo discessurum. Ad hæc ocu-
los oculis Augusti insigens Maro, Facilius (ait) in
cæteris animalibus qualitates parentum a mathe-
maticis, & philosophis cognosci possunt; in homi-
ne nequaquam possibile est. Sed de te coniectu-
ram habeo similem veri, vt quid exercuerit pater
tuus, scire possim: Atente expestabat Augustus
quidam diceret. Atille, Quantum ego rem in-
telligere possum, pistoris filius es inquit. Ob-
stupuerat Cæsar, & statim quo id pacto fieri po-
tuerit, animo voluebat. Interrumpens, Virgilius,

Faceta respō sio.

Audi (inquit) quo pacto id conijcio. Cum quæ-
dam eanuntiarim predixerimq. quæ intelligi, tri-
que non nisi ab eruditissimis summisq. viris possi-
sent, tu princeps orbis iterum, & iterum panis in
mercedem dari iussisti Quod quidem aut pistoris
aut nati pistore officium erat. Placuit Cæsar fa-
cetia. At deinceps inquit, non à pistore sed re-
ge magnanimo dona feres Illumq. plurimi fecit
& Pollioni commendauit.

Figura, & valitudo ei9.

Corpore, & statura fuit grandi aquilino co-
lore, facie rusticana, valetudine varia, nam plerun-
que à stomaco, faucibus, ac dolore capitis la-
borabat: sanguinem etiam sæpius eiecit. Cibi vi-
niq. minimi. Fama est eum libidinis pronioris
in pueros fuisse: sed boni ita eum pueros amasse
putauerunt, vt Socrates, Alcibiadem, & Plato suos
pueros, Verum inter omnes maxime dilexit Cebe-
tem, & Alexandrum quem secunda Bucolicorum
ecloga Alexim appellat, Donatum sibi ab Asinio
Pollione, vtrumq. non ineruditum dimisit: Alexan-
drum grammaticum, Cebetem vero, & poetam.
Vulgatum est cosueuisse eum cum Plotia Hieria.
Sed Asconius Pedianus affirmat, ipsum postea
minoribus natu narrare solitum, inuitatum qui-
dem se a Vario ad communionem mulieris verum

Nota Virgilij.

Partenias est appellatus.

se pertinacissime recusasse Cætera sane vita. &
ore, & animo tam probum fuisse cōstat, vt Neapo-
li Parthenias vulgo appellaretur: ac si quando Ro-
mæ (quo rarissime commeabat) viseretur, in pu-
blico sectantes, demonstrantesque se, subterfugeret
in proximum tectum. Bona autem cuiusdam
exulantis offerente Augusto non sustinuit accipe-
re. Possedit propè centies sestertium ex libera-
litatibus amicorum. Habuitq. domum Romæ
Exquillijs iuxta hortos Mœcenatianos: quam-
quam secessu Campaniæ, Siciliæq. plurimum vte-
retur. Quæcumque ab Augusto peteret repulsam

nun-

nunquam habuit. Parentibus quotannis aurum ad-
abundantem alitum mittebat; quos iam grandis
amisit: ex quibus, patrem oculis captum: & duos
fratres germanos, Silonem impuberem, Flaccum
iam adultum, cuius exitum sub nomine Daphni-
dis deflet. Inter cætera studia (vt suprà diximus)
medicinæ quoque, ac maxime mathematicæ ope-
ram dedit. Egit & causam vnam omnino nec am-
plius quam semel. Sermone tardissimum, ac pe-
ne indocto similem fuisse Melissus tradidit.

Distichon in Balistam

Opera Virgilij.

Poeticam puer adhuc auspicatus, in Balistam
ludi gladiatorij magistrum, ob infamiam latroci-
niorum coopertum lapidibus distichon fecit.

Monte sub hoc lapidum tegitur Balista sepultus
Nocte, die tutum carpe viator iter

Argumentũ culicis.

Deinde Moretum & Priapeia, & Epigrammata, &
Diras: & Culicem, cum esset annorum quinde
cim: cuius materia talis est. Pastor fatigatus æstu,
cum sub arbore obdormisset, & serpens ad illum
prorepere è palude culex prouolauit atque inter
duo tempora aculeum fixit pastori. At ille conti-
nuo culicem contriuit, & visum serpentem inter-
emit: ac sepulchrum culici statuit, & distichon
fecit.

Bucolici argumentum,

Aeneis, scribendi cõsuetudo.

Parue culex, pecudum custos tibi tale merenti
Funeris officium vitæ pro munere reddit.

Scripsit etiam (de qua ambigitur) Aetnam. Et
mox cum res Romanas inchoasset, offensus mate-
ria, & nominum asperitate, ad Bucolicã transijt;
maximè vt Asinium Pollionem, Alphenum Va-
rium, & Cornelium Gallum celebraret: quia in
distributione agrorum qui post Philippensem vi-
ctoriam veteranis Triumuirorum iussu trans Pa-
dum diuidebantur, indemnem se præstitissent. De-
inde Georgica ĩ honorem Mœcenatis edidit cum
sibi vix dum noto opem tulisset aduersus Claudij
veterani militis, vel (vt alij) putant Arij centurio-

nis violentiam; à quo in altercatione litis agrariæ parum abfuit quin occideretur. Nouiſſime autem Aeneidem aggreſſus eſt argumentum varium & multiplex, & quaſi amborum Homeri carminum inſtar; præterea nominibus ac rebus Græcis Latiniſq. commune; & in quo (quod maxime ſtudebat) Romanæ ſimul vrbis, & Auguſti origo contineretur. Cum Georgica ſcriberet, traditur quotidie meditatos manè plurimos verſus dictare ſolitus, ac per totum diem retractando ad pauciſſimos redigere, non abſurde carmen ſe, vrſæ more, parere dicens, & lambendo demum effingere; Aeneida proſa prius oratione formatam, digeſtamq. in xij. libros particulatim componere inſtituit, vt quidam tradunt. Alij eius ſententiæ ſunt, vt exiſtiment, eum ſi diutius vixiſſet, quatuor, & viginti libros vſque ad Auguſti tempora ſcripturum: atque alia quidem percurſurum, Auguſti vero geſta diligentiſſimè exequuturum quippe qui dum ſcriberet nequid impetum moraretur quædam imperfecta reliquit, alia leuiſſimis verſibus ſcripſit, quos per iocum pro tigillis, vel tibicinibus interponi a ſe dicebat, ad ſuſtinendum opus donec ſolidæ columnæ aduenirent.

Vrſe natura.

Buccolica triennio, Aſinij Pollionis ſuaſu, perfecit, Hic tranſpadanam prouinciam regebat: cuius fauore, cum veteranis Auguſti militibus Cremonenſium, & Mantuanorum agri diſtribuerentur, ſuos Virgilius non amiſit. Facta enim diſtributione, ſuos claudio, ſeu, Ario datos recuperauit. Hunc Pollionem maximè amauit Maro, & dilectus ab eo magna munera tulit; quippe qui inuitatus ad cœnam captus pulchritudine, & diligentia Alexandri Pollionis pueri eum dono accepit. Huius Pollionis filium C. Aſinium, & Cornelium Gallum, oratorem clarum, & poetam non mediocrem, miro amore dilexit Virgilius. Is tranſtulit

Alexis Virgiliana

Eupho-

Euphorionem in Latinũ, & libris quatuor amores suos de Cythereide scripsit. Hic primò in amicitia Cæsaris Augusti fuit, postea in suspicionem coniurationis contra illum adductus, occisus est. Verum vsque adeò hunc Gallũ Virgilius amarat, vt quartus Georgicorum à medio vsque ad finem eius laudem contineret: quem postea, iubente Augusto, in Aristei fabulam commutauit. Georgica septennio Neapoli. Æneida partim in Sicilia partim in Campanio vndeci annis confecit. Bucolica eo successu eddit, vt in scena quoue per cantores crebra pronunciatore recitarentur. Ac cum Cicero quosdam versus audisset, & statim acri iudicio intellexisset non communi vena editos, iussit ab initio totam Eclogam recitare: quam cum accurate pernotasset in fine ait, MAGNÆ SPES ALTERA ROMÆ, quasi ipse lingue Latinæ spes prima fuisset, & Maro futurus esset secunda. Quæ verba postea Æneidi ipse inseruit.

Indiciũ Ciceronis de Marone,

Georgica reuerso ab Actiaca victoria Augusto, atque reficiendarum virum causa Atelle commoranti, per continum quattriduum legit: suspiciente Mæcenate legendi vicem, quoties interpellaretur ipse vocis offensione. Pronunciabat autem maxima cum suauitate, & lenocinijs miris. Seneca tradidit, Iulium Montanum poetam solitum dicere inuolaturum se quædam Virgilio, & si vocẽ posset, & os, & hypocrisim eosdem enim versus, eo pronunciante, bene sonare: sine illo inarescere, quasi mutos. Æneidos vix dum cœptæ tanta extitit fama, vt Sext, Propertius non dubitarit sic prædicare.

Cedite Romani scriptores, cedite Graij.
Nescio quid maius nascitur Iliade.

Augustus verò, cum iam fortè expeditione Cantabrica abestet, & suplicibus, atque, minacibus per locum litteris efflagitaret, vt sibi de

Æneide (vt ipsius verba sunt) vel prima carminis hypographia, vel quod libet colon mitteret: negauit se facturum Virgilius. Cui tamen multò post, perfectâ demum materia tres omnino libros recitauit; secundum videlicet, quartum, & sextum. Sed hunc præcipuè ob Octauiam: quæ cum recitationi interesset, ad illos de filio suo versus, (Tu Marcellus eris,) defecisse fertur: atque ægrè refocillata, dena sestertia pro singulo versu Virgilio dari iussit. Recitauit, & pluribus, sed neque frequenter, & fermè illa de quibus ambigebat, quo magis iudicium hominum experiretur. Erotem librarium, & libertum eius, exactæ iam senectutis, tradunt referre solitum, quondam in recitando eum duos dimidiatos versus complesse ex tempore: & huic (Misenum Æolidem adiecisse, quo non præstantior alter.) Item huic, (Ære ciere viros,) simili calore iactatum, subiunxisse (Martemque accendere cantu.) statimque sibi imperasse, vt vtrumque volumini adscriberet. Bucolica Georgicaq. emendauit.

Fecunditas ingenij Virgilij.

Bucolic. & Georgica emendata.

Obitus Maronis.

Reciprocatio mala.

Anno verò quinquagesimo secundo vt vltimam manum Æneidi imponeret, statuit in Græciam, & Asiam secedere, trienniòque continuo omnem operam limationi dare; vt in reliqua vita tantum philosophiæ vacaret. Sed cum aggressus iter, Athenis occurisset Augusto ab Oriente Romam reuertenti, vna cùm Cæsare redire statuit. At cum Megara, vincinum Atgenis oppidum, visendi gratia peteret, languorem nactus est: quem non intermisse nauigatio auxit, ita vt grauior in dies, tandem Brundusium aduentarit, vbi diebus paucis obijt, decimo Calend. Octobris C. Plautio, & Q. Lucretio, COSS. Qui cum grauari morbo sese sentiret, scrinia sæpe, & magna instantia petiuit, crematurus Æneida. quibus negatis, testamento, comburi iussit, vt rem inemendatam im-

per-

perfectamque Tucca, & Varius monuerunt, id Augustum non permissurum, Tunc eidem Vatio ac simul Tuccę scripta sub ea conditione legauit, ne quid adderent quod à se editum non esset: & versus etiam imperfectos, siqui erant, relinquerent Voluit etiam eius ossa Neapolim transferri, vbi diu suauissimè vixerant: ac extrema valetudine hoc ipse sibi epitaphium fecit distichon.

Mantua me genuit: Calabri rapuere: tenet nunc.
Parthenope. cecini pascua, rura, duces,

Translata igitur iussu Augusti eius ossa (prout statuerat) Neapolim fuere; sepultaque via Puteolana, intra lapidem secundum. suoq. sepulchro id distichon, quod fecerat, inscriptum est. Hæredes fecit ex dimidia parte, Valerium Proculum, fratrem ex altera parte: ex quarta Augustum: ex duodecima Mecenatum: ex reliqua L. Valerium, & Plotium Tuccam, qui eius Æneidem post obitum (prout petiuerat) iussu Cæsaris emendauerunt Nam nullius omniū sententia crematu Æneis digna visa fuit de qua re Sulpitij Carthaginensis extant huiuscemodi versus.

Hæredes Maronis.

Sulpitius Carthaginensis,

Iusserat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygium quæ cecinere ducem:
Tucca Vetat, Variusque simul tu maxime Cæsar
Non sinis, & Latiæ consulis historiæ.
Infelix gemino cecidit propè Pergamos igni,
Et pene est alio Troia cremata rogo.

Extant, & Augusti de ipsa eadem re versus plures & clarissimi quorum initium est,

Augusti versus.

Ergo ne supremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnaque dictiloqui morietur musa Maronis?
Et paulo post.
Sed legum seruanda fides. suprema voluntas.
Quod mandat, fierique iubet, parere necesse est,

Frangatur potius legum veneranda poteſtas,
Quam tot con geſtos noctesq. dieſq. labores
Hauſerit vna dies Et ea quæ ſequuntur.

Nihil igitur auctore Auguſto Varius addidit,quod & Marò præceperat:ſed ſummatim emendauit, vt qui verſus etiam imperfectos, ſiqui erat. reliquerit. Hos multi mox ſupplere conati, non perinde valuerunt; ob difficultatem,quòd omnia fere apud eum hemiſtichia (prǽter illud quem tibi iam Troia peperit)ſenſum videntur habere perfectum. Nilus grãmaticus audiſſe ſe à ſenioribus dicebat, Variũ duorum librorum ordinem commutaſſe, & qui tum ſecundus erat in tertium locum tranſtuliſſe: etiam primi lib. correxiſſe principium his demptis verſibus.

Ille ego, qui quondam gracili modulatus auena.
Carmen, & egreſsus ſyluis, vicina coegi
Vt quamuis auido parerent arua colono,
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis.
Arma virumq. cano.

Obtrectatores Virgilio nunquam defuerunt: nam nec Homero quidem. Prolatis Bucolicis, innominatus quidam reſcripſit Antibucolica, duas modò Eclogas,ſed inſulſiſſimè παρῳδήσας quarum priori initium eſt.

Obtrectatores Maronis.

Tityre, ſi toga calda tibi, eſt quo tegmine ſagi?

Sequentis.

Dic mihi Demœta, cuium pecus? anne Latinum?
Non, verum Ægonis, noſtri ſic rere loquuntur.

Alius, recitante eo ex georgicis, Nudus erã, ſere nudus; ſubiecit, habebis frigore febrem.

Eſt & aduerſus Aeneida liber Carbilij Pictoris, titulo Aeneidomaſtix. M. Vipranius eum à Mæcenate

cenate ſuppoſitum, appellabat nouæ κακοζηλια repertorem; dicebatq. neque tumidum eſt, neque exile, ſed communibus verbis opus illud confeciſſe. Herennius vitia eius tantum contraxit. Perilius Fauſtinus furta. Sunt, & Q. Octauij Auiti volumina, quibus annotatur, quos, & vnde verſus tranſtulerit Aſconius. Pedianus, libro quem contra obtrectatores Virgilij ſcripſit, pauca admodum ei obiecta proponit, & potiſſimum, quòd non recte hiſtoriam contexuit, & quò pleraque ab Homero ſumpſit. Sed hoc crimen ſic defendere aſſuetum ait cur non illi quoque eadem furta tentarent? Verùm intellecturos, facilius eſſe Herculi clauam, quam Homero verſum ſurripere. Et tamen deſtinaſſe. ſecedere vt omnia ad ſacietatam maleuolorum decideret. Refertetiam Pedianus, benignum, cultoremq. omnium honorum; atq eruditorum fuiſſe, & vſque adeo inuidiæ expertem, vt ſi quid eruditè dictum inſpiceret alterius, non minus gauderet, ac ſi ſuum fuiſſet. neminem vituperare; laudare bonos. ea humanitate eſſe, vt, niſi peruerſus, maxime quiſque illum non diligeret modo, ſed amaret. Nihil proprij habere videbatur. Eius bibliotheca non minus alijs doctus patebat, ac ſibi. Illudq. Euripidis antiquum ſæpe vſurpabat, τὰ τῶν φίλων κοινὰ communia eſſe amicorum omnia. Quare coæuos omnes poetas ita ad iunctos habuit, vt cum interſe plurimum inuidia arderet, illum vna omnes colerent. Varius, Tucca, Horatius, Gallus, Propertius. Anſer vero, quoniam Antonij partes ſequutus eſt, illum non obſeruaſſe dicitur Cornificius ob peruerſam naturam illum non tulit. Gloriæ verò adeo contemprorem fuit, vt cum quidam verſus quoſdam ſibi adiſcriberent, eaq. de re docti haberentur, non modò ægre non ferebat, immò voluptuoſum id

sibi erat. Cum enim distichon, quod laudem, felicitatemq. Augusti continebat, fecisset, valuisq. non nominato auctore infixisset (id erat huiusmodi.

Distichon in laude Augusti.

Nocte pluit tota, redeunt spectacula mane:
Diuisum imperium cum ioue Cæsar habet,)

Diu quæritans Augustus cuiusnam hi versus essent, eorum auctorem non inueniebat. Bathyllus verò, poeta quidam mediocris tacentibus alijs, sibi adscripsit. Quamobrem donatus honoratusque à Cæsare fuit. Quod æquuo animo non ferens Virgilius, ijsdem valuis affixit quater hoc principium, (Sic vos non vobis) Postulabat Augustus, vt hi versus complerentur. quod cum frustra aliqui conati essent, Virgilius præposito disticho sic subiunxit.

Hos ergo versiculos feci, tulit alter honores
Sic vos non vobis nidificatis aues.
Sic vos non vobis vellera fertis oues.
Sic vos non vobis mellificatis apes.
Sic vobis non vobis fertis aratra boues.

Quo cognito aliquamdiu Bathyllus Romæ fabula fuit, Maro vero exaltatior. Cum is aliquando Ennium in manu haberet, rogareturque quidnam faceret respondit, se aurum colligere de stercore Ennij. Habet enim poeta ille egregias sententias sub verbis non multum ornatis. Interroganti Augusto quo pacto feliciter ciuitas, gubernaretur. Si prudentiores (inquit) temonem tenuerint, & boni malis præponantur: itaq. optimi suos habeant honores: nulli tamen aliorum iniusti quicquam fiat: At Mæcenas Quid, inquit, Virgili satietatem homini non affert? Omnium rerum, respondit, aut similitudo, aut multitudo stomachum facit, præter intelligere. Idem interrogauit, quo pacto quis altam, felicemque eius fortunam seruare potest? Cui Maro, Si, quantum honore ac diuitijs

alijs præstantior sit, tanto liberalitate, & iustitia alios superare nitatur. Solitus erat dicere, nullam virtutem commodiorem homini esse patientia, ac nullam asperam adeò esse fortunam, quam prudenter patiendo vir fortis non vincat.

Quam sententiam in quinto Æneidos, inseruit,

Nate Dea, quò fata trahunt, retrahuntque, sequamur.

Quicquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est. Cum quidam eius amicus Cornificij in eum maledicta, & immitia sibi narraret. Quam putas, inquit esse huiusce maleuolentiæ causam? Nam, neque vnquam Cornificium offendi, & eum amo. An. inquit, Hesiodi sententiæ non meministi, vbi ait, architectum architecto inuidere, & poetam poetæ? Demalis (inquit) Græcus ille intellexit. nam boni eruditiores amant; Sed magna cum mea laude, & gloria vindictam in manu habeo. Maiore enim cura virtuti intendam: atque quo elegantior ego fiam, eo vehementius inuidia rumpetur. Erat Augusto familiaris Filistus quidam, orator, & poesim mediocriter doctus, cui multiplex, variumque ingenium erat: quique omnium omnia dicta reprehendere conabatur; non vt verum dignosceret (quod Socrates facere con sueuit,) sed vt eruditior videretur. Hic Virgilium. vbicumque conuenire dabatur, maledictis; salibusque vexabat. Quare ille sępe aut tacibundus discedebat, aut suffusus, pudore tacebat. Verùm cum Augusto audiente elinguem illum diceret, & causam etiam suam, si linguam haberet, defendere nequire: Tace (inquit) tabula. Nam hæc mea taciturnitas defensorem causarum mearum Augustum fecit, & Mæcenatem: & ea tuba. cum volo, loquor, quæ vbique, & diutissimè audietur, Tu loquacitate non modò aures hominum, sed muros rumpis, Augustus verò Filistum graui vul-

Cornificius.

tu increpauit. Tunc Maro, Si tempus Cæsar (inquit) tacendi hic sciret, raro loqueretur. Tacendum enim semper est, nisi cum taciturnitas tibi noceat, aut oratio alijs posit. Nam qui contendit, & an contentionis finis vtilis sit non nouit, stultis illum annumerandum, sapientes putant. Posteaquā Augustus summa rerum omnium potius est, venit in mentem, an conduceret, tyrannidem omittere, & omnem potestatem annuis, consulibus, & Senatui Remp. reddere, in qua re diuersæ sententiæ consultos habuit Mecenatem, & Agrippam. Agrippa enim, vtile sibi fore etiam si honestum non esset, relinquere tirrannidem longa oratione contendit. quod Mæcenas dehortari magnopere conabatur. Quare Augusti animus & hic ferebatur, & illinc. Erant enim diuerse sententiæ varijs rationibus firmatæ. Rogauit igitur Maronem, an conferat priuato homini, se in suam Rempublicam tyrannum facere. Tum ille, Omnibus ferme (inquit) Rempublicam occupatibus molestia ipsa tyrannis fuit, & ciuibus, quia necesse erat propter odia subditorum aut eorum iniustitiam, in magna suspicione, magnoque timore viuere: sed si ciues iustum aliquem scirent, quem amarent plurimum, ciuitati id vtile esse si in eo vno omnis potestas foret. Quare si iustitiam (quod modò facias) omnibus in futurum nulla hominum facta compositione, distribues, dominari te, & tibi conduceret, & orbi. Beneuolentiam enim omnium ita habes, vti Deum, & adorent, & credant. Eius sententiam sequutus Cæsar principatum tenuit. Audiuit à Silone præcepta Epicuri cuius doctrinę sociū habuit Varium. Quāuis diuersorum philosophorum opiniones libris suis inseruisse de animo maxime videatur, ipse tamen fuit Academicus. Nam platonis sententias omnibus alijs pretulit.

f Platonicum fuisse.

Nunc, quoniam de auctore summatim diximus de

de ipſo iam carmine dicendum videtur: quod bifariam tractati ſolet, hoc, eſt, & ante opus, & in ipſo opere. Ante opus: titulus, cauſa intentio. Titulus, in quo quæritur cuius. ſit Cauſa, vnde ortum ſit, & quare hoc potiſſimum ſibi adſcribendum poeta præſumpſerit. Intentio, in qua cognoſcitur quid efficere conetur poeta. In ipſo opere ſane tria ſpectantur: Numerus ordo, explanatio. Quamuis igitur multa ψευδόλραωα, id eſt, falſa inſcriptione ſub alieno nomine ſunt prolata, Vt Tyeſtes, tragœdia huius poetæ quam Varius e di dit pro ſua, & alia huiuſcemodi: tamen Bucolica liquido Virgilij eſſe minimè dubitandum eſt; præſertim cum ipſe poeta, tanquam hoc metuens, in principio Aeneidos ſua eſſe teſtatus ſit: ſic dicens.

Bucolica.

Ille ego, qui quodam gracili modulatus auena. & reliqua.

Idem in fine Georgici carminis.

Carmina qui luſi paſtorum, audaxq. iuuenta.
Tytire te patulæ cecini ſub tegmine fagi.

Bucolica autem, & dici, & recte appellari, vel hoc ſolum indicium ſuffecerit, quòd hoc eodem nomine apud Theocritum cenſeantur. Verùm ratio quoque demonſtranda eſt. Tria ſunt paſtorum genera quæ dignitatem in Bucolicis habent; quorum qui minimi ſunt ſαιπόλο, dicuntur à Græcis, ijdem à nobis captari? paulo honoratiores, qui αιομε᾽ει, ide eſt, opiniones, dicuntur; honeſtiſſimi, & maximi βρυκολος, quos bubulcos dicimus. Vnde igitur magis decuit paſtorali carmini nomen imponi, quam ab eo gradu, qui apud paſtores excellentiſſimus inuenitur?

Cauſa dupliciter inſpici ſolet ab origine carminis, & à voluntate ſcribentis. Originem autem Bucolici carminis; alij ob aliam cauſam ferunt. Sunt enim qui à Lacedæmonis paſtoribus Dianæ

primùm carmen hoc redditum dicant cum eidem Deæ propter bellum, quod toti Græciæ illo tempore Perſe inferebant exhiberi per virgines de more ſacra non poſſent. Alij ab Oreſte circa Siciliam vago id genus carminis Dianæ redditum loquuntur, per ipſum atque paſtores: quo tempore de Scythiacum Pylade fugerat, ſurrepto numinis ſimulacro, & celato in faſce lignorum. Vnde Faſcelidem Dianam perhibent nuncupatam apud cuius aras Oreſtes per ſacerdotem eiuſdem numinis Iphigeniam ſororem ſuam à patricidio fuerat expiatus. Alij, Apollini Nomio, paſtorali, ſcilicet, Deo, qua tempeſtate Admeti boues pauerat. Alij libero, Nympharum, ſcilicet, & Satyrorum, & id genus numinum principi, quibus placet ruſticum carmen. Alij. Mercurio Daphnidis patri paſtorum omnium principi, & apud Theocritum, & apud hunc ipſum poetam. Alij in honorem Panos ſcribi putant peculiariter paſtoralis Dei. Alij item in honorem Sileni, Syluani, atque Faunorum. Quæ cum omnia dicantur. illud erit probatiſſimum, Buccolicum carmen originem ducere à priſcis temporibus, quibus vita paſtoralis exercita erat; & ideo velut aurei ſæculi ſpeciem in huiuſmodi perſonarum ſimplicitate cognoſci: & merito Virgilium proceſſurum ad alia carmina non aliunde cœpiſſe, niſi ab ea vita, quæ prima in terris fuit. Nan poſtea rura culta, & ad poſtremum pro cultis & ferac bus terris bella ſuſcepta. Quod videtur Virgilius in ipſo ordine operum ſuorum voluiſſe monſtrare, cum paſtores primò, deinde agricolas canit, & ad vltimum bellatores.

Reſtat, vt quæ cauſa voluntatem attulerit poetæ Bucolica potiſſimùm, ſcribendi, cõſiſteremus. Aut enim dulcedine carminis Theocriti, & admiratione eius illectus eſt: aut ordinem temporum

eſt

Est sequutus erga vitam humanam, vt supra diximus: aut tres modos elocutionum, quos χαρακτῆρας Græci vocant. ἰσχὸν, qui tenuis ἁδρὸν, qui validus: μέσον, qui moderatus intelligitur. Credibile erat Virgilium, qui in omni genere præualuerit, Bucolica primum, Georgica secundum. Aeneida tertium voluisse conscribere. Aut ideo potius primò Bucolica scripsit, vt in eiusmodi carmine (quod, & paulo liberius, & magis varium quam cætera est) facultatem haberet captandæ Cæsaris indulgentiæ, recuperandique agri, quem amiserat. Ob hanc causam die tertio Iduum Martiarum, C. Cæsare interfecto, cum Augustum Cæsarem penè puerum veterani milites, non abnuente Senatu sibi ducem constituissent, exorto ciuili bello, Cremonenses cum cæteris eiusdem studij, aduersarios Augusti Cæsaris addiuuerunt. Vnde factum est, vt cum victor Augustus in eorum agros veteranos deduci iussisset non sufficiente agro Cremonensium, Mantuani quoquè (in quibus erat Virgilius) maximam partem suorum finium perdiderint: eo quod vicini Cremonensibus fuerant. Sed Virgilius, Augusti familiaritate, suoq. carmine fretus, centurioni Ario obsistere ausus est. Ille statim, vt miles ad gladium manum admouit. Cumq. se in fugam proripuisset poeta, non prius persequendi finis fuit, quàm se in fluuium Virgilius coniecisset. Sed postea Mæcenate, & Pollione, & ipso Augusto fauentibus, agros suos recepit.

Intentio libri, quam σκοπὸν Græci vocant imitatione Theocriti poetæ constituitur, qui Siculus, & Syracusanus fuit. Est etiam intentio in laudem Cæsaris, & principium ceterorum, per quos in sedes suas redijt, omnia deduci. Vnde, vt, & delectationem, & vtilitatem finis contineret, secundum præcepta cuncta confecit.

Quæri

Eclogarum numerus.

Quæri solet, cur non plures quam decem Eclogas conscripserit quod nequaquam mirandum videbitur ei, qui consideraverit etatem scenarum pastoralium, quæ vltra hunc numerum non potest proferi: præsertim cum ipse poeta (circumspectior Theocrito vt ipsa res indicat) videatur metuere, ne illa Ecloga, quæ Pollio inscribitur, minus rustica videatur: cum ipsam sic præstruat ipse, dicens, (Sicelides Musæ, paulo maiora canamus.) Et item similiter in alijs duabus facit, Illud tenendum esse prædicimus in Bucolicis Virgilij. neque nusquam neque vbique aliquid figurate dici, hoc est, per allegoriam. Vix enim propter laudem Cæsaris, & amissos agros, hæc Virgilio conceduntur: cum Theocritus (quem hic noster toto studio imitari conatur (simpliciter omnino conscripserit.

Eclogarum nomina.

Quod autem in ipso carmine tractari solet, est numerus, ordo explanatio. Numerus Eclogarum manifestus est, nam decem sunt ex quibus propriè Bucolicæ septem esse creduntur. nam tres vltimæ propriè Bucolicè dici non debent, Pollio scilicet, Silenus, & Gallus. Prima igitur continet conquestionem publicam, & priuatam gratulationem de agro, & dicitur Titirus, Secunda amorem pueri; & dicitur Alexis. Tertia, certamen pastorum, & dicitur Palæmon. Quarta, genethliacum; & dicitur Pollio. Quinta, epitaphium; & dicitur Daphnis, Sexta, Metamorphosim: & dicitur Varius, aut Silenus, Septima amores diuersorum sexuum, & dicitur Corydon. Octaua, Pharmaceutria: & dicitur Damon. Nona continet Poetæ conquestionem de amisso agro; & dicitur Mœris, Decima, desiderium Galli, & dicitur Gallus.

Carmini qualitas.

Quod ad ordinem spectat. illud scire debemus, in prima tantum, & vltima Ecloga poetã voluisse ordinem seruare; quoniam in altera principium con-

constituit, vt in Georgicis ait, (Tityre, te patulæ cecini sub tegmine fagi.) In altera ostendit finem; quippe qui dicat, (Extremum hunc Arethusa mihi concede laborem.) Verùm inter ipsas Eclogas pastoralem, conscriptumq. ordinem nullum esse, certissimum est. Sed sunt qui dicant, initium Bucolici carminis non Tityrum esse; sed illam, (Prima Syracusio dignata est ludere versu) Superest explanatio; ad quam antequam veniamus, dixerim, tenue esse Bucolicum carmen, & vsque adeo ab heroico charactere distare, vt versus quoque hui' carminis suas quasdam cæsuras habeant, & suis legibus distnguantur. Nam cum tribus probetur metrum, cæsura, scansione modificatione: non erit Bucolicus versus nisi in quo, & pes primus partem orationis absoluerit, & tertius trochæus fuerit, & cæsura, & quartus pes, dactylus magis quàm spondæus, partem orationis terminauerit, quintus, & sextus pes ex integris dictionibus fueri; quod Virgilius à Theocrito sæpe seruatũ, v ctus, operis difficultate, neglexit in solo principio, incertum industria an casu, has cæsuras seruauit. Nam (Titire) dactilus partem orationis absoluit (tu patullæ recu) tertium trochæum, quamuis de composita dictione conclusit: (bans sub,) quartum spondæum pro dactylo. Cum autem subiunxit. (tegmine fagi, terminatis partibus orationis integrum comma perfecit. Cuius rei diligentiam licet in Theocriti fermè omnibus versibus admirari. Qui verò suprà dicta acri iudicio, diligenterq. considerarit facilè intelliget quæ in Georgicis intentio, quiq. finis fuerit, nec minus etiam in Æneide. Poematis

Genera poematis.

styli genera tria sunt. aut enim actiuum vel imitatiuum, quod Græci δραματικὸν, appellant: in quo personæ loquentes introducuntur sine poetæ inter loqutione: vt sunt Tragœdiæ, & Comœdiæ δρᾶν enim Græcè agere dicitur, quo genere scripta est

prima, (Titire tu patulæ : & nona.) Quo te Mœri pedes; Aut enarratiuum, quod Græci διηγηματικὸν appellant: in quo poeta ipſe loquitur ſine interpoſitione perſonæ, tres primi Georgicon libri item Lucretij carmina. Aut commune, vel miſtum quod Græci μικτὸν appellant, vbi, & poeta ipſe loquitur, & introductæ perſonæ; vt eſt Virgilij Æneis.

Quæ ſequuntur carmina, Octauio Auguſto cõſen ſu magno adſcribuntur; quorum argumentum cum ex ipſis ſtatim, tũ ex ijs, quæ in eius vita, & in illo Caij Plinij loco, ex libri vij. capite xxx. legiſti, patere poteſt. Et duobus quæ illi ſubiuncta ſunt epigrammatis, priore rogatur vt ſupremæ Virgilij voluntati de cremandis ſuis carminibus, obtemperari non permittat: poſteriore, gratiæ illi aguntur quod non permiſerit.

Ergone ſupremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas; ergo ibit in ignes,
Magnoq. docti loqui morietur Muſa Maronis?
Ah ſcelus indignum: ſoluetur littera diues?
Et poterunt ſpectare oculi, nec parcere honori
Flamma ſuo? dignumq. operis ſeruate decorem?
Noſter Apollo vera Muſæ prohibete Latinæ.
Liber, & alma Ceres ſuccurite: veſter in armis
Miles erat, veſter docilis per rura colonus.
Nã docuit, quid ver ageret, quid cogeret æſtas
Quid daret autumnus, quid bruma nouiſſima ferret.
Aura reformauit, ſociauit vitibus vlmos,
Curauit pecudes apibus ſua caſtra dicauit
Hæc dedit, vt pereant? ipſum ſi dicere fas eſt.
Sed legum ſecunda fides: ſuprema voluntas
Quod mandat fieriq. iubet, parere neceſſe eſt:
Frangatur potius legum veneranda poteſtas,
Qua tot congeſtos noctesq. dieſq. labores
Hauſerit vna dies ſupremaq. iuſſa parentis,
Amittant vigilaſſe ſuum, ſi fortè furenti
Errauit ſub morte dolor: ſi lingua loquuta eſt
Neſcio quid, titubãte animo: nõ ſponte, ſed altis
Expugnata malis, odio languoris iniqui:
Si mens cæca fuit: iterum ſentire ruinas
Troia ſuas, iterum cogetur reddere voces,

Ardebit misere post vulnera vulnus Elisæ?
Tam sacrum soluetur opus? tot bella tot ense,
In cineres dabit hora nocens, & perfidus error,
Huc huc Pierides nemorum per lustra sorores
Tendite, & ardentes ignes fluuia libus vndis
Mergite; ne pereat tam clari musa poetæ.
Flammaq. vanescat: viuat Maro clarus in orbe,
Ingratuisq. sibi sed quod malè iusserat ille,
Sit vetuisse meum, sacer est post tempora vitæ.
Imo sit æternum, tota resonante Camœna
Carmen: & in populo diui sub numine nomen
Laudetur, placeat, vigeat, relegatur, ametur.

CORNELII GALLI vel potius incerti Auctoris

De Æneide Virgilij, ad Octauium Aug.

TEmporibus lætis tristamur, maxime Cæsar,
Hoc vno amisso, quem gemo, Virgilio.
Sed vetuit relegi (si tu patiere) libellos.
In quibus Æneam condidit ore sacro.
Roma rogat, precibus totus tibi supplicat orbis,
Ne pereant flammis tot monimenta ducum.
Atque iterum Troia, sed maior flamma cremabit.
Fac laudes Italum, fac tua facta legi.
Æneamq. suum fac maior nuncius ornet.
Plus fatis possunt Cæsaris ora Dei.

SVPLICII CARTHAGInensis De pręcedentibus Octauij versibus.

IVsserat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygium quæ cecinere ducem.
Tucca, vetat, Variusq. simul: tu maxime Cæsar,
Non sinis, & Latiæ consulis historiæ.
Infœlix gemino cecidit propè Pergamon igni,
Et pene est alio Troia cremata rogo.

In Lapide antiquiſſimo in Sicilia reperto.

ALmo, Theon, Thyrſis, nati ſub monte Pelori,
Semine diſparili Laurente, Lacone, Sabina,
Vite Sabina. Lacon ſulco, ſue cognita Laurens,
Almo puer pubeſq. Theon, ſed Thyrſis epœbus,
Thyrſis oues vitulos Theon egerat, Almo capellas.
Canna Almo, Thyrſis ſtipula, Theon ore melodit,
Nais amat Thyrſin, Glauce Almon, Niſa Theonem,
Niſa roſas, Glauce violas, dat lilia Nais.

Narbone ex marmore vetuſtiſſimo.

VT belli ſonuere tubæ, violenta peremit
Hyppolite Theotranta Lyce Clonon. Oibalon Alce,
Oibalon enſe, Clonon iaculo, Teotranta ſagitta,
Oibalus ibat equo, curru Clonus, & pede Theotras
Plus puero Theotra. puer, Oibalꝰ, & Clonus ĩfans,
Figitur ora Clonus, latus Oibalus. ilia Theotras.
Argolicus Theotras, Myſeus Clonus, Oibalus Arcas.

PVB. VIRGILII MARONIS.

BVCOLICA.

ECLOGA I.

TITYRVS.

ARGVMENTVM.

Mælibeus pastor, cuius nomine quemuis Mantuanum pastorem hic intelligimus finibus suis pulsus à milite veterano, calamitatem suam hac ecloga deplorat, & ex collatione felicitatis Tityri, vicini sui miserias suas exaggerat. Contra Tityrus, qui Virgilij personam sustinet, recuperatis prędijs suis iam securus, Augustum otij sui auctorem, multis in cœlum laudibus effert. Sub finem eclogæ Mælibeum imminente iam nocte, rustica quadam comitate ad hospitium inuitat.

MELIBOEVS. TITYRVS

1 Vt securi, & otiosi solent.
2 In vmbra.
3 Pro exulamus.
4 Otiosus.
5 Hanc otiosam tranquillitatem. Quidam tamen exp. Hanc libertatem.
6 Augustus à me semper, vt Deus coletur ob sua in me beneficia.
7 Imperson. Turbæ fiunt, Tumultus excitantur.
8 Longe ante progredientes ita vt non assequar.
9 Abest hic versus multis cod. & nothus putatur.
10 Depulsos à lacte portare.

Tityre tu patulæ 1 recubans 2 sub tegmine fagi
Syluestrem tenui musam meditaris auena.
Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arua,
Nos 3 patriam fugimus: tu Tityre 4 lentus in vmbra
Formosā resonare doces Amaryllida syluas,
TI. O Melibœe, Deus nobis 5 hæc otia fecit.
Namq. erit ille mihi semper 6 Deus, illius aram
Sæpe tener nostris ab ouilibus imbuet agnus.
Ille meos errare boues (vt cernis) & ipsum
Ludere, quæ vellem, calamo permisit agresti.
ME. Nō equidē inuideo, miror magis: vndiq. totis
Vsque adeo 7 turbatur agris, en ipse capellas
8 Protinus æger ago hanc etiam vix Tityre duco
Hic inter densas corylos modò namq. gemellos,
Spem gregis, ah, silice in nuda connixa reliquit.
Sæpe malum hoc nobis (si mens non læua fuisset)
De cælo tactas memini prædicere quercus,
9 Sæpe sinistra caua prædixit ab ilice cornix.
Sed tamen iste Deus qui sit, da Tityre nobis.
TI. Vrbē quàm dicunt Romam, Melibœe putaui
Stultus ego huic nostræ similem, quò sæpe solemus
Pastores ouium teneros 10. depellere fœtus.
Sic canibus catulos similes, sic matribus hædos
Noram: sic paruis componere magna solebam.
Verū hæc tantum alias inter caput extulit vrbes
Quantum lenta solent inter viburna cupressi.

ME.

ME. Et quæ tanta fuit Romam tibi causa videndi.
TI. Libertas: quæ sera tamen respexit inertem,
Candidior post quam tondenti barba cadebat:
Respexit tamen, & longo post tempore venit,
1 Postquã nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
Namq (fatebor enim) dum me Galatea tenebat,
Nec spes libertatis erat, nec cura peculi.
Quamuis multa meis exiret victima septis,
Pinguis, & ingratæ præmeretur caseus Vrbi,
Non vnquã grauis ære domũ mihi dextra redibat
ME. Mirabar, quid mæsta Deos 2 Amarylli voca (res,
Cui pendere sua patereris in arbore poma:
Tityrus hinc aberat. Ipsæ te Tityre pinus,
Ipsi te fontes, ipsa hæc 3 arbusta vocabunt.
TI. Quid facerem? neq; seruitio me exire licebat,
Nec tamen 4 præsentes alibi cognoscere Diuos.
Hic illum vidi 5 iuuenem, Melibæe, quotannis
6 Bis senos cui nostra dies altaria fumant.
Hic mihi responsum primus dedit ille petenti:
Pascite, vt antè, boues, pueri, submittite tauros.
ME. Fortunate senex, ergo tua rura manebunt:
Et tibi magna satis. quamus lapis omnia nudus,
Limosaq. palus obducat pascua iunco.
Non insueta graues tentabunt pabula fætas,
Nec mala vicini pecoris contagia lædent.
Fortunate senex, hic inter 7 flumina nota,
Et fontes 8 sacros frigus captabis opacum.
Hinc tibi, quæ semper vicino ab limite sepes
Hyblæis apibus florem depasta salicti,
Sæpe leui somnum suadebit inire susurro:

1 Ex quo incolui Romã, Mantua relicta.

2 Apostrophe ad vrbe Romam.

3 Arbusti iuæ vites, i. arboribus maritatæ.

4 Propitios.

5 Augustum

6 Cui singulorum mensium Kalendis rem diuinam facio.

7 Padum, & Mincium.

8 Sacros Naiadibus nymphis.

1 Arbusti putator.

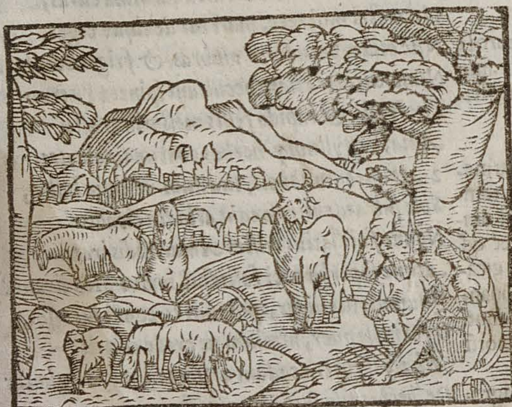
Hinc alta sub rupe canet 1 frondator ad auras,
Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
Nec gemere aeria, ceßabit turtur ab ulmo.
TI. Antè leues ergo pascentur in æthere cerui,
Et freta destituent nudos in littore pisces:
Antè pererratis amborum finibus, exul,
Aut Ararĩ Parth⁹ bibet, aut Germania Tigrim,
Quàm nostro illius labatur pectore vultus.
ME. At nos hinc, alij sitientes ibimus Afros,
Pars Scythiã, & rapidum Cretę veniemus Oaxẽ
Et penitus toto diuisos orbe Britannos.
En vnquam patrios longo post tempore fines,
Pauperis, & tuguri congestum cespite culmen,
Post aliquot (mea 2 regna) videns mirabor. 3 aristas?
Impius hæc tã culta noualia miles habebit?
* Barbarus has segetes? en quo discordia ciues,
Perduxit miseros: en queis conseuimus agros.
Insere nunc Melibœe pyros, pone ordine vites:
Ite meæ (quondam felix pecus) ite capellæ.
Non ego vos post hac viridi proiectus in antro
Dumosa pendere procul de rupe videbo.
Carmina nulla canam: non, me pascente, capellæ
Florentem cytisum, & salices carpetis amaras.
TI. Hic tamen hac mecũ poteris requiescere nocte
Fronde super viridi. sunt nobis mitia poma,
Castaneæ 4 molles, & 5 pressi copia lactis:
Et iam summa procul villarum culmina fumãt,
Maioresq. cadunt altis de montibus vmbræ.

2 Quod mihi est istar regni.
3 Ex aristis mess. anni in intell.
* Hom. in Il. 23. num. 23.
4 Maturæ. At No. Recentiores.
5 Coaguli.

ECLO-

ECLOGA II.

ALEXIS.

ARGVMENTVM.

Corydon pastor. Alexidis pueri amore captus, nihil eorum prætermittit quæ ad puerilem animum demulcendum, mutuumq. amorem conciliandum, possunt pertinere, verùm, vbi se neque querelis, neque blanditijs, aut munusculis quidquam proficere intelligit, tandem ad se rediens, dementiamque suam agnoscens, ad intermissam rei familiaris curam sibi statuit reuertendum vt auffeto labore infelicis sui amoris (qui fere ex otio nasci solet) tædiū discutiat. Sub Corydone autem (si Donato credimus) Virgilium; sub Alexide Alexandrum intelligimus, Pollionis puerū:q;ab eo postea dono acepit.

FOrmosum pastor Corydon ardebat Alexim,
Delicias domini; nec quid speraret habebat.
Tantùm inter densas, vmbrosa cacumina fagos
Assiduè veniebat: ibi hæc 1 incondita solus

1 Quæ pro fundebat nō versu, & in clusa numeris, vt, hic sunt. Vel potius indigesta, & confusa.

Montibus, & Syluis studio iactabat inani.
O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas,
Nil nostri miserere. mori me denique coges.
Nũc etiam pecudes 1 vmbras, & frigora captant
Nunc virides etiam occultant spineta lacertos
Thestylis, & rapido fessis messoribus æstu
Allia, serpyllumq. herbas contundit olentes.

1 Vmbrosa frigore, siue opacum frigus.

2 At mecum raucis, tua dum vestigia lustro,
Sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.
Nonne fuit satius tristes Amarillidis iras,
Atque superba pati fastidia? nonne Menalcam?
Quamuis ille niger, quamuis tu candidus esses,
O formose puer, nimium ne crede colori:
Alba 3 ligustra cadunt 4 vacinia nigra leguntur
Despectus tibi sum, nec quis sim quæris Alexi:
Quàm diues pecoris niuei quàm lactis abundans,
Mille meæ 5 Siculis errant in montibus agnæ;
Lac mihi non æstate nouum, non frigore desit.
Canto quæ solitus, si quando armenta vocabat
Ampion Dircæus in 6 Acteo Aracytho.

2 At nũc meridiano tempore sol omnia torret qđ arbusta cicadis resonantia ostẽdunt.
3 Ligustrorũ flores.
1 Mora agrestia.
5 Siculis Theocriti imitatione dixit.
6 Attico Luct. in Statium.

Nec sum adeò informis: nuper me in littore vidi,
Cũ placidum ventis staret mare. nõ ego Daphnim
Iudice te metuam, si nunquam fallit imago.
O tantùm libeat mecum tibi sordida rura,
Atque humiles habitare casas & figere 7 ceruos,
Hedorumq. gregem viridi compellere 8 hibisco,
Mecum vnà in syluis imitabere Pana canendo.
Pan primus calamos cera coniungere plures
Instituit: Pan curat oues, ouiumq. magistros.
Nec te pœniteat calamo triuisse labellum:

7 Quidam intell. đ furcis, quibus casæ sustentantur.
8 Ad hibiscum.

Hæc

Hæc eadem, vt sciret quid nō faciebat Amyntas?
Est mihi disparibus septem compacta 1 cicutis
Fistula, Damœtas dono mihi quam dedit olim.
Et dixit moriens, 2 Te nunc habet ista secundum.
Dixit Damœtas, inuidit stultus Amyntas.
Præterea duo nec tuta mihi valle reperti
Capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albo,
Bina die 3 siccant ouis vbera: quos tibi seruo,
Iam pridem à me illos abducere Thæstylis orat:
Et faciet; quoniam sordent tibi munera nostra.
Huc ades, ò formose puer. tibi lilia plenis,
Ecce, ferunt Nymphæ calathis: tibi candida Nais
4 Pallentes violas, & summa papauera carpens,
Narcissum, & florem iungit bene olentis anethi.
Tum casia, atque aliis intexens suauibus herbis.
Mollia luteola pingit vacinia caltha.
Ipse ego cana legam tenera lanugine mala.
Castaneasq. nuces, mea quas Amaryllis amabat.
Addā 5 cerea pruna; et honos erit huic quoq. pomo
Et vos, ò lauri carpam, & te proxima myrte.
Sic positæ quoniam suaues miscetis odores.
6 Rusticus es Corydon. nec munera curat Alexis
Nec, si muneribus certes concedat Iolas.
Heu quid volui misero mihi? floribus Austrum
Perditus, & liquidis immisi fontibus apros.
Quē fugis, ah demens? habitarunt Dij quoq. syluas
Dardaniusq. Paris. Pallas quas condidit arces
Ipsa colat: nobis placeant ante omnia syluæ.
Torua leæna lupum sequitur lupus ipse capellam,
Florentem cytisum sequitur lasciua capella.

1 Cannarum internodijs.

2 Hypall. pro Tu iam habes secundus.

3 Sugunt.

4 Alba.

5 Flaua, vel mollia.

6 Rerum imperius.

Te Corydon, ô Alexi, trhait sua quemq. volupt
Aspice, 1 aratra iugo referunt suspensa iuuenc
Et sol cresentes decedens duplicat vmbras:
Me tamē vrit amor, quis enim modus adsit amo
Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit
Semiputata tibi frondosa vitis in vlmo est.
Quin tu aliquid saltem potius, quorū indiget vsu
Viminibus, molliq. paras detexere iunco?
Inuenies alium, si te hic fastidit Alexis.

1 Vnde apparet noctem appropiquare Aliud enim ex alio intelligitur.

ECLOGA III.

PALÆMON.

ARGVMENTVM.

Menalcas, & Damœtas pastores, mutuis primum inter se conuicijs, certant; mox interueniente Palæmone iudicè amœbei, carminis leges disceptant; vbi neuter vincitur, sed vterq; alteri Palæmonis sententia exequatur.

ME-

MENALCAS, DAMOETAS, PALEMÆON.

ME. Dic mihi Dameta, cuiũ pecus? ã Melibei
DA. Nõ verũ Aegonis: nuper mihi tradidit
ME. Infelix ò sẽper ouis pecus, ipse Neæra) Argõ
Dum fouet, ac, me sibi præferat, illa veretur.
Hic alienus oues custos bis mulget in hora:
Et succus pecori, & lac subducitur agnis.
DA. Parcius ista viris tamen obijciẽda memẽto.
Nouimus, & qui te transuersa tuentibus 2 hiricis
Et quo (sed faciles Nymphæ risere) sacello,
ME. Tũ credo, cùm me arbustũ videre Myconis,
Atque mala vites incidere falce nouellas.
DA. Aut hic ad veteres fagos, cũ Daphnidis arcũ
Fregisti, & calamos: quæ tu peruerse Menalca,
Et cum vidisti puero donata. dolebas.
Et si non aliqua nocuisses mortuus esses.
ME. Quid domini faciẽt, audent cũ talia 4 fures?
Non ego te vidi Damonis pessimè caprum
Excipere insidijs, multùm latrante 5 Lycisca?
Et cùm clamarem: Quò nunc se porripit ille?
Tityre coge pecus: tu post carecta latebas.
DA. An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruisset fistula caprum?
Si nescis, 6 meus ille caper fuit: & mihi Damon
Ipse fatebatur, sed reddere posse negabat. (ra
ME. Cãtãdo 7 tu illũ? aut vnquã tibi fistula ce
Iuncta fuit? non tu in triuijs indocte solebas
8 Stridenti miserum stipula disperdere carmen?
DA. Vis ergo inter nos, quid possit vterq. vicissim
Experiamur? ego hanc vitulam (ne fortè recuses

1 Hęc verba Dic mihi, sũt curiosius interrogantis.

2 Al. hir quis idest de oculorũ angulis.

3 Quia iure erant earum sacella.

4 Serui vel, Furaces serui.

5 Cane nato ex lupo, & cane.

6 Mihi debitus ob victoriam: meæ victoriæ præmium.

7 Itane tu indoctus doctũ viceris?

8 Radẽte aures, sonũ ingratũ edẽte.

Bis venit ad mulctram, binos alit vber fœtus)
Depono: tu dic, mecum quo pignore certes.
ME. De grege non ausim quicquã deponere tec
Est mihi namq. domi pater, est iniusta nouerc
Bisq. die numerant ambo pecus, alter, & hædo
Verùm id quod multo tu te ipse fatebere maius,
(Insanire libet quoniam tibi) pocula ponam
Fagina, cælatum diuini opus Alcimedontis,
2 Lenta quibus torno facili super addita vitis,
Diffusos hedera vestit pallente corymbos.
In medio duo signa, Conon; & quis fuit alter,
Descripsit radio totum qui gentibus orbem?
Tempora, quæ messor, quæ curuus arator haberet.
Nec dum illis labra admoui, sed condita seruo.
DA. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit.
Et molli circum est ansas amplexus acantho.
Orpheaq. in medio posuit siluasq. sequentes.
Nec dum illis labra admoui, sed condita seruo.
Si ad vitulã spectes, nihil est quòd pocula laudes.
ME. Nũquã hodie effugies: veniã quocũq. vocaris
Audiat hæc tãtùm vel qui venit (ecce) Palæmõ
Efficiam, post hac ne quemquã voce lacessas. (la
DA. Quĩ age, si quid habes in me mora nõ erit vl
Nec quemquam fugio tantùm, vicine Palæmon
Sensibus hæc imis (res non est parua) reponas.
PA. Dicite: quãdo quidẽ in molli cõsedimus herba
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos.
Nunc frondent syluæ nunc formosissimus annus,
Incipe Damæta, tu deinde sequere Menalcas.
Alternis dicetis: amant alterna Camœnæ.

1 Quoniam tam insanus es vt audeas mecum certare, cui es omnino impar

2 Hederæ corymbis, & vitis pampinis intes fe maturo nexu implicatis.

DA.

DA. Ab Ioue principiũ musæ. Iouis omnia plena:
Ille 1 colit terras, illi mea carmina curæ.
ME. Et me Phœb amat: Phœbo sua sẽper apud me
Munera sunt lauri, & suaue rubens hyacinthus.
DA. Malo me Galatea petit, lasciua puella,
Et fugit ad salicces, & se cupit ante videri.
ME. At mihi sese offert vltrò meus 2 ignis Amyn
Notior vt iam sit canibus non Delia nostris (tas;
DA. Parta meę 3 Veneri sũt munera, nãq; notaui
Ipse locum, aeriæ quo 4 congessere palumbes.
DE. Quod potui, puero syluestri ex arbore lecta;
5 Aurea mala decem misi cras altera mittam.
DA. O quoties, & quę nobis Galatea loquuta est.
Partem aliquam venti diuum referatis ad aures.
ME. Quid prodest ꝙ me ipso aīo nõ spernis Amyn
Si, dum tu sectaris apros, ego retia seruo? (ta,
DA. Phyllida mitte mihi (meus est natalis) Iola
Cum 6 faciam vitula pro frugibus, ipse venito.
ME. Phyllida amo ãte alias, nã me discedere fle-
Et longum formose vale, vale, inquit, Iola. (uit
DA. Triste lupus stabulis, maturis frugib. imbres
Arboribus, venti: nobis Amaryllidis iræ.
DE. Dulce satis humor de pulsis arbutus hædis,
Lenta salis pecori mihi solus Amyntas. (sam.
DA. 7 Pollio amat nostrã, quãuis sit rustica mu-
Pierides vitulam lectori pascite vestro. (rum
ME Pollio, & ipse facit noua carmina pascise tau
Iã cornu petat, & pedib. qui spargat arenã (det:
DA. Qui te Pallio amat: veniat quò te quoq; gau
Mella fluant illi, ferat, & rubus asper amomum.

ME.

1. Habitat, quia vbiq. est vt Iouis omnia plena.

2 Vt supra, Me tamen vrit amor.

3 Amicitiæ meæ, quæ mihi est altera Venus.

4 Congessere nidamenta, vt Plaut.

5 Chrysomela, quæ, & Cydonia, sine Cotonea, vel Medici, seu Citria.

6 Sacra faciam.

7 Asinius Pollio, qui Virg. suos agros ab Aug. impetrauit.

M E. Qui Bauiũ nõ odit, amet tua carmina Mæ
Atq; idem 1 iungat vulpes, & mulgeat hircos.
D A. Qui legitis flores, & humi nascentia frag
Frigidus, ò pueri, fugite hinc, latet anguis ĩ herb
M E. Parcite oues nimium procedere. nõ bene ri
Creditur. ipse aries etiam nunc vellera siccat.
D A. Tityre pascentes à flumine reijce capellas
Ipse, vbi tempus erit, omnes in fonte lauabo.
M E. Cogite oues pueri: si lac præceperit æstus,
Vt nuper frustrà pressabimus vbera palmis. (no
D A. Eheu, quã pingui macer est mihi taurus 2 a
Idem amor exitium est pecori, pecorisq. magistr
M E. His certè neq; amor causa est: vix ossib. hęrẽ
Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos
D A. Dic quib. ĩ terris, & eris mihi magnus 3 Apol
Tres pateat cœli spatium non amplius vlnas. (lo
M E. Dic quibus in terris inscripti nomina regum
Nascantur flores: & Phyllida solus habeto.
P A. Nõ nostrũ inter vos tantas componere lites.
Et vitula tu dignus, & hic, & quisquis amores.
Aut metuet dulces, aut experietur amaros.
Claudite iam riuos pueri, sat prata biberunt,

1 Aratro, aut currui, intell. Ira deliret, vt vt hęc etiam faciat, quæ sunt contra naturam

2 Al. Aruo, Sed æruo legumine pinguefacere pecus. Pl. & Col. tradut.

3 Apollinis loco te habebo in soluendis enigmatibus.

POLLIO.

ARGVMENTVM.

Asinus Pollio, ductor Germanici exercitus cum
post captas Salonias, Dalmatiæ ciuitatem, primo
meruisset lauream. post etiam consulatum adeptus
fuisset: eodem anno suscepit filium, quem à capta
ciuitate Salonium vocauit: cui nunc Virgilius ge-
nethliacum dicit, Hæc Seruius. Huc autem detor-
quet quæ Sibilla de futura aurei seculi felicitate ce-
cinerat, Obiter tamen, & Pollionis patris, & ipsius
etiam Augusti laudes admiscet. Nam quod dicit.
Pacatamq. r. p. v. o. de Augusto quidam intelli-
gunt, qui à C. Iul. Cæs. fuit adoptatus. Alij hoc
quoque ad Salonium referunt: & intelligunt prin-
cipium magni anni, quem cecinit Sibylla, procede-
re consulatu Pollionis, quò ille puer nascitur: vt
magni menses sint magni anni menses.

SIcelides 1 Musæ, paulo maiora canamus.
Non omnes arbusta iuuãt humilesq. myricæ,
2 Si canimus syluas, syluæ sint consule dignæ.

1 Theoclitæ
2 Sicambuco lica cantusq. pastoris; tale tamen sit carmen, quod dignum sit cõsule Pollione.

Vltima Cumæi venit iam carminis ætas.
Magnus ab integro seclorum nascitur ordo.
1 Astrea. *Iam redit, & 1 virgo, redeunt Saturnia regna.*
Iam noua progenies cælo dimittitur alto.
Tu modò nascenti puero quæ ferrea primum
Desinet, ac toto surget gentes aurea mundo,
2 Nā puero nato. Ar. eius que presagia nunc cōprobantur. *Casta faue Lucina: tuusq. iam 2 regnat Apollo.*
Teq. adeò decus hoc æui, te consule inibit,
Pollio, & incipient magni procedere menses.
3 Bellorum ciuilium. *Te duce, si qua manet 3 sceleris vestigia nostri*
Irrita perpetua soluent formidine terras.
Ille Deum vitam accipiet diuisq. videbit
Permistos heroas, & ipse videbitur illis:
Pacatumq. reget patrijs virtutibus orbem.
At tibi prima puer nullo munuscula cultu,
Errantes hederas passim cum baccare tellus,
Mistaq. ridenti colosia fundet accantho.
Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ
Vbera nec magnos metuent Armenta leones.
Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores,
Occidet, & serpens, & fallax herba veneni
Occidet: Assyrium vulgo nascetur amomum.
4 Reuerso aureo, & heroico seculo. *At simul 4 heroum laudes, & facta parentis*
Iam legere, & quæ sit poteris cognoscere virtus.
Molli Paulatim flauescet campus arista,
Incultisq. rubens pendebit sentibus vua,
Et duræ quercus sudabunt roscida mella.
Pauca tamen suberunt priscæ vestigia fraudis,
5 Nauigare. *Quæ 5 tentare Thetin ratibus, quæ cingere muris*
Oppida, quæ iubeant telluri infingere sulcos.

Alter

Alter erit tũ Typhis, & altera quæ vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella.
Atq; iterũ ad Troiam manus mittetur Achilles.
Hinc vbi iam firmata virum tefecerit ætas,
Cedet, & ipse mari victor, nec nautica pinus
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
Non rastros patietur humus, non vinea falcem:
Robustus quoque iam tauris iuga soluet arator:
Nec varios discet mentiri lana colores:
Ipse sed in pratis aries iam suaue rubenti
Murice, iam croceo mutbit vellera 1 luto:
Sponte sua 2 sandyx pascentes vestiet agnos.
Talia sæcla suis dixerunt, currite, fusis
Concordes stabili fatorum numine Parcæ.
Aggredere, ò magnos (aderit iã tẽpus) honores
Cara Deum soboles, magnum Iouis incrementũ.
Aspice conuexo nutantem 3 pondere mundum,
Terrasq. tractusq. maris, cœlumq. profundum.
Aspice, venturo lætentur vt omnia sæclo.
O mihi tam longæ maneat pars vltima vitæ
Spiritus, & quantum satis erit tua dicere facta.
Nõ me carminibus vincet nec Thracius Orpheus
Nec Linus: huic mater quãuis, atq; huic pater ad- (sit,
Orphei Calliopeia, Lino formosus Apollo.
Pan etiam Arcadia mecum si iudice certet,
Pan etiam Arcadia dicat, se iudice, victum.
Incipe parue puer risu cognoscere matrem,
Matri longa decem tulerunt fastidia menses.
Incipe parue puer cui non risere parentes,
Nec Deus hunc mensa Dea nec dignata cubili est.

1 Colore herbæ, quæ & lutea dicitur.

2 Ouium pascentiũ lanæ sponte sua sandycis colore imbuentur.

3 Grauatum & inclinatũ præsentibus malis.

ECLOGA V.
DAPHNIS.

ARGVMENTVM.

Menalcas, & Mopsus pastores, Daphnidis amici sui mortem deflent: alterque eius epitaphium, alter apotheosin canit. Sunt, qui per Daphnim Cęsarem Dictatorem intelligi putent, paulo ante, quam hęc scriberet Poeta tribus, & viginti vulneribus in curia confossum. Alij Quinctilium Varum accipiunt in Germania cum tribus legionibus cæsum. Alij Flaccum Maronem intelligi malunt Virgilij fratrem: de quo extat peruulgatum quidem illud, sed incerti auctoris, distichon.

Tristia fata tui dum fles in Daphnide Flacci,
Docte Maro, fratrem dijs immortalibus æquas.

MENALCA, MOPSVS.

CVr 1 nō Mopse (boni quoniā cōuenimus ābo
Tu calamos inflare leueis, ego dicere versus)

1 Deflet mortem Daphnidis.
2 Periti, seu gnari inflandi calamos, ergo dicendi versus.

Hic corylis mistas inter consedimus vlmos?
MO. Tu maior: Tibi est æquum parere Menalca,
Siue sub incertas Zephyris morantibus vmbras,
Siue antro potius succedimus aspice, vt antrum
Syluestris raris sparsit labrusca racemis.
ME. Mõtibus in nostris solus certet Amyntas.
MO. Quid idẽ certe Phebũ superare canendo?
ME. Incipe Mopse, si quos aut Phyllidis ignes
Aut 2. Alconis habes laudes, aut iurgia 3 Codri,
Incipe, pascentes seruabit Tityrus hædos.
MO. Imò hæc in viridi nuper quæ cortice fagi
Carmina descripsi, & modulans alterna notaui,
Experiar; tu deinde iubeto certet Amyntas.
ME. Lenta salix quantùm pallenti cedit oliuæ,
Puniceis humilis quantũm salucina rosetis:
Iudicio nostro tantum tibi cedit Amytas.
MO. Sed tu desine plura puer successimus antro.
Extinctum nymphæ crudeli funere Daphnim
Flebant: vos coryli testes, & flumine Nymphis.
Cùm complexa sui corpus mirabile nati,
Atque Deos, atque astra vocat crudelia mater.
Non vlli pastos illis egère diebus
Frigida Daphni boue ad flumina; nulla neq; amnẽ
Libauit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni, tuum Pænos etiam ingemuisse leones
Interitum, montesq. feri syluæq. loquuntur:
4 Daphnis, & Armenias curru subiungere tigres
Instituit; Daphnis thyasos inducere Baccho,
Et 5 folijs lentas intexere mollibus hastas.
Vitis vt arboribus decori est, vt vitibus vuæ,

1 Amores.
2 Alcon Cretensis sagittarius excellens.
3 Codrus autẽ fuit Athẽ. rex, qui cum milite quodam Laced. (captata iurgij occasione) iurgatus, & ab eo interfectus, locum vltro fecit oraculo.
4 De C. Cæsare q. sacra Bacchi ex Armenia Romã transtulit.
5 Thyrsorum periphrasis.

Et gregibus tauri segetes vt pinguibus aruis.

1 Tu Cæsar tuis Rom.

Tu decus omne 1 tuis: postquam te fata tulerunt,
Ipsas Pales agros, atque ipse reliquit Apollo.
Grandia sæpè quibus madauimus ordea sulcis,

2 Nascuntur.

Infelix lolium, & steriles 2 dominantur auenę.
Pro molli viola, pro purpureo narcisso,
Cardus, & spinis surgit paliurus acutis.

3 Facite ne moram circa fontes. Quia heorum animæ, vel in fontibus habitant vel in nemoribus.

Spargite humũ folijs, 3 inducite fontibus vmbras
Pastores; mandat fieri sibi talia Daphnis.
Et tumulũ facite, & tumulo super addite carmen
Daphnis ego in syluis, hinc vsque ad sidera notus,
4 Formosi pecoris custos, formosior ipse.

4 Cęsar boni populi optimus imperator.

Me. Tale 5 tuum carmen nobis diuine poeta,
Quale sopor fessis in gramine, quale per ęstum
Dulcis aquæ saliente sitim restinguere riuo.

5 Comparationes rusticæ.

Nec calamis solum æqui paras, sed voce magistrũ.
Fortunate puer, tu nunc eris 6 alter ab illo:
Nos tam hæc quocunq. modo tibi nostra vicissim
Dicemus, Daphninq. tuum tollemus ad astra:
Daphnin ad astra ferem°, amauit nos quoq; Daph
MO. An quicquã nobis tali sit munere maius (nis

7 De Daphnide non de Cæs. q nõ est occisus puer.

Et 7 puer ipse fuit cantari dignus, & ista
Iampridem Stimichon laudauit carmina nobis.
ME. Cãdidus insuetum miratur 8 limen Olympi,
Sub pedibusq. videt nubes, & sidera Daphnis,

8 Lumẽ, quidam legunt.

9 Obserua descriptiones rustici cult°

9 Ergo alacris, syluas, & cetera rura voluptas,
Panaq., pastoresq. tenet, Drydasq. puellas.
Nec lupus insidias pecori, nec retia ceruis
Vlla dolũ meditantur: amat bonus ocia Daphnis,
Ipe, lætitiæ voces ad sidera iactant

Intonsi

Intonsi montes: Ipsæ iam carmina rupes,
Ipsa sonat arbusta, Deus ille, Menalca.
Sis 1 bonus. ò f lixq. tuis en quatuo aras,
Ecce duas tibi Daphini, duoq. altaria Phœbo.
Pocula bina nouo spumantia lacte quotannis,
Craterasq. duos statuam tibi pinguis oliui:
Et multo in primis hilarans conuiuia Baccho,
Ante focum, si frigus erit; si messis in vmbra.
Vina nouum fundam calathis 2 Ariusia nectar.
Catabunt mihi Damætas, & Lictius Aegon.
Saltantes Satyros imitabitur Alphesibæus.
Hæc tibi semper erunt, & cum solemnia vota
Reddemus nymphis, & cum lustrabimus agros.
Dum iuga montis aper fluuios dum piscis amabit.
Dumq. thymo pascentur apes, dum rore cicadę:
Semper honos, nomenq. tuum laudesq. manebunt
Vt Baccho Cererìq., tibi sic vota quotannis
Agricolæ facient, damnabis tu quoq. 3 votis.
MO. Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona
Nam neque me tantum venienti sibilus Austri,
Nec percussa iuuant fluctu tam littora, nec quæ
Saxosas inter decurrunt flumina valles.
ME. Hac te nos fragili donabimus antè cicuta.
Hæc nos Formosum Corydon ardebat Alexim,
Hæc eadem docuit, Cuium pecus? an Melibæi?
MO. At tu sume 4 pedum (quod, me cùm sæpe rogaret,
Non tulit Antigenes, & erat tum dignus amari)
Formosum paribus nodis, atque ære, Menalca.

1 Apostrophe ad Daphnin, in deorũ numerum relatum.

2 Idest Chia.

3 Cũ tu Deꝰ præstate aliqua hominibus cæperis, ob noxios tibi eos facies aduota soluenda.

4 Virga inculta ad retinendos pecudum pedes.

ECLOGA VI.

SILENVS

ARGVMENTVM.

Silenum in hac ecloga inducit, ebrium quidem illum. vt Bacchi, educatorem decebat, ſed tamen peritè ſecundum Epicureorum opinionem de rerum primordijs canentem, idque in gratiam Quinctilij Vari, qui teſte Donato, vna cum Virgilio huic ſecte ſub Sillone Philoſopho operam dedit. Cæterum quoniam hæc Bucolici carminis humilitati non ſatis conueniebant, ſtatim ab initio veniam precatur: neque ira multum argumeuto illi inmoratus, ſtati ad fabulas tranſit.

1 Imitari Theocritum Syracuſanũ, & Bucolica ſcribere. Tenue humile.

PRima 1 Syracuſio dignata eſt ludere verſu
Noſtra, nec erubuit ſyluas habitare Thalia.
Cum canerem reges, & prælia, Cinthius aurem
Velit, & admonuit: Paſtorem, Tityre, pingues

Pascere oportet oues deductum dicere carmen.
Nūc ego (nāq. super tibi erunt, qui dicere laudes,
Vare tuas cupiant, & tristia condere bella)
Agrestem tenui meditabor arundine musam.
Nō iniussa cano: si quis tamen hæc quoque, si quis
Captus amore leget; 1 te nostræ; Vare, myricæ,
Te nemus omne canet, nec Phœbo gratior vlla est
Quàm sibi quæ Vari præscripsit pagina nomen.
Pergite Pierides; Chromis, & Mnasylus in antro
Silenum pueri somno videre iacentem,
Inflatum hesterno venas, vt semper, Iaccho.
Serta procul tantum capiti delapsa iacebant;
Et grauis, attrita pendebat cantharus ansa.
Aggressi (nam sæpe senex spe carminis ambos
Luserat) iniiciunt ipsis ex vincula sertis.
Addit se sociam, timidisq. superuenit Aegle,
Aegle Naiadum pulcherrima: iamq. 3 videnti
Sanguineis frontem moris, & tempora pingit
Ille dolum ridens, Quo vincula nectitis? inquit.
Soluite me pueri: satis est potuisse videri,
Carmina quæ vultis, cognoscite: carmina vobis,
Huic aliud mercedis erit, simul incipit ipse.
Tum verò in 4 numerū Faunosq. ferasq. videres
Ludere: tum rigidas motare cacumina quercus.
Nec tantùm Phœbo gaudet Parnassia rupes,
Nec tātū Rhodope miratur, & Ismarus Orphea:
Namq. canebat vti magnum per inane coacta
Semina, terrarumq. animæq, marisq. fuissent,
Et liquidi simul ignis; vt his exordia primis
Omnia, & ipse tener mundi concreuerit 5 orbis.

1 Amplificatio.

2 Frequenti potu.

3 Pro vigilāti. Don. in Eunuch.

4 Saltare ad modū rhythmi cantilenę.

5 Cœli. vide Pl. lib. 2. c. 3.

Tum durare solum & discludere Nerea ponto
Cœperit, & rerum paulatim sumere formas.
Iamq. nouum terræ stupeant lucescere solem,
Altius atque cadunt summotis nubibus imbres:
Incipian sylua cùm primù surgere cumq.
Rara per ignotos errent animalia montes.
Hinc lapides Pyrrhæ iactos, Saturnia regna,
Caucaseasq. refert volucres, furtumq. Promethei
His adiungit, 2 Hylam nautæ quo fonte relictum
Clamaßent, vt litus. Hyla, Hyla, omne sonaret.
Et fortunatam, si nunquàm armentea fuissent.
Pasiphaen niuei solatur amore iuuenci.
Ah, virgo infelix, quæ te dementia cæpit?
Pretides implerunt falsis mugitibus agros,
At nō tam turpes pecudum tamen vlla secuta est
Concubitus, quamuis collo timuißet aratrum,
Et sæpe in leui quæsisset cornua fronte.
Ah virgo infelix, tu nunc in montibus erras.
Ille latus niueum molli fultus hyacintho
Ilice sub nigra pallentes ruminat herbas, (phæ,
Aut aliquā ī magno sequitur grege claudite nym
Dictææ, Nymphæ nemorum, iam claudite saltus,
Si qua forte ferunt oculis sese obuia nostris
Errabunda bouis vistigia; forsitan illum
Aut herba captum viridi, aut armenta secutum
Perducent aliquæ stabula ad Gortynia vaccę.
Tum canit Hesperidum miratam 3 mala puellam
Tum Phaetontiadas musco 4 circundat amarę
Corticis, atque solo procera ergit alnos.
Tum canit; atque solo proceras ergit alnos.

1 Stupeant Solis ortum & cadant imbres nubibus in altum eleuatis.

2 Puerum comitem Herculis.

3 Aurea Hippomani à Venere data.

4 Pro canit circundatas, & canit erectis.

5 Laus Galli Poetæ.

Aonas in montes, vt duxerit vna sororum:
Vtque viro Phœbi corus assurrexerit omnis.
Vt Linus hæc illi, diuino carmine pastor,
Floribus atque apio crines ornatus amaro,
Dixerit, Hos tibi dant calamos (en accipe) musæ;
1 Ascræo quos antè seni, quibus ille solebat
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi 2 Grynæi nemoris dicatur origo,
Ne quis sit lucus, quo se plus iactet Apollo.
Quid loquar; aut Scyllam Nisi, quam fama secuta est,
Candida luccinctam latrantibus inguina monstris
3 Dulichias vexasse rates, & gurgite in alto
Ah, timidos nautas canibus lacerasse marinis?
Aut vt mutatos Terei narrauerit artus?
Quas illi Philomela dapes, quæ dona pararit?
Quo cursu deserta petiuerit; & quibus antè
Infelix sua tecta superuolitauerit alis?
Omnia, quæ Phœbo quondam mediante beatus
Audijt 4 Eurotas, iussitq. ediscere lauros,
Ille canit pulsæ referunt ad sidera Valles:
Cogere donec oues stabulis, uumerumq. referre
Iussit, & inuito processit Vesper Olympho.

1 Hesiodo Poetæ.

2 Grynco Apolline consecrati.

3 Vlysseas.

4 Laconicus fluuiur.

ECLOGA VII.

MELIBOEVS.

ARGVMENTVM.

Sumptum est Eclogæ huius argumentum ex Bucoliastis Theocriti. Inducit autem hic Poeta Mælibæũ pastorem referentem certamen Corydonis, & Thyrsidis, cui (dum caprum, qui à grege deerrauerat, quæreret) fortè interuenerat, accersitus à Daphi de certaminis iudice, quem secundũ Corydonẽ pronuuciasse innuit cum ait ad finem Eclogæ.

Hæc memini, & victũ frustra cõtendere Thyrsin.

CORYDON, THYRSIS.

FOrtè sub 1 arguta consederat ilice Daphnis,
Cõpulerãtq; greges Corydõ, & Thyrsis i vnu:
Thyrsis oues, Corydon distentas lacte capellas;
Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo,
Et 2 cantare pares, & respondere parati.
Huc mihi, dum teneras defendo à frigore myrtos,

1 Stridula vel sibilum edente ad venti impulsum.
2 Ita periti, vt Arcadem vtrumque diceret.

Vir

Vir gregis ipse caper deerrauerat: atq. ego Daphni
Aspicio, ille vbi me contrà videt ocyus inquit.
Huc ades, ò Melibœe, (caper tibi saluus, & hædi)
Et, si quid cessare potes requiesce sub umbra.
Huc 1 ipsi potum venient per prata iuuenci,
Hic viridis teneras prætexit arundine ripas
Mincius eq; sacra resonant examina quercu.
Qui facerē? neq; ego 2 Alcipen, nec Phyllida ha-
Depulsos à lacte domi quæ clauderet agnos. (bebā
Et certame erat, Corydon cum Thyrside, magnū.
Post habui tamen illorum mea 3 seria ludo.
Alternis igitur contendere versibus ambo
Cepere, alternos musæ meminisse volebant. (mē-
Hos Corydō, illos referebat ī ordine Thyrsis. (car-
CO. *Nymphæ, noster amor, 4 Libethrides, aut mihi*
Qualem meo Codro, concedite (proxima Phœbi
versibus, ille facit) aut si non possumus omnes,
Hic arguta 5 sacra pendebit fistula pinu.
TH. *Pastores hedera crescentem ornate poetam*
Arcades, inuidia rumpantur vt ilia Codro:
Aut si vltrà placitum laudarit, baccare frontem
Cingite, ne Vati noceat mala lingua futuro.
CO. *Setosi caput hoc apri tibi Delia paruus,*
Et ramosa Mycon viuaci cornua cerui:
Si proprium hoc fuerit, leui de marmore tota
Puniceo stabis suras auincta cothurno.
TH. *6 Sinū lacti, & hæc te liba Priape quotānis*
Expectare sat est, custos pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro tempore fecimus; at tu,
Si fœtura gregem suppleuerit aureus esto.

1 Sponte sua

2 Duas cantantium amicas.

3 Meum serium negotium.

4 A libethro fonte vbi colitur.

5 Consecrata ati Deo.

6 Genus vasis.

CO.

CO. Nerine Galatea thymo mihi dulcior Hyblæ,
Candidior cygnis hedera formosior alba;
Cùm primum pasti repetent præsepia tauri,
Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.
TH. Imò ego Sardois videar tibi amarior herbis,
Horridior rusco, proiecta vilior alga,
Si mihi non hæc lux toto iam longior anno est.
Ite domum pasti, si quis pudor, ite iuuenci.
CO. Muscosi fontes, & somno mollior herba.
Et quæ vos rara viridis tegit arbutus vmbra,
Solstitium pecori defendite, iam venit æstas
Torrida, iam læto turgent in palmite gemmæ.
TH. Hic focus, & tædę pingues, hic plurimus ignis
Semper, & assidua postes fuligine nigri.
Hic tantùm Boreę curamus frigora, quantùm
Aut 1 numerũ lupus, aut torrentia flumina ripas.

1 Predam enim lupus curat non numerum.

CO. Stant, & iuniperi, & castaneę hirsutę;
Strata iacent passim sua quęq; sub arbore poma.
Omnia nunc rident: at si formosus Alexis
Montibus his abeat videas, & flumina sicca.
TH. Aret ager, vitio moriens, sitit aeris herba,
Liber pampineas 2 inuidit collibus vmbras:

2 Vites nimio æstu exsiccatæ folia amiserunt.

Phyllidis aduentu nostrę nemus omne virebit:
Iuppiter, & lęto descendet plurimus imbri.
CO. Populus Alcydę gratissima, vitis Iaccho,
Formosę myrtus Veneri, sua laurea Phębo,
Phyllis amat corylos: illas dum Phyllis amabit,
Nec mirtus vicet corylos: nec laurea Phębi. (tis,
TH. 3 Fraxinus in syluis pulcherrima, pinus ĩ hor
Populus in fluuijs, abies, in montibus altis.

3 Collatio arborum.

Sępius

Sępius at si me Lycida formose reuisas,
Fraxinus in syluis cedet tibi, pinus in hortis (sin,
ME Hęc memini & victũ frustra cõtẽdere Thyr
Ex illo Corydon est tempore nobis.

1 Subaudi victor nobilis ante omnes.

ECLOGA VIII.

PHARMACEVTRIA.

ARGVMENTVM.

Duę sunt Eclogæ huius partes in priore Damõ pastor Nisæ puellę amore captus, cũ illa sibi Mopsum prętulisset impatientia amoris in varias erũpit quærelas, posterior pars penè tota sumpta est ex Theocriti eiusdem nominis Idyllio, in quo venefica quędã pharmacis, & incantationibus animũ viri, à quo spernebatur, ad sui amorẽ conatur reuocare.

DAMON, ALPHESIBOEVS.

PAstorum 2 musam, Damonis, & Alphesibœi
Immemor herbarum quos est mirata iuuenca
Certantes, quorum, stupefactę carmine lynces,

2 Cantilenã amorũ quos cecinerunt.

Et

1 Protarda sunt.

Et mutata suos 1 requierunt flumina cursus;
Damonis musam dicemus, & Alphesibei.
Tu mihi, seu magni superas iam saxa Timaui,
Siue oram Illyrici legis æquoris, en erit vnquam
Ille dies, mihi cùm liceat tua dicere facta?
En erit vt liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna coturno?

2 Suple, Nõ iniussa cano.

A te principium, tibi desinet: accipe 2 iussis
Carmina cœpta tuis, atq; hanc sine tempora circũ
Inter victrices hæderam tibi serpere lauros.
Frigida vix cœlo noctis decesserat vmbra,
Cum ros in tenera pecori gratissimus herba est:
Incumbens tereti Damon sic cœpit oliuæ.
DA. Nascere: præq. die venien agè lucifer almũ,
Coniugis indigno Nisæ deceptus amore

3 Ex Epicuri sententia, aiebat, Deos nihil curare mortalia.

Dũ queror, & diuos (quamquã nil 3 testibus illis
Profeci) extrema moriens tamen alloquor horã.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
Mænalius argutumq. nemus pinosq. loquentes
Semper habet; semper pastorum ille audit amores
Panaq., qui primus calamos non passus inertes.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
Mopso Nisa datur, quid non speremus amantes?
Iungentur iam gryphes equis; æuoq. sequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.
Mopse nouas incide faces, tibi ducitur vxor.
Sparge marite nuces, tibi deserit Hesperus Oetã.
Incipe Menalios mecum mea tibia versus.
O digno coniuncta viro, dum despicis omnes,
Dumq. tibi est odio mea fistula, dumq. capellæ.

Hirsu-

Hirsutumq. supercilium prolixaq. barba:
Nec curare Deum credis mortalia quemquam.
Incipe Menalios mecum mea tibia versus.
Sepibus in nostris paruam te roscida mala,
(Dux ego vester erã) vidi cum matre legentem
1 *Alter ab vndecimo tum me iam cęperat annus,*
Iam fragiles poteram à terra contingere ramos.
vt vidi, vt perij, vt me malus abstulit error.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
Nunc scio, quid sit amor, duris in cotibus illum
Ismarum, aut Rhodope, aut extremi Garamãtes,
Nec Nostri generis puerum, nec sanguinis edunt.
Incipe Mœnalios mecum mea tibia versus.
Sæuus amor docuit natorum sanguine 2 *matrem*
Commaculare manus, crudelis tu quoque mater
Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
Improbus ille puer: crudelis tu quoque mater.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
3 *Nunc, & oues vltro fugiat luppus aurea duræ*
Mala ferant quercus, narcisso floreat alnus:
Pinguia corticibus sudent ellectra myricæ.
Certent, & cyngis vlulæ: sit Titirus Orpheus,
Orpeus in syluis, inter Delphinas Arion.
Incipe Mœnalios mecum mea tibia versus.
Omnia vel medium fiant mare: 4 *viuite syluæ.*
Præceps aerij specula de monti in vndas
Deferat. extremum hoc munus morientis habeto
Desine Mænalios, iam desina tibia versus.
POE. Hæc Damon: vos quæ responderit Alphesibæus,
Dicite Pierides: Non omnia possumus omnes,

1 Tertius decimus, alter enim de duobus dicitur.

2 Medeam.

3 Omnia optat fieri contra naturam.

4 Valere q̃d à discedentibus dicitur.

AL.

Al. Effer aquã, & molli cinge hæc altaria vitta,
Verbenasq. adole pingues, & 1 mascula thura,
Coniugis vt magicis sanos auertere sacris
Experiar sensus; nihil hic nisi carmina desunt.
ducite ab vrbe domũ, mea carmina ducite Daph-
Carmina vel cælo possunt deducere Lunam. (nin.
Carminibus Circe socios mutauit Vlyssi.
Frigidus in pratis 2 cantando rumpitur anguis.
Ducite ab vrbe domũ mea carmina, ducite Daph
Terna tibi hæc primũ triplici diuersa colore (nin.
3 Licia circumdo: terq. hæc altaria circùm
Effigiem duco. Numero Deus impare gaudet.
Ducite ab vrbe domũ, mea carmina, ducite Daph
Necte trib. nodis ternos Amarylli colore: (Clo-
Necte Amarilli modò, & Veneris dic vincula ne
Ducite ab vrbe domũ mea carmina, Ducite Daph.
4 Limus vt hic durescit, & hæc vt cera liquescit.
Vno eodémq. igni, sic nostro Daphnis amore.
Sparge molã, & fragileis incẽde bitumine lauros
Daphinis me malus vrit, ego hanc in Dphnide laurum.
Ducite ab vrbe domũ, mea carmina, ducite Daph
Talis amor Daphnin, qualis, cum fessa iuuencum
per nemora atque altos quærendo bucula lucos
Propter aquæ riuum viridi pro cumbit in herba,
5 Perdita, nec feræ miminit decedere necti:
Talis amor teneat, nec sit mihi cura mederi.
Ducite ab vrbe domũ mea carmina ducite Daph.
Has olim exuuias mihi perfidus ille reliquit,
Pignora cara sui; quæ nunc ego 6 limine in ipso

1 Masculo thuri prima bonitatis gloria est, teste Diosc.

2 Dum incãtatur. Frigidus autẽ ob venenum.

3 Licia discoloria veneficijs adhibebatur, ad alligandum, & incantandũ, vel ad soluẽdum, & ex piandum.

4 Duas imagines fecerat vnam ex limo alteram ex terra.

5 Amore afflicta, cõsum pta.

6 Loco sacro Vestæ.

Terra tibi mando: debent hęc pignora Daphin.
Ducite ab vrbe domũ mea carmina ducite Daph.
Has herbas, atq; hæc Ponto mihi lecta venena,
Ipse dedit Mœris, nascuntur plurima Ponto;
1 His ego sæpè lupum fieri, & se condere syluis
Mœrim, sæpè animas imis excire sepulchris.
Atque satas aliò vidi traducere messes.
Ducite ab urbe domũ, mea carmina, Ducite Daph
Fer cineres Amarilli foras, riuoq; fluenti,
Trãsq; caput iace, ne 2 respexeris. his ego Daph.
Aggrediar, nihil ille Deos, nil carmina curat.
Ducite ab vrbe domũ, mea carmina ducite Daph.
Aspice: corripuit tremulis altaria flammis
Spõte sua (dũ ferre moror) cinis ipse. 3 bonũ sit.
Nescio quis certe est; & Hylax in limine latrat.
Credimus? an qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?
**Parcite, ab vrbe venit, iã parcite carmina Daph*

1 Magicis artibus.

2 Quia fere se nolunt numina videri.

3 Optat bonum esse euentum.

*Ho.i.Il.113.

ECLOGA IX.

MOERIS.

ARGVMENTVM.

Post Philippensem victoriam, cùm in distributione agrorum, qui Triumuirorum iussu trans Padum diuidebantur, sua quoque prędia Virgilius amisisset, Romam profectns, cùm fauore ingenij, tùm præsertim adiuuante Pollione, Transpadanæ regionis Prefecto possessiones suas recepit Verum ægrè id ferente Ario cui fortè Virg. fundus in portionem cesserat, parum abfuit quin ab irato milite interficeretur, denuò itaque Romam profecturus, præcepit procuratori, Vt Ario vsque ad reditum

suum, quam, minimo posset detrimento suo, ob-
quereretur, is igitur ex patroni sui precepto Mant-
proficiscitur hædorum aliquod munusculum Ar-
oblaturus. Moerim subsequitur Licidas pastor i-
neris eius causam inquirens: ibi nactus occasione-
Mœris temporum illorum calamitatem deflet; d-
inde vna Mantuam euntes itineris tædium varijs -
bleuant cantilenis.

LICIDAS MOERIS.

QVò te Mœri pedes? an quò via ducit ĩ vrbẽ
Mœ. ò Licida viui p̱uenimꝰ, aduena nostri
(Quod 1 nunquã veriti sumus) vt poss-ssor agelli
Diceret. Hæc mea sunt veteres migrate coloni,
Num victi, tristes (quoniã SORS omnia versat)
Hos illi, (quad nec bene vertat) mittimus hædos.
LY. Certè equidẽ audierã quà se 2 subducere colles
Incipiunt, molliq. iugum demittere cliuo,
Vsq; ad aquã, & veteris iã fracta cacumina fagi

1 Grauiora sunt nec opinata mala.
2 Humiliores fieri.

Omnia

Omnia carminibus vestrum 1 seruaße Menalcam

1 Seruasse pro recuperasse.

MOE. Audieras, & fama fuit; sed carmina tãtũ
Nostra valent Lycida tela inter Martia, quãtum
Chaonias dicunt aquila veniente columbas.
Quòd nisi me quacunque nouas incidere lites
Ante sinistra caua, monuisset ab ilice cornix,
Nec tuus hic Mœris, nec viueret ipse Menalcas.
Ly. Heu cadit in quẽquã 2 tãtũ scelus? heu, tua no
Penè simul tecum solatia rapta Menalcas? (bis

2 Vt Virgiliũ conetur occidere.

Quis caneret nymphas? quis humũ florẽtib. herbis
Spargeret? aut viridi 3 fontes induceret vmbra?

3 Hypallage.

Vel quæ sublegit tacitus tibi carmina nuper.
Cùm te ad delitias ferres 4 Amaryllida nostras?

4 Amaryllida vocat Romam.

Tityre, dum redeo, (breuis est via) pasce capellas
Et potum pastas age Tityre, & inter agendum
Occursare capro (cornu ferit ille) caueto.
Mœ. Imò hęc, quę Varo nec dũ perfecta, canebat.
Vare tuum nomen (superet modò Mantua nobis,
Mantua væ miseræ nimium vicinia Cremonæ)
Cantantes sublimè ferent ad sidera cycni.
LY. Sic tua 5 Cyrnæas fugiant examina taxos;

5 Arbores venenatas quæ Cyrnæ Græce dicuntur.

Sic cythiso pastæ distentent vbera vaccæ,
Incipe, si quid habes; & me fecere poetam
Pierides, sunt, & mihi carmina: me quoque dicũt
Vatem pastores, sed non ego credulus illis.
Nam neque adhuc Varo videor, nec dicere Cinna
Digna sed argutos inter strepere anser olores (luto,
MOE. Id q̃dẽ ago, & tacitus Lycida mecũ ipse vo
Si valeam meminisse, neque est ignobile carmen.
Huc ades ò Galatea; quis est nam ludus in vndis?

Hic ver purpureum; varios hic flumina circu
Fundit humus flores; hic candida populus antr
Imminet, & lentæ texunt vmbracula vites.
Huc ades: insani feriant sine littora fluctus
LY. Quid? quæ te pura solum sub nocte canente
Audieram numeros memini, si verba tenerem.
MOE. Daphni, quid antiquos signorũ suspicis o
Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum: (tus
Astrum, quo segetes gauderent frugibus, & qu
Duceret apricis in collibus vua colorem.
Insere Daphni pyros, carpent tua poma nepotes.
OMNIA 1 fert ætas, animũ quoq; sæpè ego lõgo
Cantando puerum memini me condere soles.
Nũc oblita mihi tot carmina, vox quoque Mœri
Iam fugit ipsa, lupi Mœrim videre priores.
Sed tamen ista satis, refert tibi sæpe Menalcas.
LY. 2 Causando nostros in longum ducis amores.
Et nunc omne tibi stratum silet æquor, & omnes
(Aspice) ventosi ceciderunt mur muris auræ.
Hinc adeò media est nobis via; namq. sepulchrũ
Incipit apparere 3 Bianoris: hic, vbi densas
Agricolæ stringunt frondes, hic Mœri canamus.
Hic hædos depone; tamen veniemus in vrbem:
Aut, si nox pluuiam ne colligat antè veremur,
Cantantes licet vsque (minus via lædet) eamus.
Cantantes vt eamus, ego hoc te fasce leuabo (mus
MOE. Desine plura puer; et quod nũc instat, aga-
Carmina tũ melius, cũ venerit 4 ipse, canemus.

1 Fert pro aufert.

2 Id est tergiuersando.

3 Qui Mantuam condidit.

4 Augustus ab Actiaco bello.

ECLO-

ECLOGA X.
GALLVS.

ARGVMENTVM.

Cornelius Gallus eximius Poeta fuit primusque Ægypti Prefectus;qui cũ Cytheridem meretricem Volumnij libertam quam Poeta hic Lycoridem vocat, perdite adamaret, neque illa mutuo amori respondere, sed ipso spreto, Antonium in Galliam secuta esset, ægerrimè repulsam tulisse creditur. Eum Itaque hac Ecloga consolatur Virgilius sed ita, vt à pastoralibus personis rusticisque comparationibus non recedat. Totum autem ferè hoc argumentum sumptum est ex Thyrside Theocriti, vbi similem Daphnidis amorem exequitur.

EXtremũ hũc Aretusa mihi cõcede laborem:
Pauca meo 1 Gallo sed q̃ legat ipsa Lycoris.
Carmina sunt dicenda:neget quis carmina Gallo?
Sic tibi, cùm fluctus subter labere Sicanos,
2 Doris amara suam non intermisceat vndam.

1 A finij Pollionis filio Augusto, & Vig. familiari.

1 Maternympharum, quã pro mari posuit.

 Incipe,

Incipe, sollicitos Galli dicamus amores:
Dum tenera attondent simæ virgulta capellæ.
Non canimus surdis: respondent omnia syluæ.
Quæ nemora, aut qui vos saltus habuere puellæ
Naiades indigno cùm Gallus amore periret?
Nam neq; Parnassi vobis iuga nam neque Pindi
Vllam moram fecere, neque Aonia Aganippe.
Illum etiam lauri: Illum etiam fleuere myricæ;
Pinifer illum etiam sola sub ripa iacentem
Mænalus, & gelidi fleuerunt saxa Lycæi.
Stant, & oues circùm, nostri nec pænitet illas:
Nec te pæniteat pecoris, diuine poeta,
Et formosus oues ad flumina pauit Adonis;
Venit, & vpilio, tardi venere bubulci.
1 vuidus hyberna venit da glande Menalcas.
Omnes, vnde amoriste, rogant; tibi venit, Apollo
Galle quid insanis? inquit, tua cura Lycoris
Perq. niues alium, perq. horrida castra secuta est
Venit, & agresti capitis Syluanus honore,
Florentes ferulas, grandia lilia quassans.
2 Pan Deus Arcadiæ venit: quem vidimus ipsi
Sanguineis ebuli baccis, minioq. rubentem.
Et quis erit modus? inquit: amor non talia curat.
Nec lacrymis crudelis amor, nec gramina riuis,
Nec cythiso saturantur apes, nec fronde capellæ
Tristis at ille tamen, 3 cãtabitis Arcades, inquit,
Montibus hæc vestris; soli cantare periti
Arcades. ò mihi tum quàm molliter ossa quiescãt
Vestra meos olim si fistula dicat amores.
Atque 4 Vtinam ex vobis, vnus vestrisq. fuissem

1 Pinguis, succulentus.

2 Facie enim rubra pingebatur Pan.

3 Fingit Gallum respondentem Vt magis ob oculos ponat hominis insaniam.

4 Vrbes detestatur vbi meretrices exitiosæ, & perfidæ.

Aut

Aut custos gregis, aut maturæ vinitor vuæ.
Certè siue mihi Phyllis, siue esset Amyntas,
Seu quicũq. 1 furor, quid tũ, si fuscus Amyntas?
(Et nigræ violæ sunt, & vaccinia nigra)
Mecum inter salices lenta sub vite iaceret;
Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
Hic gelidi fontes, hic mollia prata, Licori,
Hic nemus, hic ipso tecum consumerer æuo.
Nnnc insanus amor duri me Martis in armis
Tela inter media, atque aduersos detinet hostes
Tu procul à patria (nec sit mihi credere) tantum
Alpinas, ah dura, niues, & frigora Rheni
Me sine sola vides, ah, te ne frigora lædant.
Ah, tibi, ne teneras glacies secet aspera palantas.
Ibo, & Calcidico quæ sunt mihi condita versu
2 Carmina, pastoris Siculi modulabor auena.
Certum est in syluis, inter spelæa ferarum
Malle pati, tenerisq. meos incidere amores
Arboribus; crescent illæ; crescetis amores.
Interea mistis lustrabo Menala Nymphis,
Aut acres Venabor apros; non me vlla vetabunt
Frigora, Parthenios canibus circumdare saltus.
Iam mihi per rupes videor, lucosq. sonanteis
Ire, libet Patho torquere Cydonia cornu
Spicula, tanquam hæc sit nostri medicina furoris;
Aut Deus ille malis hominum mitescere discat.
3 Iã neq. Hamadryades rursus, nec carmina nobis
Ipsa placent: ipsæ rursus concedite syluæ.
Non 4 illum nostri possunt mutare labores;
Nec si frigoribus medijs Herebumq bibamus,

1 Furoris enim amor omnis plenus est.

2 Euphorionis Poetæ. Chalcidici, quem trãstulit Gallus in Latinam linguam.

3 Quæ sibi proposuerat, tanquã amoris futura remedia, statĩ repudias, vt inutilia.

4 Illũ Deum, de quo dixit, Aut Deus ille mih. &c.

Sithoniasq. niues hyemis subeamus aquosæ:
Nec, si cùm moriens alta liberaret in vlmo,
Aethiopum 1 versemus oues subsidere Cancri.
2 OMNIA vicit Amor: nos cedamus Amori.
Hæc sat erit diuæ, vestrum cecinisse poetam,
Dum sedet, & gracili 3 fiscellam texit hibisco,
Pierides: vos hæc facietis maxima Gallo:
Gallo, cuius amor tantum mihi crescit in horas,
Quantum vere nouo viridi 4 se subijcit alnus.
Surgamus: solet esse grauis cantantibus vmbra,
Iuniperi grauis vmbra; nocēt, et frugibus vmbræ.
Ite domum saturæ, venit Hesperus, ita capellæ.

1 Pascamus.
2 Epiphonema.
3 Allegoricè alludit ad tenuem stylū, seu humile dicendi genus, putant quidam.
4 Se tollit in fluminis auras, vt alibi loquitur.

Pub. Virgilij Maronis Bucolicorum finis.

PVB.

PVB. VIRGILII MARONIS.

GEORGICORVM.

LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM.

Virgilius vt Theocriti in Bucolicis, sic Hesiodi in Georgicis imitator fuit. Huius autem extat opus ad Persen fratrem, quod ἔργα καὶ ἡμέρας inscri- psit, Sed cum ita in hoc opere sibi imitandum pro- posuit, vt quod ille breuis complexus est, hic fu- sius in quattuor libros digesserit. Nam, cum quat- tuor sint præcipua rustici operis capita, aratio, insi- tio siue plantatio, pastio, & in edificatio: singula horum singulis libris exequitur. Potest autem, & hic primus liber in quinque partes distingui: qua- rum prima agricolendi rationem ostendit: secunda, prima agricolturæ originem commemorat: tertia, rusticorum instrumenta bona ex parte ennumerat: quarta laboris rusticani varia distinguit tempora: quinta,

quinta tempestatum prognostica exequitur; indeq arrepta occasione, ad prodigia, quæ Cæsaris mortem denunciarunt, digreditur. Quatuor primi versus habent propositionem quadri partitam: quæ horum quatuor librorum argumenta sigillatim exponit? Nam Primo libro, de segetibus; Secundo de viribus: (de quibus præcipuè ibi agit, & de oleis Tertio de re pecuaria: Quarto, de apibus dicturum se promittit.

ALIVD MODESTINI Iurisconsulti Nobilissimi Argumentum.

Quid faciat lætas segetes, quæ sidera seruet
Agricola, vt facilem terram proscindat aratris.
Semina quo iacenda modo: cultusq. locorum
Edocuit messis magno olim fœnore reddi.

AD C. MOECENATEM.

QVid faciat lætas 1 segetes quò sydere terrã
Vertere Mecænas vlmisq. adiũgere vites,
Conueniat quæ cura boum, qui cultus habendo
Sit pecori, atq; apibus quanta experientia parcis;
Hinc canere incipiam. Vos, ò clarissima mundi
Lumina, labentem cælo quæ ducitis annum,
Liber, & alma Ceres vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit arista,
** Poculaq. inuentis 2 Acheloia miscuit vuis;*
Et vos agrestum præsentia numina Fauni,
3 Ferte simul, Faunìq. pedem Dryadesq. puellæ,
Munera vestra cano. tuq. ò cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percussa tridenti,
Neptunè, & cultor nemorum, cui pinguia Ceæ

1 Pingues terras, tũc enim segeté vberrimã ferunt, & ex veberta te oritur lętitia.

* Hom. in Il. 231.

2 Aquam,

3 Ferte pedẽ prò ade.

Tercentum niuei tondent dumeta iuuenci.
Ipse nemus linquens patrium saltusq. 1 Lycæi,
Pan ouium custos, tua si tibi Mænala curæ,
Adsis ò Tegæe fauens oleæq. Minerua
Inuentrix vnciq. 2 puer monstrator aratri
Et teneram ab radice ferens Syluane cupressum.
Dijq., Deæq. omnes, studium quibus arua tueri;
Quiq. nouas alitis non vllo 3 semine fruges,
Quiq. satis largum cælo demittitis imbrem.
Tuq. adeò, quem mox quæ sint habitura deorum
Concilia incertum est; 4 vrbis ne inuisere Cęsar,
Tarrarumq. velis curam, & te maximus orbis
Auctorem frugum, tempestatumq. potentem
Accipiat, cingens materna tempora myrto:
An Deus immensi venias maris: ac tua nautæ
Numina sola 5 colant: tibi seruiat vltima Thule:
Teq. sibi generum Tethys emat omnibus vndis.
An ne nouum tardi sydus te mensibus addas.
Qua locus Erigonem inter, Chelasq. sequentes.
Panditur, ipse tibi iam brachia contrahit ardens
Scorpius, & cæli iusta plus parte relinquit.
Quidquid eris (nam te nec sperent 6 Tartara regē
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido,
Quamuis Elysios miretur Græcia campos,
Nec repetita sequi curet Proserpina matrem)
Da facilem cursum, atq. audacibus annue cœptis.
Ignarosq. viæ mecum miseratus agrestes
Ingredere, & votis iam nunc assuesce vocari.
VERE nouo, gelidus canis cum montibus humor
Liquitur, & Zephyro putris se gleba resoluit;

Depres-

1 Lycæus, & Męnalus mō tes Arcadiæ Panisacri.
2 Osiris.
3 Quia nobis iacta semina vestro nun ine alitis.
4 Vtrum velis, terrarum an maris, an cæli imperiū possidere.
5 Quasi melior sit futurus, & Neptuno, & cęteris dijs marinis.
6 Significat illū nec posse mori nec debere velle.

Depresso incipiant iam tum 1 mihi taurus aratr
Ingemere, & sulco attritus splendescere vomer.
Illa 2 seges demum votis respondet auari
Agricolæ, bis quæ Solem, bis frigora sensit.
Illius immensæ ruperunt horrea messes.
At prius ignotum ferrò quàm scindimus æquor,
Ventos, & varium cæli 3 prædiscere morem
Curasit, ac patrios cultusq., habitusq. locorum,
Et quid quæq. ferat regio, & quid quæq. recuset.
Hic segetes illic veniunt felicius vuæ,
Arborei fætus alibi, atque iniussa virescunt
Gramina: nō ne vides, croceos vt Thimolus odore
India mittitebur molles sua thura Sabei?
At Calibes nudi ferrum, virosaq. Pontus
Castorea, Eliadum palmas Epiros equarum?
Continuò has leges. æternaq. fædera certis
Imposuit natura locis; quo tempore primum
4 Deucalion vacum lapides iactauit in orbem:
Vnde homines nati durum genus. ergo agè, terræ
Pingue solum primis extemplo à mensibus anni
Fortes inuertant tauri, glebasq. iacentes
Puluerulenta coquat 6 maturis solibus æstas.
At si non fuerit tellus fæcunda, sub ipsum
Arcturum, tenui sat erit suspendere sulco.
Illic, officiant lætis ne frugibus herbæ:
Hic sterilem exiguus ne deserat humor arenam.
Alternis idem 7 tonsas cessare nouales,
Et segnem patiere situ durescere campum:
Aut ibi flaua seres mutato sidere farra,
Vnde prius lætum siliqua quassante legumen,

Aut

1 Vt ego pręcipiò.
2 Seges, pro agro.
3 Non omnis terra eodem modo colenda ab exemplis.
4 Amplificat à figmēto fabulæ qua recreat lectorem.
5 Ex magna siccitate.
6 Vehementer feruidis.
7 Demersas

Aut tenuis fœtus viciæ, tristisq. lupini
Sustuleris fragiles calamos, syluamq. sonantem.
Vrit enim lini campum seges, vrit auenæ.
Vrunt lethæo perfusa 1 papauera somno.
Sed tamen alternis facilis labor, arida tantum
Ne saturare fimo pingui pudeat sola, nève
2 Effœtos cinerem immundum iactare per agros.
Sic quoque mutatis requiescunt fœtibus arua.
Nec nulla integea est 3 inaratæ gratia terræ.
Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,
Atq. leuē stipulam crepitantibus vrere flammis.
Siue inde occultas vires, & pabula terræ
Pinguia concipiunt: siue illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atq; exsudat inutilis humor:
Seu plures calor ille vias, & 4 cæca relaxat
Spiramenta, nouas veniat qua succus in herbas:
Seu durat magis, & venas adstringit hianteis,
Ne 5 tenues pluuiæ, rapidiue potentia Solis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat:
6 Multùm adeò rastris glebas qui frangit inertes
Vimineasq. trahit crates. iuuat arua, neque illum
7 Flaua Ceres alto nequicquam spectas Olympo:
Et qui, proscisso quæ suscitat æquore terga,
Rursus in obliquum verso perrumpit aratro,
Exercetq. frequēs tellurem, atque imperat aruis
Humida solstitia, atq. hyemes orate serenas
Agricolæ; hyberno lætissima puluere farra.
Lætus ager. nullo tantùm se Mæsia cultu
Iactat, & ipsa suas mirantur Gargara messes.
Quid dicam, iacto qui semine comminus arua
Inse-

1 Soporifera atque adeo mortifera.

2 Continua feracitate exhaustos.

3 Cuius intermissa, aratio.

4 Occultos meatus.

5 Quia facile penetrat.

6 Occasio etiam prodest ad vbertatem.

7 Ob aristarum maturitatem.

Insequitur? cumulosq. ruit malè pinguis arenę?
Deinde satis fluuium inducit, riuosq. sequentes?
Et cum exustus ager morientibus æstuat herbis
Ecce 1 supercilio cliuosi tramitis vndam
Elicit: illa cadens raucum per leuia murmur
Saxa ciet, scatebrisq. arentia temperat arua.
Quid, qui, ne grauidis procumbat culmus aristis,
Luxuriem segetum tenera depascit in herba.
2 Cùm primum sulcos æquant sata? quiq. paludis
Collectum humorem bibula deducit arena?
Præsertim 3 incertis si mensibus amnis abundans
Exit, & obducto latè tenet omnia limo:
Vnde cauæ tepido sudant humore lacunæ.
Nec tamen (hæc cùm sint hominũq. boũq. labores
Versando terram experti) nihil improbus anser
Strymoniæq. grues, & amaris intyba fibris
Officiunt, aut vmbra nocet. Pater ipse colendi
Haud facilem esse viam voluit primusq; per artem
Mouit agros, curis acuens mortalia corda:
Nec torpere graui passus sua regna veterno.
Ante Iouem nulli subigebant arua coloni,
Nec signare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat: in 4 medium quærebant, ipsaq. tellus
Omnia liberius nullo poscente ferebat.
Ille 5 malum virus serpentibus addidit atris:
Prædariq. lupos iussit, potumq. moueri;
Mellaq. decussit folijs, ignemq. remouit;
Et passim riuis currentia vina repressit:
Vt varios vsus meditando 6 extenderet artes
Paulatim; & sulcis frumenti quæreret herbam;

1 Methaphora ab homine, pro iugo.

2 Cũ adhuc herbæ sunt teneræ.

3 Veris, & Autumni quibus mensib. modo frig⁹, modo calor est.

4 Omnium rerum communio.

5 Nam, & bonus virus est.

6 Exprimeret inueniret.

Et

Et silicis venis abstrusum excuderet ignem.
Tunc 1 alnos primum fluuij sensere cauatas:
Nauita tum stellis numeros & nomina fecit,
2 Pleiadas, 3 Hyadas, 4 claráq. Lycaonis Arcto.
Tum laqueis captare feras, & fallere visco
Inuentum, & magnos canibus circundare saltus.
Atque alius latum 5 funda iam verberat amnem
Alta petens; pelagoq. alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor, atq; 6 argutæ lamina serræ:
Nam primi cuneis scindebant fissile lignum.
Tum variæ venere artes. LABOR omnia vincit
Improbus, & duris vrgens in rebus egestas.
Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Instituit: cum iam glandes atque arbuta sacræ
Deficerent syluæ, & victum Dodona negaret.
Mox & frumentis labor additus, vt mala culmos
7 Esset rubigo; 8 segnisq. horreret in aruis
Carduus: intereunt segetes, subit aspera sylua,
Lappæq., tribuliq., interq. nitentia culta
Infelix lolium, & steriles dominantur auenæ.
Quòd nisi, & assiduis terram insectabere rastris,
Et sonitu terrebis aues, & ruris opaci
Falce premes vmbras, votisq. vocaueris imbrem
Heu magnum alterius frustra spectabis aceruum;
Concussaq. famem in syluis solabere quercu.
Dicendum, & quæ sint duris agrestibus 9 arma
Queis sine nec potuere seri, nec surgere messes:
Vomis, & inflexi primùm graue robur aratri,
Tardaq, 10 Eleusinæ matris voluentia plaustra,
Tribulaq., traheæq. & iniquo pondere rastri:

1 Nauigatio inuenta.
2 Virgilias.
3 Suculas.
4 Elicem, i. maiorem Septentrionem Minor enim vocatur Cynosura.
5 Genus retis.
6 Stridulæ.
7 Ederet, cõsumeret.
8 Pro infructuoso.
9 Agricolarum instrumenta; quæ appellat arma, vt opla, Græci.
10 Eleus. m. Cereris volubilia per epentħ.

1 Virgea præterea Celei vilisq. supellex,
Arbuteæ crates, & mystica vanus Iacchi.
Omnia quæ multo antè memor prouisa repones,
Si te digna manet diuini gloria ruris.
Continuò in syluis magna vi flexa domatur
In 2 burim, & curui formã accipit vlmus arat
Huic à stirpe pedes temo protentus in octo.
Binæ aures duplici aptantur dentalia dorso.
Cæditur, & tilia antè, iugo leuis altaq. fagus,
Stiuaq. quæ currus à tergo torqueat imos;
Et suspensa focis 3 exploret robora fumus.
Possum multa tibi veterum precepta referr
Ni refugis, tenuesq. piget cognoscere curas.
Area cum primis ingentis equanda cylindro,
Et 4 vertenda manu, & creta solidanda tenac
Ne subeant herbe, seu puluere victa fatiscat:
Tum 5 variæ illudant pestes. sepè exiguus mus
Sub terris posuitq. domos, atque horrea fecit:
Aut oculis capti fodere cubilia talpe:
Inuentusq. cauis bufo, & que plurima terre
Monstra ferunt, populatq. ingentem farris aceru
Curculio, atque inopi metuens formica senecte.
Contemplator item, cum se nux plurima siluis
Induet in florem, & ramos 6 curuabit olentes.
Si superant fœtus, pariter frumenta sequentur,
Magnaq. cum magno veniet tritura calore.
At si luxuria foliorum exuberat vmbra,
Ne quicquam pingueis palce teret area culmos.
Semina vidi equidem multos 7 medicare serent
Et nitro prius, & nigra perfundere amurca,

1 Viminea vasa, qualia Ceres Celio monstrauit.

2 Curuaturam aratri.

3 Probatæ enim sunt soliditatis, si femo rimas nõ fecerint.

4 Subigenda vt solidior reddatur.

5 Varia animacula quæ valde perniciosa sunt, velut illudẽtia infestent.

6 Multitudine florum.

7 De adiuuãdis leguminũ seminibus.

Grandior ut fœtus siliquis fallacibus esset.
Et quamuis igni exiguo properata maderent.
Vidi lecta diu, & multo spectata labore,
Degenerare tamen, ni vis humana quot annis
Maxima queq. manu legeret: 1 SIC omnia fatis

1 Epiphonema.

In peius ruere, ac retro sublapsa referri.
Non aliter, quam qui aduerso vix flumine lembũ
Remigij subigit, si brachia forte remisit,
2 Atq. illũ in præceps prono rapit alueus amne.

2 Prostrati.

Preterea tam sunt 3 Arcturi sidera nobis,

3 Astrologia rustico necessaria.

Hædorumq. dies seruandi, & lucidus anguis,
Quam quibꝰ in patriam ventosa ꝑ æquora vectis
Pontus & ostriferi fauces tentantur Abydi,
Libra 4 die, somnique pares ubi fecerit horas

4 Pro diei antiquo more,

E medium luci, atque umbris iam diuidet orbem
Exercete viri tauros; serite ordea campis,
Usq. sub extremum brumæ intractabilis imbrẽ;
Necnon, & lini segetem, & cereale papauer
Tẽpus humo tegere, & iam dudũ incũbere aratris
Dum sicca tellure licet, dum nubila pendent.
5 Vere fabis satio: tunc te quoq. medica putres

5 Satio fabarũ, & millij.

Accipiunt sulci, & millio venit annua cura;
Candidus auratis aperit cum cornibus annum
6 Taurus: & aduerso cedens Canis occidit astro.

6 Cum Sol Taurum ingreditur.

At si triticeam in messem, robustaq. farra
Exercebis humum, solisq instabis aristis:
Antè tibi 7 Eoa Atlantides abscondãtur,

7 Virgiliæ.

Gnosiaq. ardentis decedat stella coronæ,
Debita quam sulcis committas semina, quamq.
8 Inuitæ properes anni spem credere terræ.

8 Quæ uelut coactæ, illam inceperunt.

Multi ante occasum Maiæ cœpere, sed illos
Expectata seges vanis elusit auenis.
Si vero viciamque seres, vilemq faselum,
Nec Pelusiacæ curam aspernabere lentis,
Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes
Incipe, & ad medias sementem extende pruinas.

1 Ratio sphæræ, & zonarum.

1 Idcirco certis dimensum partibus orbem
Per duodena regit mundi Sol aureus astra.
Quinque tenent cœlum zonæ, quarũ una corrusco
Semper sole rubens & torrida semper ab igni;
Quam circùm extremæ dextera leuaq. trahuntur
Cerulea glacie concretæ, atque imbribus atris.
Has inter mediamque duæ mortalibus ægris
Munere concessæ diuum, & via secta per ambas;
Obliquus quà se signorum verteret ordo.
Mundus ut ad Scythiam Ryphæasq. arduus arces
Consurgit, premitur Libyæ deuexus in Austros,

2 Polus Arcticus.
3 Polus Antarcticus.
* Hom. in Il. 299.

2 Hic vertex nobis semper sublimis, 3 at illum
Sub pedibus Styx atra videt manesq. profundi.
Maximus hic flexu sinuoso elabitur anguis
Circùm, perq. duas in morem fluminis Arctos.
** Arctos, Oceani metuens æquore tingi.*
Illic (ut perhibent) aut intempesta silet nox
Semper, & obtenta densatur nocte tenebræ,
Aut redit à nobis aurora, diemq. reducit,
Nosq. Vbi primus equis oriens afflauit anhelis,
Illic sera rubens accendit lumina vesper.

4 Ab vtili cõmendat.

4 Hic tempestates dubio prædiscere cælo
Possumus hinc messisq. diem tempusq. serendi.

5 Mare.

Et quando infidum remis impellere 5 marmor

Conue-

Conueniat, quando armatas ducere classes,
Aut tempestatiuam syluis euertere pinum.
Nec frustra signorũ obitus speculamur, & ortus,
Temporibusq. parem diuersis quatuor annum.
Frigidus agricolam si quando continet imber,
Multa forent, quę mox cælo properanda sereno
Maturare datur. durum procudit arator
Vomeris obtusi dentem, cauat arbore 1 lintres:
Aut pecori signum aut numeros impressit aceruis
Exacuunt alij 2 vallos, furcasq. bicornes,
Atque 3 Amerina parant lentæ retinacula viti.
Nunc facilis 4 rubæa texatur fiscina virga,
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.
Quippe etiam festis quædam exercere diebus
Fas, & iura sinunt. riuos diducere nulla
Religio vetuit: segeti prætendere sepem:
Insidias auibus moliri incendere vepres;
Balantumq. gregem fluuio mersare salubri.
Sæpe oleo tardi costas agitator aselli
Vilibus aut onerat pomis, 5 lapidemq. reuertens
Incussum, aut atræ massam picis vrbe reportat.
Ipsa dies alios alio dedit ordine luna
Fœlices operum, quintam fuge, pallidus Orcus,
Eumœnidesq. satæ; tum partu terra nefando
6 Cæumq́, Iapetumq. creat, sæuumq. Typhæa,
Et coniuratos cœlum rescĩdere fratres.
Ter sunt conati imponere Pelion Ossam;
Scilicet atq́, Ossæ frondosum inuoluere Olimpũ:
Ter pater extructos disiecit flumine montes.
Septima post decimam fælix, & ponere vites,

1 Fluuiatiles nauiculas.

2 Palos sũd s.

3 Ab Ameria oppido Cãpaniæ ubi nascũtur salicta optima.

4 A rubo arbore.

5 Intelligit lapidem molarem,

6 Gigantum nomina.

Et pressos domitare boues, & 1 licia telæ
Addere: nona fuge melior, contraria furtis.
Multa adeo gelida melius se nocte dedere;
Aut cum sole nouo terras irrorat Eous.
2 Nocte leues stipulæ melius, nocte arida prata
Tondentur, noctis lentus non deficit humor.
Et quidam seros hyberni ad luminis ignes
Peruigilat, ferroq. faces inspicat acuto.
Interea longum cantu solata laborem
3 Arguto coniux percurrit pectine telas:
Aut dulcis musti Vulcano decoquit humorem,
Et folijs vndam tepidi despumat aheni:
At rubicunda Ceres medio succiditur æstu,
Et medio tostas æstu terit area fruges,
4 Nudus ara: sere nudus, hyems ignaua colono.
Frigoribus parte agricolæ plerumq. fruuntur,
Mutuaq. inter se læti conuiuia curant,
Inuitat genialis hyems, curasq. resoluit:
Ceu 5 pressę cum iam portum tetigere carinæ.
Puppibus & læti nautæ imposuere coronas.
Sed tamē & quernas glandes tūc stringere tēpus,
Et lauri, bacca oleamq; 6 cruentaq; myrta.
Tunc gruibus pedicas, & retia ponere ceruis,
Auritosq. sequi lepores, tum figere damas,
Stuppeæ torquentem Balearis verbera fundę:
Cum nix alta iacet, glaciem cum flumina trudūt.
Quid tempestates autumni, & sidera dicam?
Atq. vbi iam breuiorq; dies, & mollior æstas,
Quæ vigilāda viris? vel cū ruit imbriferū ver?
Spicea iam campis cum messis inhorruit, & cum

1 Ad ordiendam telam.

2 Noctu quędam melius quàm interdiu fiunt.

3 Stridulo.

4 Sere cælo ita sereno, vt vel nudus esse possis.

5 Oneratiæ.

6 Quæ matura cruoris colorem imitātur.

7 Vigilantes promenda.

Frumenta in viridi stipula lactentia turgent.
Sæpe ego, cum 1 flauis messorem induceret aruis,
Agricola, & 2 fragili iā stringeret ordea culmo,
Omnia ventorum concurrere prælia vidi,
Quæ grauidam late segetem ab radicibus imis
* Sublimè expulsam eruerent; ita turbine nigro
Ferret 3 hyems culmúq; leuem stipulasq; volātes
Sepe etiam immensam cælo venit agmē aquarū,
Et fœdam glomerant tempestatem imbribus atris
Collectæ ex alto nubes: ruit arduus æther,
* Et pluuia ingenti sata læta boumq; labores,
Diluit implentur fossæ, & caua flumina crescunt
Cum sonitu, feruetq; fretis spirantibus æquor.
Ipse pater, media 4 nimborum in nocte, corrusca
Fulmina molitur dextra quo maxima motu
Terra tremit, fugere feræ, & mortalia corda
Per gentes humilis strauit pauor; ille flagranti
Aut Atho, aut Rhodopem, aut alta Ceraunia telo
Deijcit, 5 ingemināt Austri, & densissimus imber:
Nunc nemora ingenti vēto, nūc littora 6 plāgunt
Hoc metuens, cæli menses, & sidera serua,
Frigida Saturni sese quò stella receptet.
Quos ignis cæli 7 Cyllenius erret in orbes.
In primis venerare Deos, atque annua magnæ
Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis.
Extremæ sub casum hyemis, iam vere sereno,
Tunc agni pingues, & tunc 8 mollissima vina,
Tunc somni dulces, densæque in montibus umbræ.
Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret,
Cui tu lacte fauos, & mitti 9 dilue Bacho,

1 Maturis.
2 Secaret.
* Hom. in Il. 179.
3 Procella.
* Hom. in Il. 49.
4 In nimbis tenebrosis.
5 Repetunt suas flantes.
6 Risonant.
7 Mercurij stella.
8 Delicatissima.
9 Mac. Sat. lib. 3. cap. 9.

1 Ambarualia sacra.

Terq; nouas circùm 1 felix erat hostia fruges.
Omnis quam chorus, & socij comitentur ouantes,
Et Cererem clamore uocent in tecta; neq; ante
Falcem maturis quisquam supponat aristis
Quam Cereri torta redimitus tempora 2 quercu
Det motus incompositos, & carmina dicat.
Atque hæc ut certis possimus discere signis,
Aestusq; pluuiasq; & agentes frigore vento.
Ipse pater statuit, quid menstrua luna moneret,
Quo signo caderent Austri quid sæpe uidentes
Agricolæ, propius stabulis armenta tenerent.
Continuò ventis surgentibus aut freta ponti
Incipiunt agitata tumescere, & aridus altis
Montibus audiri fragor, aut resonantia longè
Littora misceri, & nemorũ increbescere murmur.
3 Iam sibi tum curuis malè tẽperat unda carinis
Cum medio celeres reuolant ex æquore mergi,
Clamoremq; ferunt ad littora, cumq; marinæ
In sicco ludunt fulicæ; notasq; paludes
Deserit, atq; altam supra volat ardea nubem.
Sæpe etiam stellas, vento impendente videbis
Præcipites cœlo labi, noctisq; per umbras
Flammarum longos à tergo albescere tractus:
Sæpe 4 leuẽ paleã, & frondes volitare 5 caducas
Aut summa nantes in aqua colludere plumas.
At Boreæ de parte trucis cum fulminat, & cum
Euriq; Zephiriq; tonat domus, omnia plenis
Rura 6 nutant fossis, atq; omnis nauita ponto
Humida vela legit, nunquã imprudentibus imber
Obfuit. aut illum surgentem vallibus imis

2 Querna corona.

3 Quando sit tutum nauigare.

4 Exsicatam.
5 Deciduas.

6 Inundantur.

Aeriæ fugere 1 grues, aut bucula cælum
uspiciens, patulis captauit naribus aura;
Aut arguta lacus circumuolitauit hirundo,
Et ueterem in limo ranæ cecinere querelam.
Sæpius, & tectis penetralibus extulit oua
Angustum formica terens iter; & bibit ingens
Arcus, & è pastu decedens agmine magno
Coruorum increpuit densis exercitus alis.
Iã uarias pelagi volucres, & quæ 2 Asia circùm
Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri,
Certatim largos humeris infundere rores,
Nũc caput obiectare fretis, nũc currere in undas,
Et studio incassum videas, gestire leuandi.
Tum cornix plena pluuiam vocat improba voce,
E sola in sicca secum spatiatur arena.
Nec Nocturna quidem carpentes pensa puellæ
Nesciuere hyemem, 3 testa cùm ardente uiderẽt
Scintillare oleum. & putres concrescere fungos.
4 Nec minus ex imbri soles, & aperta serena
Prospicere, & certis poteris cognoscere signis.
Nam neque tum stellis acies obtusa uidetur
Nec 5 fratris radijs obnoxia surgere luna,
6 Tenuia nec lanæ per cælum vellera ferri.
Non tepidum ad solem pennas in littore pandunt
Dilectæ Thetidi Halcyones. non ora solutos
Immundi meminere sues iectare manipulos,
At nebulæ magis ima petunt, campoq. recumbũt.
Solis, & occasum seruans de culmine summo
Ne quicquam seros exercet 7 noctua cantus.
Apparet liquido sublimis in aere Nisus,

1 Inditia pluuiæ.

2 Ad Asiam paludem.

3 Signa domestica tempestatis.

4 Signa serenitatis.

5 Solis.

6 Flocci.

7 Vespertinum Noctuæ silentiũ: serenitatis præsagium est.

Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo,
Quacunq. illa leuem fugiens secat æthera pennis,
Ecce inimicus atrox magno stridore 1 per auras
Insequitur Nisus: qua se fert Nisus ad auras,
Illa leuem fugiens raptim secat æthera pennis.
Tum liquidas corui preßo ter gutture voces,
Aut quater ingeminant: & sæpe cubilibus altis,
Nescio qua præter solitum dulcedine læti,
Inter se folijs strepitant iuuat imbribus actis
2 Progeniem paruam dulcesq. reuisere nidos.
Haud equidem credo, quia sit diuinitus illic
Ingentum aue RERVM fato prudentia maior.
Verùm vbi tempestas, & cæli mobilis humor
Mutauere vias, & 3 Iupiter humidus austris
Densat, erat quæ rara modo, & quæ densa relaxat
Vertuntur species animorum, & pectora motus
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat,
Concipiunt, hinc ille auium concentus in agris;
Et lætæ pecudes, & 4 ouantes gutture corui.
Si verò solem ad rapidum, lunasq. sequentes
Ordine respicies: nunquam te crastina fallet
Hora, nec insidijs noctis capiere serenæ.
5 Luna reuertentes cum primum colligit ignes,
Si nigrum obscuro comprehenderit aëra cornu,
Maximus agricolis, pelagoq; parabitur imber.
At si virgineum suffuderit ore ruborem.
Ventus erit; vento semper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu in quarto (namque is certißimus auctor)
Pura, nec obtusis per cælum cornibus ibit:
Totus, & ille dies, & qui nascentur ab illo,

1 Alarum.

2 Pathuor.

3 Aer.

4 Crocitantes præ lætitia.

5 Cum incipit renasci lũna, si obscura sit, pluuiam terræ, & mari denunciat; si rubicunda, ventos; si pura quarto die serenitatẽ relinquit Mensis.

Exa-

Exactum ad mensem pluuia, ventisq. carebunt.
Votaq, seruati soluent in littore nautæ
1 Glauco, & Panopeæ. & Inoo Melicertæ,
Sol quoq. & exoriens, & cũ se condet in vndas
2 Signa dabit, solem certissima signa sequuntur,
Et quæ manè refert, & quæ 3 surgentibus astri
Ille vbi nascentem maculis variauerit ortum
Condidus in nubem, medioq́; refugerit orbe:
Suspecti tibi sint imbres, namq. vrget ab alto
4 Arboribusq́; satisq́; Notus pecorique sinister.
Aut vbi sub lucem densa inter nubila sese
Diuersi erumpent radij, aut vbi pallida surget
Tithoni croceum linquens Aurora cubile,
Heu male tum mites defendet pampinus vuas,
Tam multa in tectis crepitans salit horrida grãdo
Hoc enim emenso cum iam decedet Olympo,
Profuerit meminisse magis, nam sæpe videmus
Ipsius in vultu varios errare colores.
Cæruleus pluuiam denunciat igneus Eurus;
Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni,
Omnia tunc pariter vento nimbisq́; videbis
Feruere, non illa quisquam me nocte per altum
Ire, neq. à terra moneat conuellere funem.
At si cum referetque diem, condetq́; relatum,
Lucidus orbis erit; frustra terrebere Nimbis,
Et 5 claro syluas cernes aquilone moueri.
Deniq. quid vesper serus vehat, vnde serenas
Vẽtus agat nubes: quid cogitet 6 humidꝰ Auster
Sol tibi signa dabit, solem quis dicere falsum
Audeat? ille etiam cæcos instare tumultus

1 Dijs marinis qui dicũtur littorales.
2 Sequuntur indicia ex Sole orientia.
3 Nocte sequenti.
4 Polysintheton.
5 Et claritatem afferẽte.
6 An serenitatem an pluuias.

Sepe monet fraudẽq. & operta tumescere bella.

1 Digressio in mortẽ Cæsaris multis signis comitatam.

1 Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romam,
Cùm caput obscura nitidum ferrugine texit,
Impiaq. æternam timuerunt secula noctem.
Tempore quãquã illo tellus quoq. & æquora põti
Obsceniq. canes, importunæq. volucres
Signa dabãt; quoties Cyclopum efferuere in agros
Vidimus undantem ruptis fornacibus Aetnam.
Flammarumq. globos liquefactaq. uoluere saxa?
Armorum sonitum toto Germania cælo
Audit, insolitis tremuerunt motibus Alpes,
Vox quoq. per lucos vulgo exaudita silentes
Ingens, & simulachra modis pallentia miris
Visa sub obscurum noctis, pecudesq. locutæ
(Infandum) sistunt amnes, terræq. dehiscunt:

2 Ob eburnea, & ænea simulachra

Et mestum illachrimat tẽplis 2 ebur, æraq. sudãt
Proluit insano contorquens vortice syluas
Fluuiorum rex Eridanus, camposq. per omneis
Cum stabulis armenta tulit: nec tempore eodem

3 Tristis ob portenta.

3 Tristibus aut extis fibræ apparere minaces,
Aut puteis mandare cruor cessauit, & altæ
Per noctem resonare lupis vlulantibus vrbes.

4 Iram deorum minantes.

Non aliàs cælo ceciderunt plura sereno
Fulgura, nec 4 diri toties arsere cometæ.
Ergo inter sese paribus concurrere telis
Romana acies iterum videre Philippi:
Nec fuit indignum superis bis, sanguine nostro

5 Thessaliã. * Hom. in Il. 40.

*5 *Emathiã, & latos Aemi pinguescere campos*
Scilicet & tempus veniet cum finibus illis
Agricola incuruo terram molitus aratro,

esa inuenient ſcabra rubigine pila:
it grauibus, raſtris galeas pulſabit 1 inanes
andiaq. effoſſis mirabitur oſſa ſepulchris.
Dij patrij Indigetes, & Romule Veſtaq. mater
e Thuſcū Tyberim & Romana palatia ſeruas
inc ſaltem euerſo iuuenem ſuccurrere ſæclo
Probibete ſatis; iampridem ſanguine noſtro
Laomedonteæ luimus periuria Troiæ.
npridem nobis cæli te regia Cæſar
uidet, atq. hominū quæritur curare triumphos
uippe ubi fas verſū, atq. nefas tot bella ꝑ orbē,
m multæ ſcelerum facies: non ullus aratro
gnus honos: ſquallent adductis arua colonis,
curuæ rigidum falces conflantur in enſem.
inc mouet Euphrates, illinc Germania bellum;
cinæ ruptis inter ſe legibus vrbes
rma ferunt; ſæuit toto Mars impius orbe.
cùm carceribus ſeſe effudere quadrigæ,
ddunt ſe in ſpatia: & fruſtra retinacula tendēs
ertur equis auriga, neq. audit currus habenas.

1 Vacuas capitibus.

2 Votum.

3 Quia Laomedon Apollinem, & Neptunum pacta mercede fraudauit.

PVB. VIRGILII MARONIS.

GEORGICORVM.

LIBER SECVNDVS.

ARGVMENTVM.

Abſoluta ſuperiori libro prima operis huius pa te,quæ eſt de cultura agri ſatiui, ſeruato eodem o dine,quem in operis initio propoſuit:tranſit ad pro ximam rei ruſticæ partem, quæ eſt de plantation ſeu inſitione;atque aliarũ quidẽ arborum,fruticun que curam,aut omnino prætermittit, aut ea ten tantum attingit quatenus aut vitibus, pedament aut vincula ſubminiſtrare, aut ad ſimilem aliquer ruſticorum vſum adhiberi poſſunt : fructiferaru autem arborum cultum, olearum præſertim, & v tium, quæ duæ inter frugiferas procul dubio prin patum obtinent, toto fere hoc libro diligentiſſim

exe-

equitur. Finem vero huius libri, quemadmodum, trium reliquorum liberiori quidem, non tamen argumento aliena digressiuncula concludit, &, emadmodum ad finem superioris libri in mortē æsaris, prodigiaq;, quæ necem eius antecesserunt grediturː ita, & hic ad ruris amœnitatem, vitæ- e rusticanæ laudem paulo fusius expatiatur:

ALIVD MODESTINI
Iurisconsulti Nobilissimi Argumentum

Hactenus aruorum cultus, & sidera cœli
Pampineas canit indecomas, collesque virentes;
Descriptasque locis vites, & dona Lyæi.
Atque oleæ ramos pomorum ex ordine lectos.

HActenus 1 aruorum cultus: & sidera cœli,
Nūc te Bache canā, nec non syluestria tecū
Virgulta, & prolem tardè crescentis oliuæ.
Huc pater ò Lenæe (tuis hic omnia plena
Muneribus, tibi pampineo 2 grauidus autumno.
Floret ager, spumat plenis vindemia labris)
Huc pater, ò Lenæe veni nudataq; musto
Tinge nouo mecum direptis crura cothurnis.
Principio arboribꝰ 3 varia est natura creādis,
Namq. 4 alię nullis hominum cogentibus, ipsæ
Sponte sua veniunt, camposq;, & flumina late.
Curua tenent, vt molle siler, lentæq; genistæ,
Populus, & glaucæ 5 canentia fronde salicta.
Pars autem posito surgunt de semine, vt altæ
Castaneæ, nemorumq; Ioui quæ maxima frondet
Aesculus, atq. habitę Graijs oracula quercus.
Pullulat ab radice alijs densissima sylua,
Vt cerasis, vlmisq. etiam Parnassia laurus
Parua sub ingenti matris se 6 subijcit umbra.

1 Exorditur à transitione cum propositione.

2 Grauidus pampinis, simulque vuis autumnalibꝰ.

3 Quam varie nascantur arbores.

4 A diuisione rē aggreditur.

5 Nam salix ab una parte est alba, ab altera viridis.

6 Crescit.

Hos

Hos natura modos primùm dedit, his genus om
Syluarum, fruticumq. viret. nemorumq. ſacro

1 Artificialis arborum ſatio.

Sunt 1 alij, quas ipſa via ſibi reperit vſus.
Hic plantas tenero abſcindens de corpore matr
Depoſuit ſulcis hic ſtirpes obruit aruo.
Quadrifidasq. ſudes, & acuto robore vallos.
Syluarumq. aliȩ preſſos propaginis arcus
Expectant, & viua ſua plantaria terra.
Nil radicis egent aliæ, ſummumq. putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacume
Quin, & caudicibus ſecti (mirabile dictu)
Truditur è ſicco radix oleagina ligno.
Et ſæpe alterius ramos impunè videmus
Vertere in alterius: mutatamq; inſita mala
Ferre pyrum, & prunis lapidoſa rubeſcere corn

2 Adhortatio.

Quare 2 agite proprios generatim diſcite cultus
Agricolæ fructusq; feros mollite colendo.
Neu ſegnes iaceant terræ, iuuat Iſmara Baccho
Conſerere atq. olea magnum veſtire Taburnum
Tuq. ades, inceptumq. vnà decurre laborem
O decus ò famæ merito pars maxima noſtræ,
Mæcenas: pelagoq. volans da vela patenti:
Non ego cuncta mei amplecti verſibus opto:
Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oraq. centum,
Ferrea vox: ades, & primi lege littoris oram.

3 In facili, & in promptu eſt terrarum deſcriptio.

In 3 manibus terræ, non hic te carmine ficto,
Atq. per ambages, & longa exorſa tenebo.
Sponte ſua quæ ſe tollunt in luminis auras
Infœcunda quidem ſed læta, & fortia ſurgunt.
Quippe ſolo natura ſubeſt: tamen quoq. ſi quis

Inſe-

Inserat aut sororibus mandet mutata subactis:
1 Exuerint syluestrem animũ. cultuq. f..quêti,
In quascunq. voces artes: haud tarda sequentur
Nec non & sterilis quæ stirpibus exit ab imis.
2 Hoc faciet, vacuos si sit digesta per agros:
Nunc aliæ frondes, & 3 rami matris opacant:
Crescentique adimunt fœtus uruntq. ferentem.
Iam, quæ seminibus iactis se sustulit arbos,
Tarda venit, seris factura nepotibus umbram:
Pomaq. degenerant, succos oblita priores,
Et turpeis auibus prædam fert 4 vua racemos,
SCILICET omnib. est labor impẽdendus, & cẽs
Cogendæ in sulcum, ac multa 5 mercede domandæ
Sed truncis oleæ melius, propagine vites
Respondet solido 6 Paphię de robore myrtus.
Plantis, & duræ coryli nascuntur, & ingens
Fraxinus, 7 Herculeæq. arbos umbrosa coronæ
Chaoniíq. patris glandes: etiam ardua palma
Noscitur, & casus abies visura marinos.
Inseritur verò ex fœtu nucis arbutus horrida.
Et steriles platani malos gessere ualentes,
Castaneæ fagos: ornusq. incanuit albo
Flore pyri: glandemq. sues fregere sub ulmis.
Nec modᵒ inserere, atq. oculos imponere simplex
Nam quà se medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas, angustus in ipso
Fit nodo sinus huc aliena ex arbore germen
Includunt, vdoq. docent inolescere libro.
Aut rursum enodes trunci resecantur, & altè
Finditur in solidum cuneis; via deinde feraces

Plantæ

1 Deponent naturale n_, asperitatem.

2 Culru mitescet in campo specioso,

3 Mat is vmbra enecantur.

4 Pro vite fructus pro arbore.

5 Multo labore.

6 Venereæ, Veneri, quæ in Papho insula colebatur dicatæ.

7 Notario populi arboris. Populea eñ corona. Herculi concedebatur.

Plantæ immittuntur, nec longũ tempus. & ingẽ
Exijt ad cœlum ramis fælicibus arbos,
Miraturq. nouas frondes, & non sua poma.
Præterea genus haud unum nec fortibus vlmis
Nec salici, locoq́;, nec Idæis cyparissis:
Nec pingues vnam in faciem nascuntur oliuæ
Orchides, & radijs, & amara Pausia bacca.
Pomaq́;, & Alcinoi syluæ; nec surculus idem
Crustumijs, Syrijsq. pyris, grauibusq. volemis
Non eadem arboribus pendet vindemia nostris,
Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos.
Sunt Thasiæ vites, sunt, & Mareotides albæ,
Pinguibus hæ terris habiles, leuioribus illæ.
Et passo Psythia utilior tenuisq. Lageos,
Tentatura pedes olim, vincturaq. linguam;
Purpureæ, Preciæq. & quo te carmine dicam
1 Rhetica? nec cellis ideo contende Falernis.
Sunt etiam Ammitæ vites, firmissima vina,
Timol⁹, & assurgit quib⁹, & Rex ipse Phanæus
Argitisq. minor, cui non certauerit vlla,
Aut tantùm fluere, aut totidẽ durare per annos.
Non ergo te mensis, & dijs accepta secundis,
Trãsierim Rhodia, & tumidis Bumasthe racęmis
Sed neq. quã multæ species, nec nomina quæ sint,
Est numerus, neq. n. numero cõprehẽdere refert.
Quem qui scire velit Lybici velit æquoris idem
** Discere quàm multæ Zephyro turbentur arenę;*
Aut ubi nauigijs violentior incidit Eurus,
Nosse quot Ionij veniat ad littora fluctus.
Ne verò terrę ferrę omnes omnia possunt.

1 Rheticum vinum Suetonius scribit Augustũ eo delectatum.

* Hom. in Il. 27.

Flumi-

Fluminibus salices, crassisq. paludibus alni
Nascuntur, steriles saxosi montibus orni;
Littora myrtetis lætissima: deniquè apertos
Baccus amat colles: Aquilonem, & frigora taxi.
Adspice, & extremis domitum cultoribus orbem,
Eoasq. domus Arabum, 1 pictosq. Gelonos,

1 Stigmata habentes.

Diuisæ arboribus patriæ sola India nigrum
Fertebeur, solis est thurea virga Sabæis:
Quid tibi odorato referam sudantia ligno
Balsamaq., & baccas semper frondentis ac anthi?
Quid nemora Aethiopum molli canentia lana?
Velleraq. ut folijs depectant 2 Seres?

2 Seres lanificio syluarũ nobiles.

Aut quos Oceano proprio gerit India lucos,
Extremi sinus orbis? vbi aera vincere summum
Arboris haud vllæ iactu potuere sagittæ;
3 Et gens illa quidem sumptis non tarda pharetris
Media fert 4 tristes succos, tardumq. saporem
Fœlicis mali: quo non præsentius vllum,
Pocula si quando sæuæ infecere nouercæ,
Miscueruntq. herbas, & non 5 innoxia verba.

3 Quamuis gens illa habeat strenuos sagitarios.
4 Amaros.
5 Malficis.

Auxilium venit, ac membris agit atra venena:
Ipsa ingens arbos, faciemq. simillima lauro,
Et si non alium latè iactaret odorem,
Laurus erat folia haud vllis labentia ventis,
Flos apprime tenax; animas, & olentia Medi
Ora fouent illo, & senibus medicantur 6 anhelis

6 Asthmaticis.

Sed neque Medorum syluæ ditissima terra,
Nec pulcher Gãges, atque auro turbibus Hermus
Laudib. 7 Italiæ certent, non Bactra neque Indi,
Totaq. thuriferis Panchaia pinguis arenis,

7 Encomium ITALIÆ.

1 A comparatione loci salubris, & tuti.

1 Hæc loca non tauri spirantibus naribus ignem
Inuertere, satis immanis dentibus Hydri,
Nec galeis, densisq. virum seges horruit hastis:
Sed grauidæ fruges, & Bacchi Massicus humor
Impleuere tenet oleæq., armentaq. læta.
Hinc bellator æquus campo sese arduus infert,
Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus
Victima, sæpe tuo perfusi flumine sacro
Romanos ad templa deum duxere triumphos.

2 Ab aeris temperie.

2 Hic ver assiduum, atque alienis mēsibus æstas:
Bis grauidæ pecudes bis pomis vtilis arbor.
At rabidæ tigres absunt, & sæua leonum
Semina, nec miseros fallunt aconita legentes;
Nec rapit immensos orbes per humum, neque tāto
Squameus in spiram tractu se colligit anguis.

3 Ab ædificijs.

Adde tot 3 egregias vrbes, operumq. laborem,
Tot congesta manu præruptis oppida saxis,

4 A fluminibus.

4 Fluminaq. antiquos subter labentia muros,

5 Mare Adriaticum, & Tyrrhenum.

5 An mare, quod supra, memorē, quodq. alluit in-
An ne lacus tantos? te Lari maxime, teq. (fra?
Fluctibus, & fremitu assurgens Benace Marino?
An memorem portus? Lucrinoq. addita claustra?
Atque indignantem magnis stridoribus æquor?

6 Portus Iulius apud Baias.

6 Iulia quæ Ponto longè sonat vnda refuso,
Thyrrhenusq. fretis immittitur æstus auernis?

7 Labori assuetum.

Hæc eodem argenti riuos, ærisq. metalla
Ostendit venis, atque auro plurima fluxit.

8 Vtentes veruto telo breuiore, & scuto.

Hæc genus acre virum, Marsos, pubemq. Sabellā,
Assuetumq. 7 malo Ligurem, Volcosq. 8 verutes,
Extulit, hoc Decios Marios, magnosq. Camillos,

Sci-

cipiadas duros bello, & te, maxime Cæsar,
Qui nunc extremis Asiæ iam victor in oris
Imbellem auertis Romanis arcibus Indum.
Salue magna parens frugum Saturnia tellus,
Magna virum, tibi res antiquæ laudis & artis
Ingredior, sanctos. ausus recludere fonteis;
1 Ascræumq. cano Romana per oppida carmen.
Nunc locus aruorum ingenijs, quæ robora cuique,
Quis color, & quæ sit rebus, natura ferendis.
Difficiles primum terræ, collesq. maligni.
Tenuis vbi argilla, & dumosis calculus aruis,
Palladia gaudent sylua 2 viuacis oliuæ.
Indicio est tractum surgens oleaster eodem
Plurimus, & strati baccis syluestribus agri.
Atquæ pinguis humus, dulciq. vligine læta.
Quique frequens herbis & fertilis vbere campus
(Qualem sæpe caua montis conualle solemus
Despicere; huc summis liquuntur rupibus amnes,
Fœlicemq. trahunt limum) quid.editus Austro,
Et silicem curuis inuisam pascit aratris;
Hic tibi prævalidas olim, multoq. fluentes
3 Sufficiet Baccho vite, hic fertilis vuæ,
Hic laticis, qualem pateris libamus, & auro,
Inflauit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
4 Lancibus, & pandis fumantia reddimus exta.
Sin armenta magis studium vitulosq. tueri,
Aut fœtus ouium, aut 5 vrenteis culta capellas,
Saltus, & saturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amisit Mantua campum,
Pascentem niueos herboso flumine cycnos.

1 Hesiodicum.

2 Vt potetar de crescetis vt dicit supra

3 Idest sub ministrabit,

4 Pateris aureis.

5 Quicquid eum momor derint. verunt. Nam arcfit.

Non liquidi gregibus fontes, non gramina desu[nt]
Et quantum longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra ferè, & presso pinguis sub vomere terra,
Et cui putre solum (namq; hoc imitamur arădo)
Optima frumentis: non vllo ex æquore cernes
Plura domum tardis decedere plaustra iuuencis:
Aut vnde iratus syluam deuexit arator,
Et nemora euertit multos gnaua per annos,

1 Arbores, in quib. olim aues nidificabant.

1 Antiquasq. domos auium cum stirpibus imis
Eruit: ille altam nidis patiere relictis:
At rudis enituit impulso vomere campus.

2 Quomodo terra exploretur.

2 Nam ieiuna quidem cliuosi glarea ruris
Vix humiles apibus, casias, roremq. ministrat:
Et tophus scaber, & nigris exesa chelydris
Creta. negant alios æquè serpentibus agros
Dulcem ferre cibum, & curuas præbere latebras.

3 Ea est optima que sępe ex se exhalat nebulam

3 Quæ tenuem exhalat nebulă fumosq. volucres.
Et bibit humorem, & cū vult, ex se ipsa remittit,
Quæque sue viridi semper se gramine vestit,
Nec scabie, & salsa lædit rubigine ferrum;
Illa tibi lætis intexet vitibus vlmos:
Illa ferax oleæ est, illam experiere colendo
Et facilem pecori, & patientem vomeris vnci.
Talem diues arat Capua, & vicina Veseuo
Ora iugo, & 4 vacuis Clanius non æquus Aceris.

4 Infrequentibus ob Clanij fluuij inūdationem.

Nunc quo quăque modo possis cognoscere dică
Rara, sit an supra morem si densa requiras,
(Altera frumentis quoniam fauet, altera Baccho
Densa magis Cereri, rarissima quaque Lyęo,)

Anto

Ante locum 1 capies oculis, alteq; iubebis
In solido puteum demitti, omnemq. repones,
Rursus humũ, & pedib:sũmas 2 æquabis arenas,
Sideerunt, rarum pecoriq. & vitibus almis
Aptius vber erit:sin in sua poße negabunt
3 Ire loca, & scrobibus superabit terra repletis,
Spissus ager glebas 4 cunctantes,crassaq. terga
Epecta, & Validis terram proscinde iuuencis,
Salsa autem tellus, & quæ perhibetur amara.
Frugibus infelix ? ea nec mansuescit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina seuat)
Tale dabit speimen, tu spisso vimine qualos,
Colaq. prælorum fumosis deripe tectis.
Huc ager ille malus dulcesq. à fontibus vndæ
Ad plenũ calcentur, aqua 5 eluctabitur omnis
Silicet, & grandes ibunt per vimina guttæ.
At sapor indicium faciet manifestus, & ora
Tristia tentatum sensu torquebit amaro.
Pinguis item quę sit tellus, hoc denique pacto
Discimus, aud vnquam manibus iactata fatiscit,
Sed picis in morem ad digitos letescit habendo.
Humida maiores herbas alit, ipsaq. iusto
Lætior ah nimium 6 ne sit mihi fertilis illa,
Neu se prævalidam primis ostendat aristis.
Quæ grauis est ipso tacitam se pondere prodit;
Quæq. leuis promptum est oculis prędiscere nigrã
Et quisquis color; at sceleratum exquirere frigus
Difficile est piceæ tantum taxiq. nocentes
Interdum, aut hederę pandunt vestigia nigræ.
7 His animaduersis. terrã multò antè memẽto

1 Eliges,
2 Calcando,
3 Redire.
4 Graues.
5 Sẽsim egredietur.
6 Ne herbis luxuriet.
7 De terræ colori.

Excoquere, & magnos, scrobibus cõcidere mont[es]

1 Inuersas. — Antè 1 supinatas Aquiloni ostendere glebas,
Quàm lætum in fodias vitis genus: optima put[ri]
Arua solo, id venti curant gelidæq. pruinæ,

2 Mouens, & labefaciens. — Et 2 labefacta mouens robustus iugera foßor.
At si quos haud viros vigilantia fugit,
Ante locum similem exquirũt, vbi prima paretu[r]

3 Seminariũ — Arboribus 3 seges, & quò mox digesta feratur

4 Translato ad arbores. — 4 Mutata ignorent subito ne semina matrem.
Quin etiam cœli regionem in cortice signant:
Vt quo quæq. modo steterit, qua parte calores

5 Epiphonema. — Austrinos tulerit, qua terga obuerit axi,
Restituãt. 5 ADEO in teneris cõsuescere multũ.
Collibus, an plano melius sit ponere vites.

6 Eliges. — Quare prius, si pinguis agro 6 metabere campi,
Densa sere. in denso non segnior vbere Bacchus.
Sit tumulis accliue solum, callesq. supinos,
Indulge ordinis, nec secius omnis in vnguem
Arboribus positis secto via limitẽ quadrent.
Vt sæpe ingenti bello cum longa cohorteis
Explicuit legio. & campo stetit agmen aperto,
Directæq. acies, ac latè fluctuat amnis
Aere rendenti tellus, nec dum horrida miscent
Prælia, sed dubius medijs Mars errat in armis,
Omnia sint paribus numeris dimensa viarum

7 Duplex cõmodum ordinis. — 7 Non animem modo vti pascat prospectus inanẽ.

8 A necessario. — Sed quia non aliter 8 vires dabit omnibus æquas
Terra, neq. in vacuum poterunt se extẽdere rami.
Forsitan, & scrobibus quæ sint fastigia, quæras.
Ausim vel tenui vitem committere sulco;

Al-

Altius, ac penitus terræ defigitur arbos:
Aesculus in primis: quæ quantũ vertice ad auras
Aetherias, tantum radice in tartara tendit:
Ergo non hyemes illam, non Flabra, neque imbres
Conuellunt, immota manet, multosq. per annos
Multa virum voluens durando sæcula vincit.
Tum forte latè ramos, & brachia tendens
Huc illuc, media ipsa ingentem sustinet vmbram
Nèue tibi ad solem vergant vineta 1 cadentem
Nèue inter vites corylum serè: nèue flagella
Sũma pete, aut sũmas destringe ex arbore 2 plãtas
(Tantus amor terræ) neu ferro læde retuso
Semina, nèue 3 oleæ syluestres insere truncos.
Nam sæpe incautis pastoribus excidit ignis,
Qui furtim pingui primum sub cortice tectus
Robora comprendit, frondesq. elapsus in altas,
Ingentem cælo sonitum dedit: inde secutus,
Per ramos victor, perq. alta cacumina regnat,
Et totum inuoluit flammis nemus, & 4 ruit atrã
Ad cœlum picea crassus caligine nubem;
Præsertim si tempestas à vertice siluis
Incubuit, glomeratq. ferens incendia ventus.
5 Hoc vbi non à stirpe valent cæsæq. reuerti
Possunt, atque ima similes reuirescere terra.
In fælix superat folijs oleaster amaris.
Nec tibi tam prudẽs quisquã persuadeat auctor
Tellurem Borea rigidam spirante mouere
Rura gelu tum claudit hyems, nec semine iacto
Con cretam patitur radicem affigere terræ.
Optima vinetis satio, est, cum vere 6 rubenti

1 Non vergant ad occidentem.
2 Nõ ex summis arboribus destringendæ plantæ.
3 Non inserendus oleaster oleæ.
4 Proijcit velut picea.
5 Vbi hoc contigerit.
6 Purpureo

1 Ciconia. 1 *Candida venit auis, longis inuisa colubris:*
Prima vel autumni sub frigora, cum rapidus so[l]
Nondũ hyemẽ cõtingit equis, iam præterit æstas.
Ver adeo frondi nemorum, ver vtile syluis,
Vere tument terræ, & genitalia semina poscunt.
Tum pater omnipotens fæcundis imbribus æthe[r]
Coniugis in gremium lætæ descendit, & omnes
Magnus alit magno commistus corpore, fœtus.
Auiatum resonant auibus virgulata canoris;
2 Quia vere calor redit ossibus. *Et 2 venerem certis repetunt armenta diebus.*
Parturit almus ager; Zephiriq. tepentibus auris
Laxant arua sinus; superat tener omnibus humor,
Inque nouos soles audent se gramina tuto
Credere, nec metuit surgentes pampinus austros,
Aut actum cœlo magnis Aquilonibus imbrem:
Sed trudit gemmas. & frondes explicat omneis.
Non alios prima crescentis origine mundi
Illuxiße dies, alium ve habuisse tenorem
Crediderim. ver illud erat, ver magnus agebat
3 Asperis. *Orbis, & 3. hybernis parcebant flatibus Euri,*
Cùm primum lucem pecudes, hausere, virumq.
Ferrea progenies duris caput extulit aruis,
Immissæq. feræ syluis, & sidera cœlo.
Nec res hunc teneræ possent perferre laborem,
Si non tanta quies iret frigusq. caloremq.
4 Vt veniam ad id quod dicendum sup. est hac de re. *Inter, & exciperet cæli indulgentia terras.*
4 *Quod superest, quęcũq. 5 ꝑmes virgulta ꝑ agros*
5 In scrobem defodies. *Sparge fimo pingui, & multa memor occule terra*
6 Arenatium *Aut lapidẽ 6 bibulũ, aut squallẽteis ĩ fõde cõchas*
Inter, enim labentur aquæ, tenuisq. subibit
Hali-

Halitus, atq. 1 animos tollent sata, iamq. reperti
Qui saxo super, atque ingentis pondere testæ
Vrgerent: hoc effusos munimen ad imbres,
Hoc, vbi hiulca siti findit canis æstifer arvo.
Seminibus positis superest deducere terram
Sæpius ad capita, & duros iactare bidentes,
Aut presso exercere solum sub vomere, & ipsa
Flectere luctantes inter vineta iuuencos.
Tum leues calamos, & rasæ hastila virgæ,
Fraxineasq. aptare sudes furcarcasq. bicornes:
Viribus eniti quarum, & contemnere ventos,
Assuescant, summasq. sequi tabulata per vlmos.
2 Ac, dum prima nouis adolescit frondibus ætas,
Parcendum, teneris, & dum se lætus ad auras
Palmes agit laxis per purum immissus habenis
Ipsa acie falcis nondum tentanda: sed vncis
Carpendæ manibus frondes, interq. legendæ
Inde vbi iam validis amplexæ stirpibus vlmos
Exierint, tunc stringe 3 comas tunc brachia tōde
Ante reformidant, ferrum, tunc denique dura
Exerce imperia, & ramos compesce fluenteis.
Texendæ sepes etiā, & pecus omne tenēdum est
Præcipue dum frons tenera, imprudēsq. laborū.
Cui super indignas hyems, solemq. potentem,
Syluestres viri assiduè, capreæq. sequaces
Illudunt pascuntur oues, auidæq. iuuencæ.
Frigora nec tantum cana concreta pruina,
Aut grauis incumbens scopulis arentibus æstas,
Quantum illi nocuere greges, 4 duriq. venenum
Dentis, & admorso signata in stirpe cicatrix.

Non

1 Recreabuntur.

2 Elegans metaphora.

3 Superuacuos pampinos.

4 Venenosi morsus.

Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus ari
Cæditur, & veteres ineunt proscenia ludi.
Præmiaq. ingentes pagos, compita circùm
Theseidæ posuere, atque inter pocula læti
Mollibus in pratis vnctos saliere per vtres,
Nec non Ausonij 1 Troia gens missa coloni
Versibus incomptis ludunt. risuq. soluto,
Oraq. corticibus sumunt horrenda cauatis,
Et te Bacche vocant per carmina læta, tibiq.
2 Oscilla è alta suspendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubescit vinea fœtu:
Complentur vallesq. cauæ saltusq. profundi,
Et quocunq. Deus circum caput egit honestum.
Ergo ritè suum Baccho dicemus honorem
Carminibus patrijs, lancesq. & liba feremus,
Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram,
Pinguiaq. in verubus torrebimus extra colurnis,
Est etiam ille labor curandis vitibus alter
3 Cui nūquā exhausti satis est. namq.cē quotannis
Terq. quaterq. solum scindendum glebaq. versis.
Aeternum frangenda bidentibus, omne 4 leuādū
Fronde numus. redit agricolis labor actus in orbē,
Atque in se sua per vestigia voluitur annus.
Et iam olis seras posuit cum vinea frondes,
Frigidus, & syluis Aquilo decussit honorem,
Iam tum acer curas venientem extendit in annū
Rusticus, & 5 curuo Saturni dente relictam
Persequitur vitem attondens, fingitq. putando.
Primus humum fodito. primus deuecta cremato
Sarmenta, & vallos primus subtecta referto,

1 Deductitij ciues vide Liu. li. 7.

2 Obscenæ parris simulacra. Idest pulchrum.

3 Defodiendis vincit.

4 Idest liberandum.

5 Post vindemiam sequitur putatio.

Postre-

Postremus merito: 1 bis vitibus ingruit vmbra,
Bis segetem densis obducunt sentibus herbæ.
Durus vterq. labor. LAVDATO ingentia rura
Exiguum colito. nocnon etiam aspera rusci
Vimina per syluam, & ripis fluuialis arundo
Cęditur, incultiq. exercet cura salicti.
Iam victæ vites, iam falcem arbusta 2 reponunt
Iam canit extremos effœtus vinitor 3 antes,
Sollicitanda tamen tellus, puluisq. mouendus
Et iam maturis metuendus 4 Iuppiter vuis.

1 Bis pampinandum,
2 Permittũt reponere.
3 Extremos vitium ordines.
4 Aer vel potius imper.

Contra, non vlla est oleis cultura neque illæ
Pro curuam expectant falcem, rastrosq. tenaces,
Cùm semel hæserunt aruis, aurasq. tulerunt.
Ipsa satis tellus, cum dente recluditur vnco,
Sufficit humorē, & grauidas cum vomere fruges
Hoc pinguem, & 5 placitā paci nutritor oliuam.

5 Passiuum pro actiuo.

Poma quoq; vt primum truncos sensere valentes,
Et vires habuere suas ad sidera raptim
Vi propria nituntur, opisq. haud indigna nostræ,
Nec minus interea fœtu nemus omne grauescit,
Sanguineisq. inculta rubent auiaria baccis:
Tondentur cythisi, tedas sylua alta ministrat,
Pascunturq. ignes nocturni, & lumina fundunt.
Et dubitāt homines serere, atq. impēdere curam
6 Quid maiora sequar? salices humilesq. genistę
Aut illę pecori frondem, aut postoribus vmbram
Sufficiunt, sepemq. satis, & pabula melli.
Et iuuat vndantem buxo spectare 7 Cytorum.
Naricięq. picis locos, iuuat arua videre
Non rastris, hominum, non vlli obnoxia curę.

6 Vt à maioribus ad reliqua veniam.
7 Macedom montem buxis abundantem, quæ vēto mota, vndas imitantur.

Ipsæ caucaseo steriles in vertice syluæ,
Quas animosi Euri assiduè franguntq. feruntq.
Dant alios aliæ fœtus, dant vtile lignum
Nauigijs pinos domibus cedrosq. cupressosq. (stris

1 Tornauere.
2 Tecta vehiculorum.

Hinc radios 1 triuere rotis hinc 2 tympana plau-
Agricolæ, & pandas ratibus posuere carinas.
Viminibus salices fœcundæ, frondibus vlmi.
At myrtus validis hastilibus, & bona bello

3 Speciem pro genere posuit.

Cornus, 3 Ithyreos taxi torquentur in arcus.
Nac tiliæ læues, aut torno rasile buxum,
Non forman accipiunt, ferroq. cauantur acuto
Necnon, & torrẽtem vndam leuis innatat alnus

4 Al. alueo:

Missa Pado, necnon, & apes examina condunt
Corticibusq. cauis vitiosæq. illicis 4. alno.
Quid memorandũ æquè Baccheia dona tulerunt?
Bacchus, & ad culpam causas dedit ille furentes
Cenaturos letho domuit, Retumq., Pholumq.,
Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.

5 Digreditur in laudem vitæ rusticæ.

5 O FORTVNATOS nimiũ sua si bona norint,
Agricolas, quibus ipsa procul discordibus armis
Fundit humo facilem victum iustissima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta superbis

6 Multitudinem tumultuosam.

Manè salutantum totis vomit ædibus 6 vndam,
Nec varios in hiant pulchra testudine postes,
Illusasq. auro vestes, Ephyreiaq. æra;
Alba nec Aßyrio fucatur lana veneno,
Nec casia liquidi corrumpitur vsus oliui:

7 Bona ruris

7 At secura quies, & nescia fallere vita,
Diues opum variarum at latis otia fundis,
Speluncæ, viuiq. lacus, at frigida Tempe:

Mugi-

Mugitusq. boum, mollesq. sub arbore somni
Non absunt: illic saltus, ac lustra ferarum,
Et 1 patiens operum paruoq. assueta iuuentus;

1 A laborum patientia.

Sacra Deum, sanctiq. patres extrema per illos,
Iustitia excedens terris vestigia fecit.
Me verò primum dulces ante omnia Musæ,
Quarum sacra fero ingenti perculsus, amore
Accipiant, cœliq. vias, & sidera monstret:
Defectus 2 Solis varios Lunæq. Labores.
Vnde tremor terris, qua vi 3 maria alta tumescãt

2 Astrologia
3 Physica,

Obicibus ruptis, rursusq. in se ipsa residant
Quid tantum Oceano properent se tingere soles
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.
Sin has ne posim naturæ accedere parteis,
Frigidus obstiterit circùm præcordia sanguis,
Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes,
Flumina auem, syluasq. inglorius; ò vbi campi,
4 Sperchiusq., & Virgilius 5 bacchata Lacænis
Taygeta; ò qui me gelidis in vallibus Hęmi?
Sistat? & ingenti ramorum protegat vmbra?

4 Thessaliæ fluuius.
5 Frequentata Bacchi orgijs.

FÆLIX, *qui potuit rerum cognoscere causas,*
Atque metus omneis, & inexorabile fatum
Subiecit pedibus strepitumq. Acherontis auari.
Fortunatus, & ille, Deos qui nouit agrestes,
Panaq., Syluanumq. senem, nymphasq. sorores.
Illum non populi 6 fasces, non purpura regum

6 Magistratus.

Flexit, & infidos agitans discordia fratres,
Aut coniurato descendens Dacus ab Istro:
Non res Romanæ, perituraq. regna, neque ille
Aut 7 doluit miserãs in opem aut inuidit habẽti.

7 Incõmoda Vidis.

Quos

Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura
Sponte tulere sua carpsit: nec ferrea iura,
Insanumq. forum, aut populi tabularia vidit.
Solicitant alij remis freta cæca, ruuntq.
In ferrum, penetrant aulas, & limina regum:
Hic petit excidijs vrbem, miserosq. penates
1 Gemmò poculo in theatro.
Vt 1 gemma bibat, & sarrano dormiat ostro.
Condit opes alius, defossoq. incubat auro:
Hic stupet attonitus rostris: hunc plausus hiantē
Per cuneos (geminatur enim) plebisq. patumq.
Corripuit. gaudent perfusi sanguine fratrum,
Exilioq. domos, & dulcia limina mutant,
Atque alio patriam quærunt sub sole iacentem.
2 Commoda Ruris.
2 Agricola in curuo terram dimouit aratro,
Hinc anni labor, hinc patriam paruosq. nepotes
Sustinet, hinc armenta boum, meritosq. iuuencos.
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
Aut fœtu pecorum, aut Cerealis mergite culmi,
Prouentuq. oneret sulcos, atque horrea vincat.
Venit hyems, teritur Siconia bocca trapetis,
3 Poma syluestrua.
Glande sues læti redeunt, dant arbuta 3 syluæ,
Et varios ponit fœtus autumnus, & altè
4 Mitescētes vuæ idest maturescentes.
4 Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.
Interea pendent dulces circùm oscula nati,
Casta pudicitiam seruat domus, vbera vaccæ
Lactea demittunt pinguesq. in gramine lęto
Inter se aduersis luctantur cornibus hædi.
5 Otium.
Ipse dies agitas 5 festos, fususq. per herbam,
Ignis vbi in medio & socij cratera coronant,
Te libans Lenæ vocat, pecorisq. magistris

Velo-

elocis iaculi certamina ponit in vlmo.
orporaq. agresti nudant prædura palestra.
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
anc Remus, & frater. sic fortis Etruria creuit,
cilicet, & rerum facta pulcherrima Roma,
eptemq. vna sibi muro circumdedit arces.
Ante etiam sceptrum 2 Dictæi regis, & antè
mpia quàm cæsis gens est epulata iuuencis.
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat,
Nec dum etiam audierāt inflari classica, nec dum
mpositos, duris, crepitare incudibus enses,
3 Sed nos immensum spacijs confecimus æquor:
Et iam tempus equum fumantia soluere colla.

1 Amplificat ab exemplis maiorum.

2 Antequam regnaret Iuppiter qui nutritus fuit in Dictæo monte Cretensi.

3 Iam fatigato ingenio parcendum.

PVB. VIRGILII MARONIS.

GEORG. LIB. III.

ARGVMENTVM.

Hic liber ſicut, & qui proxime ſequitur paſtoralis non georgicus à quibuſdam vocatus fuit; vt annotat Seruius in fine ſuorum commentatiorum in librum ſecundum. Quin etiam non procul à principio cōmentarij in primū tradit quoſdam aſſeruiſſe duos tantum eſſe Giorgicorum libros: ſed ita vt eorum ſententiam reijciamus. Virgilius certe poſtquam duobus ſuperioribus libris arationis, plantationiſq. rationem abſoluit: nunc plātationis curam, (quæ in generali operis totius propoſitione tertia erat,) hoc libro exequitur: Duæ autem ſunt argumenti huius partes: quarum prior armentorum, equorum præſertim, & boum curā continet; quales ſci licet in vtroque genere diligendę ſint matres,

quales

ales potissimum parandi sint admissarij. quibusq.
dicijs equini pulli generositas possit deprehendi.
hæq. omnibus ijs cura pro ratione ætatis debeat
ihiberi. Posterior pars minoris pecoris pascendi
tionem complectitur, ouiũ præcipuè, & capratũ.
eneraq. morborum explicat, quibus greges pecu-
ariter infestantur vnà cum eorũ causis & remedijs.
nter cætera autem morborũ genera, & pestilentiã
numerat, areptaq. inde occasione Lucretium imi-
atus ad grauissimam quãdam Illirici, Venetiarum,
icinarumq. regionum pestilentiam digreditur.

Aliud Modestini: Iurisconsulti Argumentum.

Teq. Pales, & te pastor memorande per orbem,
Et pecorum cultus, & gramine pascua læta,
Queis habitent armẽta locis, stabulẽtur, & agni,
Omnia diuino monstrauit carmine Vates.

*T*E 1 *quoq. magna Pales, & te memorãde ca nemus.*
Pastor ab Amphryso, vos syluę amnesq. Ly
Cætera quæ vacuas tenuissẽt carmina mẽtes (cæl
Omnia iam vulgata, quis aut Eristhea durum,
Aut illaudati nescit Busiridis aras?
Cui non dictus Hylas, puer, & 2 Latonia Delos,
Hippodameq.? humeroq. Pelops insignis eburno,
Acer equis? tentãda via est, qua me quoqe possim
Tollere humo victorq. virum volitare per ora:
Primus ego in patriã mecũ (modo vita supsit)
3 Aonio rediens deducam vertice Musas:
Primus Idumæas referam tibi Mantua palmas:
Et viridi in campo templum de marmore ponam
4 Propter aquã, tardis ingens vbi flexibus errat
Mincius, & tenera prætexit arundine ripas.
5 In medio mihi Cæsar erit, templumq. tenebit,

1 Vt Cererẽ & Bacchum cecinim⁹, ita etiam canemus te magna Pales, Dea populi.

2 In qua Latona enixa est Apolli. & Dianam.

3 Parnasso, at Ser. Helicone.

4 Prope vel iuxta.

5 Cęsari tẽplum dicabo, & eius simulacrũ in medio collocabo.

Illi victor ego, & Tyrio conspectus in ostro:
1 Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi Alpheū linquens, lucosq; Molorchi
Cursibus, & crudo decernet Græcia cæstu.
Ipse caput tonsæ folijs ornatus oliuæ
Dona feram, iam nunc solemnes ducere pompas
Ad delubra iuuat, cæsosq; videre iuuencos:
Vel scena vt versis discedat frontibus; vtque
2 Purpurea intexit tollunt aulæa Britanni
In foribus pugnam ex auro, solidoq; elephanto
Gangaridum faciam victorisq; arma Quirini:
Atque hic undantem bello, magnumq; fluentem
Nilum, ac nauali surgentes ære columnas.
Addam vrbes Asiæ domitas, pulsūq; Niphatem
Fidentemq; fuga Partum, versisq; sagittis;
Et duo rapta manu diuerso ex hoste trophæa;
Bisq; triumphata, Vtroque ab littore gentes.
Stabunt, & Parij lapides, spirantia signa,
Assarici proles, demissæq; ab Ioue gentis
Nomina Trosq; parens & Troiæ Cynthi9 auctor.
Inuidia infelix furias, amnemq. seuerum
Cocyti metuet, tortosq; 4 Ixionis angues:
Immanemq; rotam, & non exuperabile saxum.
Interea Dryadum 4 syluas, saltusq; sequamur
Intactos, tua Mæcenas haud mollia iussa.
Te sine nil altum mens incohat: en age segnes
Rumpe moras, Vocat ingenti clamore 6 Cithæron
Taygetiq; canes, domitrixq; Epidaurus equorum.
Et vos assensu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas

1 Exhibebo ludos Circenses.

2 Quia in ludis scenicis aulæum tendi solebat.

3 De Gangaridis Indiæ populis victoriam, & lauream optat Augusto.

4 Quibus Ixion religatus est ad rotam.

5 Hoc Argū. tractemus ab alij Rom. intactū vt tuis iussis pareamus.

6 In Cithęrone optima pascua.

Cæ-

saris & nomen fama tot ferre per annos,
thoni prima quot abest ab origine Cæsar.
Seu quis Olympiacæ miratus præmia palmæ,
ascite equos; seu quis fortes ad aratra iuuencos,
orpora præcipuè matrum legat, optima toruæ
orma bouis, cui 1 turpe caput, cui plurima ceruix
t 2 crurum tenus à mento palearia pendent.
um longo nullus lateri modus: omnia magna:
Pes etiam, & camuris hirtæ sub cornibus aures
Nec mihi displiceat maculis insignis, & albo.
Aut iuga detrectans, interdumq́; aspera cornu,
Et faciem tauro proprior, quæque ardua tota,
Et 3 gradiens ima verrit vestigia cauda.
Ætas 4 Lucinam iustosq́; pati 5 hymenæos
Desinit ante decem, post quatuor incipit annos;
Cætera nec fœturæ habilis, nec fortis aratris.
Interea, superat gregibus dum læta iuuentus,
Solue mares, mitte in venerem pecuaria primus:
Atque aliam ex alia generando 6 suffice prolem.
Optima quæque dies miseris mortalibus æui
Prima fugit: subeunt morbi tristisq́; senectus:
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.
Semper erunt quarum mutari corpora malis.
Semper enim refice, ac ne post amissa requiras.
Anteueni, & sobolem armento 7 sortire quotãnis.
Nec non, & pecori est idem delectus equino.
Tu modo quos in spem statuis submittere gentis,
Præcipuum iam inde à teneris impende laborem.
Continuò pecoris generosi pullus in aruis
Altius ingreditur, & 8 mollia crura reponit.

1 Vastū seu valde magnū caput, & longa ceruix.
2 Ampla, à collo penè ad genua demissa.
3 Cauda profusa vsque ad calces.
4 Partum.
5 Coitum.
6 Subministra.
7 Substitue
8 Flexibilia.

1 Primus, & ire viã, & fluuios tẽtare minaces
Audet, & ignoto sese committere ponto:
Nec vanos horret strepitus (illi ardua ceruix,
Argutumq. caput, breuis aluus, obesaq. terga.
Luxuriatq. toris animosum pecus: honesti
2 Spadices, glauciq. color deterrimus albis
Et 3 giluo) tum, si qua sonũ procul arma dedere,
Stare loco nescit: micat auribus, & tremit artus,
Collectumq; premens voluit sub naribus ignem.
Densa iuba, & dextro iactata recumbit in armo;
At 4 duplex agitur per lumbos spina cauatq;
Tellurẽ, & 5 solido grauiter sonat vngula cornu.
Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
Cyllarus: & quorum Graij meminere poetæ,
Martis equi biiuges & magni currus Achillis.
Talis, & ipse iubam ceruice effudit equina
6 Coniugis aduentu pernix Saturnus, & altum
Pelion hinnitu fugiens impleuit acuto.
Hũc quoq; aut morbo grauis, aut iã segnior annis
Deficit, adde domo, nec turpi ignosce senectæ
Frigidus in venerem senior, frustraq; laborem
Ingratũ trahit, & si quãdo ad prælia 7 vẽtum est
Vt quõdam in stipulis magnus sine viribus ignis
Incaßum furit, ergo animos, æuumq; notabis
Præcipuè: hinc alias artes, prolemq; parentum;
Et quis cuiq; dolor victo, quæ gloria palmæ.
** Nonne vides? cum præcipiti certamina cãpum*
Corripuere, ruuntq; effusi 8 carcere currus,
Cùm spes arrectæ iuuenum, 9 exultãtiaq; haurit
Corda pauor pulsans, illi instant verbere torto,

1 Cum flumen transuehendum est, gregi in primis prægreditur.
2 Rutuli phænicei Gl. Cærulei. at Ser. Felincis oculis expl.
3 Qualis color est in melle.
4 Lata spina, vt Duplici dentalia dorso, procrasso dorso.
5 Duris vngulis.
6 Saturnus in equum versus.
7 Prælia Venerea. Coitũ.
* Hom. in Il. 254.
8 Carceribꝰ.
9 Ferit. Quidam expl. exhaurit spiritus, vt inter spem, & metum accidere solet.

Et

Et proni dant lora, volat vi feruidus 1 axis
Iamq́; humiles, iamq́; elati sublime videntur
Aera per vacuum ferri atq. assurgere in auras
Nec mora, nec requies at fuluæ nimbus arenæ
Tollitur humescunt spumis flatuq́; sequentum;
Tantus amor laudum, tanta est victoria curæ?
Primus Erichthonius currus & quattuor ausus
Iungere equos rapidisq́; rotis insistere victor.
Frena Pelethronij Lapithe, gyrosq́; dedere
Impositi dorso: atq. 2 equitem docuere sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos.
3 Aequus Uterq. labor: æquæ iuuenemq́; magistri
Exquirunt, calidumq́; animis & cursibus acrem:
Quamuis sæpe fuga versos ille egerit hostes
Et patriam Epirum referat, fortesq́; Mycenas,
4 Neptuniq́; ipsa deducat origine gentem.
His animaduersis, instãt sub 5 temp⁹ & omnes
Impendunt curas denso distendere 6 pingui,
Quem legere ducem, & pecori 7 duxere maritũ
Pubentesq́; secant herbas, fluuiosq́; ministrant,
Farraq́; ne 8 blando nequeant superesse labori,
Inualidiq́; patrum, referant ieiunia nati.
Ipsa autem macie tenuant armenta volentes;
Atq. ubi cõcubitus primos iam nota voluptas
Sollicitat, frondesq́; negant & fontibus arcent:
Sæpe etiam cursu quatiunt, & sole fatigant,
9 Cum grauiter tunsis gemit area frugibus, & cũ
Surgentem ad Zephirum paleæ iactantur inanes.
Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus
Sit 10 genitali aruo, & 11 sulcos oblimet inertes:

1 Currus.
2 Equitẽ pro equo Ennij imitatione.
3 Æqualis labor.
4 Ab equo Neptuni qui natus est tridentis percussione.
5 Admissuræ.
6 Sagina.
7 Designauerunt.
8 Vocat cuitum.
9 Meridiani tẽporis præscritio.
10 Vuluæ naturalibus.
11 Claudat meatus.

Sed rapiat sitiens venerem, interiusq. recondat.
Rursus cura patrũ 1 cadere, & succedere matr[um]
Incipit, 2 exactis grauidæ cum mensibus errant,
Non illas grauibus quisquã iuga ducere plaustr[is,]
Non saltu superare viam sit passus, & acri
Carpere prata fuga, fluuiosq. innare rapaces.
Saltibus in vacuis pascat, & plena secũdum (p[ropter]
Flumina: muscus vbi, & viridissima gramina ri[pa,]
Speluncæque tegant, & saxea procubet vmbra.
Est lucus 3 Silari circa illicibusq. virentem,
Plurimus, Alburnum volitãs (cui nomen 5 asil[o]
Romanum est: æstron Graij vertere vocantes)
Asper, acerba sonans: quo tota exterrita syluis
Diffugiunt armenta: furit mugitibus æther
Concussus, syluæq., & sicci ripa 6 Tanagri.
Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras
7 Inachiæ Iuno pestem meditata iuuencæ;
Hũc quoq. (nam medijs feruorib⁹ acrior instãt)
Arcebis grauido pecori, armentaq. pasces
Sole 8 recens orto, aut noctem ducentibus astris;
Post partum, cura in vitulos traducitur omnis:
Continuoq. notas, & nomina gentis inurunt:
Et quos aut pecori malunt submittere habendo,
Aut aris seruare sacris, aut scindere terram,
Et campum horrentem fractis inuertere glebis
Cætera pascuntur virides armenta per herbas
Tu quoq. ad studiũ, atq. vsũ formabis agrestẽ,
Iam vitulos hortare, viamq. insiste domandi.
Dum 9 faciles animi iuuenum, dum mobilis ætas
Ac primùm laxos tenui de vimine circlos

1 Decedere, vel minui.
2 Mense xij, equæ pariũt.
3 Silarus Lucaniæ fluuius
4 Lucaniæ mons.
5 Tabanum Varro vocat.
6 Flu. Lucaniæ.
7 Hæc fuit Io, Inachi filia, in vaccam à Ioue transformata.
8 Mane, & vespere.
9 Vtpote adhuc teneri.

ruici subnecte: dehinc, vbi libera colla
eruitio assueuerint, ipsis è torquibus 1 aptos
unge pares, & coge 2 gradum conferre iuuẽcos,
Et que illis iam sæpe 3 rotæ ducantur inanes
Per terram, & summo vestigia puluere signent.
Post valido nitens sub pondere faginus axis
Instrepat, & iunctos temo trahat æreus orbes.
Interea 4 pubi indomitæ non gramina tantum,
Nec 5 vescas salicum frondes, vluamq. palustrẽ,
Sed frumenta manu carpes sata, nec tibi fœtæ
More patrum, niuea implebũt mulctralia vaccæ
Sed tota in dulces consument vbera natos.
Sin ad bella magis studium, turmasq. feroces,
Aut Alphæa rotis prælabi flumina Pisæ,
Et Iouis in luco 6 currus agitare volantes:
Primus equi labor est, animos atq. arma videre
Bellantum, 7 lituosq. pati, tractuq. gementem
Ferre rotam, & stabulo frænos audire sonantes.
Tum magis atq. magis blãdis gaudere magistri
Laudibus, & 8 plausæ sonitum ceruicis amare.
Atq. hęc iam primo depulsus ab vbere matris
Audiat, inq. vicem det mollibus ora capistris
Inualidus etiamq. tremens, etiam 9 inscius æui.
At tribus exactis vbi quarta accesserit ætas,
Carpere mox gyrum incipiat, gradibusq. sonare
Compositis: 10 sinuetq. alterna volumina crurũ,
Sitq. laboranti similis, tum cursibus auras
Prouocet; ac per aperta volans, ceu liber habenis
Aequora, vix summa vestigia ponat arena.
Qualis Hyperboreis Aquilo cum densus ab oris

1 Aptatos.
2 Simul incendere.
3 Vacuo plaustro subiungendi.
4 Iuuencis indomitis.
5 Siccas, & teneras; Alij aliter.
6 Curuli certamine decertarunt.
7 Lituorũ, & buccinarum auditũ ferre.
8 Manu magistri blandè attrectantis.
9 Nondum ab annis sumpta fiducia.
10 Mollis alterno crure explicatu glomeratio.

Incubuit, Scythiæq; hyemes atq. arida 1 diff-
Nubila, tum segetes altæ, campiq; natantes
Lenibus horrescunt flabris; summæq; sonorem
Dant syluæ, longiq; vrgent ad littora fluctus.
Ille volat, simul arua fuga simul æquora verren-
Hic vel ad 1 Eli metas, & maxima campi
Sudabit spatia, & spumas aget ore cruentas:
Belgica vel molli melius feret esseda collo.
Tum demum crassa magnum farragine corpus
Crescere iam domitis sinito, namq; ante domãdum
Ingentes tollent animos: prensiq; negabunt
Verbera lente pati, & duris parere lupatis
Sed non vlla magis Vires industria firmat,
Quàm venerẽ, & cæci stimulos auertere amoris
Siue boum siue est cui gratior vsus equorum.
4 Atq. ideo tauros procul, atq. in sola relegant
Pascua post mõtẽ oppositũ & trans flumina 5 la-
Aut intꝰ clausos satura ad præsepia seruant. (ta,
Carpit enim vires paulatim vritq; 6 videndo
Femina: nec nemorũ patitur meminisse, nec herbę
Dulcibus illa quidem illecebris, & sæpe superbos
Cornibus inter se subigit decernere amantes.
Pascitur in magna sylua formosa iuuenca,
Illi 7 alternantes multa vi prælia miscent
Vulneribus crebris lauit ater corpora sanguis;
Versaq; in 8 obnixo vrgentur cornua vasto
Cũ gemitu, 9 reboãt syluæq; & magnus Olimpus
Nec mos bellantes vna stabulare: sed alter
Victus abit longeq; ignotis exulat oris,
Multa gemens ignominiam, plagasque superbi
Victo-

1 Dissipat
2 Olympici. Erit equus cursor, vel vectarius.
3 Frænis.
4 Itaq. vel in longinqua pascua, matrem placet ablegari, vel ad præsepe contineri.
5 Ne natatu sit facilis.
6 Dum videtur.
7 Alternatim.
8 Obluctãtes.
9 Alibi in tali descriptione, Gemitu nemus omne remugit.

Victoris, tum quos amisit inultus amores:
Et stabula 1 adspectans 2 regnis excessit auitis.
Ergo omni cura vires exercet, & inter
Dura iacet 3 pernix instrato saxa cubili;
Frondibus hirsutis, 4 & carice pastus acuta,
Et tentat sese: atq. irasci in cornua discit
Arboris obnixus trunco; ventosq. lacessit
Ictibus, & sparsa ad pugnam proludit arena.
Post, vbi collectum robur viresq. receptæ,
Signa mouet precesq. oblitum fertur in hostem.
Fluctus vt in medio cæpit cum albescere ponto
Longius, ex altoq. sinum trahit, vtq. volutus
Ad terras immane sonat per saxa, nec ipso
Monte minor procumbit: at ima exæstuat vnda
5 Vorticibus, nigramq. altè subiectat arenam.
Omne adeo genus in terris hominũq. ferarumq.
Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres,
6 In furias ignemq. ruunt: amor omnibus idem.
7 Tempore non alio catulorum oblita leæna
Sæuior errauit campis, nec funera vulgò
Tam multa informes Vrsi stragemq. dedere
Per syluam tum sæuus aper, tum pessima tigris.
Heu malè tum Libyæ 8 solis erratur in agris.
Nonne vides vt tota tremor pertentet equorum
Corpora si tantùm notas odor attulit auras?
Ac neq. eos iam fræna virum, nec verbera sæua,
Non scopuli, rupesq. cauæ, atq. obiecta retardant
Lumina, correptos vnda torquentia 9 montes.
Ipse ruit dentesq. 10 Sabellicus exacuit sus:
Et pede prosubigit terram 11 fricat arbore costas

Atque

1 Retorquẽs oculos ad stabulum.
2 Papulis in quibus regnabat dux gregis.
3 Perseueras à penitendo.
4 Herba palustri, & aculeata.
5 Aquis in se contortis.
6 Id est amoris.
7 Quã cũ turget libidine.
8 Desertis.
9 Saxa ingentia, hyperb.
10 Sabinus, spec. pro genere, dicit autem suem domest. seu cicurem.
11 Indurantes attritas arborum costas, lutoq. se tergorantes.

Atq. hinc, atq. illinc humeros ac vulnera durat.
Quid 1 iuuenis, magnũ cui uersat in ossibus ignem
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
Cæca nocte natat serus freta; quem super ingens
2 Porta tonat cœli, & scopulis illisa reclamant
Aequora: nec miseri possunt reuocare parentes.
Nec moritura super crudeli funere 3 virgo.
Quid lynces 4 Bacchi variç? & gen⁹ acre luporũ
Atq. canum? quid quæ imbelles dãt prælia cerui?
Scilicet ante omnes furor est insignis equarum,
Et 4 men 5 Venus ipsa dedit quo tempore Glauci,
Potniades malis membra absumpsere quadrigæ.
Illas ducit amor trans Gargara transq. sonantem
Ascanium superant montes, & flumina tranant;
Continuoq. auidis vbi subdita flamma medullis,
Vere magis, (quia vere calor redit ossibus) illæ
Ore omnes versæ in Zephirum stant rupib⁹ altis
Exceptantq. leues, auras: & sæpe sine vllis
Coniugijs, vento grauidæ (mirabile dictu)
Saxa per & scopulos, & depreßas conualles
Diffugiunt, non Eure tuos, neque Solis ad ortus,
In Boreã, Caurũq. aut vnde 6 nigerrim⁹ Auster
Nascitur, & pluuio contristat frigore cœlum.
Hinc demũ Hippomanes, 7 vero ꝓ nomine dicũt
Pastores, 8 lentum distillat ab inguine virus.
Hippomanes, quod sæpe malæ legere nouercæ,
Miscueruntq́; herbas, & non innoxia verba.
Sed fugit intereà, fugit irreparabile tempus,
Singula dum capti circumuectamur amore.
Hoc satis armentis: superat 9 pars altera curæ,

Lani-

1 Leander.

2 Aer nubibus plenus, per quem iter est ad cælum.

3 Hero.

4 Baccho sacrę cuius cursum trahunt.

5 Mentẽ earum incendit libidine vel quasi ingenerauit illorum menti tantos libidinis stimulos.

6 Quia pluuiosus, & nebulosus est.

7 Id est, à re ipsa imposito nomine hinc etymum habente.

8 Viscidum.

9 Secunda pars huius libri, de gregibus ouium & caprarum.

Lanigeros agitare greges, hirtasq. capellas,
Hic labor, hic laudem fortes sperare coloni.
Nec sũ animo dubi⁹, verbis ea vincere, magnũ
Quam sit, & ãgustis hũc addere rebus honorem:
Sed me Parnassi deserta per ardua dulcis
Raptat amor iuuat ire iugis, qua nulla priorum
Castaliam molli diuertitur orbita cliuo.
Nunc veneranda Pales, magno nũc ore sonãdum
Incipiens, stabulis edito in mollibus herbam
Carpere oues, dum mox frondosa reducitur æstas:
Et multa duram stipula, filicumq. maniplis
Sternere subter humum: glacies ne frigida lædat
Molle pecus, scabiemq. ferat turpesq. podagras.
Post hinc digressus iubeo frondentia capris
Arbuta sufficere, & 1 fluuios præbere recentes.
Et stabula à ventis 2 hyberno opponere Soli
Ad medium conuersa diem, cùm frigidus olim
Iam cadit, extremoq. irrorat Aquarius anno.
Hæc quoq. non cura nobis leuiora tuenda:
Nec minor vsus erit, quamuis Milesia magno
Vellera mutentur, Tyrios incocta rubores.
Densior hinc soboles, hinc largi copia lactis.
Quã magis exhausto spumauerit vbere mulctra
Læta magis pressis manabunt flumina mammis.
Nec minus interea barbas, incanaq. menta
3 Cinyphij 4 tondent hirci, setasq. comantes
Vsum in castrorum, & miseris velamina nautis
Pascuntur, verò syluas, & summa Lycæi,
Horrentesq. rubos, & amantes ardua dumos.
Atq. ipsę memores redeunt in tecta: suosq.
Ducunt

1 Aquam recens haustã.
2 Cõtra plagam meridianam, per quam Sol currit p̃ hyemem.

3 Cinyphiæ Libyæ fluui⁹.
4 Priscianus vult esse epallagẽ pro tondentur.

Ducunt, & grauido superant vix vbere limen.
Ergo omni studio glaciem, ventosq́; niuales,
1 Quo minus est illis curæ mortalis egestas
Auertes: victumq́; feres, & virgea lætus
Pabula: nec tota claudes fœnilia bruma.

At verò Zephyris cùm læta vocantibus æstas
In saltus vtrumq. gregem, atq. in pascua mittes,
Luciferi primo cum sidere frigida rura
Carpamus; dum mane nouũ dũ gramina canent,
Et ros in tenera pecori gratissimus herba est.
Inde, vbi 2 quarta sitim cęli collegerit hora,
Et cantu querulæ rumpent arbusta cicadę,
Ad puteos, aut alta greges ad stagna iubeto
Currentem 3 ilignis potare canalibus vndam:
Aestibus at medijs vmbrosam exquirere vallẽ;
Sicubi magna Iouis antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos, aut 4 sicubi nigrum
Ilicibus crebris sacra nemus accubet vmbra.
Tum tenues dare rursus aquas, & pascere rursus
5 Solis ad occasum, cum frigidus aera vesper
Temperat, & saltus reficit iam roscida luna:
Littoraq́; Alcionen resonant, & Acanthida dumi.

Quid tibi pastores Libiæ, quid pascua versu
Prosequar, & raris habitata mapalia tectis?
Sæpe diem, noctemq́;, & totum ex ordine mẽsem
Pascitur, itaq. pecus longa in deserta sine vllis
Hospitijs tantum campi iacet, omnia secum
Armentarius Afer agit, tectumq́;, laremq́;,
Armaq́; 6 Amyclæumq́; canẽ, Cressaq́; pharetram
Non secus ac 7 patrijs acer Romanus in armis

1 Quãto minus curam sui gerere possunt, & sibi prouidere, quæ egestas mortalis desiderat tanto studiosius illis necessaria suppeditabis.

2 Meridiei incipientis periphrasis.

3 Ex ilice factis.

4 Pro, Sicubi umbra sacra accumbet in nemore ac sub arborib⁹ iacet.

5 Ab occasu paruo interuallo interposito ad bibendum appellant, & rursus pascunt, quoad contenebrarit.

6 Laconicum

7 Auitis, Martijs, A Marte progenitore acceptis.

Iniu-

Iniusto sub fasce viam cum carpit, & hosti
Ante expectatum positis stat in agmine castris
At non: quà Scythiæ gentes, Mæoticaq; Unda,
Turbidus, & torquens flauentes Ister arenas:
Quaq; redit mediū Rhodope porrecta sub 2 axem.
Illic clausa tenent stabulis armenta, neque ullæ
Aut herbæ campo apparent, aut arbore frondes:
Sed iacet aggeribus niueis informis, & alto
Terra gelu latè, septemq; assurgit in ulnas.
Semper hyems, semper spirantes frigore Cauri.
Tum 3 Sol pallētes haud vnquā discutit vmbras
Nec cum inuectꝰ equis altū petit æthera, nec cum
Præcipitem Oceani rubro lauit æquore currum.
Concrescunt subitæ currenti in flumine 4 crustæ.
Undaq; iam tergo ferratos sustinet orbes,
Puppibus illa prius patulis, nūc hospita plaustris
Æraq; dissiliunt vulgo, vestesq; rigescunt
Indutæ: cæduntq; securibus humida vina:
Et totæ solidam in glaciem 5 vertere lacunæ;
Stiriaq; impexis induruit horrida barbis,
Interea toto 6 non secius aere ningit.
Intereunt pecudes; stant circumfusa pruinis
Corpora magna boum: confertoq; agmine cerui
Torpēt 7 mole noua, & summis vix cornibꝰ extāt
Hos non immissis canibus, non cassibus vllis,
Puniceæue agitant pauidos formidine pennæ.
Sed frustra oppositum trudens pectore montem
Comminus obtruncat ferro; grauiterq; rudentes
Cædunt, & magno læti clamore reportant.
Ipse inde fossis specubus, secura sub alta

Otia

1 Ser. vult vna voce legi Ante expectatum.
2 Septentrionem.
3 Sol nec ortu suo nec occasu nubes dissoluit.
4 Ex glatie.
5 Versæ sunt
6 Nō segnius quā inchoaret.
7 Nimia magnitudine.

Otia agunt terra congestaq; robora totasq;
Aduoluere focis vlmos: igniq; dedere.
1 Pocula similia vini poculis faciunt.
Hic noctem ludo ducunt. & 1 pocula læti
Fermento; atque acidis imitantur vitea sorbis.
Talis Hyperboreo Septem subiecta trioni
Gens effrena virum Riphæo tunditur Euro:
Et pecudum fuluis velantur corpora setis.
2 Non tā cura lanæ quam lanati pecoris significat.
Si tibi 2 lanicium curæ, primum aspera sylua,
Lappæq; tribuliq; absint: fuge pabula læta,
Continuoq; greges villis lege mollibus albos.
Illum autem (quamuis aries sit candidus ipse)
Nigra subest vdo tantum cui lingua palato;
Reijce, ne maculis infuscet vellera pullis
Nascentum: plenoq; alium circumspice campo.
Munere sic niueo lanæ (si cre ere dignum est)
Pan Deus Arcadiæ captan te luna fefellit,
In nemora alta vocans; nec tu aspernata vocantē.
At cui lactis amor, Cythisum lotosq; frequentes
Ipse manu salsaque ferat præsepibus herbas,
Hic, & amāt fluuios magis, & magis vbera tēdūt
Et salis occultum referunt in lacte saporem.
3 Validiores.
Multi iam 3 excretos prohibent à matrib⁹ hædos
4 Primā partem victus ne possint sugere lac.
4 Primaq; feratis præfigunt ora capistris,
Quod surgente die mulsere, horisq; diurnis,
5 Cogunt in caseos.
Nocte 5 premūt; quod iam tenebris, & sole cadēte
Sub lucē exportant calathis (adit oppida pastor)
6 Aspergunt.
Aut parco sale 6 contingunt, hyemiq; reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit postrema, sed vna
Veloces Spartæ catulos acremq; Molossum
Pasce sero pingui: nunquam custodibus illis

No-

Nocturnum stabulis furem, incursusq. luporum,
Aut impacatos à tergo horrebis 1 Hiberos.
Sæpe etiam cursu timidos agitabis onagros:
Et canibus leporem, canibus venabere damas.
Sæpe volutabis pulsos syluestribus apros
Latratu turbabis agens: montesq. per altos
Ingentem clamore premes ad retia ceruum.

1 Abactores Prædatores.

Disce & odoratam stabulis accendere cedrũ.
2 Galbaneoq. agitare graues nidore celydros.
Sæpe sub immotis præsepibus, aut mala tactu
Vipera delituit, cælumq. exterrita fugit:
Aut tecto assuetus coluber succedere, & umbræ,
Pestis acerba boum, pecoriq. aspergere virus,
3 Fouit humũ cape saxa manu, cape robora pastor
Tollentemq. minas, & sibila colla tumentem
4 Deijce, iamq. fuga timidum caput abdidit altè,
Cùm medij nexus, extremæque agmina caudę
Soluuntur, tardosq. trahit 5 sinus vltimus orbes.
Est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis,
Squamæa 6 conuoluens sublato pectore terga,
Atque natis longam maculosus grandibus aluum
Qui dum amnes vlli rũpuntur fontibus, & dum
Vere madet vdo terræ, ac pluuialibus Austris
Stagna colit. ripisq. habitans hic piscibus atram
Improbus ingluuiem, ranisq. loquacibus explet:
Postquã exhausta palus terręq. ardore dehiscũt,
Exilit in siccum, & flammantia lumina torquens
Sæuit agris, asperque 7 siti atq. exterritus æstu.
Ne mihi tum molles sub dio carpere somnos.
Neu dorso nemoris libeat iacuisse per herbas.
Cum

2 Halbani odore serpentium pestis fugatur.

3 Amplexa est terram in qua posset latere.

4 Cæde serpentẽ donec caludæ volubilitas conquiescat.

5 Curuatura colubri.

6 Erectus ad differentiam repẽtiũ toto corpore.

7 Nam hoc gen⁹ siti magis quã alia re accẽditur.

Cùm 1 positis nouus exuuijs, nitidusq. iuuenta
Voluitur, aut catulos tectis, aut oua relinquens
Arduus ad solem, & linguis micat ore 2 trisulcis
Morborum quoq. te causa, signa docebo.
Turpis oues tentat scabies, ubi frigidus imber
3 Altius ad viuum persedit, & horrida cano
Bruma gelu: vel cùm tonsis illotus adhæsit
Sudor, & hirsuti secuerunt corpora vepres:
4 Dulcibus idcirco fluuijs pecus omne magistri
Perfundunt, vdisq. artes in gurgite villis
Mersatur, missusq. secundo defluit amni.
Aut tonsum tristi 5 contingunt corpus amurca,
Et spumas miscent argenti, & sulphura viua,
Idæasq. pices, & pingues 6 vnguine ceras,
Scillamq. helleborosq. graues, nigrumq. bitumen.
Nō tamē vlla magis 7 præsens fortuna laborū est
Quà si quis ferro potuit rescindere summum
Vlceris os: alitur vitium, viuitq. 8 tegendo:
Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor
Abnegat, & meliora Deos sedet omnia poscens.
Quin etiam ima dolor balantum lapsus ad ossa
Cùm furit; atq. artus depascitur arida febris:
Profuit 9 incensus æstus auertere, & inter
Iam 10 ferire pedis salientem sanguine venam:
Bisaltę quo more solent, acerq. Gelonus,
Cùm fugit in Rodopen, atq. in deserta Getarum,
Et lac concretum cum sanguine potat equino.
Quam procul aut molli succedere sæpius vmbræ
Videris, aut summas carpentem ignauius herbas
11 Extremāq. sequi, aut medio procumbere cāpo

1 Pelle deposita redit ad priorem ætatem.
2 Trifariam fissis.
3 Per medullas & ossa penetrat.
4 Salsa n. aqua magis pruriginem creat.
5 Perungunt oleo.
6 Pinguedine.
7 Efficax remediū morbi.
8 Dum tegitur.
9 Illū febris æstum.
10 Subijcit deinde Virgilius, febricitantibus ouibus de talo, vel inter duas vngulas sanguinē emitti oportere.
11 Ob lassitudinem.

Pa-

Pascentem, & seræ solam decedere nocti:
Continuò ferò culpam compescere prius, quàm
Dira 1 per incautum serpant contagia vulgus.
Non tã creber, agens hyemem, ruit æquore turbo
Quã multæ pecudum pestes, nec singula morbi
Corpora corripiant sed tota æstiua repente,
2 Spemq́; gregẽq́; simul, cũctãq́; ab origine gẽtem.
Tum sciat aerias Alpes, & Norica si quis
Castella in tumulis, & Iapidis 3 arua Timaui
Nunc quoq. post tanto videat, desertaq́; regna
Pastorum, & longe saltus, lateq́; vacantes.
Hic quondam 4 morbo cœli miseranda coorta est
Tempestas, totoq́; autumni incanduit æstu:
Et genꝰ omne neci pecudum dedit, omne ferarũ:
Corripuitq́; lacus, infecit pabula tabo (nis
5 Nec via mortis erat simplex: sed vbi ignea Ve-
Omnibus actæ sitis, miseros adduxerat artus,
Rursus abundabat fluidus liquor, omniaq́; in se
Ossa 6 minutatim morbo collapsa trahebat.
Sæpe 7 in honorẽ Deum medio stans hostia aram
Lanea dum niuea circundatur 8 infula vitta,
Inter 9 cunctantes cecidit moribunda ministros,
Aut si quam ferro mactauerat ante sacerdos,
Inde neq. impositis ardent altaria fibris
Nec responsa potest 10 consultus reddere vates:
Ac vix suppositi tinguntur sanguine cultri,
Summaq́; ieiuna sanie infuscatur arena.
Hinc lætis vituli 11 vulgò moriuntur in herbis,
Et dulces animas plena ad præsepia reddunt.
Hinc canibꝰ blãdis rabies venit, & quatit ægros

1 Gregem inficiat contagione.
2 Agnos pariter, cum matribus.
3 Venetiam.
4 Aere corrupto.
5 Nec simplici quidem morte moriebantur.
6 Paulatim sensim.
7 In sacrificijs.
8 Quę vtrinq. ab hostia mactanda depẽdebat.
9 Qui ferire cũctabantur.
10 Extispes ex fibris veneno corruptis nihil pręsagire potest.
11 Passim.

1 Angina fauces illorũ inuadit.

2 Ingrauescere.

3 Anhelitus grauis.

4 Vino refocillati in rabiem agebantur.

5 Consortis interitu.

Tussis anhela sues, ac faucibus 1 angit obesis.
Labitur infelix studiorum, atq. immemor herbæ
Victor equus, fontesq́; auertitur, & pede terram
Crebra ferit, demissæ aures, incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus, aret
Pellis, & ad tactum tractanti dura resistit;
Hæc ante exitium primis dant signa diebus
Sin in processu cœpit 2 crudescere morbus,
Tum vero ardentes oculi, atq. attractus ab alto
3 Spiritus interdum gemitu grauis, iamq́; longo
Ilia singultu tendunt; it naribus ater
Sanguis, & obsessas fauces premit aspera lingua.
Profuit inserto latices infundnre cornu
Leneos; ea visa salus morientibus vna.
Mox erat hoc ipsum exitio: 4 furijsq́; refecti
Ardebam; ipsiq́; suos iam morte sub ægra
(Dÿ meliora pÿs errorémq́; hostibus illum
Discissos nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem duro fumans sub vomere taurus
Concidit: & mistum spumis vomit ore cruorem,
Extremosq́; ciet gemitus it tristis arator,
Mærentem abiungens 5 fraterna morte iuuẽcum,
Atq. opere in medio defixa relinquit aratra,
Non vmbræ altorum nemorum nõ mollia possunt
Prata mouere animum: non qui per saxa volutus
Purior electro campum petit amnis: at ima
Soluũtur latera, atq. oculos stupor vrget inertes,
Ad terramq́; fluit deuexo pondere ceruix.
Quid labor aut benefacta iuuãt? qd vomere ter-
Inuertisse graues? atq non Massica Bacchi (ras

Mu-

Munera non illis epulæ nocuere 1 repostæ.
Frondibus, & victu pascuntur simplicis herbæ:
Pocula sunt fontes liquidi atq. exercita cursu
Flumina: nec somnos abrumpit cura salubres;
Tempore non alio dicunt regionibus illis
Quæsitas ad sacra boues Iunonis, & 2 vris
Imparibus ductos alta ad 3 donaria currus.
Ergo ægrè rastri terram 4 rimantur, & ipsis
Vnguibus infodiunt fruges: montesq́; per altos
Contenta ceruice trahunt stridentia plaustra,
Non lupus insidias explorat ouilia circum,
Nec gregibus nocturnus 5 obambulat acior illum
Cura domat timidi damæ, ceruiq́; fugaces
Nunc interq́; canes, & circum tecta vagantur.
Iã maris immensi 6 prolẽ, & genus omne natãtũ
Littore in extremo, ceu 7 naufraga corpora fluct⁹
Proluit: insolitæ 8 fugiunt in flumina phocæ:
Interit & curuis frustrà defensa latebris
Vipera & attoniti squammis astantibus hydri.
Ipsis est aer auibus 9 non æquus, & illæ
Præcipites altam vitam sub nube relinquunt.
Præterea, nec iam mutari pabula 10 refert:
Quæsitæq́; nocent artes: cessere magistri,
Phyllirides 11 Chiron, Amythaoniusq́; Melãp⁹,
Sæuit, & in lucem Stygijs emißa tenebris
Pallida Thisiphone: morbos agit ante, metumq́;,
Inq́; dies auidum surgens caput altius effert.
Balatu pecorum, & crebris mugitibus amnes.
Arentesq́; 12 sonant ripæ collesq́; supini.
Iamq́; cateruatim dat stragem, atq́; aggerat ipsis

1 Aut abũdãtes aut variæ, Nec crapula nec ingluuie morbum illũ contraxerãt.

2 Bonis agrestibus.

3 Sicut, & puluinaria interdũ pro templis.

4 In rimas agunt.

5 Insidiatur obãbulãdo.

6 Pisces.

7 Naufragio eiecta.

8 Quasi timẽtes marinam pestilentiam.

9 Perniciosus Pestilens.

10 Prodest.

11 Ch. & Mel per syl. nec. ꝑ præstantiss. quibuslibet medicis.

12 Resonant per Echo.

In stabulis turpi dilapsa cadauera tabo:
Donec humo tegere, ac foueis abscondere discunt.
Nã neq. erat coriis vsus, nec 1 viscera quisquã
Aut vndis abolere potest, aut vincere flamma.
Nec tondere quidem morbo, illuuieq; peresa
Vellera, 2 nec telas possunt attingere putres.
Verùm etiam inuisos, si quis tentarat amictus,
Ardentes 3 papulæ, atq. immundꝰ olẽtia sudor
Membra sequebatur: nec longo deinde moranti
Tempore contractus artus 4 sacer ignis edebat.

1 Nec lauari, nec coqui poterant.
2 Sanie quæ sordida est.
3 Pustulæ, Carbunculi.
4 Eripelas propriè; sed hic optest, & de peste accipi.

PVB. VIRGILII MARONIS.

GEORG. LIB. IV.

ARGVMENTVM.

Quarto hoc libro apum curam, mellificijque rationem (quæ pars in generali operis totius propositione postrema erat) copiosissimè exequitur. Cunque argumentum hoc adeo angustum esset, vt intra paucos versus posset consumi, varijs id digressionibus dilatat, iucundisque translationibus amplificat & exornat. Nā & suam quandam apibus rempubl. assignat reges ipsis tribuens, castra, prætoria, vrbes, populos, officia, studia, & mores: idq; tanta dexteritate, vt nusquam immemor suarum translationum, a proposito excidat. Potest autem, & hic liber in duas partes secari in priori enim eius partes propagandarum conseruandarumq. apum curam exequitur in posteriori, rationem, qua, cum

 fundi-

funditus interierint, denuo possint reparari. Huius inuenti auctorem Aristæum quendam pastorem facit, qui primus amissas apes, iugulatis aliquot boum iugis, creditur reparasse.

Aliud Modestini Iurisconsulti Argumentum.

Protinus aerij mellis redolentia regna,
Hybleas, & apes, alueorum, & cerea tecta,
Quiq. apibus flores, examina quæque legenda,
Indicat, humentesque fauos, cœlestia dona.

1 Hic pro deinceps, exinde.
2 Ex aere eñ. defluit ros, ex quo mel.
3 Apiariũ sit in horti parte secrete, & aprica, & à vetis remota.
4 Lasciue exultantes.
5 Ab aluearibus melle pinguibus.
6 Hirundo.
7 Pullis crudel. qui apũ more nutriatur.
8 Sibi grato & aptissimo.

P 1 Rotinus 2 aerij mellis, cælestia dona
Exequar. hanc etiã Mæcenas aspice partem,
Admiranda tibi leuium spectacula rerum,
Magnanimosq. duces, totiusq. ex ordine gentis
Mores, & studia, & populos, & prælia dicam,
In tenui labor at tenuis non gloria. si quem
Numina læua sinunt, auditq. vocatus Apollo.
Principio sedes apibus statioq. petenda,
3 Quò neq. sit ventis aditus (nam pabula venti
Ferre domũ ꝓhibẽt) neq. oues hædiq. 4 petulci
Floribus insultant, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, & surgentes atterat herbas.
Absint, & picti squallentia terga lacerti
Pinguibus à 5 stabulis, meropesq. aliæq. volucres,
Et manibus 6 Progne pectus signata cruentis.
Omnia nam latè vastant, ipsasq. volantes
Ore ferunt dulcem 7 nidis immitibus escam:
At liquidi fontes, & stagna virentia musco
Adsint, & tenuis fugiens per gramina riuus.
Palmaq. vestibulũ aut ingens oleaster obumbret:
Vt cùm prima noui ducunt examina reges
Vere 8 suo, luditq. fauis emissa iuuentus,

Vicina

Vicina inuitet decedere ripæ calori,
Obuiaq. hospitijs teneat frondentibus arbos,
In medium 1 seu stabit iners seu profluet humor
Transuersas salices, & grandia conijce saxa,

1 Siue stagnãs, sit aqua siue proflués.

Pontibus vt crebris possint consistere, & alas
Pandere ad æstiuũ solem, si forte 2 morãtes (rus
Sparserit, aut præceps Neptuno immerserit Eu-

2 Tardè remeantes.
3 Ventus præcipites dederit in aquam.

Hæc circa casiæ virides, & olentia latè
Serpylla, & grauiter spirantis copia thymbræ
Floreat, irriguumq. bibant violaria fontem.
Ipsa autem seu corticibus tibi suta cauatis,
Seu lento fuerint 4 aluearia vimine texta,

4 Pro alueis.

Angustos habeant aditus, nam frigore mella
Cogit hyems, eademq. calor liquefacta remittit.
5 Vtraq. vis apibus pariter metuenda: neq. illæ
Ne quicquam in tectis certatim tenuia ceræ
6 Spiramenta linunt fucoq. & floribus oras
Explẽt: collectumq. 7 hæc ipsa ad munera gluten
Et visco, & Phrygiæ seruant pice lentius Idæ.

5 Tam caloris, quam frigoris.
6 Quę vocauit auditus.
7 Vt fungatur hoc officio.

Sæpe etiam effossi (si vera est fama) latebris,
Sub terra fodere larem, penitusq. repertę
Pumicibusq. cauis exesoq. arboris antro.
Tu tamen, & leui rimosa cubilia limo
Vnge fouens circũ, & raras super inijce frondes.
Neu propius tectis taxum sine, neue rubentes
Vre foco cancros, altæ neu crede paludi:
Aut vbi odor cœni grauis, aut vbi concaua pulsu
Saxa sonant, 8 vociq. offensa resultat imago.

8 Resonat Echo, repercussio.

Quod superest vbi pulsã hyemẽ sol aureº egit
Sub terras, cælumq. æstina luce reclusit,

Illæ continuò saltus, syluasq; peragrant,
Purpureosq; metunt 1 flores, & flumina libant
Summa leue: hinc nescio qua dulcedine lætæ
Progeniem, 2 nidosq; fouent: hinc arte recentes
Excudunt ceras, & mella tenacia fingunt.
Hinc vbi iam emissum 3 caueis ad sidera cœli
Nare 4 per æstatem liquidam suspexeris agmen
Obscuramq; trahi vento mirabere 5 nubem:
Contemplator, aquas dulces, & frondea semper
Tecta petunt: 6 huc tu iussos asperge sapores,
Trita meliphylla, & Cerinthæ ignobile gramen:
Tinnitusq; cie, & 7 Matris quate cymbala circũ.
Ipsæ consident 8 medicatis sedibus, ipsæ
Intima more suo sese in cunabula condent.
Sin autem ad pugnã exierint; (nam sæpe duobus
Regibus incessit magno discordia motu)
Continuoq; animos vulgi, & trepidantia bello
Corda licet longè præsciscere, namq; morantes
Martius ille æris rauci canor increpat, & 9 vox
Auditur fractos sonitus imitata tubarum.
Tum trepidæ inter se coeunt, pennisq; coruscant:
Spiculaq; exacuunt rostris, aptantq; lacertos:
Et crica regem, atq. ipsæ ad prætoria densæ
Miscentur, magnisq; vocant clamoribus hostem.
Ergo vbi ver nactæ 10 sudum, cãposq; patentes
Erumpunt portis, concurritur: æthere in alto
Fit sonitus magnum mistæ glomerantur in orbem,
Præcipitesq; cadunt, non densior aere grando,
Nec de concussa tantum pluit ilice glandis.
Ipsi per medias acies, insignibus alis,

1 Secant.
2 Fauos.
3 Aluearibus
4 Ver serenũ.
5 Examen conglobatũ.
6 Ad alueos.
7 Qualia in sacris Cybeles, matris deorum.
8 Quas illa asperseris.
9 Bombus vt buccina aliqua.
10 Serenum post pluuias.

Ingen-

Ingentes animos angusto in pectore versant,
Vsq. adeò obnixi non cedere dum grauis aut hos,
Aut hos versa fuga victor dare terga coegit.
Hi motus animorum, atq. hæc certamina tanta.
1 Pulueris exigui iactu compressa quiescent.
Verùm vbi ductores acie reuocaberis ambos,
Deterior qui visus, eum, ne 2 prodigus obsit
Dede neci: melior vacua sine regnet in aula.
Alter erit maculis auro squallentibus ardens
(Nã duo, sunt genera) hic melior, insignis, & ore
Et rutilis clarus squamis: ille horridus alter
Desidia, 3 latamq; trahens inglorius aluum.
Vt binæ regum facies, ita corpora gentis.
Namq; aliæ turpes horrent, ceu puluere ab alto
Cùm venit, & terram sicco spuit ore viator
Aridus: 4 elucent aliæ, & fulgore coruscant,
Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis
Hæc potior soboles hinc cœli tempore certo
Dulcia mella premes, nec tantum dulcia, quãtum
Et liquida, & 5 durũ Bacchi domitura saporem.
At cùm incerta volant, cœloq; examina ludunt,
Contemnuntq; fauos, & frigida tecta relinquunt,
Instabiles animos ludo prohibebis inani.
Nac magnus prohibere labor: tu regibus alas
Eripe: non illis quisquam cunctantibus 6 altum
Ire iter; aut castris audebit vellere signa.
Inuitent croceis, 7 halantes floribus horti,
Et custos furum, atq. auium, cum falce saligna
8 Hellespontiaci seruet tutela Priapi.
Ipse thymum, pinosq; ferens de montibus altis;

Tecta

1 Dimicatio iniecto pulueris disceditur.
2 Mella consumens,
3 Non rotundam vt alter.
4 Pulchri coloris, & nitidis tenesq.
5 Mulsum incesta.
6 Sublime volare.
7 Fragrantes.
8 Nati Lampsaci quæ est vsus Hellesponti.

Tecta ferat latè circum, cui talia curæ:
Ipse labore manum duro terat, & ipse feraces
Figat humo plantas, & amicos irriget imbres.
Atque equidem extremo ni iam sub fine laborum
Vela traham, & terris festinē aduertere proram,
Forsitan, & pingues hortos, quæ cura colendi
Ornaret, canerem; biferiq. rosaria 1 Posti:
Quoque modo potius gauderent intbyba riuis,
Et, virides apio ripæ, tortusq. per herbam
Cresceret in ventrē cucumis, nec 2 sera comantē
Narcisum aut 3 flexi tacuissem vimen acanthi,
Pallentesq. hederas, & amantes littora myrtos.
Namq. sub OEbaliæ memini me turribus altis
Qua niger humectat flauentia cultu 4 Galesus,
5 Corycium vidisse senem: cui pauca 6 relicti
Iugera ruris erant, nec fertilis illa iuuencis,
Nec pecori opportuna seges, nec cōmoda Baccho.
Hic rarum tamen in dumis olus, albaq. circum
Lilia, verbenasq. premens, vescumq. papauer,
Regum æquabat opes animis: seraq. reuertens
Nocte domum dapib⁹ mensas onerabat inemptis.
Prim⁹ vere rosam, atq. autumno 7 carpere poma
Et cum tristis, hyems etiam nunc frigore saxa
Rumperet, & glacies cursus frænaret aquarum:
Ille comam mollis iam tum tondebat acanthi,
Aestatem increpitās seram, Zephirosq. morātes.
Ergo apibus fœtis idem, atq. examine muto
Mella fauis, illi tiliæ, & 8 spumātia cogere pressis
Quoq. in 9 flore nouo pomis se fertilis arbos

Indue-

1 Oppidi Calabriæ.
2 Pro Sero.
3 Flexibilis.
4 Flu. Cal.
5 Cilicem.
6 A suis.
7 Pro Carpebat vt præcedit onerabat & sequitur tondebat.
8 Redundantia.
9 Verno tempore.

nduerat totidem autumno matura tenebat.
lle etiam seras in versum distulit vlmos,
Eduramq. pyrum & spinos iam pruna ferente,
Iamq. ministrantē platanum potantibus vmbrā
Verum hæc ipse equidem spatijs exclusus 1 iniquis
Prætereo, atq. alijs post me memoranda relinquo.
Nunc age, naturas apibus, quas Iupiter ipse
Addidit, expediam: pro qua mercede canoros
Curetum sonitus, crepitantiaq. æra sequutæ,
2 Dictæo cœli regem pauere sub antro.
Solæ communes natos consortia tecta
Vrbis habent, magnisq. agitant sub legibus æuum;
Et patriam solæ, & certos nouere penates.
Venturæq. hyemis memores, æstate laborem
Experiuntur, & in medium quæsita reponunt.
Namq. aliæ 3 victu inuigilant, & fœdere pacto
Exercentur agris, pars intra septa domorum,
Narcissi 4 lacrymam, & lentū de cortice gluten,
Prima fauis ponunt fundamina, deinde tenaces
Suspendunt ceras, aliæ spem gentis adultos
Educunt fœtus: aliæ purissima mella
Stipant, & liquido distendunt nectare cellas.
Sunt quibus ad portas cecidit 5 custodia sorti,
Inq. vicem speculantur aquas, & nubila cœli:
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignauum fucum pecus à præsepibus arcent,
Feruet opus, redolentq. thymo fragrantia mella.
Ac veluti lentis Cyclopes fulmina massis
Cum 6 properant, alij taurinis follibus auras
Accipiunt, redduntque: alij stridentia tingunt

Aera

1 Angustis
2 In Dicteo specu. Ioui extitere nutrices.
3 Pro Victu Prouidēt victum.
4 Humor.
5 Et sorte, more militari.
6 Propere cudunt.

1 *Aera lacu, gemit impositis incudibus Aetna.*
Illi inter sese magna vi brachia tollunt
In 2 *numerum, versantq; tenaci forcipe ferrum:*
Non aliter (si parua licet componere magnis)
3 *Cecropias innatus apes amor vrget habendi*
Munere quamq. suo, grandeuis oppida curæ:
Et munire fauos, & 4 *Dædala fingere tecta.*
At fessæ multa referunt se nocte minores,
Crura thymo plenæ, pascuntur, & arbuta passim,
Et glaucas salices, casiamq; crocumq; rubentem,
Et pinguem tiliam, & 5 *ferrugineos hyacinthos*
Omnibus vna quies operum; labor omnibus vnus
Mane ruunt portis, nusquam mora rursus easdem
Vesper, vbi è pastu tandem decedere campis
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curāt.
Fit sonitus, 6 *mussantq; oras, & limina circum,*
Post vbi iam thalamis se composuere, siletur
In noctem, fessosq; sopor 7 *suus occupat artus.*
Nec verò à stabulis pluuia impendente recedunt
Longius, aut credunt cœlo aduentantibus Euris:
Sed circum tutæ sub mœnibus vrbis aquantur:
Excursusq; breues tentant, & sæpe lapillos,
Vt cymbæ instabiles, fluctu iactante saburram
Tollunt; his sese per inania nubila librant.
Illum adeo placuisse apibus mirabile morem;
Quòd nec 8 *cōcubitu indulgēt, nec corpora segnes*
In venerem soluunt, aut fœtus nixibus edunt:
Verùm ipsæ folijs natos & suauibus herbis
Ore legunt, ipsæq. regem paruosq. quirites.
Sufficiūt: aulasq. & 10 *cerea regna* 11 *refigunt.*

1 Pro quouis metallo, ex quo fabricatur fulmen.
2 Ita vt ex alternis ictibus velut cōcentus quidam musicus audiatur.
3 Opimas quales sunt Atticæ.
4 Artificiosa.
5 Nigros.
6 Murmurāt.
7 Ipsis aptus.
8 Pro concubitu.
9 Fœtus.
10 Pauos.
11 Iterum componunt.

Sæpe

Sæpe etiam duris errando in cotibus alas
Attriuere, vltroq. animam sub fasce 1 *dedere:*
Tantus amor florum, & generandi gloria mellis,
Ergo ipsas 2 *quamuis angustus terminus æui*
Excipiat, (neq. enim plꝰ septima ducitur æstas)
At genus 3 *immortale manet: multosq; per ãnos*
Stat fortuna domus, & aui numerãtur auorum.
Præterea regem non sic Ægyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorũ, aut Medꝰ Hidaspes
Obseruent, regi incolumi, mens omnibus vna est
Amisso, rupere fidem, constructaq; mella
Diripuere ipsæ, & crates soluere fauorum.
Ille operum custos, illum admirantur, & omnes
Circumstant fremitu denso, stipantq; frequentes,
Et sæpe attollunt humeris, & corpora bello
Obiectant, pulchrãq; petunt per vulnera mortem
His quidam signis, atq. hæc exempla sequuti
Esse apibus partem diuinæ mentis, & 4 *haustu*
Aetherios dixere: Deum namq; ire per omnes
Terrasq; tractusq; maris, cœlumq; profundum.
Hinc pecudes, armẽta, viros, genꝰ omne ferarum,
Quemq. sibi tenues nascentem arcessere vitas.
Scilicet huc reddi deinde, ac resoluta referri
Omnia, nec morti esse locum, sed viua volare
Sideris in numerum, atq. alto succedere cœlo:
Si quando sedem angustam, seruataq; mella
Thesauris relines prius haustus 5 *sparsꝰ aquarũ*
6 *Ore foue, fumosq; manu prætende sequaces.*
Bis grauidos cogunt fœtus, duo tempora 7 *messis;*
Taygete simulos terris ostendit honestum

Pleias

1 Onere.
2 Non plus septem annis viuunt.
3 Per successionem.
4 Haurite aliquid cœlestis spiritus seu diuini.
5 Pro spargens.
6 Ipsos haustus. Ita Ser. Sed legit etiã haustu sparsus aquarum. Ora foue.
7 Mellis decerpendi, vere, & autũno

Pleias, & Oceani spretos pede repulit amnes:
Aut eadem sidus fugiens vbi piscis aquosi,
Tristior hybernas cœlo descendit in vndas.
Illis ira modum supra est: læsæq; venenum,
Morsibus inspirant, & 1 spicula cæca relinquunt,
Affixa in venis, 2 animasq; in vulnere ponunt.
Sin duram metues hyemem, parcesq; futuro:
Contusosq; animos, & res miserabere fractas:
At suffire thymo, 3 cerasq; recidere inanes
Quis dubitet? nam sæpe fauos ignotus adedit
Stellio, luci fugis congesta cubilia blatis;
Immunisq; sedens aliena ad pabula fucus,
Aut asper crebro imparibus se immiscuit armis,
Aut durum tineæ genus, aut inuisa Mineruæ
In foribus laxos suspendit aranea casses.
Quo magis exhaustæ fuerint, hoc acrius omnes
Incumbent generis lapsi sarcire ruinas.
Complebuntq; 4 foros, & floribus horrea texent,
Si verò (quoniã 5 casus apibus quoq; nostros
Vita tulit) tristi languebunt corpora morbo:
(Quod iam non dubijs poteris cognoscere signis)
Continuò est ægris alius color horrida vultum
Deformat macies: tum corpora luce carentum
Exportant tectis, & 6 tristia funera ducunt.
Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent,
Aut intus clausis cunctantur in ædibus omnes,
Ignauæq; fame, & contracto frigore pigræ.
Tum sonus auditur grauior, tractimq; susurrant,
Frigidus vt quondã syluis immurmurat Auster,
Vt mare sollicitum stridet refluentibus Vndis

1 Aculeos latentes.
2 Statim post vulnus moriuntur.
3 Omnes vitiosi frui tollantur.
4 Cellulas.
5 Morbos sicut nobis.
6 Funerantium more comitantur exequias.

Aestuat, vt clausis rapidus fornacibus ignis.
Hic iam Galbaneos suadebo incendere odores,
Mellaq; 1 arundineis inferre canalibus, vltrò
Hortantem, & fessas ad pabula nota vocantem.
Proderit, & tunsum Gallæ admiscere saporem,
Arentesq; rosas, aut igni pinguia multo
Defruta vel Psythia passos, de vite racemos.
Cecropiumq; thymum, & graue olentia cētaurea
Est etiam flos in pratis cui nomen amello
Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba.
Namq; vno ingentem tollit de cespite syluam:
Aureus ipse sed in folijs, quæ plurima circum
Funduntur, violæ sublucet purpura nigræ,
Sæpe deum 2 nexis ornatæ torquibus aræ.
Asper in ore sapor; tonsis vallibus illum
Pastores: & curua legunt prope flumina 3 Mellę
Huius odorato radices incoque Baccho,
Pabulaq; in foribus plenis appone canistris.
Sed si quem proles subito defecerit omnis,
Nec genus vnde nouæ stirpis reuocetur, habebit:
Tempus, & Arcadij memorāda inuēta magistri
Pandere, quoque modo cæsis iam sæpe iuuencis
Insyncerus apes tulerit cruor; altius omnem
Expediam. prima repetens ab origine, famam.
Nam, qua Pellei gens fortunat 4 Canopi
Accolit effuso stagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur sua rura phaselis:
Quaq. pharetratæ vicinia Persidis vrget,
Et viridem Aegyptum nigra fœcundat arena,
Et diuersa ruens septem discurrit in ora,

Vsque

1 Arundineis infusis canalibus offerutur cibi, maximè decocti mellis, & cū galla, vel arida rosa detri galb. etiam, &c.

2 Coronis ex ea factis.

3 Galli eflunij.

4 Vrbis Aeg. vicina Alexandriæ, quā Alexandriæ. Pellæus condidit, id est, Macedo.

1 Quos sol nigro colore tinxit.

Vsq. coloratis 1 amnis deuexus ab Indis
Omnis in hac certam regio iacit arte salutem.
Exiguus primùm, atq. ipsos contractus ad vsus
Eligitur locus; hunc angustiq. imbrice tecti,
Parietibusq. premunt arctis: & quatuor addunt
Quatuor è ventis obliqua luce fenestras.

2 Suffocationis votatio.
3 Liquescunt & putrescũt.

Tum Vitulus bina curuans iam cornua fronte
Quæritur; 2 huic geminæ nares, & spiritus oris
Multa reluctanti obstruitur: plagisq. perempto
Tunsa per integram 3 soluuntur viscera pellem.
Sic positum in clauso linquunt, & ramea costis
Subijciunt fragmenta thymum, casiaq. recentes.
Hoc geritur Zephyris primũ impellẽtibus vndas,
Antè nouis rubeant quàm prata coloribus; antè
Garrula quàm tignis nidum suspendat hirundo.

4 Sanguis.
5 Inter se conuertunt primarum leuitate.

Interea teneris tepefactus in ossibus 4 humor
Aestuat, & visenda modis animalia miris,
5 Trunca pedum primò, mox & stridentia pinnis
Miscentur, tenuemq. magis aera carpunt,
Donec vt æstiuis effusus nubibus imber,
Erupere; aut vt neruo pulsante sagittæ,
Prima leues ineunt si quando prælia Parthi.

6 Exorda. quis primus hoc experiẽtia didicit.
7 Thessalicata Penes, Thessaliæ fluuio.

Quis Deus hanc Musæ quis nobis extudit artem?
Vnde noua 6 ingressus hominũ experiẽtia cæpit?
Pastor Aristæus fugiens 7 Peneia tempe,
Amissis (vt fama) apibus morboq. fameque,
Tristis ad extremum sacrum caput astitit amnis,
Multa querens: atq. hac affatus voce parentem
Mater Cyrene; mater, quæ gurgitis huius
Ima tenes: quid me præcalra stirpe Deorum

(Si

MAR.
ab Indis
arte salutem.
tractus ad usus
imbrice tecti,
quatuor addunt,
fenestras.
cornua fronte
, & spiritus oris
gisq. perempto
viscera per 'em.
ramea costis
castaq. recentes.
ellētibus vndas,
coloribus; antè
pendat hirundo.
bus 4 humor
alia miris,
stridentia pinnis
carpunt,
imber,
sagittæ.
rælia Parthi.
s extudit artemē
xperiētia cæpit?
neia tempe,
rboq. famaque,
ut astitit amnis,
voce parentem
itis huius
pe Deorum
(Si

(Si modo, quē pꝛibes, pater est Tymbræ[1] Apollo
Inuisum fatis genuisti? aut quo tibi nostri
Pulsus amor? 2 quid me cœlum sperare iubebas?
En etiam hunc ipsum vitæ mortalis honorem,
Quē mihi vix frugum, & pecudū custodia solers
Omnia tentanti extulerat, te 3 matre, relinquo.
Quin age, & ipsa manu 4 felices erue 5 syluas:
Fer stabulis inimicū ignem, atque īterfice messes:
Versata, & validam in vites molire bipennem:
Tanta meæ si te ceperunt tædia laudis.
* At mater sonitum thalamo sub fluminis alti
Sensit. eam circum Milesia vellera nymphæ
Carpebant, 6 hyaci saturo fucata colore:
Drymoq. Xanthoq; Ligeaq., Phyllodoceq.
Cæsariem effusæ nitidam per candida colla.
Nesææ Spioq. Thaliaq. Cymodoceq;
Cydippe, & flaua Lycorias altera, virgo:
(Altera tum primos Lucinę experta labores)
Clioq., & Beroe soror: Oceanitides ambæ,
Ambæ auro, pictis 7 incinctæ pellibus ambæ,
Atque Ephyre, atque Opis, atque Asia Deiopeia.
Et tandem positis velox Arethusa sagittis.
Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Vulcani Martisq. dolos, & dulcia furta,
Atque Chao densos diuum numerabat amores
Carmine quo captæ dum fusis mollia pensa
Deuoluunt, iterum maternas impulit aures
Luctus Aristæi. 8 vitreisq. sedilibus omnes
Obstupuere, sed ante alias Arethusa sorores
Prospiciens, summa flauum caput extulit vnda,

1 A Tymbra, Phryg. oppido.
2 Quomodo cælestes honores. speré, qui terrestre tueri non possum?
3 Quamuis tu sis mihi mater.
4 Fertiles,
5 Pro arbores.
* Hom. In Il. 202.
6 Vitreo col. uiridi nymphis apto.
7 Venātium habitu. Multę enim nymphæ sūt venatrices.
8 Quod aqua sit pellucida vt vitrū paulo ātè, Hyal. saturo fucata colore.

Et procul, O gemitu non frustra exterita tanto
Cyrene soror, 1 *ipse ibi tua maxima cura*
Tristis Aristeus Penei genitoris ad undam
Stat lachrymans, & te crudelem nomine dicit.
Huic perculsa noua mente formidine mater,
* *Duc age, duc ad nos: fas illi limina diuum*
Tangere, ait simul alta iubet descendere latè
Flumina, qua iuuenis gressus inferret, at illum
Curuata in montis faciem circumstetit vnda,
Accepitq. sinu vasto, misitq. sub amnem:
Iamq. domũ mirans genitricis, & humida regna,
Speluncisq. 2 *lacus clausos, lucosq. sonantes,*
Ibat, & ingenti motu stupefactus aquarum,
Omnia sub magna labentia flumina terra,
Spectabat, diuersa locis, 3 *Phasimq. Lycumq.*
Et caput vnde altus primum se rumpit Enipeus:
Vnde pater Tyberinus, & vnde Antena fluenta,
Saxosumq. sonnas, Hipanis Mysusq. Caicus,
Et gemina auratu taurino cornua vultu
Eridanus: quo non alius per pinguia culta
In mare 4 *purpureum violentior influit amnis.*
Postquam est in thalami pendentia pumice tecta
Peruentum, & nati fletus cognouit inanes
Cirene: manibus liquidos dant ordine fontes
Germanæ, tonsisq. ferunt mantilia villis.
Pars epulis onerant mensas, & plæna reponunt
Pocula: Panchæis adolescunt ignibus aræ,
Et mater, Cape Mæonij 5 *carchesia Bacchi:*
Oceano libemus, ait: simul ipsa precatur
Oceanũq. patrem rerum Nymphasq. sorores,

1 Quem maxime curas & diligis.

* Hom. in Il. 4.

2 Qui sunt fontium, & fluiorum receptacula.

3 Asiæ flu. q in Cholchide scaturit, at Lycus in Phryg. maiori.

4 Pro cæruleo.

5 Pocula, spec. pro ganete.

entnm, quæ siluas, centum flumina seruant.
Per 1 liquido ardentem perfudit nectare vestam,
Per flamma ad summum tecti 2 subiecta reluxit.
Omine quo firmans animum sic incipit ipsa.
Est in Carpathio Neptuni gurgite vates
Ceruleus Potens magnum qui 3 piscibus æquor
Et iuncto bipedum curru mettitur equorum.
Hic nunc Emathiæ portus, patriamq. reuisit
Pallenem: hunc, & nymphæ venerantur, & ipse
Grandæus Nereus. nouit namq omnia vates
Quæ sint quæ fuerint quæ mox vētura trahantur
Quippeita Neptuno visum, est, immania cuius
Armenta, & turpes pascit sub gurgit è phocas.
Hic tibi nate prius vinclis capiendus, Vt omnem
Expediat morbi causam, euentusq. secundet.
Nam sine vi non vlla dabit prǽcepta, neque illum
Orando 4 flectes: vim duram, & vincula capto
Tende doli circum hæc demum frangentur inanes
Ipsa ego te, medios cum Sol accenderit æstus,
Cùm 5 sitiūt herbę, & pecori iā gratior vmbra est
In secreta senis ducam, quò fessus ab vndis
Se recipit, facile, vt somno aggre diare iacentem.
verùm vbi correptū manibus, vinclisq. tenebis,
Tum variæ illudent species, atque ora ferarum.
Fiet enim subitò sus horridus, 6 atraq. tigris,
Squamosusq. draco, & fulua ceruice leæna:
Aut acrem flammę sonitum dabit: atq. ita vinclis
Excidet: aut in aquas tenues dilapsus abibit.
Sed quanto ille magis formas, se vertet in omnes,
Tanto nate magis contende tenacia vincla.

1 In ignem vinum purissimum fudit.
2 Sursum iacta.
3 Erat autem hòc felicisſ. augurium.
4 Vices.
5 Temp. merid.
6 Sæua.

Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris incepto tegeret cum lumina somno.

1 Vnxit eum vt posset videndi numinis capax esse

Hæc ait, & liquidum ambrosiæ diffudit odorem,
Quo totum nati corpus perduxit; at illi
Dulcis compositis spirauit crinibus aura,
Atq; habilis mẽbris venit virgo. Est specus ingẽs
Exesi latere in montis: quò plurima vento
Cogitur, inq; sinus scindit sese vnda reductos,

2 Tempestate occupatis, Periclia tutibus Nauticũ verbum.

2 Deprensis olim statio tutissima nautis
Intus se vasti Proteus tegit obice saxi.
Hic iuuenẽ in latebris auersum à lumine nympha
Collocat: ipsa procul nebulis obscura recessit.

3 Meridiei periphr.

3 Iam rapidus torrens sitiens Sirius Indos
Ardebat cælo, & medium sol igneus orbem
Hauserat: arebant herbæ: & caua flumina siccis
Faucibus ad limum radij tepefacta coquebant:
Cùm Proteus consueta petens è fluctibus antra

4 Marina monstrat. aut pisces.

Ibat eum 4 vasti circum gens humida ponti
Exultans, rorem latè dispergit amarum.
Sternunt se somno diuersos in littore phocæ
Ipse (velut stabuli custos in montibus olim,
Vesper vbi è pastu vitulum ad tecta reducit,
Auditq. Lupos acuunt balatibus agnis)
Consedit scopulo medius, numerumq. recenset.
Cuius Aristeo quoniam est oblata facultas,
Vix defessa senem passus componere membra:

5 Manuum vinculis.

Cum clamore ruit magno, 5 manicisq. iacentem
Occupat ille suæ contrà non immemor artis,
Omnia transformat sese in miracula rerum,
Ignemq., horribilemq. feram, fluuiumq. liquẽtẽ.

Verùm vbi nulla fugam reperit fallacia, victus
In sese redit: atq; hominis tandem ore loquutus.
Nam quis te iuuenum confidentissime nostras
Iussit adire domos? quì due hîc petis? inquit. at ille
* Scis Proteus scis ipse: neq; est te fallere cuiquam
Sed tu desine velle; Deûm præcepta sequuti
Venimus huc lapsis quæsitum oracula rebus,
Tantum effatus. ad hæc vates, videniq. multa
Ardentes oculos intorsit lumine glauco,
Et grauiter frendens, sic fatis ora resoluit.
Non te nullius exercent numinis iræ:
Magna lues cõmissa: tibi has miserabilis Orpheus
Haud quaquã ob meritũ pęna (ni fata resistant)
Suscitat, & rapta grauiter pro 1 coniuge sæuit:
Illa quidem dum te fugeret per flumina præceps,
Immanem ante pedes hydrum moritura puella
Seruantem ripas alta non vidit in herba.
At chorus æquali Dryadum clamore supremos
Implerunt montes: flerunt 2 Rhodopeiæ arces,
Altaq. Pangæa, & Rhesi Mauortia tellus,
Atq; Getæ, atq; Hebrus, atq; Actias Orithyia.
Ipse caua solam 3 ægrum testudine amorem,
Te dulcis coniux, te 4 solo in littore secum,
Te veniente die, te decedent canebat.
5 Tenarias etiam faces alta hostia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingressus, manesq. adijt, 6 regemq. tremendum,
Nesciaq. humanis præcibus mansuscer corda.
At cantu commotę Erebi de sedibus imis
Vmbræ ibant tenues, simulacraq. luce carentum:

* Hom. in Il. 9.

1 Euridice

2 Thraciæ montes.

3 Mestũ, vel Deceptum.

4 Deserto.

5 Promontorium Lycaoniæ, vbi fingitur descensus ad inferos.

6 Ditem. Plutonem.

Quàm multa in siluis auium se millia condunt,
Vesper ubi aut hybernus agit de mõtibus imber:
Matres, atque viri, defunctaq. corpora vita
Magnanimum heroum, pueri, innuptæq. puellæ,
Impositiq. rogis iuuenes ante ora parentum,
Quos circum limus niger, & deformis arundo
Cocyti, tardaq. palus 1 inamabilis vnda
Alligat, & nouies Styx interfusa coercet.
Quin ipsæ stupuere domus atq. intima Lethi
Tartara cæruleosq. implexæ crinibus angues
Eumenides, tenuitq. inhias tria Cerberus ora,
Atque Ixionei vento rota constitit orbis.
Iamq. pedem referens, casus euaserat omnes,
Redditaq. Eurydice superas veniebat ad auras.
Pone sequẽs (namq. hãc dederat Proserpina legẽ)
Cùm subita incautum dementia cepit amantem:
(Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere manus)
Restit, Euridicemq. suam, iam luce sub ipsa,
Immemor, heu, victusq. animi, respexit: ibi omnis
2 Effusus labor, atque imitis rupta 3 tyranni
Fœdera: terq. fragor stagnis auditus Auernis.
Illa, Quis, & me (iquit) miserã, & te perdidit Or
Quis tãtus furor? eniterum crudelia retro (pheus
Fata vocant, conditq. natantia lumina somnus.
Iamq. vale: feror ingenti circumdata nocte,
Inualidasq. tibi tendens. (heu non tua) palmas.
Dixit: & ex oculis subitò, ceu fumus in auras
Commistus tenues, fugit diuersa: neque illum
Prensantẽ nequicquam vmbras, & multa volen-
Dicere, præterea vidit: nec 4 portitor Orci (tem

1 Al. Inamabilibus.

2 Factus, & irritus, & inanis.

3 A Dite sibi datam legem violauit.

4 Charon.

Amplius obiectam passus transire paludem,
Quid faceret? quo se rapta bis coniuge ferret?
Quo fletu manes, qua numina voce moueret?
Illa quidem Stygia 1 nabat 2 iam frigida cymba.

1 Vehebatur.
2 Vt pote mortua.

Septem illum totos perhibent ex ordine menses
Rupe sub 3 aeria deserti ad Strimonis vndam

3 Valde excesa:

Fleuisse, & gelidis hæc euoluisse sub antris,
Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus
Qualis populea mœrens philomela sub vmbra
Amissos queritur fœtus quos durus arator
Obseruans nidio implumes, detraxit: at illa
Flet noctem, ramoq. sedens miserabile carmen
Integrat, & mœstis latè loca questibus, impleti.
Nulla Venus, nulliq. animum flexere hymenei
Solus Hyperboreas glaceis, 4 Tanaimq. niualem,

4 Scythiæ fluuium.

Aruaq. Riphæis nunquam viduata pruinis
Lustrabat, raptam Eurydicen, atque irrita Ditis
Dona querẽs. 5 spretæ Ciconũ quo munere matres

5 Legitur, & Spreto, vt sit quo nuptiarum munere spreto. Sunt autem Cicunes in Thracia.

Inter sacra Deum, nocturnaq. orgia Bacchi.
Discreptum latos iuuenem sparsere per agros,
Tum quoq; marmorea caput à ceruice reuulsum
Gurgite cum medito portans O Eagrius Hebrus
Volueret: Eurydicen vox ipsa, & frigida lingua,
Ah miseram Euridicem anima fugiẽte vocabat:
Euridicen toto 6 referebant flumine ripæ.

6 Cum Echo resonaret.

Hæc Proteus: & se iactu dedit æquor in altũ:
Quaq. dedit, spumãtem vndam sub vertice torsit.
At 7 non Cyrene. namq. vltrò affata timentem,

7 In altum se itidẽ non dedit.

Nate, licet, tristes animo deponere curas.
Hæc omnis morbi causa, hinc, miserabile Nymphę

Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium misere apibus: tu munera supplex

1 Exorabiles Herbarum, & florūdeas.

Tende petens pacē, & 1 faciles venerare Napęas
Namq; dabunt veniam votis, irasq. remitent.
Sed modus orandi qui sit, prius ordine dicam.
Quatuor eximios præstanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depascunt summa Lycęi,

2 Iugum non passis.

Delige, & 2 intacta totidem ceruice iuuencas.
Quatuor his aras alta ad delubra dearum
Constitue, & sacrum iugulis demitte cruorem;
Corporaq: ipsa boum frondoso desere luco.

3 Nono post die.

Post, 3 vbi nona suos aurora ostenderit ortus:
Inferias Orphei lethęa papauera mittes,
Et nigram mactabis ouem lucumq. reuises

4 Veneratam placabis, per hypal.

4 Placatam Eurydicem vitulæ venerabere cæsa.
Haud mora: continuò matris pręcepta facessit.
Ad delubra venit: monstratas excitat aras:
Quatuor eximios pręstanti corpore tauros
Ducit, & intacta totidem ceruice iuuencas.
Pòst, vbi noua suos aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucumq. reuisit.

5 Examina nubibus simi lia.
6 In morem vuæ conglobatas debuere.

Hic verò subitum, ac dictu mirabile monstrum
Aspiciunt: liquefacta boum per viscera toto
Stridere apes vtero, & ruptis efferuere costis.
5 Immensasq: trahi nubes: iamq. arbore summa
6 Confluere, & lentis vuam demittere ramis.

7 Fortiter pugnat vt, Scipiadas, fulmina belli.

Hæc super aruorum cultu, pecorumq. canebā,
Et super arboribus: Cæsar dum magnus ad altum
7 Fulminat Euphratem bello, victorq. volentes,
Per populos dat iura: viamq. affectat olympo.

Illo

Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, studijs florantem ignobilis oci:
Carmina qui lusi pastorum: audaxq. iuuenta,
Tityre, te patulę cecini sub tegmine fagi.

PVB. VIRGILII MARONIS.
ÆNEIDOS.
LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM.

Troia capta, Aeneas Anchisæ, & Veneris filius, vir singulari pietate, pariq. fortitudine præditus, dum erroris sui anno septimo per mare Tyrrhenũ à Sicilia in Italiam nauigat immissa ab Aeolo ge ventorum (rogatu Iunonis) grauissima tempe- re- state, ad Libicum littus appellatur egressusq. in- terram septem ingenti magnitudine ceruos sagittis pro-

prosternit: singulosq. in singulas naues (tot enim ex dispersa classe collegerant) æqualiter distribuit, sociosq. deinde longis iam erroribus fatigatos, spe futuræ quietis ad tolerandum quod reliquum erat laboris, exhoratur. Interea. Venus Aeneæ sui Troianorumq causam apud Iouem agit, omniumq. calamitatum illarum causam Iunoni imputat. Iuppiter contra, reseruata fatorum serie spe fęlicis posteritatis, potentiæq. Romanorum, filiæ dolorem consolatur. Cuius oratione confirmata Venu, Aeneæ suo, locorum ignaro, & explorandę regionis causa huc, illuc obberanti sese obuiam præbet; nauesq. dispersas, saluas esse nuntiat: ostenditq. non proculi illinc abesse Carthaginem, quam tunc in ijs locis condebat Dido Aeneas, itaque, matris beneficio caua nube cinctus, una cum Achate Carthaginem ingrediar: vbi, & socios saluos reperit, & à Dinone benignè excipitur. Venus tamen, quod neque Iunonio hospitio, neque muliebri inconstantiæ satis fideret, sopito in Idaliæ lucis Ascannio, pro eo Cupidine substituit qui inter amplexus, & oscula latenter reginæ amorem inspirat Aeneæ,

ALIVD ARGVMENTVM.

Aeolus immittit ventos, Iunone precante,
Troiosq. vago Licycas expellit in oras:
Solatur Venerem dictis pater ipse dolentem,
Aeneam recipit pulchra Carthagine Dido,
Cui Venus ascanij sub imagine mittit Amorem.

Principium libri primi Æneidos à Tucca, & Vario sublatum.

Ille ego qui quondam gracili modulatus auena
Carmen, & egressus syluis, vicina coegi
Vt quamuis auido parerent arua colono:
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis.

Arma,

Arma, virumq. cano Troiæ q primus ab oris
Italiam, fato profugus, Lauinaq. venit.
Littora: multum ille, & terris iactatus, & alto,
Vi superùm, sæuæ memorem Iunonis ob iram.
Multa quoque, & bello passus dũ cõcederit vrbẽ,
Inferretq. Deos Latio: genus 1 vnde Latinum,
Albaniq. patres. atquæ alta mœnia Romæ.
Musa causas memora: quo q; e numine læso,
Quidue dolens regina Deum, tot voluere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit, tantæne animis cælestibus iræ?
Vrbs antiqua fuit (Tyri tenuere 2 coloni)
Carthago: Italiam contra, Tiberineq. longè
Ostia: diues opum, studijsq. asperima belli.
Quam Iuno fertur terris maggis omnibus vnam,
3 Post habita coluisse Samo: hic illius arma
Hic currus fuit hoc regnum Dea gentibus esse,
(Si qua fata sinant) iam tum tenditq, fouetq.
Progeniem sed enim Troiano sanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ 4 verteret arces.
Hinc populum latè 5 regem belloq. superbum
6 Venturum excidio Libyæ, sic voluere Parcas.
Id metuens, 7 veterisq. memor Saturnia belli,
Prima quod ad Troiã pro charis gesserat Argis:
** Nec dum etiam causæ irarum, sæuiq. dolores*
Exciderant animo: manet alta mente repostum
Iudicium Paridis spretæq. iniuria formæ,
Et genus inuisum, & rapti Ganymedis honores:
His accensa super, iactatos æquore toto
Troas, reliquas Danaum atq; immitis Achilli,

1 A quo Aenea.
2 Cultores aeuenæ.
3 Non contempta, sed in secundis habita.
4 Pro Enerteret, quod in alijs.
5 Regulantẽ, imperãtem.
6 Eodem modo dictu quo venire subsidio, seu auxilio. Non signif. autem motum, sed tempus duntaxat. perinde ac si tantũ dixisset, futurum excid.
7 Lõgi, ut pote decenalis.
* Hom. in Il. 261.

Arce-

Arcebat longè latio: multosq. per annos.
Errabant acti fatis maria omnia circum.
Tantæ molis erat Romam condere gentem.
Vix è conspectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & 1 spuma salis ære ruebant:
Cum Iuno æternum seruans sub pectore vulnus.
Hæc 2 secum. Mene incepto desistere victam?
Nec posse Italia Teucorum auertere regem?
Quippe vetor fatis. Pallásne exurere classem
Argiuùm, atq; ipsos potuit submergere ponto,
Vnius ob noxam, & 3 furias Aiacis Oilei?
Ipsa 4 Iouis rapidum iaculata è nubibus ignem,
Disiecitq. rates, 5 euertitq. æquora ventis:
Illum expirantem transfixo pectore flammas
Turnine corripuit, scopuloq. infixit acuto:
* *Ast ego, quæ diuum incedo regina, Iouisq.*
Et soror, & coniux, vna cum gente tot annos
Bella gero, & quisquam numen Iunonis adoret
Præterea, aut supplex aris imponat honorem?
Talia 6 flammato secum Dea corde voluntas,
Nimborũ in patriam, loca 7 fœta furẽtibus austris
Aeoliam venit. hic vasto rex Aeolus antro
Luctantes ventos, tempestatesq. sonoras
Imperio premit, ac vinclis, & carcere frenat.
Illi indignantes, magno cum murmure montis
Circũ claustra fremũt: 8 celsa sedet Aeolus arce,
Sceptra tenẽs molliq. 9 animos, & temperat iras
Ni faciat, maria, ac terra, cælumq. profundum
Quippe ferant rapidi secum, verrantq. per auras.
Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris.

1 Spumans matre ærais nauium rostris seccabant.
2 Volutauit
3 Furiosos amores Aiacis qui filius Oilei fuit.

Hoc

Hoc metuens, molemq., & montes insuper altos
Imposuit: regemq. dedit. qui fœdere certo
Et premere, & laxas sciret dare iussus habenas.
Ad quem tum Iuno supplex his vocibus vsa est.
Aeole, (namq. tibi diuum pater atq; hominũ rex
Et mulcere dedit fluctus, & tollere ventos)
Gens inimica mihi Thyrrhenum nauigat æquor
1 Ilium in Italiam portans, victosq. penates.
Incute vim ventis, submersasq. obrue puppes.
Aut age 2 diuersas, & disiice corpora ponto.
** Sunt mihi bis septem præstanti corpore nymphæ:*
Quarum quæ forma pulcherrima, Diopeiam
Connubio iungam 3 stabili, propriamq. dicabo:
Omnes vt tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulchra faciat te prole parentem.
Aeolus hæc contrà, Tuus, ô regina, quid optes,
Explorare labor: mihi iussa capessere fas est.
Tu mihi quodcumq. hoc regni, tu sceptra, Iouemq.
4 Concilias: tu das epulis accumbere diuum,
Nimborumq. facis, tempestatumq. potentem.
** Hæc vbi dicta, 5 cauum conuersa cuspide montẽ*
Impulit in 6 latus: ac venti velut agmine facto,
Qua data porta, 7 ruũt, & terras turbine perflãt.
Incubuere mari, totumq. à sedibus imis.
Vna Eurusq., Notusq. ruunt, creberq. procellis
Africus: & vastos voluunt ad littora fluctus.
Insequitur clamorq. virum, stridorq. rudentum.
Eripiunt subito nubes cœlumq., diemq.,
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra:
Intonuere 8 poli, & crebris micat 9 ignib. æther.

1 Rex, & homines Illem. Vel. ex Ilio victo peu. portas in Ital.

2 In diuersa loca. Al. Diuersas.

* Hom. in Il. 74. 156.

3 Quod careat diuortio

4 Impetras mihi regnũ à Ioue conciliato.

* Hom. in Od. 46.

Præsentemq. viris intentant omnia mortem.
Extemplo Aeneæ soluuntur frigore membra
1 Amabas. *Ingemit, & 1 duplices tendens ad sidera palmas,*
* Hom. in Od. 46. **Talia voce, refert, O terq., quaterq. beati.*
* Hom. in Il. 173. *Queis ante ora patrum, Troiæ sub mœnibus altis,*
**Contigit oppetere. ò Danum fortissime gentis*
Tydide, me ne Iliacis occumbere campis
Non potuisse? tuaq. animā hāc effundere dextra?
* Hom. in Il. 119. **Sæuus vbi Aeacide telo iacet Hector, vbi īgēs*
2 Corpore & virtute bellica. *Sarpedon, vbi tot Simois correpta sub vndis*
Scuta virum, galeasq. & fortia corpora voluit.
Talia iactanti stridens Aquilone procella
Velum aduersa ferit, fluctus ad sidera tollit.
Franguntur remi: tum prora auertit, & vndis
Dat latus, insequitur cumulo præruptus aquæ mōs
3 Ostendit. *Hi summo in fluctu pendent, his vnda dehiscens*
Terram inter fluctus 3 aperit: furit æstus arenis.
Tres notus abreptas in saxa lantetia torquet:
(Saxa vocant Itali medijs quæ in fluctibus Aras
4 Velut dorsum. *4 Dorsū immane mari summo) tres Eurus ab alto*
In breuia, & syrtes vrget (miserabile visu)
Illiditq. vadis, atq; aggere cingit arenæ.
Vnam, quæ Lycios, fidumq. vehebat Orontem,
* Hom. Od. 110. *Ipsius ante oculos ingens à vertice pontus*
**In puppim ferit. excutitur, pronusq. magister*
5 Absorbet. *Voluitur in caput: ast illum ter fluctus ibidem*
Torquent agens circū, & rapidus 5 vorat æquore
Apparent rari nantes in gurgite vasto: (vortex
Arma virū tabulæq., & Troia gaza per vndas.
Iam validam Ilionei nauem, iam fortis Achatæ.

qua 1 vectus Abas, & qua grãdeu⁹ Alethe,
Vicit 2 hyems: laxis laterũ 3 compagibus omnes
Accipiunt inimicum 4 imbrem, rimisq. fatiscunt. †
Interea magno misceri murmure pontum,
Emissamq. hyemem sensit Neptunus, & imis
5 Stagna refusa vadis: grauiter cõmotus, & alto
Prospiciẽs, summa placidum caput extulit vnda.
Disiectam Aeneæ toto videt æquore classem,
Fluctibus oppressos Troas, 6 cæliq. ruina.
Nec latuere doli fratrem Iunonis, & iræ.
Eurũ ad se, Zephyrũq. vocat: de hinc talia fatur,
Tantàne vos generis tenuit fiducia vestri?
Iam cælum. terramq. 7 meo sine numine, venti,
Miscere, & tantas audetis tollere 8 moles?
9 Quos ego. sed motos prestat componere fluctus:
Post mihi 10 non simili pœna commissa luetis.
Maturate fugam: regiq. hæc dicite vestro:
* Non illi imperium pelagi sæuumq. tridentem,
Sed mihi sorte datum. tenet ille immania saxa,
Vestras Eure domos: illa se iactet in aula
Aeolus, & clauso ventorum carcere regnet.
Sic ait, & dicto citius tumida æquora placat,
Collectasq. fugat nubes, Solemq. reducit.
Cymothoe simul & Triton adnixus, acuto
Detrudunt naues scopulo: leuat ipse tridenti.
Et vastas aperit syrtes, & temperat æquor,
* Atque rotis summas leuibus perlabitur vndas
Ac veluti magno in populo cum sæpe coorta est
Seditio seuitq. animis ignobile vulgus,
Iamq. faces & saxa volãt furor arma ministrat.

1 Vehebatur.
2 Tẽpestas, Sic. mox.
3 Coagmentationibus
4 Quidã intel. de aqua marina sed potius accipiendum de pluuia ne sit hysteron proteron.
5 Aquam refusam, & turbatam in imis gurg.
* Hom. in Il. 160.
* Hom. in Il. 12.
6 Tẽpestate quæ è cœlo irruerat.
7 Potestate à me nõ data.
8 Moles fluctuum.
9 Aposiopesis est.
10 Non itidẽ castigãbimini verbis.
* Hom. in Il. 163.
* Hom. in Il. 137.

Tum

Tum pietate grauē, ac meritis si forte virū quem
Conspexere silent, arrectisq. auribus astant:
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet:
Sic cunctus pelagi cecidit fragor, æquora postquā
Prospiciens genitor, 1 cæloq. inuectus aperto,
Flectit equos, curruq. volans dat lora secundo
Defessi Aeneadæ quæ proxima littora, cursu
Contendunt petere, & Libyæ vertuntur ad oras.
** Est in secessu longo locus: insula portum*
Efficit obiectu laterum quibus omnis ab alto
Frangitur, inq. sinus scindit sese vnda reductos.
Hinc, atque hinc vastæ rupes, geminiq. minantur
In cælum scopuli: quorum sub vertice latè
Aequora tuta silent. tum syluis 3 scena coruscis
Desuper, 4 horrentiq. atrū nemus imminet vmbra.
Fronte sub aduersa scopulis pendentibus antrum:
Intus aquæ dulces, 5 viuoq. sedilia saxo:
Nympharum domus hic fessas non vincula naues
Vlla tenent, vnco non alligat ancora 6 morsu.
Huc septem Aeneas collectis nauibus omni
Ex numero subit? ac magno telluris amore
Egressi, optata potiuntur Troes arena.
Et 7 sale tabentes artus in littore ponunt.
Ac primum silicis scintillam excudit Achates.
Suscepitq. ingem foliis, atq; arida circum
Nutrimenta dedit: rapuitq. in fomite flammam.
Tum 8 Cererem corruptā vndis, Cerealiaq. arma
Expediunt fessi rerum frugesq. receptas
Et torrere flammis, & frangere saxo.
Aeneas scopulum interea conscēdit, & omnē,

1 Cæsoniam sereno vect⁹ permaria.
2 Curr⁹ pro equis.
* Hom. in Od. 113.
3 Vmbraculū simile scenis veterum.
4 Horrorem incudente,
5 Naturali.
6 Vt dente tenaci. li 6.
7 Maris asper gine madefa ctos.
8 Frumentū aqua madefactum,

Prospectum latè pelago petit, Anthea si quà
Iactatum vento videat, Phrygiasq. biremes.
Aut Capyn aut celsis in puppibus arma Caici.
Nauim in conspectu nullam, tres littore Ceruos.
Prospicit errantes: hos tota armenta sequuntur
A tergo, & longum per valles pascitur agmen.
Constitit hic, arcumq. manu, celeresq. saggitas
Corripuit. fidus quæ tela gerebat Achates.
Ductoresq. ipsos primùm capita alta ferentes,
1 Cornibus arboreis sternit: tum vulgus, & omnẽ
Miscet agens telis nemora inter frondea turbam.
Nec prius absistit, quam septem ingentia victor
Corpora fundat humi, et numerũ cũ nauib. æquet.
* hinc portum petit, & socios partitur in omnes.
Vina, bonus. quæ deinde cadis onerat Acestes
Litore Trinacrio dederatq. abeuntibus heros,
Diuidit, & dictis mærentia pectora mulcet.
* O socij (neq; enim ignari sumus antè malorum)
O passi grauiora: dabit Deus his quoq; finem.
Vos, & Scyllæam rabiem, penitusq. sonantes
Accestis scopulos, vos, & Cyclopea saxa
Experti: reuocate animos, mæstumq. timorem
Mittite. forsan, & hæc olim meminisse iuuabit.
Per varios casus, per tot discrimina rerum
Tendimus in Latium sedes vbi fata quietas
Ostendunt: illic fas regna resurgere Troiæ.
2 Durate, & vosmet rebus seruate secundis.
Talia voce refert: curisq. ingentibus æger,
Spem vultu simulat, 3 premit altũ corde dolorem.
Illi se prædæ accingunt, dapibusq. futuris:

1 Habentes corn. ramosa, quales sũt arbores.

* Hom. in Il. 93.

* Hom. in Od. 167.

2 Perseuerate in his tolerandis.

3 Occasum.

Tergora diripiunt costis, & viscera nudant.
Pars in frusta secāt, verubusq. trementia figunt
Littore ahena locant alij, flammasq. ministrant
Tum victu reuocant vires: fusiq. per herbam.
Implentur veteris Bacchi pinguisq. ferinę.
* *Postquā exēpta fames epulis, 2 mensæq. remotę*
Amissos longo socios sermone requirunt:
Spemq; metumq. inter dubij, seu viuere credant,
Siue extrema pati, 3 nec etiam exaudire vocatos
Præcipuè pius Aeneas, nunc acris Oronti,
* *Nunc Amici casum gemit: & crudelia secum*
Fata Lyci, fortemq. Gyan, fortemq. Cloanthum,
Et iam finis erat, cum Iuppiter ęthere summo
Despiciens mare velivolum, terrasq. iacentes,
Littoraq., & latos populos; sic vertice cęli
Constitit, & Libyę defixit lumina regnis,
Atque illum tales iactantem pectore curas,
Tristior, & lacrymis oculos suffusa nitentes,
Alloquitur Venus, O, qui res hominumq; deûmq.
Aeternis regis imperijs, & fulmine terres,
Quid meus Aeneas in te committere tantum,
Quid Troes potuere? quibus tot funera passis
Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
Certè 4 hinc Romanos olim voluentibus annis,
Hinc fore ductores, reuocato à sanguine Teucri,
Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,
Pollicitus, quæ te genitor sententia vertit?
Hoc equidem 5 occasum Troiæ, tristesq. ruinas
Solabar, fatis contraria fata rependens.
Nunc 6 eadem fortuna viros tot casibus actos

Inse-

*Hom. in Il. 10.
1 Palpitantia adhuc.
*Hom. in Il. 78. 273.
2 Mensæ in quib⁹ dapes appositę fuerant, vel ipsę dapes. Sed illud malo.
3 Quia olim quos quærebant amicos sæpius vocabāt, antequā abirent.
* Hom. in Il. 263. 78. 273.
4 Ex Ænea, e Troianis.
5 Excidium.
6 Itidem aduersa.

Insequitur. quem 1 das finem rex magne laborũ?
Antenor potuit medijs elapsus Achiuis
Illiricos penetrare sinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem superare Timaui:
Vnde per ora nouem vasto cum murmure montis
It mare præruptũ, & pelago premit arua sonanti.
Hic tamen ille vrbem Pataui, sedesq. locauit
Teucrorum, & genti nomen dedit, armaq. fixit
Troia: nunc placida compostus pace quiescit,
Nos, tua progenies, cœli quibus annuis arcem,
Nauibus (in fundum) amissis, vnius ob iram
Prodimus, atque Italis longè disiungimur oris.
Hic pietatis honos? sic nos in sceptra reponis?
** Olli subridens hominum sator, atque Deorum,*
Vultu, quo cœlum, tempestatesq. serenat,
2 Oscula libauit natæ: dehinc talia fatur
Parce metu Cytherea: manent immota tuorum
Fata tibi: cernes 3 vrbem: & promissa Lauini
Mœnia, sublimemq. feres ad sidera cœli
Magnanimũ Aeneam, neque me sentẽtia vertit.
Hic tibi (fabor enim, quãdo hac te cura remordet,
Longius, & voluent fatorum arcana mouebo)
Bellum ingens geret Italia, populosq. feroces,
Contundet, moresq. viris, & mœnia ponet.
Tertia dum Latio regnantem viderit æstas,
4 Ternaq. transierint Rutulis hyberna subactis.
At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
Additur, (Ilus erat, dum res stetit Ilia regno)
Triginta magnos voluendis mensibus orbes
Imperio explebit, regnumq. à sede Lauini

1 Dare vis.

* Hom. Il. 55.

2 Parua ora lenter tetigit

3 Vrberm, id est promissa Lauini mœnia, perepexegesin. Alioquin intell. Troiam, & La. Quidam, & Romam & Lauinium

4 Terna hyber. Tres anni.

Transferet, & longam multa vi muniet Albam.
Hic iam 1 *ter centum totos regnabitur annos*
Gente sub Hectore: donec regina sacerdos
Marte grauis geminam partu dabit Ilia prolem,
Inde lupæ fuluo nutricis tegmine lætus
Romulus excipiet gentem, & Mauortia condet
Mœnia, Romanosq. suo de nomine dicet.
His ego 2 *nec metas rerum, nec tempora pono,*
Imperium sine fine, dedi. quin aspera Iuno,
Quæ mare nunc, terrasq. metu, cœlumq. fatigat,
Consilia in melius refert, mecumq. fouebit.
Romanos rerum dominos. gentemq. togatam.
Sic placitum: venit lustris labentibus ætas,
Cum 3 *domus Aßaraci Phthiā clarásq. Micenas*
Seruitio premet, ac victis dominabitur Argis.
Nascetur pulchra Troianus origine Cæsar,
(Imperium Oceano, famam quit terminet aris)
Iulius, à magno, demißum nomem Iulo.
Hunc tu olim cælo spolijs Orientis onustum
Accipies secura: 4 *vocabitur hic quoque votis.*
Aspera tum positis mitescent secula bellis
Cana Fides, & vestra, Remo cū fratre Quirinus
Iura dabunt: diræ ferro, & compagibus arctis
Claudentur belli portæ, furor impius intus
Sæua sedes super arma, & centū vinctus ahenis
Post tergum nodis fremet horridus ore cruento.
Hæc ait, & 5 *Maia genitum demittit ab alto,*
Vt terræ, vtque nouæ pateant Carthaginis arces
Hospitio Teucris: ne 6 *fati nescia Dido*
Finibus arceret, volat ille per aera magnum.

1 Alba trecenti annis caput regni. Vide Iust.

2 Nec certū imperij terminum, nec certum annorum spatium statuo.

3 Gens Romana. Assur. Capyn, Capus Anch. genuit, patrem Aeneæ.

4 Hic quoq; Deus erit vt Daptu quoque v. in Buc.

5 Mercuriū.

6 Voluntatis Iouis.

Remigio alarum ac Libyæ citus aſtitit oris:
Et iam iuſſa facit, ponuntq. ferocia Pœni
Corda, volente Deo in primis Regina quietum
Accipit in Teucros animum, mentemq. benignã,
At pius Aeneas per noctem plurima voluens,
Vt primum lux alma data eſt, exire locoſq.
Explorare nouos, quas vento acceſſerit oras:
* Qui teneãt (nam inculta videt) hõĩeſne, feræne: *Ho.Od.124
Quęrere conſtituit ſociiſq. 1 exacta referre. 1 Exqueſita.
Claſſem in conuexo nemorum ſub rupe cauata
Arborib. clauſam circũm, atq; horrentib. vmbris
Occulit: ipſe vno graditur comitatus Achate,
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.
Cui mater media ſeſe tulit obuia ſylua,
Virginis os, habitumq. gerens, & virginis arma
Spartanæ: vel qualis equos Threiſſa fatigat
Harpalice, volucremq. fuga pręuertitur Hębrum
Namq. humeris de more 2 habilẽ ſuſpẽderat arcũ 2 Aptum ſexui.
3 Venatrix, dederatq. comam diffundere ventis 3 Quaſi venatrix.
Nuda genu, nodoq. 4 ſinus collecta fluentes.
Ac prior, Heus, inquit iuuenes, monſtrate mearũ 4 Veſtris.
Vidiſtis ſi quam hic 5 errantem forte ſororum: 5 Vagantem, feras inueſtigando.
Succinctam pharetra, & maculoſæ tegmine lyncis
Aut 6 ſpumãtis apri curſum clamore prementem 6 Præ ardore & ira.
* Sic Venus. at Veneris contrà ſic filius orſus, * Ho. Od.52.
Nulla tuarum audita mihi, neque viſa ſororum,
O quã te memorẽ virgo? namq. haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem ſonat. 7 ò Dea certè: 7 O uirgo, es certe dea, ſed quæ dea? an Ph. &c.
An Phœbi ſoror. an nympharum ſanguinis vna?
Sis fælix, noſtrumq. leues quæcunq. laborem.

1 Sub qua regione cæli.

Et 1 quo sub cælo tandem quibus orbis in oris
Iactemur, doceas (ignari hominumq., locorumq.
Erramus, vento huc vasti, & fluctibus acti)
Multa tibi ante aras nostra cadet hostia dextra.
Tunc Venus, Haud equidẽ tali me dignor honore.
Virginibus Tyrijs mos est gestare pharetram,
purpureoq. alte suras vincire cothurno;
Punica regna vides, Tyrios, & Agenoris vrbẽ:
Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
Imperium Dido Tyria regit vrbe profecta,
2 Germanum fugiens. longa est iniuria, longæ
Ambages: sed summa sequar fastigia rerum.
Huic coniux Sichæus erat, ditissimus agri
Phœnicum, & magno miseræ dilectus amore:
Cui pater 3 intactam dederat, primisq. iugarat
4 Omnibus: sed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, scelere ante alios immanior omnes,
Quos inter medius venit furor: ille Sichæum
Impius ante 5 aras, atque auri cæcus amore,
Clam ferro incautum 6 superat, 7 securus amorũ
Germanæ, factumq. diu celauit: & ægram
(Multa malus simulans) vana spe lusit amãtem.
Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
Coniugis, ora modis attollens palida miris,
Crudeles aras, traiectaq. pectora ferro
Nudauit: 8 cæcumq. domus scelus omne retexit.
Tum celerare fugam, patriamq. excedere suadet
Auxiliumq. viæ, veteres tellure recludi,
Thesauros, ignotum argenti pondus, & auri.
His commota fugam Dido sociusq. parabat.

2 Pygmalionem.

3 Virginem dedit ĩ matr.

4 Quia auspices nuptijs interponebãtur.

5 Herculis cuius sacerdos erat.

6 Pro Interimit.

7 Contẽptor Solutus, metune pro amore odiũ cõsequeret̃.

8 Occultum se familiæ, quod ab affine, & cognato fuisset interf.

Conue-

Conueniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
Aut metus acer erat, naues, quæ fortè paratæ,
Corripiunt, onerantq. auro portantur auari
1 Pygmalionis opes pelago: dux fœmina facti.
Deuenere locos, vbi nunc ingentia cernes
Mœnia surgentemq. nouæ Cartaginis arcem:
Mercatiq. solum facti de nomine 2 Byrsam,
Taurino quantum possent circundare tergo.
Sed vos qui tandem? quibus aut venistis ab oris?
Quòue tenetis iter? Quærenti, talibus ille
** Suspirans, imoq. trahens à pectore vocem:*
O dea si 3 prima repentes ab origine, pergam,
Et vacet 4 annales nostrorum audire laborum:
Ante diem clauso componet vesper olympo.
Nos Troia antiqua (si vestras fortè per aures
Troiæ nomen iit) diuersa per æquora vectos,
5 Forte sua Lybicis tempestas appulit oris.
Sum pius Aeneas, raptos qui ex hoste penates
Classe veho mecum: fama super æthera notus.
Italiam quæro patriam: & genus ab Ioue summo
Bis denis Phrygium conscendi nauibus æquor,
Matre dea 6 mõstrãte viam, data fata sequutus:
Vix septem conuulsæ vndis, Euroq. supersunt.
Ipse ignotus, egens, Libyæ deserta peragro,
Europa, atque Asia pulsus. Nec plura querentem
Passa Venus, medio sic interfata dolore est,
Quisquis, es, haud (credo) inuisus cœlestibus auras
Vitales carpis, Tyriam qui adueneris vrbem.
Perge modo, atq. hinc te Reginæ ad limina perfer
Namq. tibi reduces socios, classemq. relatam

1 Quas Pygmali suas. putabat.

2 Vide Iustinum.

* Hom. Il. 9.

3 A raptu Helenæ.

4 Enumeratione qualis esse solet in annal.

5 Casu suo

6 Sua stella quam semper vidit per diem.

1 Actam in tut. aq. conuersis.

Nuntio, & 1 in tutum versis Aquilonibus actā.
Ni frustra augurium vani docuere parentes.

2 Cygnos nauibus, aquilā tēpestati cōparat.

Aspice bis senos lętantes agmine 2 Cygnos,
Aetheria quos lapsa plaga Iouis ales aperto
Turbabat cœlo: nunc terras ordine longo

3 Designat, Eligere.

Aut 3 capere, aut captā iā despectare videntur,
Vt reduces illi ludunt stridentibus alis,
Et cœtu cinxere polum, cantusq. dedere:
Haud aliter puppesq. tuæ pubesq. tuorum
Ante portum tenet, aut pleno subit ostia velo.
Perge modo, & quà te ducit via dirige gressum.

* Hom. Il. 36.

4. Ambrosia illitæ aut immortales.

** Dixit: & auertens rosea ceruice refulsit,*
** 4 Ambrósiæq. comæ diuinum vertice odorem*
Spirauere: pedes vestis defluxit ad imos.

* Hom. Il. 154.

Et vera incessu patuit Dea. ille, vbi matrem

5 Vt Iuno, & cetera numina, quæ mihi (vt pote Troiano) aduersantur.

Agnouit, tali fugientem est voce sequutus,
Quid natum toties crudelis 5 tu quoque falsis
Ludis imaginibus? cur dextræ iungere dextram
Non datur? ac veras audire, & reddere voces?
** Talibus incusat. gressumq. ad mœnia tendit.*

* Ho. Od. 56. Apol. Arg. 53.

* Hom. Il. 35. 269.

At Venus obscuro gradientes aere sepsit,
** Et multo næbulæ circum Deę fudit amictu:*
Cernere ne quis eos, neu, quis contingere poßet,
Moliri ve moram, aut veniendi poscere causas,
Ipsa Paphum sublimis abit, sedesq. reuisit
Læta suas: vbi templum illi, centumq. Sabæo
Thure calent aræ, sertisq. recentibus halant.

6 Longius 3000. Passus ex. Pol. & Appiano.

Corripuere viam interea, quà semita mōstrat.
Iamq. ascendebant collem, qui 6 plurimus Vrbi
Imminet, aduersasq. aspectat desuper arces.

* Mira-

* Miratur molem Aeneas, magalia quondam:
Miratur portas strepitumq. & 1 strata viarum.
Instant ardentes Tyrij, pars ducere muros,
2 Molirīq. arcem, & manibus subuoluere saxa,
Pars aptare locum tecto, & concludere 3 sulco.
Iura, magistratusq. legunt sanctumq. senatum.
Hic portus alij effodiunt: hic alta theatris
Fundamenta locant alij: immanesq. columnas
Rupibus, excindunt scenis decora alta futuris.
* Qualis apes æstate noua per florea rura
Exercet sub sole labor, cum gentis adultos
Educunt fœtus, aut cum 4 liquentia mella
Stipant, & dulci distendunt nectare cellas:
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignauum fucos pecus à præsepibus arcent.
Feruet opus, redolentq. thymo fragrantia mella.
O fortunati quorum iam mœnia surgunt,
Aeneas ait, & fastigia suspicit vrbis.
Infert se septus nebula (mirabile dictu)
Per medios, miscetq. viris: neque cernitur vlli.
Lucus in Vrbe fuit media, 5 lætissimus vmbra,
Quo primum iactati vndis, & turbine Pœni
Effodere loco signum, quod regia Iuno
Monstrarat, caput acris equi, sic nam fore bello
Egregiam, & 6 facilem victu per secula gentem,
Hic templum Iunoni ingens Sidonia Dido
Condebat donis opulentum, & 7 numine Diuæ:
Aerea cui gradibus surgebant limina, nexæq.
Aere trabe: foribus cardo stridebat ahenis.
Hoc primum in luco noua res oblata timorem

Lenijt:

* Ho. Od. 16
1 Vias lapidibus stratas.
2 Molibus iactis extollere
3 Fossa.

* Hom. Il. 15.

4 Liquida, ex Georg. 4 Defæcata, Pura.

5 Amœnissimus.

6 Fertilem.

7 Numinis simulac.

Leniit: hic primum Aeneas sperare salutem
Ausus, & afflictis melius confidere rebus.
Namq. sub ingenti lustrat dum singula templo
Reginam operiens: dum quæ 1 fortuna sit vrbi,
Artificumq. manus 2 inter se, operumq. laborem
Miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas,
Bellaq. iam fama totum vulgata per orbem,
3 Atridas, Priamũq, & sæuũ ambobus Achillẽ;
Cõstitit, & lacrymans, Quis iã locus (inquit) Achate,
Quæ regio ĩ terris nostri nõ plena laboris?
En Priamus: sunt hic etiam sua præmia laudi,
Sunt 4 lacrymæ rerũ: mentem mortalia tangunt:
Solue metus: ferret hęc aliquam tibi fama salutẽ
Sic ait: atque animum pictura pascit inani,
* Multa gemẽs, largoq. humectat flumine vultũ.
Namq. videbat vti bellantes Pergama circum
Hac fugerent Graij, 5 premeret Troiana iuuẽtus:
Hac Phryges, instaret curru cristatus Achilles:
* Nec procul hinc Rhesi niueis tentoria velis
Agnoscit lachrymans: primo quæ 6 prodita somno
Tydides multa vastabat cæde cruentus:
Ardentesq. auertit equos in castra, prius quàm
Pabula gustaßent Troiæ, Xanthumq. bibiſſent.
7 Parte alia fugiens amiſſis Troilus armis,
Infęlix puer, atque impar congreſſus Achilli,
Fertur equis, curruq. hæret resupinus 8 inani,
Lora tenens tamẽ: huic ceruixq. comæq trahũtur
Per terrã, & 9 versa puluis 10 inscribitur hasta
Interea ad templum non æquæ Palladis ibant
Crinibus Iliades paſſis, peplumq. ferebant,

Suppli-

1 Felicites.
2 Collatas. seu comparatas oẽs mirãtur. sed hanc tñ præilla,
3 Atrei filios Agamemnonem, & Menelaum.
4 Sunt q. res afflictas, & miserabiles cõmiseratione, & lacrymis psequantur, q miseris aliquod sunt solamen.
*Hom. Il. 92. 173.
5 Impreſſionem faceret. Cum impetu incurreret.
*Ho. Il. 112.
6 Dolone.
7 Picturæ.
8 Cui iam de erat rectom.
9 Retro conuerso cuspide hastæ at Serà veroi.
*Ho. Il. 89.
10 Exaratur Scalpitur.

Suppliciter tristes, & tunsæ pectora palmis.
Diua solo fixos oculos auersa tenebat.
Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros,
Exanimumq. auro corpus vendebat Achilles.
Tum verò ingentem gemitum dat pectore ab imo
Vt spolia, vt currus, vtq. ipsum corpus amici,
Tendẽtemq. manus Priamum conspexit inermes.
Se quoque principibus permistũ agnouit Achiuis,
Eoasq. acies, & 1 nigri Memnonis arma.
Ducit Amazonidum lunatis agmina 2 peltis
Panthesilea furens, mediisq. in millibus ardet,
Aurea subnectens exertę cingula mammæ,
Bellatrix, audetq. viris concurrere virgo.
Hæc dum Dardanio Aeneæ miranda videntur,
Dum stupet, obtutuq. hæret defixus in vno:
Regina ad templum forma pulcherrima Dido
** incessit, magna iuuenum stipante caterua.*
Qualis 3 in Eurotæ ripis, aut per iuga 4 Cynthi
Exercet Diana choros: quam mille sequutæ
Hinc, atq; hinc glomerãtur Oreades: illa pharetrã
Fert humero, gradiẽsq. Deas supereminet omneis.
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
Talis erat Dido, talem se læta ferebat
Per medios, instans operi, regnisq. futuris,
Tum foribus Diuæ, media testudine templi,
Septa 5 armis, solioq. altè subnixa, resedit:.
Iura dabat, legesq. viris, operumq. laborem
Partibus æquabat iustis, aut sorte trahebat:
Cum subito Aeneas concursu accedere magno
Anthea, Sergestumq. vidit, fortẽq. Cloanthum,
Teucro-

1 Aethiopis.
2 Scutis breuibus. Lu. medium lunam referẽtibus.
* Ho. Od. 6.
3 Fluuij Laconiæ.
4 Mõtis Deli.
5 Armatis custodibus.

Teucrorum. alios: ater quos æquore turbo
Dispulerat, penitusq. alias aduexerat oras.
Obstupuit simul ipse, simul perculsus Achates:
1 Lætitiaq. metuq. auidi coniungere dextras
Ardebant: sed 2 res animos incognita turbat.
Dissimulant: & nube caua speculantur amicti,
Quæ fortuna viris, classem quo littore linquant,
Quid veniat. cunctis nam lecti nauibus ibant
Orantes veniam, & templum clamore petebant.
Postquam introgressi, & coràm data copia fandi.
Maximus Ilioneus placido sic pectore cœpit,
O Regina, nouam cui condere Iupiter vrbem,
Iustitiaq. dedit gentes frænare superbas:
Troes te miseri, ventis maria omnia vecti,
Oramus: prohibe infandos à nauibus ignes,
Parce 3 pio generi, & proprius res aspice nostras.
Non nos aut ferro Libicos populare penates
Venimus aut raptas ad littora vertere prædas.
Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.
Est locus, Hesperiam Graij cognomine dicunt:
Terra antiqua, potens armis, atque vbere glebæ.
O Enotrij coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixisse, ducis de nomine gentem.
Huc cursus fuit:
Cum subito assurgens fluctu nimbosus Orion
In vada cæca tulit, penitusq. 4 procacib. Austris
Perq. vndas, superante salo, perq. inuia saxa
Dispulit: huc pauci vestris ad nauimus oris.
Quod genus hoc hominum? quæue hũc tã barbara mo
Premittit patria? 5 hospitio phibentur arenæ. (rẽ

1 Ob socios liberatos
2 Causa sociorum aduentus.
3 Troianis, qui sunt pij.
4 Obstinatè vrgentibus. Subinde suũ in nos statũ repetentib.
5 Cum littora iure gentium commu nia sint.

Bella cient primaq. vetante consistere terra.
Si genus humanum, & mortalia temnitis arma,
At 1 sperate Deos memores fandi atque nefãdi.
Rex erat Aeneas nobis, quo iustior alter
Nec pietate fuit nec bello maior, & armis:
Quem si fata virum seruant, si vescitur aura
Aetheria nec adhuc crudelibus occubat vmbris.
Non metus: officio nec te certasse priorem
2 Peniteat. sunt, & Siculis regionibus vrbes
3 Armaq., Troianoq. à sanguine clarus Acestes
Quaßatam ventis liceat subducere classem,
Et syluis aptare trabes, & 4 stringere remos.
Si datur Italiam socijs, & rege recepto
Tendere, vt Italiam læti, Latiumq. petamus,
Sin absumpta salus, & te 5 pater optime Teucrũ,
Pontus habet Libyæ, nec spes iam restat Iuli:
At freta Sicaniæ saltem, sedesq. paratas,
Vnde huc aduecti, regemq. petamus Acestem.
Talibus Ilioneus: cuncti simul 6 ore fremebant.
Dardanidæ.
Tum breuiter Dido vultum demissa profatur,
Soluite corde metum Teucri: secludi te curas.
Res dura, & regni nouitas me talia cogunt
Moliri: & latè fines custode tueri.
Quis genus Aeneadum, quis Troiæ nesciat vrbem
Virtutesq., virosq. & tanti incendia belli?
Non 7 obtusa adeo gestamus pectora Pæni:
Nec tam auersus equos Tyria Sol iungit ab vrbe.
Seu vos 8 Hesperiã magnam, 9 Saturniaq. arua
Siue Erycis fines, Regemq. optatis, Acestem.

1 Timere D. m. benefacto rum, & male fact.
2 Non metuendum tibi est ne te pæn. &c.
3 Homine, apti ad arma.
4 Ligna incidere ex quibus remifiãt.
5 Aenea.
6 Consentiebant. Assentientes, quidẽ, sed ostendentes se ægrè ferre iniurias sibi illatas.
7 Crassa ingenia. Quia putantur obtusiores quid reg. à sole remotiores. & frigidiores incolunt.
8 Italiã, quæ Hesp. magna vt differat ab Hispania.
9 Latium.

Auxilio tutos dimittam, opibusq. iuuabo;
Vultis, & his mecum pariter considere regnis?
1 Vrbem quã statuo, vestra est: subducite naues.
Tros, Tyriusq. mihi nullo discrimine 2 agetur.
Atque vtinam rex ipse Noto compulsus eodem
Afforet Aeneas, æquidem per littora certos
Dimittam, & Libyæ lustrare extrema iubebo,
Si quibus eiectus syluis, aut vrbibus errat.
His animum arrecti dictis, & fortis Achates
Et pater Aeneas, iamdudum erumpere nubem
Ardebant; prior Aeneam compellat Achates,
Nate Dea, quæ nunc animo sententia surgit?
Omnia tuta vides, classem sociosq. receptos.
3 venus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi
Submersum: dictis respondent cætera matris.
Vix ea fatus erat, cum circumfusa repentè
Scindit se nubes, & in æthera purgat apertum.
Restitit Aeneas, claraq. in luce refulsit:
4 Os, humerosq. Deo similis, namq. ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix, lumenq. iuuentæ
Purpureum, & lætos oculis afflarat honores.
Quales 5 manus addunt ebori decus, aut vbi flauo
Argentum, Pariusue lapis circumdatur auro.
Tum sic Reginam alloquitur, cunctisq. repentè
Improuisus ait, coram, quem quæritis, adsum
Troius Aeneas, Libicis ereptus ab vndis.
O sola infandos Troiæ miserata labores:
Quæ nos, reliquias Danaum, terræq. marisq.
Omnibus exhaustos, iam casibus, omnium egenos,
Vrbe domo socias: grates persoluere dignas

1 Vultis vrbem quam statuo?
2 Regetur.
3 Orantes.
4 Oris venustate, & humerorum latitudine.
5 Artificis,

Non

Non opis est nostræ Dido, nec quicquid vbiq. est
Gentis Dardaniæ, magnum quæ sparsa per orbem
Dij tibi, (si qua pios respectant numina, si quid
Vsquam iustitiæ est, & mens sibi conscia recti)
Præmia digna ferant. quæ te tam læta tulerunt
Secula? qui tanti talem genuere parentem?
In freta dũ fluuij current, 1 dum mõtibus vmbræ
Lustrabunt conuexa, polus dum sidera pascet:
Semper honos, nomenq. tuum, laudesq. manebũt:
Quæ mecumq. vocant terrę. Sic fatus, amicum
Ilionea petit dextra, læuaq. Serestum:
Post alios, fortemq. Gyan: fortemq. Cloanthum.
Obstupuit primo aspectu Sidonia Dido,
Casu deinde viri tanto, & sic ore loquuta est,
Quis tenate Dea per tanta pericula casus
Insequitur? quæ vis immanibus applicatoris?
Tũ ne ille Aeneas, quem Dardanio Anchisæ
Alma venus Phrygij genuit Simoentis ad vndã
Atq; equidem Teucrum memini Sidona venire,
Finibus expulsum patrijs noua regna petentem,
Auxilio Beli genitor tum Belus opimam
Vastabat Cyprum, & victor ditione tenebat.
Tempore iam ex illo casus mihi cognitus vrbis
Troianæ nomenq. tuum, regesq. Pelasgi,
Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat,
Seq. ortum antiqua Teucrorum à stirpe volebat.
Quare agite o tectis iuuenes succedite nostris.
Me quoque per multos similis fortuna labores
Iactatam, hac demum voluit consistere terra.
2 *NON ignara mali, miseris succurrere disco.*

1 Dum in mont. vm latera inclinata circumibunt.

2 In me ipsa experta quid malis conflictari, disco. mil. suc.

Sic

Sic memorat, simul Aeneam in regia ducit
Tecta, simul Diuum templis 1 indicit honorem.
Nec minus interea socijs ad littora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga suum, pingues cẽtum cum matribus agnos
2 Munera, lætitiamq. Dei
At domus interior regali splendida luxu
Instruitur, medijsq. parant conuiuia tectis.
Arte laboratæ vestes, ostroq. superbo:
Ingens argentum mensis, cælataq. in auro
Fortia facta patrum: series longissima rerum,
Per tot ducta viros antiquæ ab origine gentis,
Aeneas (neque enim patrius 3 cõsistere mentem
Passus amor) rapidũ ad naues præmittit Achatẽ.
Ascanio ferat hæc, ipsumq. ad mœnia ducat.
Omnis in Ascanio chari stat cura parentis.
Munera præterea Iliacis erepta ruinis
Ferre iubet, pallam 4 signis, auroq. rigentem.
Et circum textum croceo 5 velamen acantho:
Ornatus Argiuæ Helenæ, quos illa Mycenis,
Pergama cum peteret inconcessosq. hymenæos,
Extulerat: matris Ledæ mirabile donum.
Præterea sceptrum, Ilione quod gesserat olim,
Maxima natarum Priami, colloq. monile
6 Baccatum, & duplicem gemmis, auroq. coronã.
Hæc 7 celerans, iter ad naues tendebat Acates.
At Cytherea nouas artes, noua pectore versat
Consilia: vt faciem mutatus, & ora Cupido
8 Produlci Ascanio veniat: donisq. furentem
Incendat Reginam: atque ossibus implicet ignem.

Quippe

1 Ferias, vt esset publica gratulatio, et deorum fauor accederet. at Ser. Iussit fieri supplicationes.

2 Idest, vinũ, inquit Ser. at Correctius, mittit hæc omnia, ut Neptuno sacrificent, quæ res munera, & lætitiam Neptuno afferat. Hæc illæ.

3 Esse mente quieta.

4 Nuntiet.

5 Signis ex auro iter texto factis.

6 Cycladum circũ textam signis acanthũ herbã seu uirgultum referentibus.

7 Baccis ornatum i. margaritis.

8 Celeriter

Quippe domũ ãbiguã, Tyriosq. 1 bilingues;
Vrit atrox 2 Iuno, & sub noctem cura recursat.
Ergo his aligerum dictis affatur Amorem,
* Nate, meæ vires, mea magna potentia solus:
Nate, 3 Patris summi qui tela Typhoea temnis,
Ad te confugio, & supplex tua numina posco.
Frater vt Aeneas pelago tuus omnia circum
Littora iactetur odijs Iunonis iniquæ,
Nota tibi: & nostro doluisti sæpe dolore.
Hunc Phœnissa 4 tenet Dido, blandisq. moratur
Vocibus, & vereor, quo se Iunonia vertant
Hospitia; haud tanto cessabit 5 cardine rerum.
Quocirca capere antè dolis, & cingere flamma
Reginam meditor 6 nequo se numine mutet,
Sed magno Aeneæ mecum teneatur amore.
Qua facere id possis, nostram nunc accipe mẽtem;
Regius, accitu chari genitoris, ad Vrbem
Sidoniam puer ire parat (me maxima cura)
Dona ferens pelago, & flammis restantia Troiæ.
Hunc ego sopitum somno super alta Cythera,
Aut super Idalium sacrata sede recondam,
Ne quà scire dolos, mediusue occurrere possit:
Tu faciem illius, noctem non amplius vnam,
7 Falle dolo, & notos pueri puer indue vultus;
Vt cum te gremio accipiet lætissima Dido,
Regales inter mensas laticemq. Lyæum:
Cum dabit amplexus, atque oscula dulcia figet
Occultum inspires ignem, fallasq. 8 veneno.
Paret Amor dictis charæ genitricis: & alas
Exuit, & 9 gressu gaudens incedit Iuli.

1 Sub Asc. imagine.
2 De qua potest ambigi. Græcis am... Troianis faueat.
* Ho. Il. 254.
3 Iouis ful-
4 Hospitio acceptum retinet.
5 In opportunitate tanta.
6 Ad nutum alicuius numinis.
7 Falleodo à nume. Falso representata Scal. exp. falsam habeas, & pręteferas Repræsentes
8 Amoris quasi veneno.

At Venus Ascanio placidam per membra quietē
Irrigat: & fotum gremio Dea tollit in altos
Idaliæ lucos, vbi mollis amaracus illum
Floribus, & dulci aspirans complectitur vmbra.
Iamq. ibat dicto parens, & dona Cupido
Regia portabat Tyrijs duce lætus Achate.
Cum 1 venit auleis iam se Regina superbis
Aurea composuit sponda, 2 mediamq. locauit,
Iam pater Aeneas, & iam Troiana iuuentus
** Conueniunt: stratoq. super discumbitur ostro.*
Dāt manibus famuli lymphas Cererēq. canistris
Expediunt, tonsisq. ferunt mantilia villis.
Quinquaginta intus famulæ. quibus ordine longo
Cura penū struere, & flammis 3 adolere penates
Centum aliæ totidemq; pares ætate ministri,
Qui dapibus mensas, onerent, & pocula ponant.
Nec non, & Tyrij per limina læta frequentes
Conuenere, toris iussi discumbere pictis.
Mirantur dona Aeneæ, mirantur Iulum,
Flagrantesq. Dei vultus simulataq. verba:
Pallamq., & pictum croceo, velamen achantho,
Præcipuè infælix, pesti deuota futuræ:
Explere mentem nequit, ardescitq. tuendo
Phænissa: & puero pariter, donisq. mouetur.
Ille vbi complexu Aeneæ, colloq. pependit,
Et magnum falsi impleuit genitoris amorem.
Reginam petit, hæc oculis hæc pectore toto
Hæret: & interdum gremio fouet, inscia Dido,
Insideat quantus miseræ Deus, at memor ille
Matris Accidaliæ paulatim abolere Cicheum

1 Ascanius
2 In lecto qui medius erat accubuit
* Ho. Il. 95.
3 Colere, Honorare, Augere, & lætos facere Pomp. At sufficere.

ipit, & vino tentat præuertere amore
npridem resides animos, desuetaq. corda
stquam prima quies epulis, mensq. remotæ,
ateras magnos statuunt, & vina coronant.
t strepitus tectis vocemq. per ampla volutant
tria dependent lychni laquearibus aureis
censi, & noctem flammis funalia vincunt.
Iic regina grauem gemmis, auroq. poposcit
pleuitq. mero pateram, quam, Belus, & omnes
a Belo 1 soliti, tum facta silentia tectis,
uppiter (hospitibus nam te dare iura loquũtur)
Hunc lætum Tyrijsq. diem, Troiaq. profectis
Esse velis nostrosq. huius meminisse 2 minores.
Adsis lætitiæ Bacchus dator, & bona Iuno:
Et vos, ò cœtum Tyrij celebrate 3 fauentes.
Dixit, & in mensa 4 laticum libauit honorem:
Primaq. libato, summo tenus attigit ore.
Tum Bitiæ dedit 5 increpitans: ille impiger hausit
* Spumantem pateram, & pleno se proluit auro:
Post alij proceres, cithara crinitus Iopas
* Personat aurata docuit, quæ maximus Atlas.
Hic canit errantẽ Lunam Solisq. labores: (ignes.
Vnde hominũ genus, & pecudes: vnde imber, &
Arcturum, pluuiasq. hyadas, geminosq. Triones
Quid tantum Oceano, properent se tingere Soles
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.
Ingeminat plausum Tirij, Troesq. sequuntur.
Nec non, & vario noctem sermone trahebat
Infelix Dido: longumq. bibebat amorem,
Multa super Priamo rogitãs super Hectore multa

1 Implere cum vellent libare.
2 Posteros.
3 Linguis, & animis.
4 Vinum, quod est laticum honos.
5 Increpitando instans vt aciperet, siue vrgens.
* Apol. Argum. 12.
* Quintil. lib. 10.

Nunc quibus Aurora venißet filius armis;
Nūc quales, Diomedis equi; nūc quātus Acchil
Immo age, & à prima hic hospes origine, nobis
Insidias (inquit) Danaum, casusq. tuorum,
Erroresqu. tuos. nam te iam septima portat.
Omnibus errantem terris, & fluctibus æstas.

Finis Libri Primi Æneidos.

ÆNEIDOS LIB. II

ARGVMENTVM.

Didonis voluntàti morem gerens Æneas. excidi Troiani seriem narrat. Ea est huiusmodi: Græc decimo belli Troiani anno, attritis iam viribus vir tutique diffidentes ad dolum confugiunt: nocteq. ea, quæ vrbis incendium antecessit fugam simulantes, circa Tenedum latitant. relicto in agro Troiano equo ligneo, tantæ magnitudinis, vt portis vrbis recipi non posset: eius vtero lectissimū quemque procerum includunt, Troiani partim, fraude Sinonis impulsi, partim Laocoontis supplicio territi, diruta muri parte equum in arce statuunt. Nocte intempesta Græci a Tenedo profecti, per eam muri ruinam, qua equus erat introductus, vrbem inuadunt Sinon reserato equi vtero armatos emitit. Omnia ferro, flammisque fœdantur. Æneas interim ab Hectore in somnis admonetur, vt sibi fuga consultat, Deosq. patrios incendio eripiat. Ille tamen honestam mortem turpi fugæ præferens, frustra in arma ruit. Satis fęliciter primus impetus succedit Troianis: donec Chorœbi consilium sequuti. sumptis Græcorum armis, suorum telis obruuntur: Interea Priami regia oppugnatur, Primusq. ipse à Pyrrho Achillis filio interficitur. Æneas itaque fru-

stra

a tentatis omnibus cum iam nihil spei reliquum
et sacra Anchisæ patri committit eoq. in hume-
s suos sublato, assumptisque Ascanio filio Creu-
que vxore fugam arripit. Græci à tergo insequi-
r. In eo tumultu Creusam vxorem amittit: cuius
ierendæ causa per totam vrbem oberranti obuia
: vxoris vmbra virumque mortis suæ certiorem
icit. Ipse ad socios reuertitur, quò iam magnus
irorum mulierumque numerus confluxerat, eius
uspicium, quocumque terrarum abducere vellet,
equi paratus,

ALIVD ARGVMENTVM.

Cogitur Æneas bellorum exponere casus,
Graiorumq. dolos, & equum fraudemq. Sinonis
Excisamq. vrbem. Priamiq. miserrima fata:
Vtq. patrem impositum forti ceruice per ignes.
Extulerit. Charamq. amiserit ipse Creusam.

*C*Onticuere omnes, 1 intentiq. ora tenebant.*
Inde toro pater Æneas sic orsus ab alto:
Infandum, Regina, iubes renouare dolorem,
** Troianas vt opes, & lamentabile regnum*
Eruerint Danai. quæq. ipse miserrima vidi,
Et quorum pars magna fui quis talia fando
Myrmidonum, dolopumue, aut duri miles Vlyssis
** Temperet à lachrimis, & iam nox humida cælo*
Præcipitat, suadentq. cadentia sidera somnos.
Sed si tantus amor casus cognoscere nostros.
Et breuiter Troiæ supremum audire laborem:
Quanquam animus meminisse horret, luctuq. refugit
Incipiam Fracti bello, fatisq. repulsi
** Ductores Danaum, tot iam labentibus annis*

*Ho.Od.11
1 Pro intenta hora habebat idest defixa in loquentẽ, vt sit Hypal, vel intenti ad eius verba, ne hiscebant quidẽ Apol. Arg.13.
* Ho.Od.72.
Quint. lib. 2. c. 5.
* Ho. Il. 142
* Quint. li. 8. c. 6.

Instar montis equum diuina Palladis arte
Ædificant: sectaq. intexunt abiete 1 costas
Votum pro reditu simulant: ea fama vagatur,
Huc delecta virûm sortiti corpora furtim
Includunt cæco lateri: penitusq. cauernas
Ingentes, vterumq. armato milite complent.

1 Interiora statumina, quibus laterum compages. nitebatur.

Est in conspectu Tenedos notissima fama
Insula: diues opum, Priami dum regna manebã
Nunc tantum sinus, & statio male fida carinis:
Huc se prouecti deserto in 2 littore condunt,
Nos abiisse rate, & vento petiisse Mycenas.
Ergo omnis longo 3 soluit se Teucria luctu:
Panduntur portæ: iuuat ire, & Dorica castra,
Desertosq. videre locos, littusq. relictum.
** Hic Dolopũ manus hic sæuus tenebat Achilles,*
Classibus, hic locus, hic acies certare solebant,
** Pars stupet innuptæ donum exitiale Mineruæ,*
Et molem mirantur equi, primusq. Thymætes

2 Huius insulæ quę cultorib9 vacua Ahili in prędam concessa fuerat.

4 Excusso factu dant se, lætitiæ Troiani. Quint.l. 9.c.2.

*Ho.Od.70.

Duci intra muros hortatur & arce locari;
Siue dolo, seu iam Troiæ sic fata ferebant:
At Capys, & quorum melior sententia menti,
Aut pelago Danaum insidias, suspectaq. dona
Præcipitare iubent subiectisq. vrere flammis;
Aut terebrare cauas vteri, & tentare latebras.
Scinditur 4 incertum studia in contraria vulgus.
Primus ibi ante omnes magna comitante caterua,
Laocoon ardens summa decurrit ab arce.
Et procul, O miseri, quæ tanta insania, ciues?
Creditis auectos hostes? aut vlla putatis
Dona carere dolis Danaum? sic notus Vlisses?

4 Mobile, Instabile.

Aut

Aut hoc inclusi ligno occultantur Achiui,
Aut hæc in nostro fabricata est machina muros,
Inspectura domos. 1 venturaq. desuper Vrbi;
Aut aliquis latet error, equo, ne credite Teucri.
Quicquid id est, timeo Danaos, & dona ferentes.
Sic fatus, validis ingentem viribus hastam
In latus, inq. 2. feri curuam compagibus aluum
Contorsit, stetit illa tremens. Vteroq. recusso,
Insonuere cauæ, gemitumq. dedere cauernæ,
Et, si fata deûm, si mens non læua fuisset.
Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras,
Troiaq. nunc stares Priamiq. arx alta maneres.
Ecce manus iuuenem inter ea post terga reuinctũ
Pastores magno ad Regem clamore trahebant
Dardanidæ, qui se ignotum venientibus vltro,
3 Hoc ipsũ, vt strueret Troiãq. aperiret Achiuis
Obtulerat, fidens animi, atq; in vtrumq; paratus,
Seu versare dolos, seu certæ occumbere morti;
Vndiq; visendi studio Troiana iuuentus
Circumfusa ruit: certantq. illudere capto
Accipe nũc Danaum insidias; & crimine ab vno
Disce omnes.
Namq. vt conspectu in medio turbatus inermis
Constitit, atq. oculis Phrygia agmina circũspexit:
Heu, quæ nũc tellus, (inquit) quę me æquora possũt
Accipere? aut quid iam misero mihi deniq. restat?
Cui neque apud Danaos vsquã locus, insuper ipsi
Dardanidæ infensi pœnas cum sanguine poscunt.
Quo gemitu conuersi animi, compressus, & omnis
Impetus, hortamur fari, quo sanguine cretus,

1 Opressura vrbem, vt post eius mœnibus altior.
2 Equi.
3 Has ipsa insidias.

**Hom. Il. 4.*

1 Quicunque me sequatur euentus.

Quidue ferat, memoret: quæsit fiducia capto.
* Ille hæc, deposita tandem formidine fatur:
Cũcta equidẽ tibi Rex, 1 fuerint quæcũq. fatebor
Vera (inquit) neque me Aegolica de gẽte negabo
Hoc primùm, nec, si miserum fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiã, mendacemq. improba finget.
Fando aliquid si fortè tuas peruenit ad aures
Bellidæ nomen Palamedis, & inclyta fama

2 Sub falso crimine proditionis.

3 Priuatum lumine, Interemptum.

Gloriæ (quem 2 falsa sub proditione Pelasgi
Insontem, Infando iudicio, quia bella vetabat,
Demisere neci: nunc 3 casum lumine lugent)
Illi me comitem, & consanguinitate propinquum
Pauper in arma pater primis huc misit abannis.
Dum stabat regno incolumis, regumq. vigebat

**Ho. Il. 22.*

4 Interemptus est.

Consilijs, & nos aliquod nomenq. decusq.
* Gessimus: inuidia postquam pellacis Vlyssi
(Haud ignota loquor) 4 superis concessit ab oris
Afflictus vitam in tenebris, luctuq. trahebam,

5 Palamidis.

**Ho. Il. 124.*

Et casum insontis mecum indignabar 5 amici.
Nec tacui demens, & me fors si qua tulisset,

6 Dolos, qui ipsi essent arma ad resistendum mihi.

7 Calcantis ministerio, & opera me destinaturæ, vel opponit morsi vt seq.

Si patrios vnquam remeassem victor ad Argos,
Promisi vltorem, & verbis odia aspera moui.
Hinc mihi prima mali labes: hinc semper Vlysses
Criminibus terræ nouis: hinc spargere voces
In vulgum ambiguas, 6 quærere conscius arma
Nec requieuit enim, donec 7 Calcanthe ministro.
Sed qui ego hæc autẽ nequicquã ingrata reuoluo?
Quidue moror? si oẽs vno ordine habetis Achiuos
Id; audire sat est, iamdudum sumite pœnas:
Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ

Tum

um verò ardemus scitari, & quærere causas,
Ignari scelerum tantorum, artisq. Pelasgæ.
Prosequitur pauitans, & ficto pectore fatur
* Sæpe fugam Danai, Troia cupiere relicta
Moliri: & longo fessi discedere bello.
Fecissentq. vtinam. sæpe illos aspera ponti
Interclusit hyemes, & terruit auster 1 euntes
Præcipuè cum iam hic trabibus cõtextus acernis
Staret, equus, toto sonuerunt æthere nimbi.
Suspensi Eryplum scitatum oracula Phœbi
Mittimus: isq. adytis hæc tristia dicta reportat:
Sanguine placastis, ventos, & 2 virgine cæsa,
Cum primùm 3 Iliacas Danai venistis ad ora
Sanguine quærendi reditus animamq. litandum.
Argolica. Vulgi quæ vox vt venit ad aures,
Obstupuere animi: gelidusq. per imma cucurrit,
Ossa tremor, cui 4 fata parẽt, quẽ poscat Apollo.
Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu,
Protrahit in medios, quæ sint ea numina diuum
Flagitat, & mihi iam multi crudele 5 canebant
Artificis scelus, & taciti ventura videbant.
Bis qui nos silet ille dies: tectusq. recusat
Prodere voce sua quẽ quam aut opponere morti
Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
6 Composito 7 rumpit vocẽ, & me destinat aræ,
Assensere omnes: & quę sibi quisq. timebat,
Vnius in miseri exitum conuersa tulere.
Iamq. dies infanda aderat: mihi sacra 8 parari,
Et 9 salsa fruges, & circum tempora vittæ.
Eripui (fateor) letho, me, & vincula rupi,

Limo-

* Quint. lib. 9 c. 3.
* Hom. Il. 7.
* Ho. il. 152.
1 Perparantes vel, Iter ingredientes
2 Iphigenia, Agamemn. fil.
3 In Afilide Greci homis immolationẽ
4 Præparent mortum.
5 Prædicabant.
6 Ex compacto. Vlyssis impulsu non oraculi iussu.
7 In vocem erumpit.
8 Parata cœperunt.
9 Mola salsa. quo fros victimæ, & loci necnon cultri alpergebantur.

Limosoq. lacu per noctem obscurus in vlua
Delitui dum vela darent: si fortè dedissent.
Nec mihi iam patriã 1 antiquã spes vlla videndi
Nec dulces natos, exoptatumq. parentem:
Quos illis fors ad pœnas ob nostra reposcent
Effugiã, & culpã hanc miserorum morte piabũt.
Quod te per superos, & conscia numina veri,
Per si qua est, quę restat adhuc, mortalibus vsquã
Intemerata fides, oro: miserere laborum
Tantorum, miserere animi non digna ferentis.
His lacrymis vitã damus, & miserescimus vltro
Ipse viro primus manicas, atq; arcta leuari
Vincula iubet Priamus: dictisq. ita fatur amicis,
Quisquis es (amissos hinc iam obliuiscere Graios)
** Noster eris, mihiq. hæc edíscere, vera, roganti*
Quò molẽ hãc immanis equi statuere; qs auctor;
Quidue petũt? q̃ religio? aut quæ machina belli?
Dixerat ille dolis instructus, & arte pelasga,
Sustulit exutas vinclis ad sydera palmas.
Vos 2 æterni ignes, & non violabile vestrum.
Testor numen (ait) vos aræ, ensesq. nefandi,
Quos fugi, 3 vittęq. Deum. quas hostia 4 gessi
Fas mihi Graiorum 5 sacrata resoluere iura.
Fas odisse viros, atq; omnia ferre sub auras,
Si qua tegunt: teneor patrię, nec legibus vllis.
Tu modò promissis maneas, seruataq. serues
Troia fidem: si vera feram, si magna rependam.
Omnis spes Danaum, & cœpti fiducia belli
Palladis auxilijs semper stetit: impius ex quo
Tydides sed enim, scelerumq. inuentor vlysses,

1 Caram Ser. sed potius argos aut vt & soph. cõmẽdat aynustare. Quidã aut pristinã intellig.

*Ho. Il. 110.

2 Sydera.

3 Sunt qui Deum iungunt cum hostia.

4 Cum essem victima, aræ destinata.

5 Quia sacramenti militaris religioni videbatur esse obstrictus.

Fatale

Fatale aggressi sacrato auellere templo
Palladium, cæsis summæ custodibus arcis
Corripuere sacram effigiem: manibusq. cruentis
1 Virgineas ausi diuæ contingere vittas;
Ex illo fluere, ac retro sublapsa referri
Spes Danaum: fractæ vires, auersa 2 Deæ mens.
Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris.
4 Vix positũ castris simulacrum; arsere coruscæ
Luminibus flammæ arrectis, salsusq. per artus
Sudor iit. terq. ipsa solo (mirabile dictu)
Emicuit, parmamq. ferens hastamq. trementem.
Extemplo tentanda fuga canit æquora Calchas:
Nec posse Argolicis exscindi Pergama telis,
5 Omina ni repetant Argis: numenq. reducant
Quod pelago, & secum aduexere carinis.
Et nunc, quod patrias vento petiere Mycenas,
Arma Deosq. parant comites. pelagoq: remenso
Improuisi aderunt, ita digerit omnia Calchas.
Hanc pro Palladio moniti, pro numine læso
Effigiem statuere, 6 nefas quæ triste piaret:
Hanc tamen immensam Calchas attollere molem
Roboribus textis, celoq. educere iussit;
Ne recipi portis, aut duci in mœnia possit.
Neu populum 7 antiqua sub religione tueri.
Nam si vestra manus violasset dona Mineruæ,
Tũ magnum exitiũ quod (dii prius omen in ipsũ
Cõuertãt) Priami imperio, Phrygibusq. futurum.
Sin manibus vestris vestram ascendisset in vrbem
Vltro Asiam magno Pelopeia ad mœnia bello
Venturam, & nostros, ea fata manere nepotes.

1 Vitæ enim aliæ erant virginales, aliæ maritales.
2 Mineruæ.
3 Minerua.
4 Simulacque posui.
5 Auspica, vt & duces ab exercitu auspiciorum repetundorum causa Roma redibant.
6 Sacrilegiũ Vlyssi. ac Dome.
7 Sub fauore pristino.

Talibus

Talibus insidijs, periuriq. arte Sinonis.
Credita res: captiq. dolis, lacrimisq. coacti,
Quos neq. Tydides, nec Larissæus Achilles,
Non anni domuere decem, non mille carinæ,
Hic aliud maius miseris, multoq. tremendum
Obijcitur magis, atq. improuida pectora turbat.
Laocoon, ductus Neptuno sorte sacerdos,
Solemnes taurum ingentem mactabat ad aras:
Ecce autē, gemini à Tenedo 1 Tranquilla per alta
(Horresco referens) immensis orbibus angues
Incumbunt pelago, pariterq. ad littora tendunt:
Pectora quorum inter fluctus arrecta, iubæq.
Sanguineæ exuperant vndas, pars cætera pontū
Ponè 2 legit, sinuatq. immensa volumine terga.
Fit sonitus. spumante salo: iamq. arua tenebant.
Ardentesq. oculos suffecti sanguine, & igni,
Sibila lambebant linguis 3 vibrantibus ora,
Diffugimus visu exangues illi agmine certo
Laocoonta petunt: & primum parua duorum
Corpora natorum serpens amplexus vterq.
Implicat, & miseros morsu depascitur artus,
Pòst ipsum auxilio subeuntem ac tela ferentem
Corripiunt, spirisq. ligant ingentibus, & iam
Bis medium amplexi, bis collo squamea circum
Terga dati. 4 superant capite, & ceruicibus altis,
Ille simul manibus tendit diuellere nodos,
Perfusus sanie vittas, atroq. veneno,
Clamores simul horrendos ad sidera tollit:
5 Quales mugitus fugit cum saucius aram
Taurus, & 6 incertam excussit ceruice securim.

1 Per mare tranq.
2 Non ait legere esse Nauigare, præstingere, affe res hunc locum.
3 Mobilib.
4 Superemi-nent.
5 Similes mugitibus tauri qui fugit, &c
6 Dubiè illusam, seu impactam, & non certo ictu.

At

At gemini 1 lapsu delubra ad summa dracones
Effugiunt, seuæq. petunt 2 Tritonidis arcem:
Sub pedibusq. Deæ clypeiq. sub orbe teguntur.
Tum verò tremefacta nouus per pectora cunctis
3 Insinuat pauor: & scelus expendiße merentem
Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspide robur
* Læserit, & tergo 4 sceleratam intorserit hastam,
Ducendum ad sedes simulacrum orandaq. diuæ
Numina conclamant,
Diuidimus muros, & mœnia pandimus, vrbis.
Accingunt omnes operi: pedibusq. rotarum
Subijciunt 5 lapsus, & 6 stuppea vincula collo
Intendunt scandit fatalis machina muros,
Fœta armis: circum pueri, innuptæq. puellæ
Sacra canunt funemq. manu contingere gaudēt.
Illa subit, mediæq. minans illabitur vrbi.
O patria, ò diuûm domus Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidûm. quater ipso in limine portæ
Substitit, atq. vtero sonitū quater arma dedere:
Instamus tamen immemores, cæciq. furore,
Et monstrum infelix sacrata sistimus arce.
Tunc etiam fatis aperit Caßandra futuris
Ora, dei iußu, non vnquam credita Teucris.
Nos delubra Deum miseri, quibus vltimus eßet
Ille dies, festa velamus fronde per Vrbem.
* vertitur interea cælum, & ruit Oceano nox.
Inuoluens vmbra magna terramq. polumq.
Myrmidonumq. dolos. fusi per mœnia Teucri
Continuere: sopor fessos complectitur artus,
Et iam Argiua phalanx instructis nauibus ibat.

1 Iambi serpentum proprie est
2 Mineruæ quæsu, Tritonia.
3 Pro insinuatur.
* Hom. il 9.
4 Pro sceleratus, per hypall.
5 Idest, ratas quib⁹ deuolueret.
6 Funes canapinos.
* Ho. Il. 90.

A Tenedo,

1 Luna silente, idest minime lucente, vt latere magis possent insidiæ, elegāti trāsl. ab animis ad oculos Amica autem intellige, sibi tum grata.

2 In festis Troianorum rebus at rebus Græcorum amicis.

A Tenedo, tacitæ per amica 1 silentia lunæ.
Littora nota petens: flammas cum reggia puppis
Extulerat fatisq. Deum defensus 2 iniquis
Inclusos utero Danaos, & pinea furtim
Laxat claustra Sinon: illos patefactus ad auras
Reddit equus lætiq. cauo se robore promunt;
Tisandrus. Sthenelusq. duces, & dirus Vlyßes,
Demissum lapsi per funem, Athamasq., Thoasq.
Pelidesq. Neoptolomus, primusq. Machaon,
Et Menelaus, & ipse doli fabricator Epeus
Inuadunt vrbem, somno, vinoq. sepultam.
Cæduntur vigiles portisq. patentibus omnes
Accipiunt socios, atq. agmina conscia iungunt
Tempus erat. quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, & dono diuum gratissima serpit.
In somnis ecce ante oculos mœstissimus Hector
Visus adesse mihi, largosq. effundere fletus,
Raptatus bigis vt quondam, aterq. cruento.
Puluere. perq. 3 pedes traiectus lora tumentes.
Hei mihi, qualis erat, quantum mutatus ab illo,
** Hectore qui redit exuuias indutus Achillis,*
Vel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignes
Squallentem barbam, & cōcretos sanguine crines
Vulneraq. illa gerens quæ circū 4 plurima muros
Accepit patrios, vltro flens ipse videbar
Compellare virum, & mœstas ex promere voces,
O lux Dardaniæ, spes ô fidissima Teucrum,
Quæ tantæ tenuere moræ. quibus Hector ab oris
Expectate venis? vt te post multa tuorum
Funera, post varios hominumq., vrbisq. labores

3 Pedes habens lotus traiecto.

* Ho. Il. 245. & 269.

4 Cū clausis portis solus extra vrbem cum Græcis confligeret.

Defessi

Fessi aspicimus? quæ causa indigna serenos
Fœdauit vultus? aut cur hæc vulnera cerno?
Ille nihil: nec me quærentem vana moratur:
Sed grauiter gemitus imo de pectore ducens
Heu fuge, nate Dea, teq. his (ait) eripe flammis.
Hostis habet muros, ruit alto à culmine Troia.
Sat patriæ Priamoq. datum 1 si pergama dextra
Defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
Sacra suosq. tibi commendat Troia penates
Hos cape fatorum comites his mœnia quære.
Magna pererrato statues, quæ deniq. ponto.
Sic ait, & manibus vittas. Vestamq. potentem,
Aeternumq. adytis effert penetralibus ignem.
Diuerso interea miscentur mœnia luctu:
Et magis atq; magis (quamquam secreta parentis
Anchisæ domus, arboribusq. obtecta 2 recessit)
3 Clarescunt sonitus, armorumq. ingruit horror.
Excutior somno, & summi fastigia tecti
Ascensu supero, atq. arrectis auribus asto.
In segetem veluti cum flamma furentib. Austris
Incidit: aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, sternit sata læta, boumq. labores,
Præcipitesq. trahit syluas: stupet inscius alto
Accipiens sonitum 4 saxi de vertice pastor.
Tum verò manifesta fides Danaumq. patescunt
Insidiæ. iam Deiphobi dedit ampla ruinam
6 Vulcano superante domus iam proximus, ardet
7 Vcalegon: Sigea igni freta lata relucent.
Exoritur clamorq. virum, clangorq. tubarum.
Arma amens capio, nec sat rationis in armis:

Sed

1 Possent humano auxilio communiri, potuissent, & mea dextra defendi.

2 In recessu quodam erat.

3 Clarè audiuntur.

* Quintil lib. 8. c. 6.

* Ho. Il. 45.

4 Montis.

5 Non illius somni (vt quidam volunt) sed fraudis.

6 Pro igni.

* Quintil. lib. 8. c. 6.

7 Vcalegontis, domus proxime,

Sed glomerare manũ bello, & concurrere in ar

1 Non mirũ est me arma cepisse sine ratione, nam furor', &c.

Cum socij ardent animi: 1 furor, iraq. mentem
Præcipitant: pulchrumq. mori succurrit in arm
Ecce autem telis Panthus elapsus Acchium,
Panthus, 2 Otriades, arcis Phebiq. sacerdos,

2 Al. Othry. ades.

Sacra manu, victosq. deos, paruumq. nepotem
Ipse trahit: cursuq. omnes ad 3 littora tendit:

3 Al. Limine.

Quos res summa loco, Pãthu? quã predimus ar
Vis ea fatus eræm gemitu cum talia reddit,
Venit summa dies, & ineluctabile tempus
Dardaniæ fuimus Troes, fuit Ilium, & ingens
Gloria Theucrorũ: ferus omnia Iuppiter Argo
Transtulit: incensa Danai Dominantur in vrbe
Arduus armatos medijs in mœnibus astans
Fundit equus victorq. Sinon incendia miscet,
Insultans portis alij bipantibus adsunt

4 Tot millia adsunt aliorum, quot nunquam, &c.

4 Milla quot magnis nunquam venere Mycœnis,
Obsedere alij telis angusta viarum
Oppositi stat ferri acies mucrone corrusco
Stricta, 5 parata neci vix primi prælia tentant
Portarum vigiles, & 6 cæco Marte resistunt.

5 Ad inferendam necem, 6 Nocturno prælio.

Talibus Otridæ dictis, & numine diuum
Inflãmas, & in arma feror; quo tristis Errinnys,
Quo fremitus vocat, & sublat⁹ ad æthera clamor
Adeunt se socios Ripheus, & maximus armis
Iphitus, oblati, per Lunam, Hypanisq. Dimasq.
Et lateri adglomerant nostro iuuenisq. Chorœbus

* Ho. Il. 58.
* Ho. Il. 143.
7 Futurus gener.

* *Mygdonides, illis qui ad Troiam forte diebus*
Venerat, insano Caßandræ incensus amore:
* *Et 7 gener auxiliũ Priamo, Phrygibusq. ferebat*

Infelix, qui non sponsæ præcepta 1 furentis
Audierat
Quos vbi 2 confertos audere in prælia vidi,
Incipio super his, Iuuenes fortissima frustra
Pectora, si vobis audentem extrema, cupido est
Certa sequi, quæ sit rebus fortuna videtis,
Excessere omnes adytis, arisq. relictis,
Dij, quibus imperiũ hoc steterat: succurritis vrbi
Incensæ: moriamur, & in media arma ruamus
Vna salus victis, nullam sperare salutem.
** Sic animi iuuenũ furor additus. inde (lupi ceu*
** Raptores atra in nebula, quos improba ventris*
3 Exegit cæcos rabies, catuliq. relicti
Faucibus expectant siccis) per tela per hostes
Vadimus, haud dubiã in mortẽ mediaq. tenemus
Vrbis iter. nos atra 4 caua circumuoluat vmbra
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet? aut possit 5 lacrimis æquare labores?
Vrbs antiqua ruit, multos dominata per annos.
Plurima perq. vias sternuntur inertia passim
Corpora, perq. domos, & religiosa deorum
** Limina, nec soli pœnas dant sanguine Teucri:*
6 Quondã etiam victis redit in præcordia virtus
Victoresq. cadunt Danai, crudelis vbiq.
Luctus, vbiq. pauor, & plurima mortis imago.
Primus se Danaum, magna comitante caterua,
Androgeos offert nobis, socia agmina credens.
Inscius: atque vltro, verbis compellat amicis:
Festinate viri nam quæ tam sera moratur
** Segnities? alij rapiunt incensa, feruntq.*

* Ho. Il. 205.
1 Per furorẽ vaticinantis.
2 Ad glomeratos, vt modo præt.

* Hom. Il. 16
* Ho. Il. 156.
3 Expulit ad prædandum.

* Quint. li. 8. c. 3.
4 Non solida, sed inani, vt alibi.
5 Pro laboribus æquare lacrym.
* Ho. Il. 159.
6 Exponitur aliquando, sed hic malim, aliquando tandem.

* Hom. Il. 5.

Pergama: vos celsis nunc primum, è nauib. itis.
Dixit, & ex templo (neque enim respōsa dabātur

1 Pro se lapsum.

Fida satis) sensit medios 1 delapsus in hostes

* Ho. Il. 110.

* Obstupuit, retroq. pedem cum voce repressit.

* Ho. Il. 30.

Improuisum aspris veluti qui sentibus anguem
* Pressit humi nitens: trepidusq. repentè refugit
Attollentem iras, & cærula colla tumentem.
Haud secus Androgeos visu tremefactus abibat.
Irruimus, densis, & circum fundimur armis.
Ignarosq. loci passim, & formidine captos
Sternimus: aspirat primo fortuna labori.
Atque hic exultans successu, animisq. Chorœbus
O socij, quà prima (inquit) fortuna salutis
Mōstrat iter, quaq; ostendit se dextra sequamur
Mutemus clypeos, Danaum. insignia nobis,
Aptemus, dolus, an virtus, quis in hoste requirat?
Arma dabunt ipsi, Sic fatus, deinde comantem
Androgei galeam, clypeiq. insigne decorum
Induitur: lateriq. Argiuum accomodat ensem,
Hoc Ripheus, hoc ipse Dymas, omnisq. iuuentus

2 Haud fauente nobis numine. vt innuit. D. in Ter.

Læta facit: spolijs se quisque recentibus armat,
Vadimus immisti Danais. 2 haud numine nostro
Multaq. per cæcam congressi prælia noctem

* Hom. Il. 3.

* Conserimus, multos Danaum demittimus orco.
Diffugiunt alij ad naues, & littora cursu
Fida petunt: pars ingentem formidine turpi
Scandunt rursus equū, & nota cōduntur in alto

* Ho. Il. 48. 179.

* Heu nihil inuitis fas quemquam fidere diuis.
Ecce, trahebatur passis Priameia virgo
Crinibus à templo Cassandra, ad ytisq. Mineruæ

Ad cœlum tendens ardentia lumina frustra:
Lumina: nã teneras 1 arcebant vincula 2 palmas
Non tulit 3 hãc speciem furiata mẽte Chorœbus
Et se se medium iniecit moriturus in agmen.
Consequimur cuncti, & densis incurrimus armis,
Hic primum ex alto delubri culmine telis
Nostrorum obruimur: oriturq. miserrima cædes,
Armorum facie, & Graiarum errore iubarum.
Tum Danai gemitu, atque ereptæ virginis ira,
Vndiq. collecti inuadunt: acerrimus 4 Aiax,
* Et gemini Atridæ, Dolopumq. exercitus omnis
Aduersi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt, Zephyrusq., Notusq., & lætus Eois
Eurus equis: stridunt syluæ, sæuitq. tridenti,
Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo.
Illi etiam si quos obscura nocte per vmbram
Fudimus insidijs, totaq. agitauimus vrbe,
Apparent primi clypeos 5 mentitaq. tela
Agnoscunt, atque ora 6 sono discordia signant.
Ilicet obruimur numero, primusq. Chorœbus,
Peneleí dextra Diuæ armipotentis ad aram
Procumbit: cadit, & Ripheus, iustissimus vnus
Qui fuit in Teucris, & seruantissimus æqui.
Dijs aliter visum. pereunt, Hipanisq., Dimasq.
Confixi à socijs. nec te tua plurima Panthu
Labentem pietas, nec Apollinis infula 7 texit.
Iliaci cineres, & flamma extrema meorum
Testor, in occasu vestro, nec tela, nec vllas
8 Vitauisse vices Danaum, & si fata fuissent
Vt caderem, meruiße manu. diuellimur inde,

1 Continebant.
2 Quas alioqui tetendisse, vt moris est.
3 Hoc spectaculum.
4 Oi tus.
* Hom. Il. 92.
5 Que nos Græcos esse mentiebantur.
6 Linguæ Græcæ.
7 Protexit.
8 Non vitasse pericula, ne vulneretur, vt interficeretur ab illis,

* Quint. li. 8. c. 3. — * Iphitus, & Pelias mecũ: quorum Iphitus æuo
Iam grauior, Pelias, & vulnere tardus Vlyssi)
Protinus ad sedet Priami clamor vocati.
* Ho. Il. 170. — * Hic vero ingentem pugnã, ceu cætera nusquam
Bella forent, nulli tota morerentur in vrbe:
* Ho. Il. 139. — * Sic Martem ĩdomitũ, Danaosq. ad tecta ruentes
Cernimus obsessumq. acta testudine limen.
Hærent parietibus scalæ postesq. sub ipsos
Nituntur gradibus: clypeosq. ad tela sinistris
Protecti obijciunt, prensant fastigia dextris.
Dardanidæ contrà turres, ac tecta domorum
Culmina cõuellunt his se (quãdo vltima cernũt)
Extrema iam in morte parant defendere telis:
Auratasq. trabes, veterũ decora alta parentum
Deuoluunt, alij strictis mucronibus imas
Obsedere fores, has seruant agmine denso.
* Hom. Il. 70. — * 1 Instaurati animi regis succurrere, tectis.
Auxilioq. leuare, viros, vimq. addere victis.
Limen erat cæcæq. fores, & peruius vsus
Tectorum inter se Priami, postesq. relicti
A tergo: infelix qua se (dum regna manebat)
Sæpius Andromache ferre incomitata solebat
2 Hectori, & Andromaches filium. — Ad soceros, & auo puerũ 2 Astyanacta trahebat
Euado ad summi fastigia culminis, vnde
Tela manu miseri iactabant irrita Teucri.
* Turrim in præcipiti stantem summisq. sub astra
Eductam tectis, vnde omnis Troia videri,
3 Extrema. — Et Danaum solitæ naues, & Achaica castra:
Aggressi ferro circùm, qua 3 summa labantes
Iuncturas tabulata dabant conuellimus altis

Sedibus,

edibus, impulimusq. ea lapsa repentè, ruinam
um sonitu trahit, et Danaum super agmina late
ncidit. ast alij subeunt; nec saxa: nec vllum
elorum interea cessat genus.
Vestibulũ, ante ipsum, primoq. in limine Pyrrhus
Exultat telis, & 1 luce coruscus ahena,
*Qualis vbi ĩ lucẽ coluber, mala gramina pastus
Frigida sub terra. tumidum quem bruma tegebat
Nunc positis nouus exuuijs nitidusq. iuuenta,
Lubrica conuoluit sublato pectore terga
Arduus ad solem, & linguis micat ore trisulcis.
Vna ĩgẽs 2 Periphes, et equorũ agitator Achillis
Armiger Automedon: vnà omnis 3 Scyria pubes
Succedunt tecto, & flammas ad culmina iactant
Ipse inter primos, correpta dura bipenni
Limina perrumpit. postesq. à cardine vellit
Aerato: iamq. excisa trabe, firma 4 cauauit
Robora, & ingentem lato dedit ore fenestram.
Apparet domus intus, & atria longa patescunt.
Apparẽt Priami & veterum penetralia regum:
Armatosq. vident stantes in limine primo.
At domus interior gemitu, miseroq. tumultu
Miscetur: penitusq. 5 cauæ plangoribus ædes
Fœmineis vlulant: ferit aurea sidera clamor.
Tum pauidæ tectis matres ingentibus errant:
Amplexæq. tenent 6 postes, atque oscula figunt.
*Instat vi patria Pyrrhus: nec claustra, nec ipsi
Custodes sufferre valent. labat ariete crebro
Ianua, & emoti procumbunt cardine postes:
Fit via vi: rumpunt aditus, primosq. trucidant

1 Fulgore armorum Græcorum. Sed æs pro ferro.
* Ho. Il. 240.
2 Ætholorũ princeps.
3 A Scyro insula, vna de Cyclad.
4 Perforauit.
5 Cauædium intell. quod post atrium erat.
6 Dictum ex Ro. more tribuentium aliquid relig. post, & l. minib.
* Ho. Il. 13[illegible]

Immissi Danai, & latè loca milite complent
** Non sic aggeribus ruptis cum spumeus amnis*
* Ho. Il. 122. *Exiit, oppositasq. euicit gurgite moles.*
Fertur in arua furens cumulo, cãposq; per omnes
Cum stabulis armenta trahit, vidi ipse furentem
Cæde Neptolemũ, geminosq. in limine Atridas:
Vidi Hecubã, centũq. nurus. Priamumq. per aras
Sanguine fœdantem, quo ipse 1 sacrauerit ignes.
Quinquaginta illi thalami (spes tanta nepotum)
Barbarico postes auro, spolijsq. superbi,
Procubuere, tenent Danai, quà deficit ignis.
Forsitan, & priami fuerint quæ fata requiras.
Vrbis vbi captæ causam, conuulsaq. vidit
Limina tectorum, & mediũ in penetralibus hostẽ
Arma diu senior desueta trementibus æuo
Circũdat nequicquã humeris, & inutile ferrum
Cingitur: ac densos fertur moriturus in hostes,
AEdibus in medijs, 2 nudoq. sub ætheris axe
Ingens 3 ara fuit, iuxtaq. veterrima laurus,
Incumbens aræ atque vmbra complexa penates.
Hic Hecuba, & notæ nequicquã altaria circum.
Præcipites atra ceu tempestate columbæ,
Condensæ, & diuum amplexæ simulacra tenebãt
Ipsum autem sumptis Priamũ iuuenilibus armis
Vt vidit, Quæ mens tam dira miserrime coniux,
Impulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit.
Non tali auxilio, nec defensoribus istis
Tempus eget. nõ si ipse meus nunc afforet Hector
Huc tandem concede: hæc ara tuebitur omnes,
Aut moriere simul. Sic ore effata, recepit

1 Quod in ara Hercei Iouis ad q̃ Pr. occisus fuisset sacratus ignis per uig. & perpetuus.

2 Subdio, sub cœlo.

3 Ara Iouis Hercei.

Ad ſeſe, & ſacra longæuum in ſede locauit:
Ecce autem, elapſus Pyrride cæde Polytes,
Vnus natorum priami, per tela, per hoſtes
Porticibus longis, fugit, & vacua atria 1 luſtrat
Saucius: illum ardens infeſto 2 vulnere Pyrrhꝰ
Inſequitur, iã iamq. manu tenet, & premit haſta
Vt tandem ante oculos euaſit, & ora parentum.
Concidit, ac multa vitam cun ſanguine fudit,
Hic Priamꝰ, quãquã in 3 media iã morte tenetur
Non tamen abſtinuit, nec voci iræq. pepercit.
At tibi pro ſceler (exclamat) pro talibus auſi;
Dij (ſi qua eſt cælo pietas, quæ talia curet)
Perſoluant grates dignas, & premia reddant
Debita: qui nati coram me cernere lethum
Feciſti, & patrios fœdaſti funere vultus:
* At non ille ſatum quo te mentiris, Achilles,
Talis 4 in hoſte fuit Priamo: ſed iura, fidemq.
Supplicis erubuit: corpuſq. exangue ſepulcro
Reddidit Hectoreum, meq. in mea regna remiſit,
Sic fatus ſenior, telumq. imbelle ſine ictu
Coniecit: rauco quod protinus ære repulſum,
Et ſummo clypei nequicquam vmbone 5 pepẽdit.
Cui Pyrrhus, Referes ergo hæc, & nuncius ibis
Pælidæ genitori; illi mea triſtitia facta,
Degneremq. Neoptolemum narrare memento.
Nunc morere, Hæc dicens, altaria ad ipſa tremẽtẽ
Traxit, & in multo lapſantem ſanguine nati:
Implicuitq. comam læua: dextraq. coruſcum
Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit enſem.
Hæc finis Priami fatorum: hic exitus illum

1 Circumſpectat.
2 Pro telo.
3 Quanquã ante oculos certam habet mortem.
* Ho. Il. 174. Quint. lib. 8. c. 2.
4 In me Priamo hoſte. ꝙ in me Priamum cum hoſtis eſſem.
5 Adhæſit vmboni minime penetrans.

Sorte tulit, Troiam incensam, & prolapsa videntē
Pergama, tot quondam populis, terrisq. superbum
Regnatorem Asiæ iacet ingens littore truncus,
Auulsumq. humeris caput, & sine nomine corpus.
At me tum primùm sæuus circumstetit horror:
Obstupui: subijt chari genitoris imago:
Vt regem æquæuum crudeli vulnere vidi
vitam exhalantem: subijt deserta Creusa,
Et direpta domus, & parui casus Iuli.
Respicio, & 1 quæ sit me circum copia lustro.
Deseruere omnes defessi, & corpora saltu.
Ad terram misere, aut ignibus ægra dedere.
*Iamq. adeo 2 super vnus eram, cũ limina Vestæ
Seruantem, & tacitam secreta in sede latentem
3 Tyndarida aspicio. dant clare incendia lucem
Erranti, passimq. oculos per cuncta ferenti.
Illa sibi infestos euersa ob Pergama Teucros,
Et pœnas Danaum, & deserti coniugis iras
Permetuēs, Troiæ, & patriæ communis Erinnys
Abdiderat sese; atque aris inuisa sedebat.
Exarsere ignes animo: subit ira, cadentem
Vlcisci patriam, & 4 sceleratas sumere pœnas.
Scilicet hæc Spartā incolumis, patriasq. Mycenas
Aspiciet? partoq. ibit 5 Regina triumpho?
Coniugiumq., domumq., patres, natosq. videbit.
Iliadum turba, & Phrygijs comitata ministris?
Occiderit ferro Priamus? Troia arserit igni?
Dardanium toties sudarit sanguine littus?
Non ita. namq. & si nullum memorabile nomen
Fœminea in pœna est. nec habet victoria laudem,

1 Quæ copiæ militũ, quantus militum numerus.
* Ho. Il. 171.
2 Comperio omn. de seruisse, &c. vers. 22. sequētes quidam omittendos putarunt tamquam à Tucca, & Vario exemptos.
3 Helenam.
4 De illa scelerata, vel Sceleris pœnas.
5 Tamquam reg.

Extinxiße nefas tamen, & sumpsisse meorum
Laudabor pœnas; animumq. explesse iuuabit
Vltricis flammæ, & cineres satiasse meorum.
Talia iactabam, & furiata mente ferebar:
Cum mihi se, non antè oculis, tam clara, videndā
Obtulit, & pura per noctem in luce refulsit
Almam parens, confeßa Deam: qualisq. 1 videri
Cœlicolis & quanta solet, dextraq. prehensum
Continuit: roseoq. hæc insuper addidit ore.
Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
Quid furis? aut quonam nostri tibi cura recessit?
Non prius aspicies vbi fessum ætate parentem
Liqueris Anchisem? 2 superet coniuxne Creusa
Ascaniusq. puer? quos omnes vndiq. Graiæ
Circum ĕrrant acies: & ni mea cura resistat,
Iam flammæ tulerint, inimicus, & hauserit ensis
* Non tibi Tyndaridis facies inuisa Lacænæ,
1 Culpatus ve Paris; verum inclementia Diuum
Has euertit opes, sternitq. à culmine Troiam,
Aspice (namq. omnem, quæ nunc obducta tuenti
Mortalē hebetat visus tibis tibi, & humida circū
Caligat, nubem eripiam: tu ne que parentis
Iussa time, 3 neu præceptis parere recusa)
Hic vbi disiectas moles, auulsaq. saxis
Saxa vides, mistoq. vndantem puluere fumum
Neptunus muros, magnoq. emota tridenti
4 Fundamenta quatit, totamq. à sedibus vrbem
Eruit, hic Iuno Scæas sæuissima portas
Prima tenet. sociumq. furens à nauibus agmen
Ferro accincta vocat;

1 Spectati à cæl. Nam maiores esse credebant habitu corporis deos quā homines.

2 Superstes sit.

* Hom. Il. 3 2.

2 Criminosus.

3 Veretur ne imperanti sibi fugam nō obtemperet.

4 Censebant enim Nep. tridente suo nō solum mare, sed terram etiā mouere, & labefactare sed, & partes abrumpere.

Iam

Iam summas arces Tritonia (respice) Pallas
Insedit, nimbo effulgens, & Gorgone saua.
Ipse Pater Danais animos, viresq. secundas
Sufficit ipse Deo in Dardana suscitat arma.
Eripe nate fugam, fineq. impone labori.
Nusquam abero, & tutū patrio te limine sistā:
Dixerat, & spissis noctis se condidit vmbris.
Apparent diræ facies, inimicaq. Troiæ
Numima magna Deum.
Tum verò omne mihi visum considere.
Ilium, & ex imo verti Neptunia Troia.

* Ho. Il. 46. 144.

* Ac veluti summis antiquam in montibus ornū
Cum ferro excisam, crebrisq. bipennibus instant
Eruere agricolæ certatim: illa vsque minatur,
Et tremefacta comam concusso vertice nutant:
Vulneribus donec paulatim euicta supremum
Congemuit, traxitq. iugis auulsa ruinam.
Descendo, ac ducēte 1 Deo flammā inter, & hostes
Expedior, dant tela locum flammæq. recedunt.
Ast vbi iam patriæ peruentum ad limina sedis,
Antiquasq. domos, genitor (quem tollere in altos,
Optabam primum montes, primumq. petebam)
Abnegat excisa vitam producere Troia,
Exiliumq. pati; vos oquibus 2 integer æui
Sanguis (ait) solidæq. 3 suo stant robore vires.
Vos agitate fugam.
Me si cælicolæ voluißent ducere vitam,
Nam mihi seruunt sedes, satia, superq.
Vidimus excidia: & captæ, 4 super animus vrbi.
5 Sic, ô sic positum affati, discedite corpus.

1 Dictum de dea.
2 De iuuenib intell.
3 Sine alterius auxilio quo eget Anchises.
4 Superstites fuimus.
5 Me hic vt mortuum, & iacentem relinquite.

Ipse 1 manu mortem inueniã: miserebitur hostis
Exuuiasq. petet facilis iactura sepulchri est.
Iam pridem inuisus, Diuis, & inutilis annos
Demoror, ex quo me Diuũ pater, atq; hominũ rex
Fulminis afflauit, ventis, & contigit igni.
Talia perstabant memorans, fixusq. manebat,
Nos contra effusi lachrymis, coniuxq. Creusa,
Ascaniusq. omnisq. domus: ne 2 vertere secum
Cuncta pater. fatoq. vrgenti incumbere vellet.
Abnegat inceptoq. sedibus hæret in ijsdem.
Rursus in arma feror, mortemq. miserrimus opto,
Nã quod cõsilium, aut quæ iam fortuna dabatur
Mè efferre pedem, genitor, te posse relicto
Sperasti tantumq. ne fas patrio excidit ore?
Si nil ex tanta superis placet vrbe relinqui,
Et sedet hoc animo perituræq. addere Troiæ
Teq. tuosq. iuuat: patet isti ianua letho.
Iãq. aderit 3 multo Priami de sanguine Pyrrhus
Natũ ante ora patris, patrẽ qui obtrũcat ad aras.
Hoc erat, alma parẽs quòd me per tela, per ignes
Eripis? vt medijs hostem in penetralibus, vtq.
Ascaniumq; patremq. meum, iuxtaq. creusam,
Alterum in alterius mactatos sanguine cernam?
Arma, uiri. ferte arma: 4 uocat lux ultima victos
Reddite me Danais sinite instaurata reuisam
Prælia: nuquam omnes hodie moriemur inulti.
Hic ferro accingor rursus, clypeoq. sinistram
Insertabam aptans, meq. extra tecta ferebam.
Ecce autem, & complexa pedes in limine coniux
Harebat, paruumq. 5 patri tendebat Iulum.

1 Manu hostis inuen. ille miserbitur. &c.

2 Pro euertere.

3 Reuertitur ad cęde priami.

4 Vocat ad mortem.

5 Mihi patri

*Si

* Hom. Il. 70.
1 Pericula in omnes casus.

*Si periturus abis, & nos rape 1 in omnia tecum:
Sin aliquā expertus sumptis spem ponis in armis,
Hanc primùm tutare domum, cui paruus Iulus,
Cui pater, & cōiux quondā tua dicta relinquor?
Talia vociferans, gemitu tectum omne replebat:
Cum subitum, dictuq. oritur mirabile monstrum.
Namq. manus inter, mæstorumq. ora parentum,
Ecce leuis summò de vertice visus Iuli

2 Summitas pilei.

Fundere lumen 2 apex, tactuq. innoxia molli
Lambere flamma comas, & circum tēpora pasci.
Nos paui trepidare metu, crinemq. flagrantem
Excutere, & sanctos restinguere fontibus ignes,
At pater Anchises oculos ad sidera lætus
Extulit, & cælo palmas cum voce tetendit.
Iuppiter omnipotens, precibus si flecteris vllis,
Aspice, nos, hoc tantum: & si pietate meremur,
Da deinde auxiliū pater atque hæc nonina firma.
Vix ea fatus erat senior subitoq. fragore

3 Prosperum

Intonuit 3 leuum, & de cælo lapsa per vmbras
Stella facem ducens, multa cum luce cucurrit.
Illam summa super labentem culmina tecti,
Cernimus Idea claram se condere sylua,
Signantemq. vias: tum longo limite sulcus
Dat lucem, & latè circum loca fulfure fumant.

*Ho. Il. 278.
4 Coactus mihi assentiri, vel mihi credere. Victus firmato augurio.
5 Sub potestate vestra.

* Hic verò 4 victus genitor se tollit ad auras:
Affaturq. Deos, & sanctum sidus adorat.
Iā iā nulla mora est sequor, & quàducitis adsum
Dij patri seruate domum seruate nepotem.
Vestrū hoc auguriū, vestroq. 5 inumine Troia est
Cedo equidem, nec nate tibi comes ire recuso.

Dixe-

Dixerat ille, & iam per mœnia clarior ignis
Auditur, propriusq. 5 æstus incendia voluunt.
Ergo age chare pater, ceruici imponere nostræ:
Ipse subibo humeris. nec me labor iste grauabit.
Quo res cumq. cadẽt, vnũ, & commune periclum
Vna salus ambobus erit. mihi paruus Iulus.
Sit comes, & 2 longè seruet vestigia coniux.
Vos famuli, quæ dicam animis aduertite vestris
Est vrbe egressis tumulus, templumq. vetustum
Desertæ Cereris: iuxtaq antiqua cupressus
Religione patrum, multos seruata per annos.
Hanc ex 3 diuerso sedem veniemus in vnam.
Tu genitor cape sacra manu, patriosq. penates.
Me bello è tanto digressum, & cæde recenti,
Attrectare nefas, donec me flumine viuo
Abluero.
Hæc fatus, latos humeros, subiectaq. colla
Veste superfuluiq. insternor pelle leonis:
4 Succedoq. oneri, dextræ se paruus Iulus,
Implicuit: sequitur. patrem non passibus æquis.
Ponè subit coniux ferimur per opaca locorum:
Et me, quem dudum non vlla iniecta mouebant
Tela, neque aduerso glomerati ex agmine Graij:
Nunc omnes terrent auræ, sonus 5 excitat omnis
Suspensum, & pariter comitiq. oneriq. timentẽ.
Iamq. propinquabam portis, omnemq. videbar
Euasisse viam, subitò cum creber ad aures
Visus adesse pedum sonitus: genitorq. per vmbrã
Prospiciẽs, Nate (exclamat) fuge nate; ꝓpiquãt:
Ardentes clypeos, atque æra micantia cerno.

1 Cum dicas recedere.

2 Procul obseruet vest. vt ea sequatur.

3 Diuersis itineribus.

4 Subeo humeris vt supra.

5 Consternat.

Hic mihi nescioquod trepido malè numē amicū
Confusam eripuit mentem. namq. auia cursu
Dum sequor, & nota excedo regione viarum,
Heu misero coniux fatò ne erepta Creusa
Substitit. errauit ne via, seu lassa resedit,
Incertum: nec pòst oculis est reddita nostris.
Nec prius amissam respexi, 1 animumq. reflexi,
Quàm tumulum antiquæ Cereris sedemq. sacratā
Venimus. hic demum collectis omnibus vna
Defuit, & comites natumq. virumq. 2 fefellit.

1 In mentem venit oculos reflectere.
2 Spem fef. comitū, &c.

Quem nō incusaui amens hominumq; Deorumq.
Aut quid in euersa vidi crudelibus vrbe?
Ascanium, Anchisemq. patrē Teucrosq. penates
Commendo socijs, & curua valle recondo.
Ipse vrbem repeto, & cingor fulgentibus armis.
3 Stat casus renouare omnes omnemq. reuerti
Per Troiam, & rursus caput obiectare periclis.
Principio muros obscuraq. limina portæ,
Quà gressum extulerā repeto: & 4 vestigia retro
Obseruata sequor per noctem, & 5 lumine lustro.
Horror vbiq. animos, simul ipsa silentia terrent.
Inde 6 domum, si forte pedem si forte tulisset,
Me refero, irruerāt Danai & tectū omne tenebat
7 Ilicet ignis edax summa ad fastigia vento
Voluitur: exuperāt flammæ, furit æstus ad auras
Procedo ad Priami sedes, arcemq. reuiso.
Et iam porticibus vacuis, Iunonis asylo,
Custodes lecti Phœnix, & dirus Vlysses
Prædam asseruabant: hùc vndiq. Troia gaza
Incensis erepta adytis, mensæq. Deorum,

2 Certum mihi est. velut fixum in animos, & immotum. Alibi Sedet animo.
4 Mea vest.
5 Oculos. circumferro. Oculis circū spicio.
6 Domum me ref. visurus non fortè eo pep. retulisset.
7 Pro Ilico.

Cra-

Cratereſq. auro ſolidi captiuaq. veſtis.
Congeritur; pueri, & pauidę longo ordine matres
Stant circum.
Auſus quin etiam voces iactare per vmbram,
Impleui clamore vias, meſtuſq. Creuſam
Nequicquā ingeminās, iterumq. vocaui,
Quærenti, & tectis ſine fine furenti,
Infelix ſimulacrum, atque ipſius Vmbra Creuſæ
Viſa mihi ante oculos, & 1 nota maior imago.
Obſtupui, ſteteruntq. comæ, & vox faucib. hæſit
Tum ſic affari, & curas his demere dictis,
Quid tantum inſano iuuat indulgere labori.
O dulcis coniux? non hæc ſine numine diuum
* Eueniunt. nec te comitem aſportare Creuſam
Fas: haud ille ſinit ſuperi regnator olympi.
Lōgā tibi exilia, & vaſtum maris æquor arandū
Ad terram Heſperiam venies, vbi Lydius arua
Inter opima virum leni fluit agmine Tybris.
Illic res lætæ, regnumq., & regia coniux
Parta tibi. lacrymas dilectæ pelle Creuſæ.
Non ego Myrmidonū ſedes, Dolopùm ve ſuperba
Aſpiciam, aut Graij ſeruitum matribus ibo,
Dardanis, & diuæ Veneris nurus:
Sed me magna Deum genitrix his detinet oris.
Iamq. vale, & nati ſerua comunis amorem,
Hæc vbi dicta dedit, lacrymātē, & multa volētē
Dicere, deſeruit, tenueſq. receſſit in auras.
* Ter conatus illi collo dare brachia circum,
Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago,
Par leuibus ventis, volucriq. ſimillima ſomno.

1 Tamquam de Dea dicitur,

* Hom. Il. 11

* Hom. Il. 19.

Sic demum socios consumpta nocte reuiso.
Atque hic ingentem comitum affluxisse nouorum
Inuenio, ad mirans numerum matresq., virosq.
Collectam 1 *exilio pubem, miserabile vulgus*
Vndiq. conuenere, animis, opibusq. parati,
In quocunq. velim pelago deduce terras.
Iamq. iugis summæ surgebat Lucifer Idæ,
Ducebatq. diem: Danaiq. obsessa tenebat
Limina portarum: nec spes opis Vlla dabatur.
Cessi, & sublato montem genitore petiui.

1 Ab exilio.

Finis Libri Secundis Æneidos.

ÆNEIDOS LIB. III

ARGVMENTVM.

Euersa Troia Æneas colliectis suorum reliquijs, quæ cadi flammisq. superant, parataque apud Antandrum viginti nauium classe, primum in Thraciam defertur: vbi cum futuræ vrbis fundamenta poneret, territus Polydori à Polymnestore cæsi prodigijs, Delum petit consultoque ibi Apollinis oraluco, cum antiquam gentis suæ matrem (hoc est, primam originis suæ terram) repetendam didicisset: falsa Anchisæ patris interpretatione adductus, Creatam contendit. Verùm cum ibi quoque positis iam mœnibus, grauissima peste exagitaretur, in somnis monitus à dijs Penatibus, relicta Creta Italiam petit. Ibi subita oborta tempestate, primum ad Strophades insulas appulsus ab Harpyjs infestatur mox Actium delatus, in honorem Apol-

Apollinis ludos celebrat. Inde Corcyram præterue-
ctus, Epirum tenet: quæ id temporis Heleno Pria-
mi filio parebat, cui post, Pyrrhi cædem Andro-
mache in coniugium cesserat. Helenus Æneam ho-
spitio excipit omniq. humanitatis genere comple-
ctitur: imminentiumq. terra mariq. periculorum
certiorem facit. Æneas, relicta Epiro Tarentum,
primamque Italiæ oram præteruectus ad eam Si-
ciliæ partem quæ Ætnæ monti adiacet, appellitus.
Ibi Achæmenidem ab Vlysse in Cyclopis antro
desertum, supplicem recipit: edoctusq. ab eo de
Cyclopum feritate, inde anchoras soluit: memorq.
præceptorum Heleni, vitatis Charybdis, & Scyllæ
periculis. Siciliæ littora longo circuitu circumue-
ctus tandem Drepanum aduehitur: vbi Anchises
tum senio, tum longæ nauigationis iactatione fa-
tigatus, fatis concessit. Inde Italiam petiturus. im-
missa ab Aeolo subita tempestate, in Africam eij-
citur quam partem libro primo exequitur.

ALIVD ARGVMENTVM.

Post casum Troię fabricata classe superstes.
Vela dat Æneas vrbemq. in litore Thracum,
Mox aliam pulsus Cræteis condit in oris.
Cedit, & hinc Helenúq. videt præceptaq. discit.
Aetnæum Cyclopa fugit, sepelitq. parentem.

Postquam 1 res Asię, Priamiq. euertere gentē
Immeritam visum superis, ceciditq. superbū
Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troia:
Diuersa exilia, & desertas quęrere terras,
Augurijs agimur Diuum: classemq. sub ipsa
Antandro, & Phrigię molimur montibus Idę,
Incerti quò fata ferant, vbi sistere detur.

1 Intell. imperium Tro. quod erat in Asia. Nam Phrygia in Asia.

Notes	Text
1 Colligimus	1 *Cotrahimusq. viros. vix prima inceperat æstas*
	Et pater Anchises dare fatis vela iubebat.
	Littora tum patriæ lachrymãs, portusq. relinquo,
	Et campos, vbi Troia fuit, feror exul in altum
2 Qui pub colebatur, &c, quorum max imp. ac numenerat.	*Cum socijs. natoq. penatibus, & 2 magnis Dijs.*
	Terra procul vastis colitur, Mauortia campis
	(Thraces arant) acri quondam regnata Lycurgo:
3 Fortunati sumus.	*Hospitium antiquum Troiæ sociiq. penates,*
	Dum 3 fortuna fuit, feror huc, & littore curuo
	Mœnia prima loco, fatis ingressus iniquis:
4 Ventri.	*Aeneadasq. meo nomen de nomine fingo.*
	Sacra 4 Dionææ matri, Diuisq. ferebam
5 Optimum, quia quæ saginata sunt, nite edicuntur.	*Auspicibus cæptorum operum: superoq. 5 nitentẽ*
	Cælicolum regi mactabam in littore taurum.
	Fortè fuit iuxtà tumulus, quo cornea summo
6 Myrtea virg. apta ad hastilia.	*Virgulta, & densis hastilibus horrida 6 myrtus*
	Accessi viridemq. ab humo conuellere syluam.
	Conatus, ramis tegerem vt frondentibus aras:
	Horrendum, & dictu video mirabile monstrum.
	Nam, quæ prima solo ruptis radicibus arbos
	Vellitur, huic atro linquuntur sanguine guttæ:
	Et terram tabo maculant, mihi frigidus horror
	Membra quatit, gelidusq. coit formidine sanguis.
	Rursus, & alterius lentum conuellere vimen
7 Thraciæ aruis cuius partẽ oli tenuerunt Getæ.	*Insequor, & causas penitus tentare latentes:*
	Ater, & Alterius sequitur de cortice sanguis:
	Multa mouẽs aio, nymphas venerabar agrestes,
8 Bonum, acleue facerent.	*Gradiuumq. patrem, 4 Geticis qui præsidet aruis,*
	Rite secundarent visus, omenq. 8 leuarent,
	Tertia sed post quam maiore hastilia nixu

Aggre-

Aggredior, genibusq. aduersæ obluctor arenæ,
(Eloquar, an sileam?) gemitus lacrymabilis imo
Auditur tumulo: & vox reddita fertur ad aures.
Quid miserum Aenea laceras? iam parce sepulto,
Parce pias scelerare manus, 1 non me tibi Troia
Externum tulit: haud cruor hic de stipite manat.
Heu, fuge crudeles terras fuge littus auarum,
Nam Polidorus ego; hic confixum ferrea texit
Telorum seges iaculis 2 increuit acutis.
* Tum verò ancipiti mentem formidine pressus
Obstupui: steterũtq. comæ, & vox faucib. hæsit,
Huc Polydorum auri quondã cũ pondere magno
Infælix Priamus furtim mandarat alendum
Threicio Regi; cum iam diffideret armis
Dardaniæ, cingiq. vrbem obsidione videret,
Ille, vt opes fractæ Teucrùm, & fortuna recessit,
Res Agamemnonias victriciaq. arma sequutus,
Fas omne abrũpit Polydorũm obtruncat, & auro
vi potitur, Quid non mortalia pectora cogis,
Auri 3 sacra fames? postquã pauor ossa reliquit,
Delectos populi ad proceres, primumq. parentem
Mõstra Deùm refero; & quæ sit sententia posco,
Omnibus idem animus, scelerata excedere terra
Liquere pollutũ hospitiũ, & 4 dare classib. austros
Ergo instauramus Polydoro 5 funus, & ingens
Aggeritur tumulo tellus stant manibus aræ,
Cæruleis mœstæ vittis, atraq. cupresso:
Et circum Iliades crinem de more solutæ,
Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
7 Sanguinis, & sacri pateras: animãq. 8 sepulcro

1 Troia me tibi tulit (id est educauit.) non exterũ.
2 Reuiruit.
* Ho. Il. 269.
3 Execrabilis vt Sacrę pãd portæ.
4 Hypal. pro Dare classem austris.
5 Sepulchrũ.
6 Inferiarum appellatio ab hac signif.
7 De victimis sumptis.
8 Ad tumulum elicimus

Condimus, & magna supremùm voce ciemus.
Inde vbi prima fides pelago, placataq. venti
Dant maria & lenis crepitās vocat auster in altū.
Deducunt socij naues, & littora complent.
Prouehimur portu, terræq. vrbesq. 1 recedunt.
Sacra mari colitur medio gratissima tellus
Nereidum matri, & Neptuno Aegæo:
Quam pius 2 arcitenens oras, & littora circum
Errantem. Mycone celsa, Gyaroq. reuinxit,
Immotamq. coli dedit, & contemnere 3 ventos.
Huc feror; hæc fessos tuto placidissima portu
Accipit: egressi veneramur Apollinis, vrbem.
Rex Anius, Rex idem hominum Phœbiq. sacerdos
Vittis, & sacra redimitus tempora lauro
Occurit veterem Anchisem agnoscit amicum.
Iungimus 4 hospitio dextras, & tecta subimus.
Templa Dei saxo venerabar structa vetusto:
Da 5 propriam Thymbræe domū, da mœnia fessis,
Et genus, & mansurā Vrbem: serua altera Troiæ
Pergama, reliquias, Danaū, atq; immittis Achilli.
Quē sequimur? quò ve ire iubes vbi ponere sedes?
* Da pater 6 auguriū, atq. animis illabere nostris.
Vix ea fatus eram: tremere omnia visa repentè,
Liminaq., laurusq. Dei: totusq. moueri
Mons circum & mugire adytis 7 cortina reclusis
Submissi petimus terram & vox fertur ad aures:
Dardanidæ duri: quæ vos à stirpe parentum
Prima tulit tellus eadem vox vbere læto
* Accipiet reduces: Antiquam exquirite 8 matrē
Hic domus Aeneæ cunctis dominabitur oris,

1 Recedere videntur nauigantibus.
2 Apollo.
3 Propter terræmotus.
4 Hospitalitis iure.
5 Perpetuam
* Ho. Il. 260.
6 Oraculum.
7 Locus vnde oraculum datur.
* Hom. 244.
8 Terrā, Tractum de historia.

Et nati natorum, & qui nascentur ab illis.
Hæc Phœbus: mistoq. ingens exorta tumultu
Lætitia. & cuncti, quæ sint ea mœnia quærunt
Quò Phœbus vocet errantes iubeatq. reuerti.
Tum genitor, veterum voluẽs monimẽta virorũ,
Audite, ò proceres (ait) & 1 spes discite vestras.
Creta Iouis magni medio iacet insula ponto,
Mons Ideus vbi, & gentis cunabula nostræ.

1 Loquitur vt senex, aut quia se moriturũ sciebat.

Centum vrbes habitant magnas, vberrima regna.
Maximus vnde pater (si ritè audita recordor)
Teucrus Rhœteas primùm est aduectus in oras,
2 Optauitq. locum regno, nõdum Ilium, & arces
Pergameæ steterat, habitabant vallibus imis,

2 Elegit, vt Pars optare locum.

Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiaq. æra,
Idæumq. nemus: hinc fida silentia sacris,
Et iuncti currum dominæ subiere leones;
Ergo agite, & Diuum ducũt quà iussa sequamur.
Placemus ventos, & Gnosia regna petamus.
Nec longo distant cursu: modo Iuppiter adsit,
Tertia lux classem Cretæis sistet in oris.
Sic fatus meritos aris mactauit honores:
* Taurum Neptuno, tantũ tibi, pulcher Apollo:
* Nigrã Hyemi pecudẽ, Zephyris fœlicibus albã.
Fama volat, pulsum regnis cessisse paternis
Idomenea ducem, desertaq. littora Cretæ.
Hoste vacare domos, sedesq. astare relictas:
Linquimus Ortigiæ portus, pelagoq. volamus:
3 Bacchatamq. iugis Naxon, viridẽq. Donysam,
Olearon, niuiamq. Paron, sparsasq. per æquor
Cycladas, & crebris 4 legimus freta cõsita terris.

* Ho. Il. 126.
* Hom. Il. 31.
3 Aut virib. cõsitam, aut celebratã bacchis aut vbi Bacchus egit triumphum.
4 Preteruehimur. Preter nauigamus.

Nauticus exoritur vario certamine clamor.
Hortantur socij. Cretam proauosq. petamus,
Prosequitur surgens à puppi ventus euntes:
Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.
Ergo auidus muros, optatæ molior vrbis,
Pergameamq. voco: & lætam cognomine gentem
Hortor 1 amare focos, arcemq. attollere tectis.
Iamq. ferè sicco subductæ littore puppes:
Connubijs, aruisq. nouis operata iuuentus:
Iura, domosq. dabam: subitò cum tabida membri,
Corrupto cæli tractu, miserandaq. venit
Arboribusq., satisq. lues, & lethifer annus.
Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant
Corpora. tum steriles exurere Sirius agros.
Arebant herbæ, & victum seges ægra negebat.
Rursus ad Oraculũ Ortygiæ, Phœbumq. remenso
Hortatur pater ire mari, veniamq. precari:
Quem fessis finem rebus ferat, vnde laborum
Tantare auxilium iubeat, quò vertere cursus
Nox erat, & terris animalia somnus habebat:
Effigies sacræ Diuum, Phrygijq. penates.
Quos mecum à Troia, medijsq. ex ignibus Vrbis
Extuleram: visi ante oculos astare tacentis
In somnis, multo manifesti lumine, quà se
Plena per 2 insertas fundebat Luna fenestras.
Tum sic affari. & curas his demere dictis:
Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est,
Hic canit: tua nos en vltrò ad limina mittit
Nos te Dardania incensa, tuaq. 3 arma sequuti,
Nos tumidum sub te permensi classibus æquor

1 Domus construere. Ar. Ser. Sacrificia celebrare

2 Quæ ædibus inserte, & interpositæ erant.

3 Tuũ imperium sequuti. Vel Tamquã ad militiam sub te duce profecti.

Idem venturos tollemus in astra nepotes,
Imperiumq. vrbi dabimus: tu mœnia magnis
Magna para, longumq. fugæ ne linque laborem.
Mutandæ sedes, non hæc tibi littora suasit
Delius, aut Cretæ iussit considere Apollo.
Est locus Hesperiam Graij 1 *cognomine dicunt:*
Terra antiqua, potens armis, atque vbere glebæ
Oenotrij coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixisse, ducis de nomine gentem.
Hæ nobis propriæ sedes: hinc Dardanus ortus,
Iasius atque pater genus à quo principe nostrum,
Surge age, & hæc lætus longæuo dicta parenti
Haud dubitanda refer. Coritum, terrasq. require
Ausonias, Dictæa, negat tibi Iuppiter arua;
Talibus attonitus visis, ac Voce Deorum,
(Nec sopor illud erat sed coràm agnoscere vultus
Velatasq. comas presentiaq. ora Videbar:
Tum gelidus toto manabat corpore sudor)
Corripio è stratis corpus, tendoq. supinas
Ad cœlum cum Voce manus; & munera libo
2 *Intemerata focis. perfecto lætus* 3 *honore*
Anchisem facio certum, remq. ordine pando.
Agnouit prolem 4 *ambiguam, geminosq. parētes*
Seq. nouo veterum deceptum errore locorum.
Tum memorat, Nate Iliacis 5 *exercite fatis,*
Sola mihi tales casus Cassandra canebat.
(Nunc repeto hæc generi protendere debita nostro
Et sæpe Hesperiam, sæpe Itala regna vocare)
Sed quis ad Hesperiæ Venturos littora Teucros
Crederet? aut quē tum Vates Cassandra moueret?

1 Ab Hespero Rege Hisp.
2 Ritè perfecta.
3 Sacrificio quo Dij honorantur.
4 Non incertam, sed duplicem.
5 Fatigare.

Cedamus Phœbo & moniti meliora sequamur.
Sic ait, & cuncti dictis paremus ouantes.

1 Vt Troiam & Thraciam

1 Hanc quoque deserimus sedem, paucisq. relictis
Vela damus, vastūq caua trabe currimus æquor:

** Hom. Od. 110.*

* Postquā altū tenuere rates, nec iā ampliꝰ vllæ
Apparent terræ: cęlū vndiq., & vndiq. pontus:
Tum mihi cæruleus supra caput astitit imber,

2 Caliginem cum procella seu tempestate, vt in seq.

2 Noctē, hiemēq. ferēs. et inhorruit vnda tenebris
Continuo venti voluunt mare, magnaq. surgunt
Aequora: dispersi iactamur gurgite vasto.

3 Nubes caliginosa.

Inuoluere diem nimbi, & 3 nox humida cælum
Abstulit. ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excutimur cursu, & cæcis erramus in vndis
Ipse diem, noctemq. negat discernere cælo,
Nec meminisse viæ media Palinurus in vnda,
Tres adeò incertos cæca caligine Soles
Erramus pelago, totidem sine sidere noctes.

4 Quia terra videtur exurgere cū propinquamus littoribus.

5 Ostendere.

Quarto terra die primum se 4 attollere tandem
Visa: 5 aperire procul mōtes, ac voluere fumum,
Vela cadūt, remis insurgimus: haud mora, nautæ
Adnixi torquent spumas. & cerula verrunt.
Seruatum ex vndis Strophadū me littora primū
Accipiunt, Strophades Graio stant nomine dictæ
Insulæ Ionio in magno: quas dira Celæno

** Apol. Arg. 32.*

* Harpyiæq. colunt aliæ, Phineia postquam
Clausa domus, mensasq. metu liquere priores.
Tristius haud illis monstrum, nec sæuior vlla
Pestis & ira Deum Stygijs sese extulit vndis.
Virginei volucrum vultus, fœdissima ventris
Proluuies; vncæq. manus, & pallida semper

Ora

Ora fame.
Huc vbi delati portus intrauimus, ecce
Læta boum passim campis armenta videmus,
Caprigenumq. pecus, nullo custode, per herbam.
Irruimus ferro, & Diuos, ipsumq. vocamus
1 In prædam, partemq. Iouem tunc littore curuo
Extruimusq. toros, dapibusq. epulamur opimis.
At subitæ horrifico lapsu de montibus adsunt
Harpyæ, & magnis quatiunt clangoribus alas.
Diripiuntq. dapes, contactuq. omnia fœdant
Immundo: tum vox tetrum dira inter odorem.
Rursum in secessu longo, sub rupe cauata.
Arborib. clausi circum, atq; horrentibus vmbris
Instruimus mensas, arisq. reponimus ignem.
Rursum 2 ex diuerso cæcisq. latebris,
Turba sonans prædã pedibus circumuolat vncis,
Polluit ore dapes, socijs tunc arma capessant
Edico, & dira bellum cum gente gerendum.
Haud secus ac iussi faciunt, 3 testesq. per herbam
Disponunt enses, & scuta latentia condunt,
Ergo vbi delapsæ sonitum per curua dedere
Littora, dat signum specula Misenus ab alta
Aere cauo; inuadũt socij & 4 noua prælia tentãt,
Obscœnas pelagi ferro fœdare volucres,
Sed neque vim plumis vllam, nec vulnera tergo
Accipiunt: celeriq. fuga sub sidera lapsæ
Semesam prædam, & vestigia fœda relinquunt.
Vna in præcelsa consedit rupe Celæno,
5 Infœlix vates: rupitq. hanc pectore vocem:
Bellum etiam pro cæde boum, stratisq. iuuencis

1 In prædæ partem Nam de p̃da Dijs immolabant.

2 E secreto montium loco.

3 Disponunt & tegunt Sic v. seq. Scuta condendo latere faciunt.

4 Sibi, & non visitata.

5 Infelicitatis nuncia.

Laome-

1 Perfidi, à Laomedonte qui Deos mercede fraudauit.
2 Neptunio.

1 Laomedontiadæ, bellùmne inferre parati?
Et 2 patrio insonte Harpyias pellere regno?
Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta,
Quæ Phœbo pater omnipotẽs, mihi Phœb. Apollo
Prædixit, & vobis Furiarum ego maxima pando.
Italiam cursu petitis: ventisq. vocatis
Ibitis Italiam, portusq. intrare licebit.
Sed non antè datam, cingetis mœnibus vrbem,
Quàm vos dira fames, nostræq. iniuria cædis.
Ambesas subigat malis absumere mersas:
Dixit, in syluam pennis ablata refugit.

* Ho. Od. 92.
* Hom. Il. 24.
* Hom. Il. 32.

At socijs subita gelidus formidine sanguis,
Diriguit cecidere animi: nec iam amplius armis,
Sed votis, precibusq. iubent exposcere pacem:
Siue Deæ, seu sint diræ, obscænæq. volucres
At pater Anchises passis de littore palmis
Numina magna vocat. meritosq. indicit honores.
Dij prohibete minas, Dij talem auertite casum,
Et placidi seruate pios. tum littore funem
Diripere excussosq. iubet laxare rudentes.
Tendunt vela Noti: fugimus spumantibus vndis,
** Quà cursum ventusq., gubernatorq. vocabant.*
** Iam medio apparet fluctu nemorosa Zacynthos.*
** Dulichiumq., Sameq., & Neritos ardua saxis*
3 Effugimus scopulos Ithacæ, Laertia regna,
Et terram altricem sæui execramur Vlyssis.
Mox, & Leucatæ nimbosa cacumina montis.
Et 4 formidatus nautis 5 aperitur 6 Apollo:
Hunc petimus fessi, & paruæ succedimus vrbi.
Anchora de prora iacitur, stant littore puppes

5 Celeriter trãsim⁹ Scop. autem regnat vocat irridẽs
4 Vel propter asperitatem locorum, vel quia moris erat aliquem de nautis ei immolari.
5 Procul se ostendit.
6 Templum Apoll. in Actio littore sede, & mons. Leucates Apollini sacer.

Ergo

Ergo insperata tandem tellure potiti,
Lustramurq. Ioui, votisq. incedimus aras;
Actiaq. Iliacis celebramus littora ludis.
Exercent patrias oleo labente palæstras.
Nudati socij, iuuat euasisse tot vrbes
Argolicas, mediosq. fugam tenuisse per hostes.
Interea magnum Sol circumuoluitur annum,
Et glacialis hyems aquilonibus asperat vndas.
Aere cauo clypeum, magni gestamen Abantis
Postibus aduersis figo, & rem carmine signo:
Aeneas hæc de Danais victoribus 1 arma.
Linquere tũ portus iubeo, & considere transtris.
Certatim socij feriunt mare, & æquora verrunt.
Protinus 2 aerias Phæacum abscondimus arces,
Littoraq. Epiri legimus, portuq. subimus
Ghaonio, & celsam Buthroti ascendimus vrbem.
Hic incredibilis rerum fama occupat aures,
Priamidem Helenum Graias regnare per vrbes
Coniugio Aeacide Pyrrhi, sceptisq. potitum
Et patrio Andromachen iterum cessisse marito.
Obstupui. miroq. incensum pectus amore
Compellare virum, & casus cognoscere tantos.
Progredior portu, classes, & littora linquens.
Solemnes tum fortè dapes, & tristia dona
Ante vrbem in luco, falsi Simoentis ad vndam,
Libabat cineri Andromache, manesq. vocabat
Hectoreũ ad tumulum, viridi quem cespite inanẽ
Et 3 geminat, causam lacrymis, sacrauerat aras.
Vt me conspexit venientem, & Troia circum
Arma amens vidit, magnis exterrita 4 monstris,
Diri-

1 Subaudi Dicauit, vel Consecrauit.

2 Valdè altas

3 Videntur ver. manib. honoratorũ, vir. duas aras soliti consecrare.

4 Rebus insperatis. Ser. Sed malim, Rebus quæ tanquam mõstra erant mirabiles.

Diriguit visu in medio, calor ossa reliquit.
Labitur, & longo vix tandem tempore fatur.
Veràne te facies, verus mihi nuncius affers,
Nate Dea? viuisne, aut, si lux alma recessit,
Hector vbi est? dixit: lacrimasq. effudit, & omnē
Impleuit clamore locum vix pauca 1 furenti
Subijcio, raris turbatus vocibus hisco:
Viuo equidem. vitamq extrema per omnia duco.
Ne dubita, nam vera vides.
Heu quis te casus deiectam coniuge tanto
2 *Excipit? aut quæ digna fatis fortuna reuisit?*
Hectoris Andromache, Pyrrhin connubia seruas?
Deiecit vultum, & demissa voce loquuta est,
O fælix vna ante alias 3 Priameià virgo,
Hostem ad tumulum Troiæ sub mœnibus altis
Iussa mori quæ sortitus non pertulit vllos,
Nec victoris heri tetigit captiua cubile.
Nos patria incensa diuersa per æquora vectæ,
4 *Stirpis Achillææ fastus, iuuenemq. superbum*
Seruitio 5 enixæ tulimus: qui deinde sequutus
6 *Ledæam Hermionē, Lacedæmoniosq. hymeneos*
Me famulam famuloq. Heleno transmisit habēdā
Ast illum ereptæ magno inflammatus amore
Coniugis, & scelerum furijs agitatus Orestes,
Excipit incautum, patriasq. obtruncat ad aras
Morte Neoptolemi, regnorum reddita cessit
Pars Heleno; qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniamq. omnem Troiano à Chaone dixit
Pergamaq. Iliacamq. 7 iugis hanc addidit arcem:
Sed tibi qui cursum venti, quæ fata dedere;

1 Inconsolabiliter, & impatienter furenti.

2 Signatè loquutus est quia deiectā dixerat, Excipiuntur enim quæ cadunt.

3 Polyxena.

4 Pyrrhi.

5 Pertulimus donec in seruitio positæ eniteremur. Legitur, & enixeretur.

6 Ledæ neptem.

7 Promontoribus, vt intell. à parte totum.

Aut quis te ignarum nostris Deus appullit oris?
Quid puer Ascanius: superatne, & vescitur aura
Quem tibi iam Troia.
Ecquæ iam puero est amissæ curá 1 parentis?
Ecquid in antiquam virtutem, animosq. viriles
Et pater Aeneas, & auunculus excitat Hector?
Talia fundebat lacrymans, longosq. ciebat
Incassum fletus: cum sese à mænibus heros
Priamides multis Helenus comitantibus offert.
Agnoscitq. suos, lætusq. ad mænia ducit:
Et multum lacrymas verba inter singula fundit.
Procedo, & paruam Troiam, simulataq. magnis
Pergama, & arentem Xanthi cognomine riuum
Agnosco: Scææq. amplector limina portæ.
Nec non, & Teucri socia simul vrbe fruuntur,
Illos porticibus rex 2 accipiebat in amplis.
Aulai in medio libabant pocula Bacchi,
Impositis auro dapibus paterasq. tenebant.
Iamq. dies alterq. dies processit, & auræ
Vela vocãt, 3 tumidoq. inflatur carbasus austro.
His vatem aggredior dictis, ac talia quæso.
Troiugena, interpres Diuum, qui numina Phœbi,
Qui tripodas, Clarij lauros, qui sidera sentis,
Et volucrum linguas, & præpetis omnia pennæ:
Fare age (nãq; oẽm cursum mihi 4 prospera dixit
Religio, & cuncti suaserunt numine diui
Italiam petere & terras tentare 5 repostas:
Sola nouum, dictuq. nefas Harpyia Celæno
Prodigium, canit, & tristes denuntiat iras,
Obscœnamq. famem) quæ primæ pericula vito,

1 Doletnè perdita patria.

2 Conuiuio vt Ter. in Eunuco.

3 Ab effectu, pro Tume faciente.

4 Pro, Omnis religio prosperum discursum per hypali.

5 Longe positas.

Quidue sequens, tãtos possimus superare labores,
Hic Helenus, cæsis primum de more iuuencis,
Exorat pacem Diuum: vittasq. resoluit
Sacrati capitis. meq. ad tua limina Phœbe,
Ipse manu multo 1 suspensum numine ducit.
Atque hæc deinde canit diuino ex ore sacerdos,
Nate Dea, (nam te maioribus ire per altum
Auspicijs manifesta fides: sic fata Deum rex
2 Sortitur voluitq. vices, is vertitur ordo)
Pauca tibi è multis quò tutior hospita lustres
Aequora, & Ausonio possis considere portu,
Expediam dictis: prohibent nam cætera Parcæ
Scire Helenum, fariq. vetat Saturnia Iuno.
Principio Italiam, quam tu iam rere propinquã,
Vicinosq. ignare paras inuadere portus,
** Longa procul longis via diuidit 3 inuia terris,*
Ante & Trinacria 4 lentandus remus in vnda
Et salis. Ausonij lustrandum nauibus æquor:
Inferniq. lacus, Aeææq. insula Circes.
Quàm tuta possis vrbem componere terra,
** Signa tibi dicam, tu condita mente teneto.*
Cum tibi sollicito secreti ad fluminis vndam
Littoreis ingens inuenta sub ilicibus sus,
Triginta capitum fœtus enixa iacebit,
Alba solo recubans, albi circum vbera nati:
Is locus vrbis erit, requies certa laborum.
Nec tu mensarum morsus horresce futuros.
Fata viam inuenient, aderitq. vocatus Apollo,
Has autem terras, Italiq. hanc littoris oram,
Proxima, quæ nostri perfunditur æquoris æstu.

1 Sollecitum & attentum. Suspensus. numinis plenus.

2 Disponit Ordinat. Alludit ad sortes Apollinis cuius est sacerdos.

*Hom. Il. 5.

3 Superatus difficilis.

4 In Siculo mari nauigandũ quod emilétentur curuentur, & flectantur, &c.

*Hom. Il. 9.

Effuge,

Effuge, cunctæ malis habitantur mœnia Graijs,
Hic & Narityj posuerunt mœnia Locri,
Et Salentinos obsedit milite campos
Lyctius Idomeneus: hic illa ducis 1 Melibœi
Parua Philoctetæ subnixa Petilia muro.
Quin vbi transmissæ steterint trans æquora classes,
Et positis aris iam vota in littore solues
Purpureo 3 velare comas adopertus amictu:
Ne qua inter sanctos ignes 4 in honore Deorum
Hostilis facies occurrat, & 5 omnia turbet.
Hunc socij morem sacrorum, hunc ipse teneto
Hac casti maneant in religione nepotes:
Ast, vbi digressum Siculæ te admouerit oræ
Ventus, & 6 angusti rarescent claustra Pelori.
Læua tibi tellus, & longo læua petantur
Aequora circuitu: dextrū fuge littus, & vndas.
Hæc loca, vi quondam, & vasta conuulsa ruina,
(Tantum æui longinqua valet mutare vetustas)
Dissiluisse ferunt, cum protinus vtraq. tellus
Vna foret, & venit 7 medio vi pontus, & vndis
Hesperium Siculo latus abscidit: aruaq., & vrbes
** Littore deductas gusto interluit æstu.*
Dextrū Scylla latus: læuum implacata Charybdis
Obsidet: atque imo alacriter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusq. sub auras
Erigit alternos, & sidera verberat vnda.
At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris.
Ora exertantem, & naues in saxa trahentem.
8 Prima hominis facies, et pulchro pectore virgo,
Pube tenus: postrema, immani corpore 9 Pistris,

Delphi-

1 Melibœensis, a Melibœa vrbe Thenaliæ.
2 Lucanorum metrop. Straboni.
3 Imperf. pass.
4 Inter sacrificandum.
5 Quia continenti. 3000. pass. distat. Est autē promont. Sicil.
6 In medium
7 Sacrificij ordinem rumpant.
* Hom. Od. 117.
8 Primę partes corporis.
9 Balena.

Delphinum caudas vtero 1 commissa luporum:
Præstat Trinacrij metas lustrare Pachini
2 Cessantem, longos, & circumflectere cursus,
Quàm semel informem vasto vidisse sub antro
Scyllam, & cæruleis cænibus resonantia saxa.
Præterea, siquæ est Heleno prudentia vati
Siquà, fides animum si veris implet Apollo.
Vnum illud tibi nate Dea, præq. omnibus vnum
Prædicã, & repetẽs, iterumq., iterumq. monebo.
Iunonis magnæ primùm prece numen adora:
Iunoni cane votalibens dominamq. potentem
Supplicibus 3 supera donis: sic deniq. 4 victor
Trinacria fines Italos mittére relicta.
Huc vbi delatus Cum æam acesseris Vrbem,
4 Diuinosq. lacus, & Auerna sonantia syluis,
Insanam vatem aspicies, quæ rupe sub ima
Fata canit, folijsq. notas, & nomina mandat.
Quæcunque in folijs descripsit carmina virgo
Digerit in numerum atque antro seclusa relinquit
Illa manent immota locis, neque ab ordine cedũt.
Verum eadem verso tenuis cum cardine ventus
Impulit, & teneras turbauit 6 ianua frondes:
Nunquam deinde cauo volitantia prendere saxo,
Nec reuocare situs, aut iungere carmina curat.
7 Inconsulti abeunt, sedemq. odere Sibyllæ
Hic tibi nequa moræ fuerint dispendia tanti,
(Quamuis increpitent socij, & vi cursus in altum
Vela vocet, possisq. sinus implere secundos)
Quin adeas vatem, precibusq. oracula poscas,
Ipsa canat, vocemq. volens, atque ora resoluat.

1 Comissas habens id est adaptatis vel iunctas
2 Immorantem.
3 Expugna eius animum & coge tibi esse beneuolum.
4 Voti compos.
5 Consecratos lacus. Anuernũ, & Lucrinum,
6 Ianua aperta, idest Per ianuam apertam ingressus vetus.
7 Non accepro consillo.

Illa tibi Italiæ populos, venturaq. bella,
Et quo quemq. modo ferasq. laborem
Expediet, cursusq. dabit venerata secundos
Hæc sunt quæ nostra liceat te voce moneri.
Vade age, & ingentem factis fer ad æthera Troiã
Quæ postquam vates sic ore effatus, amico est.
Dona dehinc auro grauia sectoq. 1 elephante
Imperat ad naues ferri: stipatq. carinis
Ingens argentum, Dodonæosq. lebetas:
Loricam consertam hamis, auroq. trilicem,
Et conum insignis galeæ, cristasq. comantes
Arma Neoptolemi, sunt & 2 sua dona parenti.
Addit equos additq. duces
Remigum supplet socios simul instruit armis
Interea classem velis aptare iubebat
Anchises fieret vento mora ne qua ferenti.
Quem Phœbi interpres multo compellat honore,
Coniugio Anchisa Veneris 3 dignate superbo,
4 Cura Deûm bis pergameis erepte ruinis,
Ecce tibi Ausoniæ tellus: hanc arripe velis.
Et tamen hanc pelago præter labare, necesse est;
Ausoniæ pars illa procul, quam pandit Apollo,
Vade (ait) ò felix nati pietate. quid vltra
5 Prouehor, & fando surgentes demoror austros;
* Nec min⁹ Andromache digressu mæsta supremo
Fert picturatas auri subtegmine vestes,
Et Phrygiam Ascanio clamydẽ: nec cedit honori.
Textilibusq. onerat donis: ac talia fatur,
* Accipe, & hæc manuũ tibi q̃ monumẽta mearũ
Sint, puer, & lõgũ Andromaches testẽtur amorẽ

1 Ebores

2 Apta ætati.

3 Qui dignus es habitus.

4 Qui curæ es Dijs, vt Pote illis charus.

5 Prosequor sermonem,

* Hom. Od. 130.

* Hom. Od. 130.

Coniugis Hectoreæ: cape dona extrema tuorum,
O mihi sola mei super Astyanactis imago.

* Ho. Od. 19.

* Sic oculos sic ille manus, sic ora ferebat:
Et nunc æquali tecum pubesceret æuo,
Hos ego digrediens lacrymis affabar obortis.
Viuite felices, quibus est fortuna peracta
Iam sua; nos alia ex alijs in fata vocamur
vobis parta quies, nullum maris æquor arandum

1 Vt Italiam fugientem alibi dicit.

Arua neque Ausoniæ semper 1 cedentia retro
Quærenda. effigiem Xanthi, Troiamq. videtis,
Quam vestræ fecere manus: melioribus, opto

2 Minus obnoxia Græcorum iniuriæ.

Auspicijs, & quæ fuerit 2 minus obuia Graijs,
Siquando Tybrim vicinaq. Tybridis arua
Intrado gentisq. meæ date mænia cernam:
Cognatasq. vrbes olim, populosq. propinquos
Epiro, Hesperia quibus idem Dardanus auctor,
Atque idem casus, vnam faciemus vtramq.
Troiam animis maneat nostros ea cura nepotes,
Prouehimur pelago vicina Ceraunia iuxta:
Vnde iter Italiam, cursusq. breuissimus vndis.

* Ho. Il. 118.

* Sol ruit interea, & montes vmbrantur opaci,
Sternimur optatæ gremio telluris ad vndam,

3 Sorte partiti officia remigandi.

3 Sortiti remos, passimq. in littore sicco
Corpora curamus: fessos sopor irrigat artus.
Nec dum orbem medium nox horis acta subibat:
Haud segnis strato surgit Palinurus, & omnes
Explorat ventos: atque auribus aerea captat
Sidera cuncta notat tacito labentia cælo:
Arcturum, pluuiasq. Hyadas geminosq. Triones
Armatumq. auro circumspicit Oriona.

Post-

Postquam cuncta videt cælo constare sereno,
Dat clarũ è puppi 1 signum: nos castra mouemus
Tentamusq. viam, & velorum pandimus alas.
Iamq. rubescebat stellis Aurora fugatis.
Cum procul obscuros colles, humilemq. videmus
Italiam, Italiam primus conclamat Achates,
Italiam læto socij clamore salutant.
Tum pater Anchises magnum cratera 2 corona
Induit, impleuitq. mero; Diuosq. vocauit,
Stans celsa in puppi.
Dij maris, & terræ, tempestatumq. potentes
Ferte viam vento, facilem, & spirate secundi.
Crebrescunt optatæ auræ; portusq. patescit
Iam proprior, templumq. apparet ĩ arce Mineruæ
Vela legunt socij, & proras ad littora torquent.
Portus ab Eoo fluctu curuatur in arcum,
Obiectæ salsa spumant aspergine cautes.
Ipse 3 latet, gemino demittunt brachia muro
Turriti scopuli: refugitq. à littore templum.
Quatuor hic (primũ omẽ) equos in gramine vidi
Tondentes campum latè, candore niuali.
Et pater Anchises, Bellum, ò terra hospita portas
Bello armãtur è qui: bellum hæc armẽta minãtur.
Sed tamen ijdem olim curru succedere sueti
Quadrupedes, & fræna iugo concordia ferre.
Spes est pacis ait, tum numina sancta precamur
Palladis armisonæ, quæ prima accepit 4 ouantes:
Et capita ante aras Phrygio velamur amictu.
Præceptisq Heleni, dederat quæ maxima, ritè
Iunoni Argiuæ iussos adolemus honores.

1 Faculam eleuauit, vel flammas regia puppis Extulerat.

2 Aut vsque ad summum impleuit, aut re vera coronauit.

3 Procul intuentibus.

4 Letabũdus

Haud mora, continuo, perfectis ordine votis,

1 Vt cursum mutaremus.

Cornua velatarum, obuertimus antennarum
Graiugenumq. domos. suspectaq. linquimus arua.
Hinc sinus Herculei (si vera est fama) Tarenti
Cernitur: attollit se Diua Lacinia contra,

2 Nufragia afferens.

Caulonisq. arces, & naui fragum Scylacæum.
Tum procul è fluctu Trinacria cernitur Aetna:

3 Quæ cesant cum fluctus ad littora sũt fracti.

Et gemitum ingentem pelagi pulsataq. saxa
Audimus longè 3 fractasq. ad littora voces.
Exultantq. vada atque æstu miscentur arenæ.
Et pater Anchises Nimirum hæc illa Charybdis:
Hos Helenus scopulos, hæc saxa horrenda canebat:

4 Hoc periculo, insurgentes remis

4 Eripite o socij pariterq. insurgite remis.
Haud minus ac iussi faciunt; primusq. rudentem
Contorsit, læuas, proram Palinurus ad vndas:
Læuam cuncta cohors remis ventisq. petiuit.
Tollimur in cælum curuato gurgite, & ijdem
Subducta ad manes imos descendimus vnda.

* Hom. Od. 105.

Ter scopuli clamorem inter caua saxa dedære:

5 Irrorata.

* Ter spumā elisam, & 5 rorantia vidimus astra,

6 Hemigãdo.

7 Ventus cecidit cadente simul Sole.

Interea 6 fessos 7 ventus cum Sole reliquit:
Ignarisq. viæ, Ciclopum allabimur oris.
Portus ab accessu ventorum immotus, & ingens
Ipse: sed horificis iuxtà tonat Aetna ruinis:

8 Euomit.

Interdumq. atram 8 prorumpit ad æthera nubē,

9 Saxa è visceribus.

Turbine fumantem piceo, & candente fauilla:
Attollitq. globos flammarum, & sidera lambit:
Interdum scopulos, auulsaq. 9 viscera montis
Erigit eructans. liquefactaq. saxa sub auras
Cum gemitu glomerat, fundoq. exæstuat imo.

Fama

Fama est Enceladi 1 semustum fulmine corpus
Vrgeri mole hac, ingentemq. insuper Aetnam
Impositam ruptis flammam expirare caminis.
Et fessum quoties mutat latus intremere omnem
Murmure Trinacriam, & cælum subtexere fumo.
Noctem illam tecti syluis immania monstra
Perferimus, nec quæ sonitum det causa videmus.
Nam neq. erãt astrorũ ignes nec lucidus 2 æthra
Siderea polus: obscuro sed nubila cælo,
Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.
Postera iam q. dies primo surgebat Eoo.
Humentemq. aurora polo dimouerat vmbram:
Cum subito è syluis, macie confecta suprema,
Ignoti noua forma viri, miserandaq. cultu
Procedit, supplexq. manus ad littora tendit.
Respicimus: dira illuuies, 3 immissaq. barba,
Consertum tegmen spinis, at cætera Graius,
Et quondam patrijs ad Troiam missus in armis.
Isque vbi Dardanios habitus, & Troia vidit
Arma procul paulum aspectu conterritus hæsit,
Continuitq. gradum: mox sese ad littora præceps
Cum fletu, precibusq. tulit: Per sidera testor,
Per superos, atque hoc cæli spirabile lumen:
Tollite me Teucri. quascunque abducite terras.
Hoc sat erit scio me Danais è classibus vnum,
Et bello Iliacos fateor petijsse penates.
Pro quo, si sceleris tanta est iuria nostri,
4 Spargite me in fluctus vastoq. immergite ponto.
Si pereo, manibusq. hominum perijsse iuuabit.
* Dixerat, & genua amplexus, genibusq. volutãs

1 Pro semiustum quasi semianimis sit Encel. Al. leg. semiustum.

2 Per splendorem ætheris.

3 Promissa. Prolixa.

4 Pro Dilaceratum spargere, Medila cerate, & membra.
* Hom. Il. 2.

Hærebat. qui ſit fari: quo ſanguine cretus,
Hortamur: quæ deinde agitet fortuna, fateri.
* Ipſe pater dextrā Anchiſes haud multa moratus
Dat iuueni; atq; animum præſenti pignore firmat
Ille hæc, depoſita tandem formidine fatur,
Sum patria ex Ithaca, comes infelicis Vlyſſi,
Nomine Achemenides, Troiā genitore Adamaſto
Paupere (1 mānſiſſetq. vtinam fortuna) profectus
Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt.
Immemores ſocij vaſto Cyclopis in antro
Deſeruere domus 2 ſanie, dapibuſq. cruentis:
Intus opaca ingens: ipſe arduus, altaq. pulſat
Sidera (Dij talem terris auertite peſtem)
Nec 3 viſus facilis nec dictu affabilis vlli.
Viſceribus miſerorum et ſanguine veſcitur atro.
Vidi egomet, duo de numero cum corpora noſtro
Prenſa manu magna, medio reſupinus in antro.
Frangeret ad ſaxum ſanieq. aſperſa natarent
Limina: Vidi, atro cum membra fluentia tabo
Manderet, & tepidi tremerent ſub dentib. artus.
Haud impune quidem: nec talia paſſus Vlyſſes.
Oblitúſue 4 ſui eſt Ithacus diſcrimine tanto.
Nam 5 ſimul expletus dapibus, vinoq. ſepultus
Ceruicem inflexam poſuit: iacuitq: per antrum
Immenſam ſaniem eructans, ac fruſtra cruento
Per ſomnum commiſta mero nos, magna precati
Numina: ſortitiq. vices vna vndiq. circum
Fundimur; & telo lumen terebramus acuto
Ingens quod toruā ſolum ſub fronte latebat,
Argolici clypei aut Phœbeæ lampadis inſtar.

* Hom. Il. 271.
1 Vtinam genitor quamuis pauper
2 Corrupto occiſorum ſanguine.
3 Cuius ne aſpectum quidem facile quis ſuſtineat.
4 Artis ſuæ verſutiæ ſuæ
5 Simulatq.

Et, tandem læti sociorum vlciscimur vmbras.
Sed fugite, o miseri fugite. atque ab littore funem
Rumpite.
Nã qualis, quantusq. cauo Polyphemus in antro,
Lanigeras claudit pecudes, atque vbera preßat:
Centum alij curua hæc habitant ad littora vulgo
Infandi Ciclopes, & altis montibus errant.
Tertia, iam lunæ se cornua lumine complent,
Cum vitam in syluis, inter deserta ferarum
Lustra, domosq. traho: vastosq. ab rupe Cyclopas
Prospicio, sonitumq. pedum, vocemq, tremisco.
Victum infelicem, baccas lapidosaq, corna
Dant rami, & vulsis pascunt radicibus herbæ.
Omnia collustrans, hanc primum ad littora classẽ
Conspexi venientem, huic me quæcunq. fuisset.
Addixi, satis est gentem effugisse nefandam.
Vos animam hanc potius quocunq; absumite letho.
Vix ea fatus erat, summo cum monte videmus
Ipsum inter pecudes vaste semole mouentem
Pastorem Polyphemum, & littora nota petẽtem
Mõstrũ horrendũ 1 inform. ĩgẽs, cui lumẽ adẽptũ
Trunca manu pinus regit, & vestigia firmat.
Lanigeræ comitantur oues, ea sola voluptas.
Solamenq. mali: de collo fistula pendet.
Postquã altos tetigit fluctus & æquora venit.
Luminis effossi fluidum lauit inde cruorem:
Dentib. infrendens gemitu: graditurq. per æquor
Iam mediũ, nec dum fluctus latera ardua tinxit.
Nos procul inde fugam trepidi celerare, recepto
Supplice, sic merito tacitiq. incidere 2 funem:

1 Quidam ... exp. De forme, sed male, quod sit contra omnem consuetam formam

3 Nauis retinaculum.

Verrimus, & proni certantibus æquora remis.
Sensit, & ad sonitum 1 *vocis vestigia torsit.*
Verbũ vbi nulla datur 2 *dextrã affectare potestas*
Nec potis Ionios fluctus æquare sequendo:
Clamorem immensum tollit, quo pontus, & omnes
Intremuere vndæ; penitusq. exterrita tellus,
Italiæ, curuisq. immugijt Aetna cauernis.
At genus è syluis Cyclopum, & montibus altis
Excitum ruit ad portus, & littora complent.
Cernimus astantes 3 *nequicquam lumine toruo*
Aenæos fratres cælo capita alta ferentes.
Concilium horrendum: quales cum vertice celso
Aeriæ quercus, aut coniferæ cyparissi
Constiterant, sylua alta Iouis, lucùsue Dianæ.
Præcipites metus acer agit quocunq. rudentes
Excutere: & ventis intendere vela secundis.
Cõtra iussa monẽt Heleni, Scillã, atq; Charybdim
Intetramq. viam lethi discrimine paruo
Ni teneant cursus, certum est dare lintea retro.
Ecce autem Boreas angusta à sede Pelori
Missus adest: viuo præterue hor ostia saxo
Pantagiæ, Megarosq. sinus, Tapsumq. iacentem
Talia monstrabat 4 *relegens errata retrorsum*
Littora Achæmenides, comes, infælicis Vlyssi,
Sicanio prætenta sinu iacet insula contra
Plemmyrium vndosum: nomen dixere priores.
Ortigiam. Alpheum fama est huc Elidis amnem
Occultas egisse vias subter, qui nunc
Ore Arethusa tuo Siculis confunditur vndis.
Numina magna loci iussi Veneramur: & inde

1 Remigij.
2 Anxia quadam audita te manum ad nauem inijcere. Al. lec. Dextra attrectare.
3 Quia ex loco tam longinquo nocere non poterant.
4 Nauigans.

Exupe-

Exupero præpingue solum 1 *stagnantis Elori*
Hinc altas, cautes, proiectaq. saxa Pachyni
Radimus: & fatis nunquam concessa moueri
Apparet Camarina procul, campiq. Geloi,
Immanisq. Gela, fluuij cognomine dicta.
Arduus inde 2 *Agragas ostentat maxima longè*
Mœnia, magnanimûm quondã generator, equorũ
Teq. datis linquo ventis palmosa Selinis,
Et vada dura lego saxis Lilybeia cæcis.
Hinc Drepani me portus, & illætabilis ora
Accipit; hic pelagi tot tempestatibus actus.
Heu genitorem, omnis curæ, casusq. leuamen,
Amitto Anchisen. hic me pater optime fessum
Deseris, heu tantis nequicquam erepte periclis.
* *Nec vates Helenus, cũ multa horrẽda moneret,*
Hos mihi prædixit luctus, non dira Celæno.
Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum
Hinc me digressum vestris Deus appulit oris.
Sic pater Aeneas intentis omnibus vnus.
Fata renarrabat Diuûm, cursusq. docebat.
Conticuit tandem, factoq. hic fine quieuit.

1 Quia super funditur cãpis vt Nilus.

2 Mons muro cinctus, in cuius summa parte oppidum.

* Hom. Il. 195.

Finis Libri Tertij Æneidos.

ÆNEI-

ÆNEIDOS LIBER IIII.

ARGVMENTVM.

Dido amore Æneæ insaniens, animi sui morbum sorori aperit: eiusq. consilium sequuta ad nuptias animum adijcit. Iuno quoque, vt Æneam facilius ab Italia auerteret agit cum Venere vt eius bona cum venia liceat Æneæ Elisam vxorē ducere, quoque id commodius fieri possit, se oportunitatem oblaturam ostendit. Postridie Æneas, & Dido venatum proficiscuntur. Ibi, omnibus iam prædæ intentis, Iuno subitam immisit tempestatem. Comites, diffugiunt: Æneas, & Dido in idem antrum conueniunt, ibiq. infaustis omnibus congrediuntur. Interim Iupiter Iarbæ, Gætulorum regis (qui aduenam sibi præferri iniquo animo ferebat) precibus fatigatus, Mercurium mittit ad Æneam, iubetq. vt relicta Aphrica in Italiā nauiget ille: Iouis imperio morem gerens quæcumque ad nauigationem erant necessaria, clàm per socios parari iubet. Cæterum Dido, vbi classem instaurari sensit suspicata id quod res erat grauiter cum ipso expostulat: precibusque, & lacrymis tum per seipsam tum per sororem, eum ab incepto reuocare conatur Æneas iterum in somnis a Mercurio admonitus, intempesta nocte anchoras. resoluit. Illa doloris impatiens in editissima ædificij parte simulatione sacrorum, ingentem pyram extruit: ablegatq. Barce Sichęs nutrice, nequid destinatæ morti impedimenti afferet, necem sibi consciscit.

ALIVD

ALIVD ARGVMENTVM.

Ardet Amore graui Dido; soror Annaq. suadet.
Iubere iunguntur nimbo cogente sub antro.
Incusat precibus patrem contemptus Iarbas.
Nauigat Æneas iussu Iouis, illa dolore
Impatiens, & amore, necem sibi protinus infert.

AT regina, graui iam dudum saucia cura, 1
Vulnus alit, venis, & cæco carpitur igni
Multa viri Virtus animo, multúsq. recursat
Gentis honos: hærent infixi pectore vultus,
Verbaq. nec placidam membris dat cura quietem.
Postera Phœbea 2 lustrabat lampade terras,
Humentemq. aurora polo dimouerat vmbram:
Cum sic vnanimem alloquitur male sana sororem,
Anna soror, quæ me suspensam insomnia terrent?
Quis nouus hic nostris successit sedibus hospes?
Quem sese ore ferēs quā forti pectore, & armis.
Credo equidem (nec vana fides) genus esse Deorū
Degeneres animos timor arguit. heu quibus ille
Iactatis fatis quæ bella exhausta canebat,
Si mihi non animo fixum, immotúmq. sederet.
Ne cui me vinculo vellem sociare iugali,
Postquam primus amor deceptam morte fefellit,
Si non pertæsum thalami, tedæq. fuisset:
Huic vni forsan potui succumbere culpæ.
Anna (fatebor enim) miseri post fata Sichæi
Coniugis, & sparsos fraterna cæde penates,
Solus hic inflexit sensus, animumq. labentem
Impulit. agnosco veteris vestigia flammę.

1 Saucia mens amore.

2 Ser. hic illustrabat, vel Purgabat.

Sed

Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat;
Vel pater omnipotes adigat me fulmine ad umbras,
Pallentes umbras Erebi, noctemq. profundam.
Antè pudor quam te violem, aut tua iura resoluā.
Ille meos primus, qui me sibi iunxit, amores
Abstulit: ille habeat secum, seruetq. sepulcro
Sic effata; sinum 1 lacrymis impleuit obortis.
Anna refert, O luce magis dilecta sorori,
Solane perpetua mærens carpere iuuenta?
** Nec dulces natos, Veneris nec præmia noris?*
Id cinerem, aut manes credis curare 2 sepultos?
Esto. 3 ægram nulli quondam flexere mariti,
Non Libiæ, non ante Tyro despectus Iarbas,
Ductoresq. alij, quos Aphrica terra triumphis
Diues alit placitòne etiam pugnabis amori?
Nec venit in mentem quorum consederis aruis?
Hinc Getulæ vrbes, genus insuperabile bello,
Et Numidæ infreni cingunt, & inhospita Syrtis.
Hinc deserta siti regio, lateq. furentes
4 Barcæi, quid bella Tiro surgentia dicam
Germaniq. minas?
Dijs equidem auspicibus reor, & Iunone secunda
Huc cursum Iliacas vento tenuisse carinas.
5 Quātu vrbē soror hāc cernes, quæ surgere regna
Coniugio tali Teucrûm comitantibus armis
Punica se quantis attollet gloria rebus;
Tu modo 6 posce Deos veniam sacrisq. litatis,
Indulge hospitio, causasq. innecte morandi.
Dum pelago desæuit 7 hyems, & aquosus Orion:
Quassaq. rates, & non tractabile cœlum.

1 Ciuitatem oculorum.
*Hom. Il. 30.
2 Sepultum maritum Sichæum.
3 Mœrore. Quidam Ægia, mariti. dic. i. ob. maritum. teste Ser.
4 Libiæ populi.
5 Pro Quāta Sic, Qua quanta.
6 Pete à dijs, vt concedāt, atque adeò da operā rei diuinæ deosque precare. Sic mox, Pacemque exq.
7 Tempestas vt alibis.

His dictis incensum animũ inflãmauit amore
Spemq. vidit dubiæ menti, soluitq. pudorem.
Principio delubra adeunt, pacemq. per aras
Exquirunt: mactant lectas de more bidentes
1 Legiferæ Cereri, Phœboq. patriq. Lyæo:
Iunoni ante omnes, cui vincla iugalia curæ.
Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido,
Candentis vaccæ media inter cornua fundit;
Aut ante 2 ora Deûm pingues spaciatur ad aras,
Instauratq. diem donis pecudumq. reclusis
Pectoribus inhians, spirantia consulit exta.
Heu vatum ignaræ mentes: quid votam furentem
Quid delubra iuuãt? 4 est mollis flamma medullas
Interea, & tacitum viui sub pectore 5 vulnus.
Vritur infelix Dido, totaq. vagatur
Vrbe furens: qualis coniecta cerua sagitta,
Quam procul incautam, nemora inter Cressia fixit
Pastor 6 agens telis, liquitq. volatile ferrum
7 Nescius: illa fuga syluas, saltusq. peragrat
Dictæos, hæret lateri lethalis arundo.
Nunc media Æneam secum per mœnia ducit;
Sidoniasq. ostentat opes vrbemq. paratam:
Incipit effari, mediaq. in voce resistit:
Nunc eadem labente die conuiuia quærit:
Iliacosq. iterum demens audire labores
Exposcit, pendetq. iterum narrantis ab ore
Post, vbi 8 digressi, lumenq. obscura vicissim
Luna premit, suadentq. cadentia sidera somnos
Sola domo mœret vacua, stratisq. relictis
Incubat: illum absens absentem auditq; videtq;

Aut

1 Al. Frugiferæ.

2 Simulacra.

3 Quia iam ante sacrificauerat.

4 Edit;

5 Carpitur igni.

* Hom. Il. 11.

6 Persequens Ignotus.

8 Athoris in quibus quisque acubuerat.

Aut gremio Ascanium, genitoris imagine capta
Detinet: infandum si fallere possit amorem.
Non cœptæ assurgunt turres, non arma iuuentus
Exercet, portúsue, aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minæq;
Murorum ingentes, æquataq. machina cœlo.
Quam simul ac tali persensit peste teneri
Chara Iouis coniux, 1 nec famam obstare pudori,
* Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis,
Egregiam verò laudem, & spolia ampla refertis,
Tuq., puerq tuus magnũ, & memorabile numẽ,
Vna dolo Diuum si fœmina victa duorum est.
Nec me adeò fallit, veritam te mœnia nostra,
Suspectas habuisse domos, Carthaginis altæ.
Sed quis erit modus? aut quò nũc certamine tãto?
Quin potius pacem æternam, pactosq. hymenæos
Exercemus? habes tota quod mente petisti.
Ardet amans, Dido, traxitq per ossa furorem.
Communẽ hunc ergo populum, paribusq. regamus
Auspicijs: liceat Phrygio seruire marito,
Dotalesq. tuæ Tyrios, permittere 2 dextræ.
Olli (sensit enim simulata mente loquutam,
Quo regnum Italiæ Libycas auerteret oras)
* Sic cõtra est ingressa Venus, Quis, talia demens
Abnuat, aut tecum malit contendere bello?
Si modò quod memoras factum fortuna sequatur,
Sed fatis incerta feror, si Iuppiter vnam
Esse velit Tyrijs Vrbem, Troiaq. profectis.
3 Misceriue probet populos, aut fœdera iungi.
Tu coniux, tibi fas animum tentare precando.

1 Aduersa fama æquè atque amore

* Hom. 73. 154.

2 Pro Fidei

* Hom. 15.

3 In vnius populi corpus coalescere.

Perge,

Perge, sequar. Tum sic excepit regia Iuno,
1 *Mecũ erit iste labor: nũc qua ratione quod instat*
Confieri possit, paucis (aduerte) docebo.
Venatum Aeneas, vnaq. miserrima Dido
In nemus ire parant, vbi primos crastinus ortus
Extulerit Titan, radiisq. 2 retexerit orbem.
His ego nigrantem commista grandine nimbum,
Dum trepidant alæ, saltusq. indagine cingunt,
Desuper infundam, & tonitru cælum omne ciebo;
Diffugient comites, & nocte tegentur opaca,
Speluncam Dido dux, & Troianus eandem
Deuenient: adero: &, 3 tua si mihi certa volũtas,
Connubio iungam stabili, propriamq. dicabo.
Hic hymenæus erit. Non aduersata petenti
Annuit, atque dolis risit Cytherea repertis,
Oceanum interea surgens, Aurora reliquit:
It portis iubare exorto delecta iuuentus;
Retia rara, 4 plagæ, & lato venabula ferro,
Massyliq. ruunt equites, & odora canum vis.
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pœnorum expectant: ostroq. insignis, & auro,
Stat sonipes, ac fræna ferox spumantia mandit.
Tandem progreditur magna stipante caterua,
Sidoniam picto clamydem circumdata limbo.
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream subnectit fibula vestem.
Nec non, & Phrygii comites, & letus Iulus
Incedunt, ipse ante alios pulcherrimus omnes
Infert se socium Aeneas, atq; 5 agmina iungit:
* *Qualis, vbi hybernam Lyciã, Xanthiq. fluenta*
Dese-

1 Meus erit iste labor tẽtandi eius animum, & explorandi.
2 Quem nox regebat.
3 Si etiam suũ subsequatur fideliter officium.
4 Nomini generali subiecta est species.
5 Commitatatum suum.
* Apol. Arg. Quint. l.8.c.3.

Deserit, ac Delum maternam inuisit Apollo,
Instauratq. choros: mistiq. altaria circum
Cretesq. Dryopesq. fremunt, pictiq. Agathyrsi.
Ipse iugis Cynte graditur, molliq. 1 fluentem
2 Frõde premit crinẽ 3 fingẽs, atq: implicat auro:
Tela sonant humeris haud illo segnior ibat
Aeneas tantum egregio decus enitet ore.
Postquã altos venitũ in montes, atq; inuia lustra,
Ecce feræ saxi deiectæ vertice capræ
Decurrere iugis: alia de parte parentes
4 Transmittunt cursu campos, atq; agmina ceru,
Puluerulenta fuga glomerant, mõtesq. relinquũt.
At puer Ascanius medijs in vallibus acri
Gaudet equo: iamq. hos cursu, iam præterit illos:
Spumantemq. dari pecora inter 5 inertia votis
Optat aprum, aut fuluum descendere mõte leonẽ.
Interea magno misceri murmure cælum
Incipit: insequitur commista grandine nimbus.
Et Tyrij comites passim, & Troiana iuuentus,
6 Dardaniusq. nepos Veneris diuersa per agros
Tecta metu petierunt de montibus omnes.
Speluncam Dido, dux, & Troianus eandem
Deueniunt: prima, & Tellus, & 7 pronuba Iuno
Dant signum: fulsere ignes, & conscius æther
Connubij summoq. 8 Vlularunt vertice nymphæ.
Ille dies. primus lethi, primusq. malorum
Causa fuit. neq; enim specie, famà ue mouetur,
Nec iam furtiuum Dido meditatur amorem:
Coniugium vocat, hoc prætexit nomine culpam.
Extemplo Libyæ magnas it fama per vrbes:

1 Fluentem Vnguẽto Vnguentorum.
2 Lauri.
3 Cõponẽs
4 Celeriter transeunt.
5 Non repugnantia vt, sternunt inertia passim. corp.
6 Ascanius.
7 Vt Iuq. harum interp. curarum, & conscia Iuno
8 Mortem hoc connubium sequuturam significantes.

* Fama,

ama, malum, quo non aliud velocius vllum:
bilitate viget, viresq. acquirit eundo.
Parua metu, primò mox sese attollit in auras
grediturq. solo, & caput inter nubila condit;
am Terra parens, ira irritata Deorum,
xtremam (vt perhibēt) Cæo, Enceladoq. sororē
rogenuit, pedibus celerem, & pernicibus alis:
onstrū horrēdū ingēs: cui quot sunt corpore plu
ot vigiles oculi subter (mirabile dictu) (mæ
ot linguē, totidem ora sonant, tot subrigit aures
octe volat cæli medio, terræq. per vmbram,
tridens, nec dulci declinat lumina somno;
uce sedet custos aut summi culmine tecti.
urribus altis, & magnas territat vrbes:
am ficti, prauiq. tenax, quam nuntia veri:
Hæc tum multiplici populos sermone replebat,
Gaudens: & pariter facta, atq. infecta canebat:
Venisse Aeneam Troiano à sanguine cretum:
Cui se pulchra viro dignetur iungere Dido.
Nunc hyemem inter se luxu, quàm longa, fouere
Regnorum immemores, turpiq. cupidine captos.
Hec passim Dea fœda virum diffudit in ora.
Protinus ad regem cursus detorquet Iarbam:
Incenditq. animum dictis, atq: aggerat iras,
Hic Ammone sat⁹, 2 rapta Garamātide nympha
Templa Ioui centum, latis immania regnis,
Centum aras posuit. 3 Vigilemq. sacrauerat ignē
Excubias Diuûm æternas: pecudumq. cruore
Pingue solum, & varis florent. alimina sertis
Isq. amens animi; & rumore, accensus amaro,

* Hom. Il. 45. Et Callimachus.

1 Hæc humili fortunę parcit nec superiori ita quidem Seruius, sed potius signif. eam ex parua in immensum crescere.

2 Stuprata.

3 Sign. Iarbā condidisse templū Iouis Ammonis, quod apud Gar. oraculo nobile erat, & lucernam ignis in extincti habebat.

* Ho. Il. 8. & 82.

Dicitur ante aras, 1 media inter numina Diuum
* *Multa Iouem manibus supplex orasse supinis*
Iuppiter omnipotens, cui nunc Maurisia pictis
Gens epulata toris, Lenæum libat honorem,
2 *Aspicis hæc; ante, genitor, cum fulmina torque*
Ne quicquam horremus. 4 cæciq. in nubibus igne
Terrificāt animos, & 4 inania murmura miscen
Femina, quæ nostris errant, in finibus vrbem
Exiguam pretio posuit, cui litus arandum,
Cuiq. loci leges dedimus, connubia nostra
Repp ulit, ac dominum Aeneam in regna recepit
Et nunc ille 5 Paris cum semiuiro comitatu.
Mæonia mentum mitra, crinemq. 6 madentem
Subnixus, 7 rapto potitur: nos munera templis.
Quippe tuis ferimus; famamq. fouemus inanem.
* *Talibus orantem dictis, arasq. tenentem*
Audijt omnipotens; oculosq. ad menia torsit
Regia, & oblitos famæ melioris amantes.
Tunc sic Mercurium alloquitur, ac talia mandat
Vade age nate, voca Zephyros: & labere pennis
Dardaniumq. ducem (Tyria Carthagine qui nūc
* 8 *Expectat, fatisq. datas non recepit vrbes)*
Alloquere, & celeres defer mea dicta per auras
Non illum nobis genitrix pulcherrima talem
Promisit. Gratumq. ideobis vindicat armis;
Sed fore, qui grauidam imperijs, belloq. fremētē
Italiam regeret, genus altò à sanguine Teucri
9 *Proderet, ac totum sub leges mitteret orbem.*
Si nulla accendit tantum gloria rerum,
Nec super ipse sua molitur laude laborem:

1 Acsi. dic. Dijs testib.
2 Curas hęc
3 Quorū origo non appa ret, Quorum causa nos latet.
4 Vt omnino carentia tonitrua.
5 Parid. similis raptor.
6 Fluentem sup. de apol.
7 Rapta Dinonei, vt Paris rapta Helena.
* Hom. Il. 86.
* Hom. 14.
8 Moratur, & terit temp⁹.
9 Protēderet Propagaret. Vel Factis ostenderet se gnus à Teucro ducere, ab eo nō degeneratus.

Asca-

anio ne pater Romana inuidit arces,
d struit? aut qua spe inimica in gẽte moratur
prolem Ausoniam, & Lauinia respicit arua
uiget. hæc summa est, hic nostri nuncius esto
ixerat. Ille patris magni parere parabat
perio, & primum pedibus talaria nectit
rea, quæ sublimen alis siue equora supra,
terram rapido 1 pariter cum flamine portant.
m virgam capit: hac animas ille euocat orco
llentes, alias sub tristia tartara mittit:
t somnos adimitq. & lumina morte 2 resignat
a fretus agit vento, & turbida tranat
ubila. iamq. volãs apicẽ, & latera ardũ cernit
tlantis duri, cœlum qui vertice fulsit:
tlantis, cinctum assiduè cui nubibus atris
iniferum caput, & vento pulsatur, & imbri.
Nix humeros infusa tegit: tum flumina mento
Præcipitant senis, & glacie riget horrida barba
Hic pr..nùm paribus nitens Cyllenius alis.
Constitit. hinc toto preceps corpore ad vndas
Misit: 3 aui similis, quæ circum littora, circum
Piscosos scopulos, humilis volat æquora iuxta.
Haud aliter terras inter, cœlumq. volabat,
Littus arenosum Libyæ, ventosq. secabat:
4 Materno veniens ab auo Cyllenia proles.
Vt primùm alatis tetigit magalia plantis,
Æneam fundantem arces, ac tecta nouantem
Conspicit atque illi stellatus iaspide fulua
5 Ensis erat: Tyrioq. ardebat murice lana;
Demissa ex humeris, diues, quæ munera Dido

* Ho. Od. l. 42.

1 Celeritate pari ventis.

2 Ex Rom. more quo mortuis oculi in rogo aperiebantur, q. antè domi clausi fuissẽt

* Quint. lib. 1. c. 5.

3 Mergo.

4 Qui natus Maia, Atlantis filia.

5 Pro vagina

Fecerat, & tenui telas discreuerat auro.
Continuo inuadit, Tu nunc Carthaginis altæ

1 Vxori nimium indulgens, Vxori obsequens.

Fundamenta locas, pulchramq. 1 vxorius urb
Extruis? heu regni, rerumq. oblite tuarum.

* Ho. Il. 163.

* Ipse Deûm tibi me claro demittit olympo
Regnator cœlum, & terras qui numine torqu
Ipse hæc ferre iubet celeres mandata per aur
Quid struit aut qua spe. Libycis teris otia terr
Si te nulla moue tantarum gloria rerum,
Nec super ipsa tua moliris laude laborem,
Ascanium surgentem, & spes hæredis Iuli
Respice: cui regnum Italiæ Romanaq. tellus

2 Pro oratione. Vel, pro Talia loq. ore.

* Ho. Il. 171.

Debentur. Tali Cullenius 2 ore loquutus,
* Mortales visus medio sermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis euanuit auram.
At verò Aeneas Aspectu obmutuit amens.
Arrectæq. horrore comæ, & vox faucibus hæsi
Ardet abire fuga: dulcesq. relinquere terras,
Attonitus tanto monitu, imperioq. deorum.

3 Quib. blanditijs circumuenitur.

(Heu quid agat? 3 quo nũc reginã ambire furẽte
Audeat affatus? & quæ prima exordia sumat?)
Atq; animũ nunc huc celerem, nunc diuidit illu
In partesq. rapit varias perq. omnia versat.

* Hom. Il. 14.

4 Alternis modò, hoc modò illud consilium capienti.

* Hæc 4 alternanti potior sententia visa est:
Mnesthea, Sergestũq. vocat fortemq. Cloanthũ
Classem aptent taciti, sociosq. ad littora cogat;
Arma parent; & quæ sit rebus causa nouandis,
Dissimulent; sese interea, quando optima Dido
Nesciat, & tantos rumpi non speret amores,
Tentaturum aditus, & quæ mollissima fandi

Tem-

...pora, quis rebus dexter modus. ocyus omnes
...erio læti parent, ac iußa facessunt.
...regina dolos (quis, fallere possit amantem)
...æsensit: motusq. excepit prima futuros.
...nia tuta timens, 1 eadem impia fama furenti
...ulit, armari classem, cursumq. parari,
...uit inops animi, totamq. incensa per vrbem
...cchatur, qualis commotis excita sacris
...yas, vbi audito stimulant trieterica Baccho
...igia, 2 nocturnusq. vocat clamore Cithæron
...ndem hic Aeneam compellat vocibus vltro.
Dissimulare etiam sperasti perfide tantum
...osse nefas? tacitusq. mea decedere terra?
...ec te noster amor, nec te data dextra quondam
...ec moritura tenet crudeli funere Dido?
...uin etia hyberno moliris 3 sidere classem.
...t medijs properas Aquilonibus ire per altum,
... Crudelis; quid si non arua aliena, domosq.
...gnotas, peteres? & Troia antiqua maneret?
...roia per vndosum peteretur classibus æquor?
Mene fugis? per ego has lacrymas dextrãq. tuã te
(Quando aliud mihi iã miseræ 5 nihil ipse reliqui
Per conubia nostra, per inceptos hymenæos,
Si benè quid de te merui fuit aut tibi quicquam
Dulce meum: miserere domus labentis, & istam
Oro (si quis adhuc precibus, locus) exue mẽtem,
Te propter Libycæ gentes, Nomadumq. tyranni
Odere infensi Tyrij te propter eundem
Extinctus pudor, & qua sola sidera adibam,
Fama prior, cui me moribundam deseris hospes?

1 Quæ ad Iarbã paulo ante nuntia venerat.

2 Quod illa noctu celeb. Ex Cith. aũt morẽ clamor veluti numinis Bacchus vocabat.

* Apol. Arg. 80.

3 Tempore. Inte ipsum odio mei.

5 Non pudorem, non regnum. Sequitur enim Extinct⁹ pudor.

Hoc solum 1 *nomem quoniam de coniuge rest*
Quid moror an mea Pygmalion dũ mœnia fra
Destruat? aut captam ducat Getulus Iarbas?
Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
Ante fugam soboles, si quis mihi paruulus a
Luderet Aeneas. 2 *qui te tantum ore referre*
Non equidem omnino 3 *capta, aut deserta vide*
Dixerat. ille Iouis monitis immota tenebat
Lumina, & 4 *obuixus curã sub corde premeb*
Tandem pauca refert Ego te quæplurima fan
Enumerare vales, nunquam regina negabo
* *Promeritam nec me meminisse pigebit Elisæ,*
Dũ memor ipse mei dum spiritus hos reget art
Pro re pauca loquar: nec ego hãc abscõdere fur
Speraui (ne finge) fugam, nec coniugis vnqua
Prætendi tædas, aut hæc in federa veni:
Me si fata meis paterentur ducere vitam
Auspicijs, & 5 *sponte mea componere curas.*
Vrbem Troianam primùm, dulcesq. meorum
Reliquias colerẽ, & Priami tecta alta manerẽt
Et 6 *recidiuo manu posuißem Pergama victis.*
Sed nunc Italiam magna Grynæus Apollo.
Italia Licæ iussere capessere sortes.
Hic amor, hæc patria est. si te Carthaginis arces
Phœnißam, Libicæq. aspectus detinet vrbis:
Quæ tandem Ausonia Teucros considere terra
Inuidia est? & nos fas extera querere regna.
Me patris Anchisæ, 7 *quoties humẽtibũ vmbris*
Nox operit terras, quoties astra ignea surgunt,
Admonet in somnis: & turbida terret imago.

1 Qu æ te cõiugem vocabã, nũc hosp. tantum ma vocare possum,
2 In quo fui saltem imaginem haberẽ. Quidam intell. Referret te ore tantu, non item moribus.
3 Pro captiua, vt s.
4 Obstinat[9]
*Ho. Il. 101.
5 Meo arbitratu delibe-rare.
6 Post casum restitutum.
7 Noctesque diesq.

e puer Ascanius, capitis 1 iniuria chari,
uem regno Hesperiæ frando, & fatalibus aruis
unc etiam interpres diuum, Ioue missus ab ipso
Testor vtrūq. caput) celeres mādata per auras
Detulit ipse Deum manifesto in lumine vidi
ntrantem muros, vocemq. his auribus hausi,
esine meq. tuis incendere. teq. querelis;
taliam non sponte sequor.
'alia dicentem iam dudum auersa tuetur,
Huc illuc voluens, oculos, totumq. pererrat
Luminibus tacitis: & sic accensa profatur,
Nec tibi diua parēs generis nec Dardan⁹ auctor
Perfide: sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus? Hyrcanæq. admorunt vbera tigres
Nam quid dissimulo? aut q̄ me ad maiora reseruo
Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?
Nū lacrymas vict⁹ dedit? aut miserat⁹ amātē est
Quæ quibus anteferā iam iam nec maxima Iuno
Nec Saturnis hæc oculis pater aspicit æquis.
Nusquam tuta fides, eiectum, littore egentem
2 Nusquam tuta fides, eiectum, littore egentem
Excepi, & regni demens in parte locaui:
3 Amissam claßem, socios à morte reduxi:
Heu furijs incensa feror 4 nunc augur Apollo,
Nunc Lyciæ sortes. nunc, & Io missus ab ipso
Interpres diuum refert gorrida iußa per auras
** Scilicet is superis labor est ea, cura quietos*
Sollicitat neque te teneo, neque dicta refello.
I, sequere Italim ventis, pete regna per vndas.
Spero equidē medijs (si quid pia numina possunt
Supplicia hausurum scopulis, & nomine Dido

1 Quam illi facto. Ob famil. Iuliam, cui fatis imper debitum fuiße poeta canit in gratiam Cæs.
*Quint. li. 8. cap. 3.
*Ho. Il. 202.

* Ho. Il. 174.

2 Non tutum est quemquā in fidem recipere, aut de quo quā bene mereri.
3 Renouaui. vel reparaui.
4 Nunc prætextis Apollinem, &c.
* Hom. Il. 5.

Sæpe vocaturum, sequar atris, ignibus absens:
Et cum frigida mors anima seduxerit artus,
Omnib. vmbra locis adero; dabis improbe pœnas
Audiã, et hæc manes veniet mihi fama sub imos
His mediũ dictis sermonem abrumpit, 1 & auras
Aegra fugit. seq. ex oculis auertit, & aufert,
Linquens multa metu cũctantẽ, & multa parantẽ
Dicere. sucipiunt famulæ, collapsaq. membra
Marmoreo referunt thalamo, stratisq. reponunt.
At pius Aeneas, quamquam lenire dolentem
Solando cupit, & dictis auertere curas,
Multa gemens. magnoq. animũ labefactus amore
Iussa tamen diuum exequitur, classemq. reuisit,
Tum verò Teucri incumbunt, & littore celsas
Deducunt toto naues: natat vncta carina;
Frondentesq. ferunt remos, & robora syluis
Infabricata fugæ studio.
Migrantes cernas, totaq. ex vrbe ruentes.
At veluti ingentem formicæ farris acervum
Cum populant hyemis memores: tectoq. reponũt
2 It nigrum campis agmen, prædamq. per hebas
Conuectant calle angusto pars grandia trudunt
Obnixæ frumenta humeris: pars. agmina cogunt
Castigantq. moras: opere omnis semita feruet,
Quis tibi nunc Dido cernenti talia sensus?
Quósue dabas gemitus, cum littora feruere latè
Prospiceres arce ex summa, totumq. videres
Misceri ante oculos, tantis clamoribus æquor?
* Improbe amor quid non mortalia pectora cogis
Ire iterum in lacrymas, iterum tentare precando

Cogitur.

1 Non respirat.

2 Enij hemistichium de elephantis, quo antè Accius vsus erat de Indis.

* Apol. Arg. 81.

Cogitur, & supplex animos submittere amori:
Ne quid inexpertũ, frustra moritura relinquat.
Anna vides toto properari littore circum:
Vndiq. conuenere: Vocat iam carbasus auras,
Puppibus, & læti nautæ imposuere coronas:
Huc ego si potui tantum sperare dolorem,
Et perferre, soror potero, miseræ hoc tamẽ Vnum
Exequere Anna mihi solam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere sensus.
Sola Viri 1 molles aditus, & 2 tempora noras,
I soror, atque hostem supplex affare superbum:
Non ego cum Danais Troianam excindere gẽtẽ
Aulide iuraui, classemue ad Pergama misi?
Nec patris Anchisæ 3 cineres manesue reuelli.
Cur mea dicta negat duras demittere in aures?
Quò ruit? extremũ hoc miseræ det munus, amanti
Expectes, facilemq. fugam ventosq. ferentes.
Non iam coniugium antiquum, quod prodidit oro
Nec 4 pulchro vt Latio careat, regnũq. relinquat
Tempus inane peto requiem spatiumq. furori,
Dum mea me victam doceat fortuna dolore.
Extremam hanc oro veniam; (miserere sororis)
Quã mihi cũ dederis, cumulatã morte relinquam
Talibus orabat; talesq. miserrima fletus
Fertq., refertq. soror: sed nullis ille mouetur
Fletibus aut voces vllas, tractabilis audit.
Fata obstant: placidasq. viri Deus obstruit aures
* Ac veluti annosam valido cum robore quercũ
6 Alpini Boreæ nunc hinc, nunc flatibus illius
Eruere inter se certant, it stridor, & altè

Conster-

1 Faciles.
2 Quibus fàcile ad eum patebat aditus. Vt alibi, mollissima fandi tempora.
3 Nam sepulcra violari, cineresq. eorũ dissipari. maximũ scelus habebãt.
4 Quod tam pulcrum illi videtur vt oĩa ei postponat.
* Ho. Il. 131.
6 Illantes ex Alpibus.

Consternunt terram concusso stipite frondes:
Ipso heret scopulis, & quantum vertice ad auras
Aetherea, tantum radice in tartara tendit:
Haud secus assiduis hinc, atq; hinc vocibus heros
Tunditur, & magno præsensit pectore curas:
Mens immota manet, lacrymæ voluũtur 1 inanes

1 Nihil proficientes.

Tum vero infelix fatis exterita Dido,
Mortem orat: tædet cœli conexa tueri.
2 Quo magis inceptum peragat, lucẽq. relinquat
Vidit, thuricremis cum dona imponeret aris,
(Horendum dictu) latices nigrescere sacros
Fusaq. in obscœnum se vertere vina cruorem.
Hoc visum nulli non ipsi effata sorori.

2 Vidit quod in causa est quo magis, &c.

Præterea, fuit in tectis de marmore templum
Coniugis 3 antiqui, miro, quod honore colebat,
4 Velleribus niueis, & festa fronde reuinctum.
Hinc exaudiri voces, & verba vocantis
visa viri. nox cum terras obscura teneret:
Solaq. culminibus ferali carmine bubo
Sæpe queri, & longas in fletum ducere voces.
Multaq. præterea Vatum prædicta priorum
Terribili monitu horrificant, agit ipse furentem
In somnis ferus Aeneas; semperq. relinqui
Sola sibi semper lungam incomitata videtur
Ire viam, & Tyrias deserta quærere terra.
Eumenidũ veluti demens videt agmine Penthe,
Et solem geminũ, et duplices se ostendere Thebas
Aut Agamemnonius scenis agitatus Orestes,
Armatã faucibus matrem, & serpentibus atris
Cum fugit, 5 vltricesq, sedent in limine Diræ.

3 Aut primo ris, aut chari Ser. Sed potius prioris.

4 Quia nubẽtes puellæ venientes primô ad limen mariti postea ornabãt laneis vitis.

5 Quia apud Æschylum, templum Apol. non ingred. Furiæ, se 1 Or. in limine expectant.

Ergo

Ergo vbi concepit furias, euicta dolore,
Decreuitq. mori: tempus secum ipsa modumq.
Exigit, & mæstam dictis aggreßa sororem,
Consilium vultù tegit, ac spem fronte serenat,
Inueni germana viam (1 gratare sorori)
Quæ mihi reddat 2 eum (vel me soluat) amantē.
Oceani finem iuxta, solemq. cadentem,
Vltimus Aethiopū locus est: vbi maxim° Atlas
Axem humero torquet, stellis ardentibus 3 aptū
Hinc mihi Maßyliæ gentis monstrata sacerdos,
Hesperidum templi custos: epulasq. draconi,
Quæ dabat, & sacros seruabat in arbore ramos,
Spargens humida mella, soporiferumq. papauer,
Hæc se carminibus promittit soluere mentes,
Quas velit ast alijs duras immittere curas:
Sistere aquam fluuijs, & vertere sidera retro.
Nocturnosq. ciet manes, mugire videbis
Sub pedibus terram, et descēdere montibus ornos
Testor chara Deos, & te germana, tuumq.
Dulce caput, magicas inuitam accingier artes.
Tu secreta pyram tecto interiore sub auras
* Erige; & arma viri, thalamo, quæ fixa reliqt
Impius, 5 exuuiasq. omnes, lectumq. iugalem,
Quo perij, super imponas. abolere nefandi
Cuncta viri monumēta iubet, mōstratq sacerdos
Hæc effata silet: pallor simul occupat ora.
Non tamē Anna noui 6 prætexere funera sacris
Germanam credit: nec tantos mente furores
Cōcipit, aut. grauiora timet 7 quàm morte Sychæi
Ergo iussa parat.

At

1 Antiquum, pro Gratulare.
2 Illum meū amatorem.
3 Consertū. Cōspersum.
* Quint. lib. 8.c.6.
4 Eniem. vt mox, ensem que relictū.
5 Velles.
6 Tegere. Abscōdere. Vel per hypall. p prætex noua sacra funeribus.
7 Cōti gerūt morte Sich.

At regina, pyra penetrali in sede sub auras,
Erecta, ingenti, tædis, atque ilice secta,
Intenditq. locum sertis, & 1 fronde coronat
Funera: super exuias, ensemq. relictum.
Effigiemq. toto locat, haud ignara futuri.
Stant aræ circum: & crines effusa sacerdos
Tercentum tonat ore Deos, Erabemq., Chaosq.
2 Tergeminãq. Hecaten, tria virginis ora Dianæ
Sparserat, & latices simulatos fontis Auerni.
Falcibus, & messæ ad lunam queruntur ahenis
Pubentes, herbæ, nigri cum lacte veneni;
Quæritur, & nascentis equi de fronte reuulsus.
Et matri præreptus 3 amor.
Ipsa mola manibusq. pijs altaria iuxta,
Vnum exuta pedem vinclis, in veste recincta,
Testatur moritura Deos, & conscia fati,
** Sidera; tum, si quod non æquo fœdere amantes*
Curę numen habet, iustumq. memorq. precatur,
** Nox erat, & placidum carpebant fessa soporem*
Corpora per terras, siluæq., & sæua quierant
Aequora cum medio voluuntur sidera lapsu,
Cum tacet omnis ager pecudes, pictæq. volucres,
Quæq. lacus latè liquidos, quæq. aspera dumis.
Rura tenent, & somno positę sub nocte silenti
Lenibant curas, & corda oblita laborum:
At non infelix animi Phœnissa; nec vnquam
Soluitur in somnos oculisue, aut pectore noctem
Accipit ingeminant curæ; rursusq. resurgens
Sæuit amor, magnoq. irarum fluctuat æstu.
Sic adeò insistit, secumq. ita corde volutat,

1 Verbenis quæ in sacro nocturno e-rẽt funereæ, vt e cupressu non è leta fronde.

2 Quia pigi- triformis solebat, & tribus animalibus inuocabatur.

3 Medicamẽtum amorem concilians, Philtron qđ hippomanes

* Apol. Arg.

* Ho. V. 204.

Em qui agam? rursusne procos irrisa priores
Experiar; Nomadumq. petam cõnubia supplex?
Quos ego sum toties tam dedignata maritos?
Iliacas igitur classes, atque vltima Teucrum
Iussa sequar? quia ne auxilio iuuat antè leuatos,
Et bene apud memores Veteris stat gratia facti?
Quis me autẽ (fac velle) sinet? ratibusq. superbis
Irrisam accipiet? nescis heu perdita, nec dum
1 Laomedontæ sentis periuria gentis?
Quid tum? sola fuga nautas comitabor ouantes:
An Tyrijs, omniq. manu stipata meorum
Insequar? & quos Sidonia vix vrbe reuelli,
Rursus agã pelago, & ventis dare vela iubebo?
Quin morere, vt merita es ferroq. auerte dolorẽ.
Tum lacrymis euicta meis: tu prima furentem
** His germana malis oneras, atque obijcis hosti*
Non licuit thalami expertem sine crimine vita
Degere, more feræ? tales nec tangere curas?
Non seruata fides 2 cineri promissa Sichæo.
Tantos illa suo rubebat pectore questus
Æneas celsa in puppi, iam certus eundi,
Carpebat somnos, rebus iam ritè paratis.
Huic se forma Dei vultu redeuntis eodem
Obtulit in somnis, rursusq. ita visa monere est,
(Omnia Mercurio similis, vocemq., coloremq.,
Et trines flauos, & membra decora iuuentæ)
** Nate Dea potes hoc sub casu ducere somnos?*
Nec quæ circumstent te deinde pericula cernis,
Demens? nec Zephyros audis spirare secundos?
Illa dolos, dirumq. nefas in pectore versat.

1 Troianæ. Sic Laomedonti adæ libro 3. ad perfidiã respicit.

* Quint. lib. 9. c. 2.

2 Pro Sicheo. Alij inter pũgunt post cineri.

* Hom. Il. 14. 164.

Certa

Certa mori, variosq. irarum fluctuat æstu,
Non fugis hinc præceps, dũ præcipitare potestas?
Iam mare turbari trabibus, sæuasq. videbis
Collucere faces iam feruere littora flammis
Si te his attingerit aurora morantem.
Eia age, rumpe moras varium, & mutabile semꝑ
Fœmina. Sic fatus nocti se immiscuit atræ.
Tum verò Aeneas subitis exterritus vmbris,
** Corripit è somno corpus sociosq. 1 fatigat:*
Præcipites vigilate viri, & considet transtris:
Soluite vela citi. Deus æthere missus ab alto,
Festinare fugam tortosq. incidere funes,
Ecce iterum stimulat, sequimur te sãcte, Deorum
Quisquis es, imperioq. iterum paremus ouantes,
Adsis, ò placidusq. iuues, & sidera cælo
Dextra feras. Dixit, vaginaq. eripit ensem
2 Fulmineum, strictoq. retinacula ferro.
Idem omnes simul ardor habet: rapiuntq. ruuntq.
Littora deseruere; latet sub classibus æquor.
Adnixi torquent spumas, & cærula verrunt
** Et iam prima nouo spargebat lumine terras*
Tithoni croceum linquens Aurora cubile.
Regina è speculis vt primum albescere lucem
Vidit & 3 æquatis classem procedere velis,
Littoraq. & vacuos sensit sine remige portus:
Terq. quaterq. manu pectus percussa decorum
Flauentisq. abscissa comas: Proh Iuppiter. ibit
Hic (ait) & nostris illuserit aduena regnis?
** Non arma expedient totaq. ex vrbe sequentur*
Diripientq. rates alij naualibus? ite:

*Hom. Il. 14.
1 Excitat. vrgens. Euigilate.

2 Quidã exp. Fulminis modò resplendentem.

*Ho. Il. 114.

3 Feliciter plenis sine motu aliquo

* Quint. lib. 9. cap. 2,

Ferte citi flammas, date tela, impellite remos:
Quid loquor;aut vbi sũ? quæ mẽtẽ insania mu-
Infelix Dido nunc te 2 fata impia tangunt: (tat
Tum decuit, cũ sceptra dabas. en dextra fidesq.
Quẽ n secum patrios aiunt portare Penates,
Quem subiisse humeris confectum ætate parentẽ
Non potuit abreptum diuellere corpus, & vndis
Spargere non socios, non ipsum absumere ferro
** Ascanium, patriisq. epulandũ, apponere mẽsis?*
Verùm anceps pugnæ fuerat fortuna fuisset:
Quem metui moritura? faces in 3 castra tulissem
Implessemq. foros flammis: natumq. patremq.
Cum genere extinxem: memet super ipsa dedissẽ.
Sol qui terrarum flammis opera omnia lustras:
Tuq. harum interpres curarum, & conscia Iuno
4 Nocturnisq. Hecate triuiisq vlulata per vrbes
Et diræ vltrices, & Dii morientis Elisæ:
Accipite hæc, meritumq. malis aduertite numẽ
Et nostras audite preces. si tangere portus
** Infandum caput, ac terris ad nare necesse est:*
Et si fata Iouis poscunt, 5 hic terminus hæret,
6 At bello audacis populi vexatus, & armis,
Finibus extorris complexu auulsus Iuli,
Auxilium imploret, videatq. indigna suorum
Funera; nec, cum se sub leges pacis iniquæ
Tradiderit, regno, aut optata luce fruatur:
Sed cadat ante diem mediaq. inhumatus arena.
Hæc precor: hãc vocẽ extremã cũ sãguine fundo
Tũc vos. ô Tyrii stirpem; & genus omne futurũ
Exercete odiis cineriq. hæc mittite nostro

Munera

1 Quia loquitur absentib.
2 Fata illius impii, viri, Aen vocauit impium. Al. facta.
* Ho. Il. 394.
3 Classem, vt nos castra mouemus
4 Quod sacra illi fierẽt nocte in triuiis Vnde Triuia.
*Hom. Il. 81.
5 Hoc immutabile est, Immotum manere debet, vt termini agrorum immoti manet.
6 Saltem hoc meis precib. concedite, vt bello aud. po, &c.

Munera: nullus amor populis, nec fœdera sunto.
Exoriare aliquis nostris ex ossibus vltor,
Qui face Dardanios, ferroq. sequare colonos.
Nunc, olim, quocumq. dabunt se tempore vires,
Littora littoribus contraria, fluctibus vndas
Imprecor: arma armis, pugnent 1 ipsiq. nepotes.
Hæc ait, & partes animum versabat in omnes,
Inuisam quærens quam primum abrumpere lucẽ.
Tum breuiter Barcem nutricem affata Sichæi,
(Namq. suam patria antiqua cinis ater habebat)
Annam chara mihi. nutrix, huc siste sororem:
Dic corpus propter 2 fluuiali spargere lympha,
Et pecude secum, & monstrata 3 piacula ducat:
Sic veniat tuq. ipsa pia tege tempora vitta.
Sacra 4 Ioui Stygio quæ rite incepta paraui,
Perficere est animus finemq. imponere 5 curis:
Dardaniiq. 6 rogum capitis permittere flammæ.
Sic ait. illa gradum 7 studio celerabat anili.
At trepida, & cœptis immanibus effera Dido,
Sanguineam voluens aciem, maculisq. trementes
Interfusa genas, & pallida morte futura,
Interiora domus irrumpit limina, & altos
Conscendit furibunda rogos; ensem. recludit
Dardanium, non hos 8 quæsitum munus in vsus
Hic postquam Iliacas vestes, notumq. cubile
Conspexit, paulum lacrymis, & mente morata.
Incubuitq. toro, dixitq. nouissima verba:
Dulces exuuiæ, dum fata Deusq. sinebant:
Accipite hanc animam, meq. his exoluite curis.
Vixi, & quem dederat cursum fortuna, peregi:

1 Ipsi quoq; nep.
2 Vt in sacris quæ fiebant dijs inferis.
3 Ea quibus ad expiationẽ opus est.
4 Ioui scilicet Plutoni.
5 Qua sacris infernis amores, & curas solui credebãt ex Silio.
6 In quo eius imago fuerat
7 Non re sed, studio celerabat gradu,
8 Quod cum daret Æneas nihil tale cogitauerat futurum.

Et

nunc magna mei sub terras ibit imago,
bem præclaram statuit; mea mœnia vidi.
ta virum pœnas inimico à fratre recepi,
elix, heu nimium felix si littora tantum
unquam Dardaniæ tetigissem nostra carinæ.
ixit: & os impressa toro, Moriemur inultæ:
ed moriamur. ait, sic sic iuuat ire sub vmbras,
lauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus, & nostræ secum ferat omnia 1 mortis
Dixerat: atque illam media inter talia ferro
Collapsam aspiciunt comites ensemq. cruore
Spumantem, sparsasq. manus it clamor ad alta
Atria concussam baccabatur fama per vrbem
Lamentis, gemituq., & fœmineo vlulatu
Tecta fremunt, resonat magnis plangorib. æther:
*Non aliter quam si immissis ruat hostibus omnis
Carthago aut antiqua Tyros, flammæq. furentes
2 Culmina perq. hominum voluātur perq. deorū,
Audijt examinis trepidoq. exterrita cursu,
Vnguibus ora soror 3 fœdans, & pectora pugnis,
Per medios ruit, ac morientem nomine clamat:
Hoc illud, germana fuit? me fraude petebas?
Hoc rogus iste, mihi, hoc ignes, aræq. parabant?
Quid primū deserta 4 querar? comitémne sororē
Spreuisti moriens? eadem me ad fata 5 vocasses?
Idem ambas ferro dolor, atq; eadem hora tulisset.
His etiam 6 struxi manibus patriosq. vocaui
voce Deos, sic te vt posita crudelis abessem?
Extinxi te, meq., soror populumq., patresq.
Sidonios, vrbemq. tuam, date, vulnera lymphis

1 Mors nostra illi discedenti sit ominosa.

* Ho. Il. 200.

2 per tecta domorum, & templorum.

3 Cruentans.

4 Querarne quod com. sor. spreueris.

5 Vocare me debuisse, vel debueras.

6 Rogū stumi

Abluam, & extremus si quis super halitus errat
Ore legam. Sic fata gradus euaserat altos,
Semianimemq. sinu germana amplexa fouebat
Cum gemitu, atque atros siccabat veste cruores
Illa graues oculos conata attollere rursus
Deficit, infixum stridet sub pectore vulnus:
Ter sese attollens, cubitoq. innixa, leuauit
Ter reuoluta toro est: oculisq. errantibus alto.
Quæsiuit cælo lucem ingemuitq. reperta.
Tum Iuno omnipotens, longum miserata dolorem.
Difficilesq. obitus, Irim demisit olympo.
Quæ luctantem animan nexoq. resolueret artus.
Nam quia 1 nec fato, 2 merita nec morte peribat
Sed misera ante diem subitoq. accensa furore:
Nondum illi flauum Proserpina vertice crinem
Abstulerat, Stygioq. caput damnauerat Orco.
** Ergo Iris croceis per cælum roscida pennis,*
Mille trahens varios aduerso Sole colores.
Deuolat; & supra caput astit 3 Hunc ego Diti
Sacrum 4 iussa fero: teq. isto corpore soluo.
Sic ait, & dextra crimen secat: omnis, & vnà
Dilapsus calor, atq; in ventos vita recessit.

1 Tamquam in faciendo fine vitæ, quæ violétia sunt non videatur fato euenire.
* Ho. Il: 163.
2 Pro naturali.
3 Hunc crinem.
4 A Iunone.

Finis Libri Quarti Æneidos.

ÆNEI-

ÆNEIDOS LIBER. V.

ARGVMENTVM.

Æneas relicta Carthagine in Italiam nauigans, vi
empestatis in Siciliam defertur: vbi ab Aceste be-
igne exceptus, manibus Anchisæ, patris, quem su-
eriori anno eodem die, apud Drepanum sepeliue-
at, anniuersarium sacrum facit: ludosq. apud tumu-
um eius instituit suaq. victoribus præmia decernit
Nauali certamine vincit Cloanthus: Euryalus Nisi
dolo cursu superat. Entellus senex Daretem iuueni-
liter se iactantē cæstu vincit. Sagittandi peritia su-
perat Eurytion: prima tamen præmia, ætatis digni-
tatisq; habita ratione, Acestæ decernuntur, cuius sa-
gitta in aerem emissa subito exarserat, Ascanius, in
honorē Anchisæ aui, cura primæ nobilitatis pueris
equestres ludos, pugnamque imaginariam exhibet,
Interea Troianæ mulieres hortatu Iridis, longeque
nauigationis tædio, ignē in classem conijciunt qua-
tuorque naues exurunt: cæteræ subita à Ioue im-
missa pluuia incendio sunt ereptæ. Nocte sequenti.
Anchises Æneæ filio in somnis apparens. Iouis ver-
bis admonet vt nautæ consilium sequutus, mulie-
res, imbellesq. senes in Sicilia relinquat, ipse cum
iuuentutis robore integręq. ætatis flore in Italiam
nauiget: Sibyllæque in primis antrum adeat illius
enim ductu ad se in campos Elysios esse peruentu-
rum, vbi, & posteritatis suæ seriem, omniumq. in-
stantium Æneas, oppidum in Sicilia condit nomine
Acestam, eo, & matrum, & senum bello inutilium
coloniā transcribit: ipse cum exercitus robore Ita-

liam petit. Interim Neptunus, Veneris precib. Exoratus, nauigāti Æneæ mare tutum præstat P linurus in tanta securitate somno succumbens vn cum gubernaculo in mare excutitur eiusq. vicem supplet Æneas.

ALIVD ARGVMENTVM.

In Siculas iterum terras fortuna reducit.
Æneam: tumuloq. patris persoluit honorem,
Tum cogit naues incendere Troada Iris.
Troes ibi liquant socios, Venus anxia placat
Neptunum somnus Palinurum mergit in vndis.

1 Nauigandi vsque in terra quam fato vocabatur. Sic autem alibi. Certus eundi.

2 Quos nuper flans Aquilo atros effecerat.

3 Vbi altum teni procul à littore proue ctæ,

4 Velurum vela obliqua tendit.

INterea mediū Aeneas, iam, classe tenebat (bat
1 Certus iter fluctusq. 2 atros Aquilone seca-
Menia respiciens, quæ iam infelicis Elisæ
Collucent flamis, quæ tantum accenderit ignem
Causa latet: duri magno sed amore dolores
Polluto, notumq. furens quid femina possit,
Triste per augurium Teucrorum pectora ducunt.
3 Vt pelagus tenuere rates, nec iam amplius Vlla
Occurrit tellus celum vndiq; & vndiq; pontus;
Olli cæruleus supra caput astitit imber,
Noctē, hyemēq. ferēs: & in horruit vna tenebris
Ipse gubernator puppi Palinurus ab alta,
Heu quianam tanti cinxerunt æthera nimbi?
Quidue pater Neptune paras? Sic deinde loquut⁹
Colligere arma iubet validisq. incumbere remis.
Obliquat. 4 sinus in ventum: ac talia fatur,
Magnanime Aenea, non, si mihi Iuppiter autor
Spondeat, hoc sperem Italiam contingere cælo.
Mutati transuersa fremunt, & vespere, ab atro,

Consurgunt venti: atque in nubem cogitur aer
Nec nos obniti contra, nequa tendere tantum
Sufficimus, superat quoniam fortuna, sequamur:
Quoque vocat, vertamus iter, nec littora longè
Fida reor fraterna 1 Erycis, portusq. Sicanos:
Si modo rite memor 2 seruata remetior astra.
Tum pius Aeneas, Equidem sic poscere ventos,
Iam dudum, & frustra ceruo te tendere contra.
3 Flecte viam velis. an sit mihi gratior vlla,
Quoq. magis 4 fessas optem dimittere naues,
Quàm quæ Dardanium tellus mihi seruat Acestē
Et patris Anchisæ gremio complectitur ossa;
Hæc vbi dicta petunt portus & vela secundi
Intendunt Zephyri: fertur cita gurgite classis,
Et tandem læti notæ aduertuntur arenæ.
At procul excelso miratus vertice montis
Aduentum sociasq. rates occurit Acestes,
Horridus, in iaculis, & 5 pelle Libystidis vrsæ:
Troia Criniso conceptum flumine mater
Quem genuit veterum non immemor ille parētū
Gratatur reduces, & gaza lætus agresti
Excipit, ac fessos opibus solatur amicis.
Postera cum primo 6 stellas oriente fugarat
Clara dies socios: in cœtum littore ab omni
Aduocat Aeneas: tumuliq. ex aggere fatur.
Dardanidæ magni, genus alto à sanguine diuum,
Annuus exactis completur mensibus orbis,
Ex quo reliquis, diuiniq. ossa parentis
Condidimus terra mœstasq. sacrauimus aras.
Iam dies (ni fallor) adest quem semper acerbū,

1 Nam Eryx filius Veneris.
2 Obseruata.
3 Alibi, Tendit iter velis.
4 Fessos socios quinnibus vehuuntur.
5 Et quòd feris abundet Libya, & ꝙ ide pulcher. t. pelles afferebantur.
6 Stellarum aspectum abstulerat.

Semper honoratum (sic dij voluistis) habebo.
Hunc ego Gætulis 1 agerem si syrtibus exul,
Argolicoue mari deprensus, & vrbe Mycenæ:
Annua vota tamen, solemnesq; ordine pompas
Exequerer, 2 strueremq. suis altaria donis.
Nunc vltrò ad cineres ipsius, & ossa parentis
(Haud equidẽ sine mẽte, reor, sine numine diuũ)
Adsumus: & portus delati intramus amicos.
Ergo agite, & cuncti lætum celebremus honorem:
3 Poscamus vẽtos, atq; hæc mea sacra quotannis
Vrbe velit posita templis sibi fere dicatis
Bina boum vobis Troia generatus Aceste
Date numero capita in naues, adhibete Penates
Et patrios epulis, & quos colit hospes Acestes
Præterea, si nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit, radijsq. retexerit orbem:
Primacitæ Teucris ponam certamina classis,
Quiq. pedum cursu valet, & qui viribus audax:
Aut iaculo incedit 4 melior leuibusue sagittis.
Seu crudo fidit pugnam committere cæstu:
Cuncti adsint, meritæq. expectent premia palmæ.
Ore fauete omnes, & cingite tempora ramis.
Sic fatus, velat 5 materna tempora myrto:
Hoc Helymus facit. hoc æui maturus Acestes,
Hoc puer Ascanius: sequitur quos cætera pubes.
Ille è concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magna medius comitante caterua.
* Hic duo ritè mero libans carchesia Baccho
Fundit humi duo lacte nouo 6 sanguine sacro.
Purpureosq. iacit flores: ac talia fatur,

1 Si versaret in Getulia. Tanquam de desertis aut hostilibus locis loquitur. 2 Sibi conuenientibus, vel, Sibi debitis cumularem. 3 Ventorũ potestatem tribuit huic Anchisæ, teste Lactantio.

4 Præstãtior.

5 Veneri matri suæ dicata.

* Ho. Il. 205. 6 Victimarũ, vt alibi.

Salue sancte parens iterum, saluete recepti
Ne quicquam cineres, animæq., vmbræq. paterna
Non licuit fines Italos fataliaq. arua,
Nec tecũ Ausoniũ (quicũq. est) quærere Tybrim
Dixerat hæc adytis cum lubricus anguis ab imis
Septem ingens gyros, septena volumina traxit,
Amplexus placidè tumulum, lapsusq. per aras:
Cæruleæ cui terga notæ, maculosus, & auro
Squamam incendebat fulgor, ceu nubibus arcus
Mille trahit varios aduerso Sole colores.
Obstupuit visu Aeneas: ille agmine longo
Tandem inter pateras, & leuia pocula serpens;
1 Libauitq. dapes, rursusq. innoxius imo
Successit tumulo, & depasta altaria liquit.
Hoc magis inceptos genitori instaurat honores,
Incertus genium ne loci, famulum ve parentis
* Esse putet, cædit quinas de more bidentes.
Totq. sues totidem nigrantes terga iuuencos.
* Vinaq. fundebat pateris: animumq. vocabat
Anchisæ magni, manesq. Acheronte remissos.
Nec non, & socij, quæ cuiq. est copia, læti
Dona ferunt; onerantq: aras, mactantq. iuuencos.
Ordine ahena locant alij, fusiq. per herbam
Subijciunt verubus prunas, & viscera torrent.
Expectata dies aderat, nonamq. serena
Auroram Phaethontis equi iam luce vehebant,
Famaq. finitimos, & clari nomen Acesta
Exierat: læto complerant littora cœtu
Visuri Aeneadas, pars, & certare parati.
Munera principio ante oculos circoq. locantur

1 Leuiter gustauit.

* Ho. Il. 205.

* Ho. Il. 252

1 Sic pulchri vt sacros putares Vel, Quales sacrari solent.

In medio: 1 sacri tripodes, viridesq. coronæ,
Et palmæ pretium victoribus; armaq., & ostro
Perfusæ vestes: argenti, auriq. talenta:
Et turba commissos medio canit aggere ludos.
Prima pares ineunt grauibus certamina remis
Quatuor ex omni delectæ classe carinæ.
Velocem Mnestheus agit aci remige Pistrin,
Mox Italus Mnestheus, genus à quo noīe Mēmi,
Ingentemq. Gyas ingenti mole Chimæram,
Vrbis opus triplici pubes quam Dardana versu
Impellunt, terno consurgunt ordine remi.
Sergestusq. domus tenet, à quo Sergia nomen,
Centauro inuehitur manga: Scyllaq. Cloanthus
Cerulea, genus vnde tibi Romane Cluenti.
Est procul in pelago saxum spumantia contra
Littora, quod tumidis submersum tunditur olim
Fluctibus, hiberni condunt vbi sydera Cori:
Tranquillo silet, immotaq. attollitur vnda
Campus, & apricis statio gratissima mergis.
Hic viridem Æneas frondenti ex ilice metam
Constituit signum nautis pater vnde reuerti
Scirent, & longos vbi circumflecteré cursus.
Tum lòca sorte legunt. ipsiq. in pupibus auro
2 Ductores longè effulgent, ostroq. decori.
Cætera populea velatur fronde iuuentus:
Nudatosq. humeros oleo perfusa nitescit.
Considunt transtris intentaq. brachia remis
Intenti expectant signum exultantiaq. 3 haurit
Corda pauor pulsans, laudumq. arrecta cupido.
Inde vbi clara dedit sonitum tuba finibus omnes,

2 Domini nauium non gubernatores.

3 Pro. Exhaurit idest amouet subsiliūt enim pauore aut pe. vel exhaurit spiritibus.

(Haud

(Haud mora) prosiluere suis: ferit æthera clamor
Nauticus, adductis spumant freta versa lacertis
Infindunt pariter sulcos, totumq. dehiscit
Conuulsum remis, rostris stridentibus æquor.
* Nõ tam 1 præcipites bijugo certamine campum
Corripuere, ruuntq. effusi 2 carcere currus.
Nec sic immissis aurigæ vndantia lora
Concussere 3 iugis, proniq. in verbera pendent,
Tum plausu fremituq. virum studijsq. fauentum
4 Consonat omne nemus vocemq. inclusa volutãt
Littora, pulsati colles clamore resultant.
Effugit ante alios, primusq. elabitur vndis
Turbã inter, fremitumq. Gyas: quẽ deinde Cloan-
Consequitur melior remis: sed põdere 5 pinus (thus
Tarda tenet. post hos æquo 6 discrimine Pistris,
Centaurusq. locum tendunt superare 7 priorem;
Et nunc Pistris abit, nunc victam præterit ingẽs
Centaurus: nunc vnà ambæ, iunctisq. feruntur
Frontibus, & longæ sulcant vada salsa carinæ.
Iamq. propinquabant scopulo, metamq. tenebant
Cum 8 princeps, medioq. Gyas in gurgite victor
Rectorem nauis compellat voce Menœten,
Quò tãtum mihi dexter abis? huc dirige cursum
Littus ama, & læuas stringat sine 9 palmula cau-
* Altum alij teneãt. Dixit. sed cæca Menœtes (tes
Saxa timens, proram pelagi detorquet ad vndas,
Quẽ diuersus abis? iterum, Pete saxa Menœte,
Cum clamore Gyas reuocabat: & ecce Cloãthum
Respicit instantem tergo, & propiora tenentem.
Ille inter nauemq. Gyæ, scopulosq. sonantes

* Radit

* Ho. Il. 256.
1 Festinãtes.
2 Pro carceribus.
3 Iugalibus equis.
4 Echo. sign. vt in seq.
5 Nauis.
6 Interstitio, Interuallo.
7 Interse… is autem erat tertius. Nam G prim9 Cl. secũdus erat.
8 Ordinis est
9 Remus. propriè remi pars extrema.
* Hom. 235.

*Ho. Il. 254 * Radit iter læuum interior, ſubituſq. priorem
Præterit, & mentis tenet æquora tuta relictis.
Tum verò exarſit iuueni dolor oſſibus ingens,
Nec lacrymis caruere genæ; ſegnumq. Menœten,
Oblitus decoriſq. ſui, ſociumq. 1 ſalutis,
In mare præcipitem puppi deturbat ab alta
Ipſe gubernaclo rector ſubit, ipſe magiſter.
Hortaturq. viros, clauumq. ad littora torquet.
At grauis vt fundo vix tandem redditus imo eſt
Iam ſenior, madidaq. fluens in veſte Menœtes,
Summa petit ſcopuli ſicca. in rupe reſedit.
Illum & labentem Teucri, & riſere natantem
Et ſalſos rident 2 reuomentem pectore fluctus:
Hic læta extremis ſpes eſt accenſa duobus,
Sergeſto Mneſtheoq. Gyam ſuperare 3 morantem
Sergeſtus capit ante, locum ſcopuloq. propinquat;
Nec tota tamen ille prior præeunte carina:
Parte prior, partem roſtro premit æmula Piſtris,
* At media ſocios incendens naue per ipſos
Hortatur Mneſtheus, Nunc nunc inſurgite remis
* 4 Hectorei ſocij 5 Troiæ quos ſorte ſuprema
Delegi comites; nunc illas promite vires,
Nunc animos, quibus in Getulis ſyrtibus vſi,
Ionioq. mari, Maloæq. ſequacibus vndis. (to,
Non tā prima peto Mneſtheus, neque vincere cer-
(Quāqua, ò ſed ſuperēt quib. hoc Neptune dedi-
Extremos pudeat rediſſe: 6 hoc vincite ciues (ſti,
* Et prohibete 7 nefas. Olli certamine ſummo
Procumbunt: vaſtis tremit ictibus 8 ærea puppis.
Subtrahiturq. ſolum. tum creber anhelitus, artus
Aridaq.

1 Quæ pericitabatur a miſſo gubernatore.
2 Sepius vomentem.
3 Imperitia gubernatoris.
* Ho. Il. 254.
* Ho. Il. 284.
4 Aut fortiſſimi, autre vera quondam Hect. ſocij
5 In excidio Troiæ.
6 Hoc fie victoriæ loco non committere vt extremi redeati.
* Ho. Il. 55.
7 Summum hoc dedecus
8 Firmiſſima

Aridaq. ora quatit: sudor fluit undique 1 riuis.
Attulit ipse viris optatum casus honorem.
Namq. furens animi dum prorā ad saxa suburget
2 Interior, spatioq. subit Segestus iniquo,
Infelix saxis in procurrentibus hæsit.
Concußæ cautes, & acuto in 3 murice remi
Obnixi crepuere: illisaq. prora 4 pependit.
Consurgunt nautæ, & magno clamore morantur.
Ferratasq. sudes, & acuta cuspide contos
Expediunt, fractosq. legunt in gurgite remos,
At lætus Mnestheus, successaq. acrior ipso,
Agmine remorum celeri, ventisq. vocatis
Prona petit maria, & pelago decurrit aperto.
Quali spelunca subitò commota columba,
Cui domus, & dulces latebroso in pumice nidi,
Fertur in arua volans. plausumq. exterrita pēnis
Dat tecto ingentem: mox aere lapsa quieto,
Radit iter liquidum, celeres neq; commouet alas
Sic Mnestheus, sic ipsa fuga secat vltima Pistris
Aequora, si illam fert impetus ipse volantem,
Et primùm in scopulo luctantem deserit alto
Sergestum breuibusq. vadis: frustraq. vocantem
Auxilia, & fractis discentem currere remis.
Inde Gyan, ipsamq. ingenti mole Chimæram
Consequitur; cedit quoniam spoliata magistro est.
Solus iamq. ipso superest in fine Cloanthus,
Quem petit, & summis adnixus viribus vrget.
* Tum verò ingeminat clamor, cunctiq sequentē
Instigant studijs, resonat clamoribus, æther.
Hi, 5 propriū decus, & partū indignatur honorē

1 More riuorum Tanquā perriuos.
2 Qui cursu breuiore ad metam tendebat.
3 Saxi acumine.
4 Nutauit Librauit sese.
* Ho. Il. 160.
5 Quasi iam propriam victoriam

Ni teneant, 1 vitamq. volunt pro laude pacisci:
Hos successus alit possunt: quia 2 posse videntur
Et sors æquatis cepissent premia rostris,
Ni palmas ponto tendens vtrasq. Cloanthus,
Fudissetq. preces, diuosq. in vota vocasset:
Dij quib. imperium pelagi, quorum æquora curro
Vobis lætus ego hoc candentem in littore taurum
Constituam ante aras voti 3 reus, extaq. salsos
Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam:
Dixit eumq. imis sub fluctibus audijt omnis
Nereidum, Phorciq. chorus Panopæaq. virgo.
Et pater ipse manu magna Portunus euntem
Impulit: illa Noto citius, Volucriq. sagitta
Ad terram fugit, & portu se condidit alto
Tum satus Anchisa, cunctis ex more vocatis,
Victorem magna præconis voce Cloanthum
Declarat, viridiq. aduelat tempora lauro:
Muneraq. in naues, ternos aptare iuuencos:
** Vinaq. & argenti magnũ dat ferre talentum.*
Ipsis præcipuos ductoribus addit honores:
Victori 4 clamidẽ aurata, quam plurima circum
**Purpura 5 Mæãdro duplici 6 Melibœa cucurrit*
Intextusq. 7 puer frondosa regius Ida
Veloces iaculo ceruos, cursusq. fatigat
Acer, Anhelanti similis. quem præpes ab Ida
Sublimen pedibus rapuit Iouis armiger vncis.
Longæui palma nequicquam ad sydera 8 tendunt
Custodes. seuitq. canum latratus in auras.
At qui deinde locum tenuit virtute secundum
Leuibus huic hamis consertam, auroq. 9 trilicem

** Lori,*

Mutare expecto vitam cum laude.
2 Sperãtes victoriam opinione spectãtium.
3 Debitor. Vnde vota soluentes; diximus.
* Ho. Il. 258.
4 Vestẽ prætextam eandemq. Phry. Lacu pictam.
* Ho. Il. 223.
5 Erat i chil, flexuosa purpura in modu Meandri.
6 Pro Melibęensis.
7 Ganym. imago intexta chiamidi.
8 Admirãtes aut increpãtes Deos.
9 Squamis fert, consertam, & tribus licijs ornatã per eas currentibus,

Loricam (quam Demoleo detraxerat ipse
Victor, apud rapidum Simoenta sub Ilio alto)
Donat habere viro, decus, & tutamen in armis.
* Vix illa famuli Phegeus, Sagarisq. ferebant
Multiplicem, connixi humeris; indutus at olim
Demoleus, cursu, pallantes Troas agebat.
* Tertia dona facite geminos es ære lebetas,
Cymbiaq. argento perfecta atq; aspera signis,
* Iamq. adeo donati omnes opibusq. superbi,
Puniceis ibant eiuncti tempora 1 tanis,
Cum seuò è scopulo multa vix arte reuulsus,
Amissis remis atq. ordine debilis vno,
Irrisam sine honore ratem Sergestus agebat.
Qualis sæpe viæ deprensus in aggere serpens,
Aeream quẽ obliquũ rota transit, aut grauis ictu
Seminecem liquit saxo lacerumq. viator:
Nequicquam longos fugies dat corpore tortus:
Parte ferox, ardensq. oculis, & sibila colla
Arduus attollens: pas vlnere clauda retentat
Ne xantem nodos, seq. in sua membra plicantem,
Tali remigio nauis se tarda mouebat.
* Vela facit tamen, & plenis subit ostia velis.
Sergestam Aeneas promisso munere donat,
Seruatam ob nauem lætus, sociosq. reductos.
* Oli serua datur, 2 operũ haud ignara Mineruæ
Cressa genus, Poloe geminiq. sub. vbere nati.
Hoc pius Aeneas misso certamine tendit
Gramineũ in cãpum, quem collibus vndiq. curuis
Cingebat syluæ: mediaq. in valle, 3 theatri
Circus erat, quò se multis cum millibus heros,

Con-

* Hom. Il. 53. 270.
* Ho. Il. 257.

1 Vitris Al. Tænis, absq; synæresi.

* Hom. Il. 2.

* Ho. Il. 216.
2 Lanificijs & textur; perita.
3 Idest spatiũ spectaculi.

Consessu medium tulit, extructoq. resedit.

*Ho. Il. 252. * Hic, qui forte velint rapido contendere cursu,
Inuitat pretijs animos, & premia ponit.
Vndiq. conueniunt Teucri, mistiq. Sicani:
Nisus, & Euryalus, primi.
Euryalus, forma insegnis, viridaq. iuuenta;
Nisus, amore pio pueri. quos deinde sequutus
Regius egregia Priami de stirpe Diores,
Hunc Salius sim, & Patron: quorũ alter Arcanã
Alter ab Arcadia Tegeæ de sanguine gentis.
Tum duo Trinacræ iuuenes, Helymus Panopesq.
Assueti syluis, comites senioris Acestæ.
Multi præterea, quos fama obscura recondit.
Aeneas quibus in medijs sic deinde loquutus,
Accipite hæc animis letasq. aduertite mentes,
Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.

1 Cretensia
2 Leuigato.

1 Gnosia bina dabo 2 leuato lucida ferro.
Spicula. cælatamq. argento ferre bipennem.
Omnibus hic erit vnus honos; tres præmia primi

*Ho. Il. 252. * Accipient, flaua. caput nectentur oliua.
Primus equum phaleris insigem victor habeto:
Alter Amazoniam pharetram plenamq. sagittis
Threicijs: lato quam circum amplectitur auro
Balteus, & terreti sub nectit fibula gemma.
Tertius Argolica hac galea contentus abito.

*Ho. Il. 254. * Hæc vbi dicta locum capiunt: signoq. repentè
Corripiunt spatia audito: limenque reliquunt
Effusi, nimbo similes: simul vltima 3. signant.
Primus abit, longeq. ante omnia corpora Nisus
Emicat, & ventis, & fulminis ocyor alis.

3 Oculis innitentur vltima spatia, auiditate vincẽdi.

Proxi-

Proximus huic, longo ſed proximus interuallo,
Inſequitur Saltus. ſpatio poſt deinde relicto
Tertius Euryalus.
* Euryalumq. Helymus ſequitur quo deinde 1 ſub
Ecce volat, calcemq. tertiam calce Diores,
Incumbens humeris: ſpatia, & ſi plura ſuperſint,
Tranſeunt elapſus prior, ambiguumque relinquat
Iamq. fere ſpatio extremo, feſſiq. ſub ipſum
Finem aduentabant, leui cum ſanguine Niſus
Labitur infelix, ceſis vt forte iuuencis
Fuſus humũ virideſq. ſuper made fecerat herbas
Hic iuuenis iam victor ouans, veſtigia preſſo
Haud tenuit titubata ſolo: ſed pronus in ipſo
Concidit, immundoq. fimo, ſacroq. cruore.
Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum:
Nam ſeſe oppoſuit Salio, per lubrica ſurgens
2 Ille autem ſpiſſa iacuit reuolutus arena.
Emicat Euryalus, & 3 munere victor amici,
Prima tenet plauſuq. volat fremituq. ſecundo.
Pòſt Helmus ſubit, & nunc tertia palma Diores
Hic totum 4 caueæ conſeſſum ingentis, & ora
Prima patrum magnis Salius clamoribus implet,
Ereptumq. 5 dolo reddi ſibi poſcit honorem.
Tutatur fauor Eurylaum, lacrimeſq. decoræ,
Gratior, & pulchro 6 veniens in corpore virtus
Adiuuat, & magna proclamat voce Diores.
Qui ſubijt palmæ fruſtraq. ad præmia venit
Vltima, ſi primi Salio reddantur honores.
Tum pater Æneas Reſtra. inquit, munera vobis
Certa manẽt, pueri, & palmã mouet ordine nemo

Me

* Quint. lib. 7. c. 6.
* Ho. Il. 254.
1 Poſt ipſum.
2 Salius.
3 Beneficio. Ope.
4 Theatri Circi.
5 Illo Niſi dolo ſibi prære-plum.
6 Proueniẽs, Creſcens.

1 Cuius culpa non factū est vt vltimi ad metā peruenerint.

Me liceat casum miserari 1 insontis amici.
Sic fatus, tergum Gætuli immane leonis.
Dat Salio, villis onerosum atq; vngibus aureis.
Nec Nisus, Si tanta inquit sunt premia victis,
Et te lapsorum miseret: quæ munera Niso
Digna dabis, primam merui qui laude coronam
Ni me, quæ Salium fortuna inimica tulisset?

*Ho. Il. 257.

* Et Simul his dictis faciem ostentabat, & vdo
Turpia membra fimo, risit pater optimus olli:
Et clypeum efferri iussit Didymaonis artes,
Neptuni sacro Danais de poste refixum.
Hoc iuuenem egregium præstanti munere donat,
Post vbi confecti cursus, & donna peregit:
Nunc sicui virtus, animusq; pectore præsens,
Adsit, & euinctis attollat brachia palmis.
Sic ait, & geminum pugnæ proponit honorem:
Victori velatum auro, vitisq. iuuencum:
Ensem, atq; insignem galeam, solatia victo.
Nec mora, continuò vastis cum viribus effert
Ora Dares, magnoq. virûm se murmure 2. tollit:
Solus qui Paridem solitus contendere contra:
Idemq. ad tumulū quo maximus accubat Hector,
Victore Buten immani corpore (qui se
Bebricia veniens Amyci de gente ferebat)
Pertulit, & fulua moribundum 3 extēdit arena.
Talis prima Dares caput altum in prælia tollit:
Ostenditq. humeros latos, alternaq. iactat
Brachia protendens, & verberat ictibus auras.
Queritur huic 4 alius: nec quisquā ex agmine tāto
* Audet adire virum, manibusq. inducere cæstus.

2 Effert se secundo rumore.

3 Morienti simile Vel, morti proximum.

4 Qui cum nocerer.

* Hom. Il. 75.

Ergo

Ergo alacris, cunctosq. putans excedere 1 pugna,
* Aeneæ stetit ante pedes: nec plura moratus
Tum læua taurum cornu tenet: atq; ita fatur,
Nate dea si nemo audet se credere pugnæ,
Quæ finis standi? quò me decet vsque teneri?
Ducere dona iube. Cuncti simul ore 2 fremebant
Dardanidæ reddiq. viro promissa iubebant,
* Hic grauis Entellum dictis castigat Acestes,
Proximus vt viridante toro consederat herbæ.
Entelle, heroum quondam fortissime frustra,
Tantòne tam patiens nullo certamine tolli
Dona sines? vbi nunc nobis deus ille magister
Ne quicquã memoratus Eryx? vbi fama p omnẽ
* Trinacriam, & spolia tuis 3 pendentia tectis?
Ille sub hæc, Non laudis amor, nec gloria cessit
Pulsa metu, sed enim gelidus tardante senecta
Sanguis hebet, frigentq. effœtæ in corpore vires;
* Si mihi, que quondã fuerant, quaq. improbus iste
Exultat fidens, si nunc foret illa iuuenta:
Haud equidem pretio inductus, pulchroq. iuuẽco
Venissem: nec dona moror. Sic deinde loquutus
In medium geminos immani pondere cæstus
Proiecit: quibus acer Eryx in prælia suetus
Ferre manum, duroq. intendere brachia tergo.
Obstupuere animi: tantorum ingentia septem
Terga plumbo insuto, ferroq. rigebant.
Ante omnes stupet ipse Dares, longeq. recusat:
Magnanimusq. Anchisiades, & pondus, & ipse
Huc illuc vinculorum immensa volumina versat.
Tum senior tales referebat pectore voces:

1 Pugna.
*Hom.Il.37.

2 Cum fremitu quodã iubebant,
* Hom.Il.35.

* Ho.m Il.15.
3 Romano more dictum quia Rom. ædium suarũ limina affixis hostium spolijs exornabant. ex Plin.
* Ho. Il. 75.

Quid, si quis cæstus ipsius, & Hercolis arma
Vidisset, tristemq. hoc ipso in littore pugnam?
Hæc germanus Eryx quondã tuus arma gerebat:
Sanguine cernis ad huc. sparsoq; infecta cerebro,
His magnum Alcidem contra stetit: his ego suetus
Dum melior vires sanguis dabat æmula nec dum
Temporibus geminis canebat sparsa senectus.
Sed si nostra Dares hæc Troius arma recusat,
Idq. pio sedet Aeneæ, probat 1 auctor Acestes:
Aequemus pugnas, Erycis tibi terga remitto:
Solue metus, & tu Troianos exue cæstus
Hæc fatus duplicem ex humeris deiecit amictum:
Et magnos mẽbrorum artus, magna ossa lacertosq.
Exuit, atque ingens media consistit arena.
Tum satus Anchisa cæstus pater extulit æquos,
Et paribus palmas amborum innexuit 2 armis
* *Constiti in digitos extemplo arrectus vterq;*
* *Brachiaq. ad superas interitus extulit auras.*
3 *Abduxere retro longe capita ardua ab ictu:*
Immiscentq. manus manibus pugnanq. lacessunt.
Ille pedum melior motu, fretusq. iuuenta:
Hic 4 membris, & mole valens: sed tarda. tremẽti
Genua labant, vasto quatit æger anhelitus artus
Multa viri nequicquam inter se 5 vulne iactãt,
Multa cauo lateri ingeminant, & pectore vastos
Dant sonitus: erratq. auris, & tempora circum
Crebra manus duro crepitant sub vlnere malæ.
Stat grauis Entellus, nisuq. immotus eodem,
Corpore 6 tela modo, atq. oculis vigilãtib9 7 exit
Ille, velut celsam oppugnat qui molibus vrbem,

1 Hui9 certaminis.
2 Cestibus paribus.
* Quint. lib. 8. c. 3.
* Ho. Il. 259.
3 Quia solet pugiles dextra petentes aduersariũ, caput ab ictu in leuam longius deflecte re, ne feriantur.
4 Membrorum mole.
5 Pro ictibus
6 Iectus.
7 Vitat, Delinat. Effugit. Cic. in Cat. Tuas petitiones parua quadã declinatione, & (vt aiũt) corpore effugi.

Aut montana sedet circum castella sub armis,
Nunc hos, nunc illos aditus, omnemq. pererrat
Arte locum, & variis assultibus irritus urget.
Ostendit dextram insurgens Entellus, & altæ
Extulit: ille ictum venientem à vertice velox
** Præuidit, celeriq. elapsus corpore cessit.* * Ho. Il. 14.
Entellus vires in ventum effudit, & vltrò
Ipse grauis, grauiterq. ad terram pondere vasto
** Cōcidit: vt quondā caua cōcidit aut Erymātho,* * Ho. Il. 182.
Aut Ida in magna radicibus eruta pinus.
Consurgunt studiis Teucri, & Trinacria pubes.
It clamor cælo: primosq. accurrit Acestes
Aequeuumq. ab humo miserās attollit amicum.
** At non tardatus casu, neque territus hæros,* * Ho. Il. 52.
Acrior ad pugnam redit, & vim suscitat ira.
Tum pudor incendit vires, & conscia virtus:
Præcipitemq. Daren ardens agit æquore toto,
Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra.
Nec mora, nec requies, 1 quā multa grādina nibi 1 Pro Quam multo nimbo grādo prę cipitatur.
Culminibus crepitant, sic densis ictibus heros
Creber vtraq. manū pulsat, versatq. Dareta.
Tum pater Æneas, procedere longius iras,
** Et sęuire animis Entellum haud passus acerbis.* * Ho.Il. 260.
Sed finem imposuit pugnæ: fessumq. Dareta
Eripuit, 2 mulcens dictis: ac talia fatur, 2 Consolans
** Infelix quæ tanta animum dementia cepit?* * Ho. Il. 57.
Non vires alias conuersaq. numina sentis?
3 Cede Deo, Dixitq; & prælia voce diremit. 3 Cuius fauore iam bene pugnat Entellus.
Ast illum fidi æquales genua ægra trahentem.
Iactantemq. vtroq; caput crassumq. cruorem

Ore reiectantem, mistosq. in sanguine dentes,
Ducunt ad naues: galeamq., ensemq. vocati
Accipiunt: palmā Entello taurumq. relinquunt.
Hic victor superans animis tauroq. superbus,
Nate Dea. vosq. inquit cognoscite Teucri,
Et mihi quæ fuerint iuuenili in corpore vires,
Et qua seruetis reuocatum à morte Dareta.
Dixit, & aduersi contra stetit ora iuuenci,
Qui donum astabat pugnæ: durosq. reducta
Librauit dextra media inter cornua cæstus
Arduus, effractoq. illi sit in ossa cerebro.
* Sternitur, exanimisq. tremēs procūbit humi bos;
Ille super tales effudit pectore voces,
Hāc tibi Eryx 1 meliorē animā pro morte Daretis
Persoluo: hic victor cæstus, artemq. repono.
* Protinus Aeneas celeri certare sagitta
Inuitat, qui fortè velint, & premia ponit:
Ingentiq. manu malum de naue Seresti
Erigit, & volucrem 2 traiecto in fune columbā,
Quò tendant ferrum. malo suspendit ab alto.
* Conuenere viri: deiectamq. ærea sortem
Accipit galea: & primus clamore secundo
Hyrtacidæ ante omnes exit locus Hippocoontis.
Quem modò nauali Mnestheus certamine victor
Consequitur, viridi Mnestheus euinctus oliua.
Tertius Eurytion. tuus ò clarissime frater,
Pandare: qui quondam 3 iussu confundere fœdus,
In medios telum torsisti primus Achiuo.
Extremus galeaq. ima subsedit Acestes,
Ausus, & ipse 4 manu iuuenum tētare laborem.

* Hom. Il. 44.

1 Alludi videtur ad hostias succidaneas.

2 Extento.

* Ho. Il. 272.

3 Iussus à Minerua.

4 Ipse quoq; quāuis esset enimaturus.

Tum

Tum validis flexos incuruant viribus arcus
Pro se quisq. viri, & depromunt tela pharetris.
Primaq. per cęlum neruo stridente sagitta
Hyrtacidę iuuenis, volucres diuerberat auras:
Et venit aduersiq. infigitur arbore mali;
Intremuit malus timuitq. exterrita pennis
Ales, & ingenti sonuerunt omnia plausu.
* Post acer Mnestheus adducto constitit, arcu
Alta petens pariterq. oculos, telumq. tetendit.
Ast ipsam miserandus auem contingere ferro
Non valuit: nodos, & vincula 1 linea rupit,
Queis innexa pedem malo pendebat ab alto.
Illa notos, atque atra volans in nubila fugit.
Tum rapidus iam dudum arcu contenta parata
Tela tenens fratrem Eurytion 2 in vota vocauit
Iam vacuo lætam cælo speculatus, & alis
Plaudentem, nigra figit sub nube columbam.
Decidit exanimis vitamq. reliquit in astris
Aerijs: fixamq. refert delapsa sagittam.
Amissæ solus palmæ superabat Acestes.
Qui tamen ætherias telum contorsit in auras,
Ostentans artem pariter, arcumq. sonantem.
Hic oculis subitò obijcitur, magnoq. futurum
Augurio monstrum, docuit post exitus ingens;
3 Seraq. terrifici cecinerunt omnia vates.
Namq. volans liquidis in nubibus arundo,
Signauitq. viam flammis, tenuesq. arsit recessit
Consumpta in ventos, cælo ceu sæpe refixa
Transcurrunt, crinemq. volantia sidera ducunt.
Attonitis hæsere animis, superosq. precati

* Ho. Il. 162.

1 Periphrasis funis.

2 Quia colebatur apud Lycios quasi hieros.

3 Pro dira videtur poni, non pro tarda cum mox incensa classe, illius diri portenti fides representata sit.

1 Sagitam. *Trinacrij, Teucriq. viri, nec maximus 1 omen*
Abnuit Aeneas: sed lætum amplexus Acesten
Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur,
Sume pater (nam te voluit rex magnus olympi
Talibus auspicijs exortem ducere honorem)
Ipsius Anchisæ longæui hoc munus habebis:
*Hom.Il.67. ** Cratera impressum signis, quem Tracius olim*
Anchisæ genitori in magno munere Cysseus
Ferre sui dederat monimentum, & pignus amoris
Sic fatus, cingit viridanti tempora lauro,
Et primum ante omnes victorē appellant Acestē;
Nec bonus Eurytion prælato inuidit honori,
Quamuis solus auem cælo deiecit ab alto.
2 Ad dona, *Proximus ingreditur 2 donis qui vincula rupit,*
Extremus, volucri qui fixit arundine malum,
At pater Aeneas, nondum certamine misso,
Custodem ad sese, comitemq. impubis Iuli
3 Periphrasem Epytifilium. *3 Epytidem vocat, & fidā sic fatur ad aurem,*
Vade age: & Ascanio, si iam puerile paratum
Agmen habet secum, cursusq. instruxit equorum,
Ducat, auo turmas, & sese ostendat in armis.
4 Vacuū esse camporū cū spatium. *Sic, ait: ipse omnem longo decedere circo*
Infusum populum, & campos iubet esse 4 patētes
Incedunt pueri, pariterq. ante ora parentum
Frænatis lucent in equis, quos omnis euntes
Trinacriæ mirata fremit, Troiæq. iuuentus
5 Galea. *Omnibus in morem tonsa coma pressa 5 corona.*
6 Pectoris, & colli cōfinio. *Cornea bina ferunt prefixo hastilia ferro,*
Pars leues humero pharetras: it 6 pectore summo
7 Torques. *Flexilis obtorti per collum 7 it circulus auri.*

Tres

Tres equitum numero turmæ, terniq. vagantur
Ductores: pueri bis seni quemq. sequuti,
Agmine partito fulgent, paribusq. magistris,
Vna acies iuuenum, ducit, quam paruus ouantem
(Nomen aui referens) Priamus tua clara Polite
Progenies, auctura Italos: quem Thracius albis
* Portat equus bicolor maculis vestigia primi
Alba pedis frontemq. ostentans arduus albam,
Alter Atys: genus vnde Atyi duxere Latini:
Paruus Atys, pueroq. puer dilectus Iulo.
Extremus formaq. nate omnes pulcher Iulus
Sidonio est inuectus equo: quem candida Dido
Esse sui dederat monumentum, & pignus amoris.
Cetera Trinacrijs pubes senioris Acestæ
Fertur equis.
Excipiunt plausu 1 pauidos, gaudentq. tuentes
Dardanidæ, veterumq. agnoscunt ora parentum.
Postquam omnem læti consessum, oculosq. suorum
Lustrauere in equis: signum clamore paratis
Epytides longè dedit, insonuitq. 2 flagello.
Olli discurrere pares atque agmina terni
Diductis soluere 3 choris: rursusq. vocati
Conuertere vias infestaq. tela tulere.
Inde alios ineunt cursus, aliosq. recursus
Aduersis spatijs, alternosq. orbibus orbes
Impediunt: pugnæq. cient simulacra sub armis.
Et nunc terga fugæ nudant, nunc spicula vertunt
Infensi: facta pariter nunc pace feruntur.
Vt quondam Creta fertur Labyrinthus in alta
* Parietibus textum cæcis iter ancipitemq.

* Ho. Il. 255.

1 Gloriæ cupiditate solicitos vt Corda pauor pulsans.

2 Virga quæ sonat in morem flagelli.

3 Ternis choris etiam legi tradit Pier. vt tres illæ equitũ turmę quę vno agmine cõscissũ omnem lustrauerant ad flagelli sonitum in ternos choros deductæ sint vna quaque turma sua spatia corripienre.

* Ho. Il. 143.

Mille vijs habuisse dolum, qua signa sequendi
Falleret indeprensus, & irremeabilis error:
Haud aliter Teucrum nati vestigia cursu
Impediunt, texunt fugas, & prælia ludo
Delphinum similes, qui per maria humida nando
Carpatium, Libycumq. secant. luduntq. p̄ vndas
Hūc morē hos cursus, atq; hæc certamina primus
Ascanius, longa muris cum cingeret Albam,
Retulit, & 1 priscos docuit celebrare Latinos.
Quo puer ipse modo secum quo Troia pubes,
Albani docuere suos, hinc maxima 2 porrò
Accepit Roma, & patrium seruauit honorem.
Troiaq. nunc, pueri, Troianum dicitur agmen.
Hac celebrata tenus sancto certamina patri.
Hic primùm 3 fortuna fidem mutata nouauit,
Dum varijs tumulo referunt solemnia laudis.
* Irim de cœlo misit Saturnia Iuno
Iliacam ad claßem: ventosq. aspirat eunti, (rē.
Multa mouens 4 nec dū antiquū ex saturata dolo-
* Illa viam celerans per mille coloribus arcum
Nulli visa citò decurrit tramite virgo.
Conspicit ingentē concursum, & littora lustrat,
Desertosq. videt portus classemq. relictam.
At procul 5 in sola secretæ Troades acta
Amißum Anchisen flebant, cunctæq. profundum
Pontum aspectabant flentes; Heu, tot vada fessis,
Et tantum superesse maris, vox omnibus vna.
Vrbem ornant, tædet pelagi perferre laborem.
Ergo inter medias sese haud ignara nocendi
Conijcit, & faciemq. Deæ, vestemq. reponit

1 Qui tenuerant loca vbi Alba est condita.
2 Post longū temp. interuallum.
3 Alia fortuna euenit.
* Ho. Il. 204.
4 Nondum saturata pœnis quas dolor eius iam sumpserat.
* Hom. Il. 36.
5 Pro Sole in deserto littore, per hyp.

Fit Beroe, Ismarij coniux longæua Dorycli,
Cui genus, & quondam nomen natiq. fuissent:
Ac sic Dardanidum mediam se matribus infert:
O miseræ, quas non manus (inquit) Achaica bello
Traxerit ad lethum, patriæ sub mœnibus: o gens
Infelix, cui te exitio fortuna reseruat?
Septima post Troiæ excidium iam vertitur æstas,
Cum freta, cum terras omnes, tot inhospita saxa,
Sideraq. emensæ ferimur: dum per mare 1 magnũ
Italiam sequimur fugientem, & voluimur vndis.
Hic Erycis fines fraterni, atque hospes Acestes:
Quis p̃hibet 2 muros iacere, & dare ciuib. vrbẽ?
O patria, & rapti nequicquam ex hoste Penates,
Nulla ne iam Troiæ dicentur mœnia? nusquam
Hectoreos amnes Xãthum, & Simeonta videbo?
Quin agite, & mecum infaustas exurite puppes.
Nam mihi Cassandræ per somnum vatis imago
Ardentes dare visa faces, hîc quærite Troiam:
Hic domus est inquit, vobis. iam tẽpus 3 agi res.
4 Nec tantis mora prodigijs: en quatuor aræ,
Neptuno: Deus ipse faces, animumq. ministrat.
Hæc memorans prima 5 infensũ vi corripit ignẽ
Sublataq. procul dextra conixa coruscat
Et iacit, arrectæ mentes stupefactaq. corda
Iliadum, 6 hic vna è multis quæ maxima natu
Pyrgho, tot Priami natorum regia nutrix,
Non Beroe vobis non hæc Rhœteia matres,
Est Dorycli coniux: diuini signa decoris,
Ardentesq. notate oculos, qui spiritus illi,
Qui vultus, vocisq. sonus, vel gressus eunti.

1 De Mediterraneo, vt albi.

2 Murorum fundamenta iacent.

3 Troiam fieri Vel potius Incendi classem.

4 Non cunctandum esse his obsequi.

5 Ipsa infensa.

6 Hic Subaudi ait vel dixit.

Ipsa

Ipsa egomet dudum Beroen digressa reliqui
Aegram indignantem tali quòd sola careret
Munere, nec meritos Anchisæ inferret honores
Hæc effata.
At mares 1 primò ancipites oculisq. malignis
Ambiguæ, spectare rates, miserum inter amorem
Præsentis terræ fatisq. vocantia regna:
* *Cum Dea se paribus per cælum sustulit alis*
Ingentemq. fuga secuti sub nubibus arcum.
Tum verò attonitæ monstris, actæq. furore
Conclamant rapiuntq. focis penetralibus ignem,
Pars spoliant aras frondem ac virgulta facesq.
Conijciunt, furit immissis vulcanus habenis
Transtra per, & remos, & pictas, abiete puppes
Nuntius Anchisæ ad tumulum cuneosq. theatri
Incensas perfert naues Eumelus: & ipsi
Respiciunt atram in nimbo volitare fauillam.
Primus, & Ascanius cursus vt lætus equestres
Ducebat, sic acer equo turbato petiuit
Castra: nec exanimes possunt retinere 2 magistri.
Quis furor iste nou??quò nūc,quò tēditis (inquit)
Heu miseræ ciues? non hostem, inimicaq. castra
Argiuum, vestras 3 spes vritis en ego vester
Ascanius, galeam ante pedes proiecit inanem,
Qua ludo indutus belli simulacra ciebat.
Accelerat simul Aeneas simul agmina Teucrum
Ast illæ diuersa metu per littora passim.
Diffugiunt syluasq. & sicubi concaua furtim
Saxa petunt, piget incepti, lucisq. suosq.
Mutatæ agnoscunt. excussaq. pectore. 4 Iuno est.

1 Antequam numen agno sceret.
* Ho. Il. 114.
2 Custodes.
3 Naues, in quib. spes vestræ videlicet perueniendi ad regna.
4 Furoris causa.

Sed non idcirco flammæ, atque incendia vires
Indomitas posuère: vdo sub robore viuit
Stuppa, vomens tardũ fumum: lentusq. carinas
Est vapor, & toto descendit 1 corpore 2 pestis,
Nec Vires heroùm, infusaq flumina prosunt.
* Tum pius Aeneas humeris abscindere vestem,
Auxilioq. Vocare Deos, & tendere palmas.
Iuppiter omnipotens, si nondum exosus ad vnum
Troianos, si quid 3 pietas antiqua labòres
Respicit humanos; da flammam euadere classi
Nunc pater, & tenues Teucrum res eripe letho.
Vel tu, quod superest, infesto fulmine morti,
Si mereor, demitte, tuaq. hic obrue dextra.
Vix, hæc ediderat, cum effusis imbribus atra
Tempestas sine more furit, tonitruq. tremiscunt
4 Ardua terrarum, & campi: ruit æthere toto
Turbidus imber aqua, densisq. nigerrimus austris
Implenturq. super pupes semiusta madescunt
Robora: restinctus donec vapor omnis, & omnes,
Quatuor amissis seruatæ à 5 peste carinæ.
At pater Aeneas casu concussus acerbo,
Nunc huc ingentes, nunc illuc pectore curas
Mutabat: versans, Siculisne resideret aruis
Oblitus fatorum, Italasne capesseret oras.
Tum senior Nautes, vnum Tritonia Pallas
Quem docuit, multaq. insignem reddidit arte:
Hæc responsa dabat, vel quæ portenderet ira
Magna Deum, vel quæ fatorum posceret ordo
Isq. his Aeneam solatus Vocibus infit,
Nate Dea, quo fata trahũt, retrahũtq. sequamur,

1 Nauis
2 Incendiũ

* Ho. Il. 27.

3 Si respicit res, humanas pietas, quæ de terris olĩ recessit.

4 Montes.

5 Ab incendio.

Quicquid erit. superanda omnis fortuna ferēdo, est.
Et tibi Dardanus diuinę stirpis, Acestes:
Hunc cape consilijs socium, & coniunge volentē:
Huic trade, amissis 1 superant qui nauib. & quos
Pertæsum magni incepti, rerum, tuarum est:
Longęuosq. senes, ac fessas ęquore matres
Et quicquid tecū inualidum, metuensq. pericli est,
Delige: & his habeant terris sine mœnia fessi.
Vrbem appellabunt permisso nomine Acestam.
Talibus, incensus dictis senioris amici,
Dum verò in curas animus deducitur omnes.
Et nox atra polum bigis subuecta tenebat.
Visa dehinc cœlo facies delapsa parentis
Anchisæ, subitò tales effundere voces;
Nate, mihi vita quondam (dum vita manebat)
Care magis, nate Iliacis exercite fatis:
* Imperio Iouis huc venio qui classibus ignem
Depulit, & cælo tandem miseratus ab alto est.
Consilijs pare, quæ nunc pulcherrima Nautes
Dat senior: lectos iuuenes fortissima corda,
Defer in Italiam: gens dura, atq. aspera cultu,
Debellanda tibi Latio est. Ditis tamen ante
Infernas accede domos: & Auerna per alta
Congressus pete nate meos: non me impia namq.
Tartara habent, tristesq. vmbræ sed amæna piorū
Concilia; Elysiumq. colo. huc casta Sibylla
2 Nigrātum multo pecudum te 3 sanguine ducet,
Tū genus omne tuū, & quæ dentur, mœnia, disces.
Iamq. vale: torquet medios nox humida cursus,
Et me sæuus equis Oriens afflauit anhelis.

1 Supersunt

* Hom. Il. 15.

2 Al. nigrarū.
3 Mactatis multis pecudibus.

Dixerat, & tenues fugit ceu fumus in auras.
Aeneas. quo deinde ruis? quò proripis? inquit,
Quem fugis? aut quis te nostris cõplexibus arcet?
Hæc memorans cinerem, & sopitos suscitat ignes,
Pergameumq. Larem, & canæ penetralia Vestæ
Fare pio, & plena, supplex veneratur accerra.
* Extemplò socios primumq. accersit. Acesten:
Et Iouis imperium, & chari præcepta parentis
Edocet, & quæ nunc animo sententia constet.
Haud mora consilijs: nec iussa recusat Acestes:
1 Transcribunt vrbi matres populumq. volentem
2 Deponunt animos nil magnæ laudis egentes.
Ipsi transtra nouant flammisq. ambesa reponunt
Robora nauigijs aptant remosq. rudentesq.,
Exigui numero sed bello viuida virtus.
Interea Aeneas vrbem designat aratro,
3 Sortiturq. domos: hoc Ilium, & hæc loca Troiæ
Esse iubet. Gaudet regno Troianus Acestes:
Indicitq. forum, & patribus dat iura vocatis.
Tunc vicina astris Erycino in vertice sedes
Fundatur Veneri Idaliæ: tumuloq. sacerdos,
Et lucus late sacer additur 4 Anchisæo.
Iamq. dies epulata nouem gens omnis, & aris
Factus honor, placidi strauerunt æquora venti,
Creber, aspirans rursus vocat Auster in altum
Exoritur procurua ingens per littora fletus:
Complexi inter se noctemq. diemq. morantur.
* Ipsæ iam matres, ipsi quibus aspera quondam
Visa maris facies, & non tolerabile numen,
Ire volunt, omnemq. fugæ perferre laborem;

Quos

* Ho. Il. 266.

1 Respexit ad morem Rom. quia transcripitiã colonias deducebantur.

2 Deponunt quasi oneræ de nauibus, Quidam distinx. post volentem, vt hi dicerentur dep. aĩos, i. submittere inertiæ.

3 Sorte partitur.

4 Pro Anchisæio, vt Sicheo sup. per Sichæio.

* Ho. Il. 114.

Quos bonus Aeneas dictis solatur amicis,
Et consanguineo lacrymans commendat Acestæ.
Tres Eryci vitulos, & tempestatibus agnam
Cædere deinde iubet, soluiq; ex ordine funes.
Ipse caput tonsæ folijs euinctus oliuæ
Stans procul in prora, pateram tenet extaq; salsos
1 *Proicit in fluctus, ac vina liquentia fundit,*
* *Prosequitur surgens à puppi ventus euntes:*
Certatim socij feriunt mare, & æquora verrunt.
At venus interea Neptunum exercita curis
Alloquitur: taleq; effundit pectore questus;
Iunonis grauis ira, & inexaturabile pectus
Cogunt me Neptune preces descendere in omnes.
Quam nec longa dies, pietas nec mitigat vlla:
Nec Iouis imperio fatisue infracta quiescit.
Non media de gente Phrygum exedisse nefandis
Vrbem odijs satis est penam traxisse per omnem
Reliquias Troiæ: cineres atque ossa peremptæ
Insequitur causas tanti 2 *sciat illa furoris,*
Ipse mihi nuper Libycis, tu testis in vndis,
Quam molem subitò excierit, maria omnia cęlo
Miscuit, Aeolijs nequicquam fræta procellis.
In regnis hoc ausa tuis.
Pro scelus, ecce etiam Troianis matribus 3 *actis*
Exussit fœde puppes, & classe subegit
Amissas socios 4 *ignotæ linquere terræ.*
Quod superest. oro: liceat dare tuta per vndas
Vela tibi liceat Laurentum attingere Tybrim:
Si concessa peto, si dant ea mænia Parcæ.
Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alti,

1 Sic. & Macr. legit. Vtitur, & Liuius Cruda exta, cæsu victima in mare proijcit

* Ho. Il. 23.

2 Q. d. viderit curtam furiose illos ex agitet.

3 Adactis, Impulsis, Vel, Actis in furorem.

4 Ignobili, vel peregrinæ.

Fas omne est Cytherea meis te fidere regnis,
Vnde genus ducis, 1 merui quoq. sæpe furores
Compressi, & rabiem tantam cæliq. marisq.
* Nec minor in terris (Xanthũ, Simeontaq. testor)
Aeneæ mihi cura tui, cum Troia Achilles
Exanimata sequens impingeret agmina muris;
* Millia multa daret letho: gemerentq. repleti
Amnes: nec reperire viam, atque euoluere posset
In mare se Xanthus: Pelidę tunc ego forti
Cõgressum Aeneam, nec, Dijs, nec viribus æquis,
Nube caua eripui: cuperem cum vertere ab imo
* Structa meis manibus periuræ mœnia Troiæ.
Nunc quoq. mens eadẽ perstat mihi pelle timores:
Tutus, quos optas portus accedet Auerni;
Vnus erit tantum, amissum quem gurgite quæres;
Vnum pro multis dabitur caput.
His vbi læta Deæ permulsit pectora dictis,
Iungit equos curru genitor, spumantiaq. addit
Fræna feris, manibusq. omnes effundit habenas.
Cæruleo per summa leuis, volat æquora curru,
Subsidunt vndę tumidumq; sub axe tonanti
Sternitur ęquor aquis; fugiũt vasto ęthere nibi.
Tum varię 2 comitum facies: immania cete,
Et senior Glauci chorus, Inousq. Palęmon,
Tritonesq. citi, Phorciq. exercitus omnis;
Læua tenent Thetis, & Melite Panopęaq. virgo
Nisæe, pioq; Thaliaq. Cymodoceq.
Hic patris Aenęe suspensam blanda vicissim
Gaudia pertentat mentum: iubet ocyus omnes
Atolli malos, intendi; brachia 3 velis.

1 Ijs quæ feci merui hoc vt fideres mihi.
* Hom. Il, 224.
* Ho. Il. 232.
* Hom. Il 236
2 Comicum ipsius Neptuni,
3 Al. renia vt. Intentaq. brachia remis. Intonitis uel Nudataq

1 i. fune quiper vocatur, velum tendi vnde Facerê p. pro Vela tendere.

2 Vt æquaris classem procedere velis,

3 Mari cuius monstruosa est mutabilitas.

Vna omnes fecère 1 pedem: pariterq. sinistros,
Nunc dextro soluere sinus: vnà ardua torquent
Cornua detorquentq.: ferunt sua flamina classem.
Princeps ante omnes densum Palinurus agebat
Agmen ad huc alij cursum contendere iussi.
Iamq. ferè mediam cœli nox humida metam
Contingeret, placida laxabant membra quiete
Sub remi fusi per dura sedilia nautæ:
Cum Leuis atheris delapsus Somnus ab astris
Aera dimouit tenebrosum, & dispulit vmbras,
Te Palinure petens, tibi tristia somnia portans
Insonti, puppiq. deus consedit in alta
Phorbanti similis fuditq. has ore loquelas,
Iaside Palinure, ferunt ipsa æquora classem,
2 Aequatæ spirant auræ, datur hora quieti
Pone caput, feßosq. oculos furare labori:
Ipse ego paulisper pro te tua munera inibo,
Cui vix attollens Palinurus lumina fatur:
Mène salis placidi vultum, fluctusq. quietos
Ignorare iubes? mè ne huic confidere 3 monstro?
Aeneam credam quid enim fallacibus Austris.
Et cœli toties deceptus fraude sereni?
Talia dicta: dabat: clauumq. affixus, & hærens
Nusquam amittebat, oculosq. sub astra tenebat
Ecce deus ramum Lethæo rore madentem,
Vtq. soporatum Stygia super vtraq. quaßat
Tempora: cunctantiq. natantia lumina soluit.
Vix primos inopina quies laxauerat artus,
Et superincumbens, cum puppis parte reuulsa,
Cumq. gubernaculo liquidas proiecit in vndas

Preci-

Præcipitam, ac sociosne quidquam sæpe vocantē
Ipse volans tenueis se sustulit ales in auras.
Currit iter* tutum non secius æquore classis,
Promissisq. patris Neptuni interrita fertur:
Iamq. adeo scopulos* Sirenum aduecta subibat,
Difficiles quondam, multorumq. ossibus albos:
Tum rauca assiduo longè sale saxa sonabant,
Cum pater amisso fluitatem errare magistro
Sensit, & ipse ratem nocturnis rexit in vndis,
Multa gemens causaq. animum concussus amici.
O nimium cælo, & pelago confixe sereno,
Nudus in ignota Palinure iacebis arena;

Neptuni præsidio.
Sirenes monstra marina. quin Vlyssis socios Sirenes deuorarunt.

Finis Libri Quinti Æneidos.

ÆNEIDOS LIBER. VI.

ARGVMENTVM.

Cumas aduectus Æneas, antrum Sibyllæ petit peractoque de more sacrificio, Phœbi oraculum consulit. Ibi, & instantia pericula, & futuri belli euentum discit, Miseni, cadauer in littore inuentum exurit, reliquiasque sub proximo mõte sepelit, qui Miseni nomen ab illo obtinuit. Inde columbarum ductu ad aureum ramum peruenit: quo decerpto, mactatisque hostijs, deos inferos veneratus Sybylla duce per Auerni fauces ad inferos tendit. Palinurum, quòd sepulcri honore careret, circa Stygiam paludem oberantem inuenit: eumque vnà in vlteriorem ripam traijcere cupientem, Sibylla prohibet, cenotaphijque, & exequiarũ spe cunsolatur. Post hęc Stygem traiectus Æneas, Cerberoque medicatis offis sopito per loca infantium eorumque qui falso crimine damnati capite supplicium luerant, iter faciens, peruenit ad sedem eorum, qui amoris impatientia manus sibi consciuerant. Ibi Elisam conspicatus, cum ei se purgare vellet, illa indignabunda conspectum eius effugit. Inde progressus, Deiphobum in sedibus eorum, qui bello aliquando claruerant, multis vulneribus lacerum conspicit, necisque eius indignum modum ab ipso edocetur. Relicto deinde ad læuam Tartaro, sceleratorumque pœnas à Sibylla edoctus ad Ditis ipsius mœnia contendit, aureumq. ramum ipso regiæ limine defigit. Post hæc ad fortunatorum sedes iter instituit, & à Musæo ad patrem suum perducitur. Ibi Anchises Ænęe filio Albanorum, Romanorum

que

ue regum catalogum recenset nobiliumq. aliquot omanorum nomina percurrens, ad Iulij Cæsaris, & ugusti laudes descendit Marcellumque Octauiæ lium immatura morte præreptum miris in cœlum udibus effert Inde per eburneam portam ad superos regressus, socios reuisit, relictisque Cumis Caietam petit.

ALIVD ARGVMENTVM.

Sacratam Phœbo Cumarum fertur in vrbem
Rex Phrygius, vatisq. petit responsa Sybyllæ.
Misenum sepelit: post hæc adit infera regna.
Congressuiq. patris. discit genus omne suorum,
Quoque modo casus valeat superare futuros.

Sic fatur lacrymas: 1 classiq. immittit habenas,*
Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris.
Obuertunt pelago proras: tum dente tenaci
Anchora 2 fundabat naueis: & littora curuæ
3 Prætexũt puppes, iuuenũ manus 4 emicat ardẽs
Littus in Hesperium: quærit pars semina flammæ
Abstrusa in venis silicis; pars densa ferarum
Tecta rapit syluas, inuentaq. flumina monstrat.
At pius Æneas arces, quibus altus Apollo
Præsidet, horrendæq. procul secreta Sibyllæ,
Antrũ immane petit: magnã cui mẽtẽ, animumq.
Delius inspirat vates, aperitq. futura.
Iam subeunt Triuiæ lucos atque aurea tecta.
Dædalus (vt fama est) fugiens Minoia regna,
Præpetibus pennis ausus se credere cælo,
5 Insuetum per iter gelidas enauit ad Arctos,
Chalcidicaq. leuis tandem superastitit arce.

* Quint. lib. 8. cap. 6.

1 Liberũ dat cursum vt datur equo cũ dilaxãtur habenæ, & permittuntur.

2 Sistebat. Nam quod ĩ fundo est, nó monetur.

3 Tegunt orã lit.

4 Prosilit velociter.

5 Hominib⁹ cum auium fit volare.

* Reddi-

*Quint.lib.9. cap.6.
1 Pictũ erat lethũ Andr. vel sculptum
2 Quia sortitò mittebantur.
3 Creta.
4 Quia fœtus monstruosus. testabat̃ nef. concubitum.
5 Labyrinth⁹
6 Ariadnes.
7 Oracula de fatis.

* Redditus his primũ terris, tibi Phœbe sacrauit
Remigium alarum posuitq. immania templa.)
In foribus, 1 lethum Androgeo: tũ pendere pœnas
Cecropidæ iussi (miseram) septena quotanis
Corpora natorum: stat ductis 2 sortibus vrna.
Contra elata mari respondet 3 Gnosia tellus;
Hic crudelis amor tauri supostaq. furto
Pasiphaæ: mistumq. genus prolesq. biformis,
Minotaurus inest Veneris 4 monumẽta nefandæ.
Hic labor ille domus, & inextricabilis error.
Magnum 6 reginæ sed enim miseratus amorem
Dædalus, ipse dolos tecti, ambagesq. resoluit,
Cæca regens filo vestigia; tu quoque magnam
Patrẽ opere i tanto sineret dolor, Icare haberes.
Bis conatus erat casus effingere in auro,
Bis Patriæ cecidere manus, quin protinus omnia
Perlegerent oculis, ni iam premissus Achates
Afforet: atque vnà Phœbi, Triuiæq. sacerdos
Deiphobe. Glauci: fatur quæ talia regi;
Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit:
Nunc grege de intacto septem mactare iuuencos
Præstiterit. totidem lectas de more bidentes.
Talibus effata Aeneam (nec sacra morantur
Iussa viri) Teucros vocat alta in templa sacerdos
Excisum Euboicæ latus ingens rupis in antrum,
Quò lati ducunt aditus centum ostia centum;
Vnde ruunt totidem voces. responsa Sibyllę.
Ventum erat ad limen, cum virgo, Poscere 7 fata
Tempus (ait Deus, ecce, Deus.) Cui talia fanti
Ante fores subito non vultus, non color vnus,

Non

Non comptæ mansere comæ: sed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument: maiorq. 1 videri,
Nec mortale sonans, afflata est numine quando
Iam propiore Dei. Cessas in vota, precesq.
Tros (ait) Aenea, cessas? neq. enim ante dehiscẽt
2 Attonitæ magna ora domus, talia fata
Conticuit: gelidus Teucris per dura cucurrit
Ossa tremor: funditq. preces rex pectore ab imo,
Phœbe graues Troiæ semper miserate labores,
* Dardana qui Paridis direxti tela, manusq.
Corpus in Aeacidæ: magnas 3 obeuntia terras
Tot maria intraui duce te. penitusq. repostas
4 Massylum gentes, 5 prætentaq. Syrtibus arua:
Iam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.
Hac Troiana tenus fuerit fortuna secuta.
Vos quoque 6 Pergameæ iam fas est parcere genti
Dijq. Deæq. omnes, quibus obstitit Iliũ, & ingens
Gloria Dardaniæ, tuq., ô sanctissima vates
Præscia venturi, da (non indebita posco
Regna meis fatis) Latio considere Teucros,
Errantesq. Deos, agitataq. numina Troiæ.
Tum Phœbo, & Triviæ solido de marmore tẽpla
Instituam, festosq. dies de nomine Phœbi.
Te quoq; magna manẽt regnis penetralia nostris.
Hic ego namque tuas sortes arcanaq. fata
Dicta meæ genti ponam: lectosq. sacrabo
Alma viros. folijs 7 tantum ne carmina manda.
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis.
Ipsa canas, oro, Finem dedit ore loquendi.
At 8 Phœbi nondum patiens 9 immanis in antro

1 Videri cœpit. vel videbatur.
2 Attonitos reddentis. Ora autem pro foribus.
* Ho. Il. 52.
3 Circundantias.
4 Africæ sp. progen.
5 Circumfusa.
6 Troianæ.
7 Rogo ne mãdes, idest scribas inf. palmæ.
8 Quæ nõdũ posset implere oraculorũ sermones.
9 Horrenda, vel Furens.

Bacchatur vates, magnum si p ectore possit
Excussisse Deum, tanto magis ille fatigat
Os rabidũ fera corda domans fingitq. premẽdo.
Ostia iamq. domus patuere ingentia centum
Sponte sua, vatisq. ferunt responsa per auras.
O tandem magnis pelagi defuncte periclis,
Sed terra grauiora manent: in regna Lauini
Dardanidę venient (mitte hãc de pectore curam)
Sed non, & venisse volent; bella horrida, bella
Et Tybrim multo spumantem sanguine cerno.
Non Simois tibi, nec Xantus, nec Dorica castra
Defuerint: alius Latio iam partus Achilles,
Natus, & ipse Dea, nec Teucris addita Iuno
Vsquam aberis, cum tu supplex in rebus egenis,
Quas gentes Italum, aut quas nõ oraueris Vrbes?
Causa mali tanti coniux iterum hospita Teucris,
Externiq. iterum thalami.
Tu ne cede malis, sed contra audentior ito,
Quam tua te fortuna sinet: via prima salutis,
(Quod minimè reris) Graia pandetur ab vrbe
Talibus ex adyto dictis, Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages; antroq. remugit,
Obscuris vera inuoluens. ea fræna furenti.
Concutit, & stimulos, sub pectore vertit Apollo.
Vt primùm 1 cessit furor, & rabida ora quierũt,
Incipit Aeneas heros; Non vlla laborum,
O virgo, noua mi facies inopinaue surgit:
Omnia 2 percepi, atque animo mecũ antè peregi,
Vnum oro (quando hic inferni ianua regis
Dicitur, & tenebrosa plus Acheronte refuso)

1 Non penitus recessit, sed paulatim cœpit imminui.

2 Q. d. Præueni cogitatione oĩa, quæ ex te audio, Al. percepi.

re ad conspectum cari genitoris, & ora
Contingat: doceas iter, & sacra ostia pandas.
Illum ego per flammas, & mille sequentia tela
Eripui his humeris medioq. ex hoste recepi:
Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atque omnes pelagiq. minas, cæliq. ferebat
Inualidus, vires vltra sortemq. senectæ.
Quin, vt te supplex peterem & tua limina adirẽ,
Idem orans mandata dabat: natiq., patrisq.
Alma, precor miserere potes namq, omnia nec te
Nequicquam lucis Hecate præfecit Auernis.
Si potuit manes arceßere coniugis Orpheus;
Threicia fretus cithara, fidibusq. canoris;
Si fratrem Pollux alterna morte redemit;
* Itq. reditq. viam toties, quid Thesea, magnum
Quid memorẽ Alcidẽs? et mi genus ab Ioue sũmo
Talibus orabat dictis, arasq. tenebat,
Tunc sic orsa loqui vates, Sate sanguine diuum,
Tros Anchisiades facilis descensus Auerni,
Noctes, atque dies patet atri ianua Ditis,
Sed reuocare gradum superasq. euadere ad auras,
Hoc opus, hic labor est; pauci quos, æquus amauit
Iuppiter, aut ardens euexit ad æthera virtus,
Dijs geniti potuere; tenent media omnia syluæ,
Cocytusq. sinu labens circum fluit atro,
Quod si tantus amor menti, si tanta cupido est,
Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
Tartara, & insano iuuat indulgere labori:
Accipe: quæ peragenda prius, latet arbore opaca
Aureus, & folijs, & lento vimine ramus,

* Hom. Il. 5.

1 Sacratus. Dicatus.

Iunoni infernæ 1 dictus sacer: hunc tegit omnis
Lucus, & obscuris claudunt conuallibus vmbræ.
Sed non antè datur telluris operta subire,
Auricomos quàm quis decerpserit arbore fœtus.
Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus
Instituit. primo auulso non deficit alter
Aureus. & simili frondescit virga metallo.
Ergo altè vestigia oculis, & rite repertum
Carpe manu; namq. ipse volens, facilisq. sequetur,
Si te fata vocant: aliter non viribus vllis
Vincere, nec poteris conuellere ferro.

2 Polluit.
3 Suspensus hæres, vel moratis Aut solicitus es.

Præterea iacet exanimum tibi corpus amici,
(Heu nescis) totamq. 2 incestat funere classem,
Dum consulta petis, nostroq. in limine 3 pendes
Sedibus hunc refer antè suis, & conde sepulcro,
Duc nigras pecudes: ea prima piacula sunto;
Sic demum lucos Stygios, regna inuia viuis
Aspicies dixit, pressoq. obmutuit ore.

4 Incertos.

Æneas mæsto defixus lumina vultu
Ingreditur, linquens antrum. 4 cecosq. volutat
Euentus animo secum: cui fidus Achates
It comes, & paribus curis vestigia figit.
Multa inter sese vario sermone serebant,
Quẽ sociũ exanimũ vates, quod corpus humandũ
Diceret; atque illi Nisenum in littore sicco,
Vt venere, vident indigna morte peremptum:
Misenum Æolidem, quo non præstantior
Ære ciere viros, Martemq. accendere cantu.

5 Versabatur in pugnis.

Hectoris hic megni fuerat comes, Hectora circũ
Et lituo pugnas insignis 5 obibat, & hasta.

Post-

Postquam illum victor vita spoliauit Achilles,
Dardanio Aeneæ sese fortissimus heros
Addiderat socium, 1 non inferiora secutus.
Sed tum fortè caua dū personat 2 æquora concha
Demens, & cantu vocat in certamina Diuos,
Aemulus exceptum Triton (si credere dignū est)
Inter saxa virum spumosa immerserat vnda.
Ergo omnes magno circum clamore fremebant
Præcipuè pius Aeneas, tum iussa Sibillæ,
Haud mora festinant flentes 3 aramq. sepulcri
Congerere arboribus, cæloq. educere certant.
*Itur in antiquam syluam stabula alta ferarum
Procumbunt, picæ sonat securibus ilex,
Fraxineæq. trabes: cuneis, & fissile robur
Scinditur: aduoluunt ingentes montibus ornos.
Nec non Aeneas opera inter talia primus
Hortatur socios, paribusq. accingitur armis.
Atque hæc ipse suo tristi cum corde volutat,
Aspectans syluam immensam: & sic ore precatur
Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus
Ostendat nemore in tanto: quando omnia vere
Heu nimium de te vatis Misene locuta est.
vix ea fatus erat, geminæ cum forte columbæ
Ipsa sub ora viri cælo venere volantes,
Et viridi sedere solo. tum maximus heros
4 Maternas agnoscit aues: lætusq precatur,
Este duces, ò, si qua via est, cursumq. per auras
Dirigite in lucos, vbi pinguem diues opacat
Ramus humum. tuq. ò dubijs 5 ne deficere rebus
Diua parens. Sic effatus, vestigia pressit,

Obser-

1 Non inferiorem laudevirum.
2 Nam ante tubam inuentam veteres concha vsi sunt.
3 Pyram in domum aræ lignis cōstrui solitam.
* Ho. Il. 152 Quint. lib. 1. cap. 4.
4 Veneri matris sacras.
5 Ne mihi desis, Ne me destituas.

Obseruans quæ signa ferant, quò tendere pergant
Pascentes, illæ tantum prodiere volando,
Quantum 1 acie poßent oculi seruare sequentum.
Inde vbi venere ad fauces graue olentis Auerni
Tollunt se celeres; liquidumq. per aera lapsæ,
Sedibus optatis gemina super arbore sidunt,
Discolor vnde auri per ramos aura refulsit.
Quale solet syluis brumali frigore viscum
Fronde virere noua, quod non sua seminat arbos,
Et croceo fœtu teretes circum dare truncos,
Talis erat species auri frondentis opaca
Ilice, sic leni crepitabat bractea vento.
Corripit extemplò Aeneas auidusq. refringit
Cunctantem, & vatis portat sub tecta Sibyllæ?
Nec minus interea Misenum in littore Teucri
Flebant, & cineri ingrato suprema ferebant.
* *Principio pinguem tædis, & robore secto*
Ingentem struxere pyram; cui frondibus atris
Intexunt latera, & ferales ante cupreßos
Constituunt; decorantq. super fulgentibus armis.
* *Pars calidos latices & ahena vndantia flammis*
* *2 Expediũt, corpusq. lauant frigentis, & vngũt*
Fit gemitus: tum membra 3 toro defleta reponũt.
* *Purpureasq. super vestes, vel amina nota*
Coniiciunt: pars ingenti subière pheretro
Triste ministerium, & subiectam more 4 parentũ
Auersi tenuere facem: congesta cremantur
Thurea dona, dapes, fuso, crateres oliuo.
Postquam collapsi cineres, & flamma quieuit,
* *Reliquias vino, & bibulam lauere fauillam;*

Marginal notes:

1 Acumine oculorum, & Seruare pro Obseruare.

*Ho. Il. 256.

*Ho. Il. 273.

*Ho. Il. 277.

2 Expedite & celeriter proferunt.

3 Pheretro.

*Ho. Il. 276.

4 Quia Propinquiorib⁹ virilis sexus hoc dabatur officium.

*Ho. Il. 276.

Oßaq. lecta cado texit Chorinæus aheno;
Idem ter socios pura 1 circum tulit vnda,
Spargens rore leui, & ramo fœlicis oliuæ:
Lustrauitq, viros, dixitq. nouissima verba.
* At pius Aeneas, ingenti mole sepulcrum
Imponit, suaq. arma viro, remumq., tubamq.
Monte sub 2 aerio, qui nunc Misenus ab illo
Dicitur, æternumq. tenet per secula nomen.
His actis properè exequitur præcepta Sibyllæ.
Spelunca alta fuit, vastoq. immanis hiatu,
Scrupea, 3 tuta lacu nigro, nemorumq. tenebris:
Quam super haud vllę poterant impunè volantes
Tendere iter pennis, talis sese halitus atris
Faucibus effundens 4 supera ad conuexa ferebat,
Vnde locum Graij dixerunt nomine Auernum.
Quattuor hic primùm nigrantes terga iuuencos
Constituit, frontiq. inuergit vina sacerdos.
Et summas carpens media inter cornua setas,
Ignibus imponit sacris libamina prima,
Voce vocans, Hecatem, cæloq., Ereboq. potētem.
Supponunt olij cultros, tepidumq. cruorem.
5 Suscipunt pateris: ipse atri velleris agnam
* Aenea 6 matri Eumenidum, magnæq. sorori
Ense ferit, sterilemq. tibi Proserpina vaccam.
Tum Stygio regi 7 nocturnas inchoat aras.
E solida imponit taurorum viscera flammis,
Pingue superq. oleum fundens ardentibus extis.
Eccę autem, primi sub lumina solis, & ortus,
Sub pedibus mugire solum, & iuga cœpta moueri
Syluarum: visæq. canes vlulare per vmbram,

1 Purgauit vt exponit Ser. addens, esse antiquum.
* Ho. Il. 222. & Od. 103.

2 Altissimo.

3 Cincta.

4 Ad cœli curuitatem.

5 Suscipiunt antique. pro suscipiunt.
* Ho. Il 216.
6 Nocti. Sor. Terræ.
7 Quæ tota nocte arderent.

Aduentante 1 Dea: Procul, ò procul este profani
(Conclamat Vates) totoq. absistite luco.
Tuq. inuade viam, Vaginaq. eripe ferrum:
Nunc animis opus Aenea, nunc pectore firmo.
Tantum effata furens antro se immisit aperto.
Ille ducem haud timidis vadentem passibus aequat.
Dij, quibus imperiũ est animarũ, vmbraeq. silentes,
Et Chaos, & Phlegeton loca nocte silentia latè,
Sit mihi fas audita loqui, sit numine vestro
Pandere res 2 alta terra caligine mersas.
Ibant obscuri sola sub nocte per vmbras,
Perq. domos Ditis vacuas, & inania regna.
Quale per incertam Lunam sub luce 3 maligna
Est iter in syluis, vbi caelum condidit vmbra
Iupiter. & rebus nox abstulit atra colorem.
Vestibulum ante ipsum primisq. in faucibus Orci.
Luctus, & vltrices posuere cubilia Curae;
** Pallentesq. habitant Morbi, tristisq; Senectus,*
Et Met⁹, & malesuada Fames, & turpis Egestas
(Terribiles visu formae) Lethumq., Laborq.,
** Tum cõsanguineus Lethi Sopor, & 4 mala mentis*
Gaudia: mortiferumq. aduerso in limine bellum:
Ferreiq. Eumenidũ talami, & Discordia demens
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
In medio ramos, annosaq. brachia pandit
Vlmus opaca, ignes. quam sedem somnia vulgo
Vana tenere ferunt foliisq. sub omnibus haerent.
Multaq. praeterea variarum monstra ferarum,
Centauri in foribus 5 stabulant. Scyllaq biformes
** Et 6 centum geminus Briareus, ac bellua 7 Lernae*

Hor-

1 Proserpina

2 Profunda caligine terrae.

3 Obscura. Ego malim parca.

* Quint. lib. 8. c. 6.

* Ho. Il. 155. Od. 112.

4 ex sceleribus prouenientia.

5 Vt de equi qđ ille ex parte sint equi.

* Hom. Il. 9.

6 Cõtimanus & secundum quosdam) ẽt centiceps.

7 Paludis bellua Hydra.

Horrendum stridens, flammisq. armata Chimæra
Gorgones Harpiæq. & forma 1 tricorporis vmbræ
Corripit hi subita trepidus formidine ferrum
Aeneas, strictamq. aciem venientibus offert.
* Et ni docta comes tenues sine corpore vires.
2 Admoneat volitare 3 caua sub imagine formæ,
Irruat, & frustra ferro diuerberet vmbras.
Hic via tartarei, quæ refert Acherõtis ad vndas
Turbidus hic cæno, vastaq. voragine gurges
Aestuat, atq. omnem 4 Cocytos eructat arenam.
Portitor has horrendus aquas, & flumina seruat
Terribili squallore, Charon, cui plurima mento
* Canicies inculta iacet: 5 stant lumina flamma,
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus,
Ipse ratem conto subigit, velisq. ministrat,
Et ferruginea subuectat corpora cymba,
Iam senior: sed cruda Deo, viridisq. senectus,
Huc omnis turba ad ripas effusa ruebat,
Matres, atq; viri, defunctaq. corpora vita
Magnanimũ, heorum, pueri, innuptæq. puellæ,
Impositiq. rogis iuuenes ante ora parentum:
Quàm multa in syluis Autumni frigore primo
Lapsa cadunt folia: aut ad terram gurgite ab alto
Quàm multæ glomerãtur aues, vbi frigidus ann⁹
Trans pontum fugat, & terris immittit apricis
Stabant orantes primi trãsmittere cursum;
Tendebatq. manus ripæ vlterioris amore;
Nauta sed tristis nunc hos nunc accipit illos.
Ast alios longe summotos arcet arena.
Aeneas (miratus enim, motusq. tumultu)

1 Geryonis

* Ho. Il. 249.

2 Mi admonuisset cum, vet. ten volitari, &c. iruisset, & deuerberasset vmb.

3 Non solida sed inani.

4 In Cocytũ per Stygem.

* Hom. Il. 4.

5 Horrem.

Dic ait, ô virgo, quid vult concursus ad amnem?
Quídue petunt animæ? Vel quo discrimine ripas
Hæ linquunt, illæ remis vada liuida verrunt?
Olli sic breuiter fata est longæua sacerdos,
Anchisa generate Deum certissimæ proles:
Cocyti stagna alta vides Stygiamq. paludem:
Dij cuius 2 iurare timent, & fallere numen?
Hæc om̃is, quã cernis, Inops, inhumataq. turba, est,
Portior ille Charon: hi quos vehit, vnda sepulti,
Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
Transportare prius, quàm, 3 sedibus ossa quierũt.
Centũ errant annos volitantq. hæc littora circum,
Tum demum admissi stagna exoptata reuisunt.
Constitit Anchisa satus, & vestigia pressit,
Multa putans, sortemq. animo miseratus iniquam
Cernit ibi mæstos, & morti honore carentes,
Laucaspim, & Liciæ ductorem classis Orontem:
Quos simul à Troia ventosa per æquora vectos
Obruit Auster aqua inuoluẽs nauemq. virosq.
Ecce Gubernator sese Palinurus agebat:
Qui Libyco nuper cursu, dum sidera seruat,
Exciderat puppi, medijs effusus in vndis.
Hunc vbi vix multa mæstum cognouit in vmbra
Sic prior alloquitur. Quis te Palinure Deorum
Eripuit nobis, medioq. sub æquore mersit?
* Dic age, namq. mihi fallax haud ante repertus
Hoc vno responso animum delusit Apollo:
Qui fore te ponto incolumem, finesq. canebat
Venturum Ausonios, en hæc promissa fides est?
Ille autem, Neq; te Phœbi 4 cortina fefellit.

1 Quod est discrimen inter h.s quæ linquunt rip. & illas quæ vada liuida ver. i. nauigãt
2 Iuratum numen fallere, peierare.
3 Sepulcralibus.
* Ho. Il. 131.
4 Locus vnde responsa seu Oracula dabat: hic pro ipso oraculo.

Dux

Dux Anchisiade nec me Deus æquore mersit
Namq. gubernaculum multa vi forte reuulsum,
Cui datus hærebam custos, cursuq. regebam,
Præcipitans, traxi mecum, maria aspera iuro,
Non vllum pro me tantum cœpisse timore,
Quàm tua ne spoliata 1 armis excußa 2 magistro
Deficeret tantis nauis surgentibus vndis.
Tres Notus hybernas immensa per æquora noctes
Vexit me violentus aqua: vix lumine quarto
Prospexi Italiam summa sublimis ab vnda.
Paulatim adnabam terræ iam tuta tenebam:
Ni 3 gens crudelis madida cum veste grauatum,
Prensantemq. vncis manib. capita aspera mõtis,
Ferro inuasisset, prædamq. ignara putasset;
* Nunc me fluctus habet, Versantq. in littore vẽti
Quod te per cęli iucundum lumen, & auras,
Per genitorem oro, per spem surgentis Iuli,
Eripe me his inuicte malis aut te mihi terram
Inijce, (namq: potes) portusq. require 4 Velinos
Aut tu, si qua via est, si quam tibi diua creatrix
Ostendit, (neq; enim, credo sine numine diuum
Flumina tãta paras. Stygiamq. innare paludem)
5 Da dextrã misero, & tecũ me tolle per vndas
Sedibus vt saltem placidis in morte quiescam.
Talia fatus erat cœpit cum talia Vates,
Vnde hæc, ò Palinure, tibi tam dira cupido?
Tu Stygias inhumatus aquas, amnemq. seuerum
Eumenidum aspicies? ripamue iniussus abibis?
Desine fata Deum flecti sperare precando.
Sed cape dicta memor duri solatia casus.

1 Gubernaculo.
2 Gubernatore.
3 Lucanorũ.
* Ho.Od.93.
4 Velia Lucaniæ oppidũ.
5 Auxilium præsta.

Nam

Nam tua 1 finitimi, longe lateq. per vrbes
Prodigijs acti celestibus, oßa piabunt,
Et statuent tumulum, & tumulo solemnia mittẽ,
Aeternumq. locus Palinuri nomen habebit.
His dictis curæ emotæ pulsusq, parumper
Corde 2 dolor tristi: gaudet cognomine terra.
Ergo iter inceptũ per agunt, fluuioq propinquant.
Naita quos iã inde vt Stygia prospexit ab vnda
Per tacitum nemus ire, pedemq. aduertere ripæ:
Sic prior aggreditur dictis, atq. increpat vltro,
Quisquis es, armatus qui nostro ad flumina tẽdis,
Fare age, quid venias: iã istinc. & cõprime gressus
Vmbrarum hic locus est, somni noctisq. soporæ
Corpora viua nefas Stygia vectare carina.
Nec verò Alciden me sum lætatus euntem
Accepisse lacu: nec Thesea, Pirithoumq.
Dijs quamquam genti, atq. inuicti virib. eßent
**3 Tartareũ ille manu custodẽ in vincla petiuit,*
Ipsius à solio regis traxitq. trementem:
Hi 4 Dominam Ditis thalamo deducere adorti.
Quę contra breuiter fata est Amphyrysia vates
Nullæ hic insidiæ tales (absiste moueri)
Nec vim tela ferunt. 5 licet ingens ianitor antro
Aeternum latrans exangues terreat vmbras.
Casta licet 6 patrui seruet Proserpina limen.
Troius Aeneas pietate insignis, & armis
7 Ad genitorẽ, imas Erebi descendit ad vmbras.
Si te nulla mouet tantæ pietatis imago,
At ramũ hunc (8 aperit ramũ qui veste latebat)
Agnoscas tumida ex ira tum corda resident.

1 Ex historia, quia Lucanis in pestilentia respõsum est manes Palinuri plancandos.
2 Gaudet ꝙ habiturus sit terram suum cognomen. Sed in piet. vet. li. est terrẽ vt sit. Gaudet quòd. i. habitura sit id cognomẽ.
* Hom. Il. 88.
3 Cerberum
4 Proserpinã.
5 Licet ꝑ nos
6 Quia Iouis est filia ex Cerere, Pluto autem: Iouis frater.
7 Ad visendũ genit.
8 Profert.

Nec plura his. Ille admirans venerabile donum
Fatalis virgæ, longo post tempore visum.
Cærulea aduertit puppim, ripæq. propinquat.
Inde alias animas, quæ per iuga longa sedebant,
Deturbat, 1 laxatq. foros: simul accipit alueo
Ingentem Aeneam, gemuit sub pondere cymba
2 Subtilis, & multam accepit rimosa paludem.
*Tandem trãsfluuiũ incolumes vatemq. virũq.
Informi limo, glaucaq. exponit in vlua.

1 Quia velut laxatur spatia, multitudine remota.
2 Intexta. ex quo fragile ostendit.
* Hom. Il. 6.

Cerbeus hæc ingens latratu regna trifauci
Personat aduerso recubans immanis in antro:
Cui vates horrore videns iam colla colubris.
Melle soporatam, & medicatis frugibus offam
Obijcit, ille fame rabida tria guttura pandens
Corripit obiectam: atq; immania terga resoluit,
Fusus humi, totoq. ingens extenditur antro.
Occupat Aeneas aditum custode 3 sepulto,
Euaditq. celer ripam irremeabilis vndæ.

3 In profundum somnũ immerso. Transit.

Continuò auditæ voces, vagitus, & ingens,
Infantumq. animæ flentes in limine primo;
Quos dulcis vitæ, exortæ, & ab vbere raptos
Abstulit atra dies, & funere mersit acerbo.
Hos iuxta falso damnati crimine mortis.
Nec verò hæ sine sorte datæ, sine iudice sedes:
Quæsitor Minos vrnam mouet: ille silentium
Conciliumq. vocat vitasq. & crimina discit.
Proxima deinde tenent mæsti loca, qui sibi lethũ
Insontes peperere manu, lucemq. perosi
4 E Proicere animas. quàm vellent æthere in alto
Nunc, & pauperiem, & duros perferre labores.

4 Quasi rem vilem. Mala quibus vita est obnoxia.

Fata obstant tristiq. palus innabilis unda
Alligat, & nouies Styx interfusa coercet.
Nec procul hinc partem fusi monstrantur in omnē
Lugentes campi: sic illos nomine dicunt.
Hic quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti celant calles, & myrtea circum
Sylua tegit: curæ non ipsa in morte relinquunt.
Hic Phædrā, Procrinq. locis, mœstāq. Eriphylen
Crudelis nati monstrantem vulnera cernit:
Euadnenq. & Pasiphaemq. his Laodomia
It comes, & iuuenis quōdā, nunc fœmina Cæneus
Rursus, & in veterem fato reuoluta figuram.
Inter quas Phœnissa recens à vulnere Dido
Errabat sylua in magna, quam Troius heros,
Vt primùm iuxtà stetit, agnouitq. per umbram
Obscuram (qualem 1 primo qui surgere mense,
Aut videt, aut vidisse putant per nubila lunam)
Demisit lacrymas, dulciq. affatus amore est:
Infelix Dido: verus mihi nuntius ergo
Venerat extinctam, ferroq. extrema secutam?
Funeris heu tibi causa fui per sidera iuro,
Per superos, & si qua fides tellure sub ima est,
Inuitus regina tuo de littore cessi:
Sed me iussa Deum, quæ nunc has ire per umbras,
Per loca 2 senta situ cogunt, noctemq. profundā,
Imperijs egere suis: nec credere quiui
Hunc 3 tantum tibi me discessu ferre dolorem.
Siste gradum, teq. aspectu ne subtrahe nostro.
*Quē fugis? extremū fato quod te alloquor, hoc est
Talibus Æneas ardentem, & torua tuentem

1 Prima mensis parte.

2 Squallida.

3 Vt ex eo necē tibi cōsciscceres.

Lenibat dictis animum, lacrymasq. ciebat.
Illa solo fixo oculos auersa tenebat:
Nec magis incepto vultum sermone mouetur,
Quàm si dura silex, aut stet Marpesia cautes.
Tandem proripuit sese, atque inimica refugit
In nemus vmbriferum: coniux vbi pristinus illi
Respondet curis, æquatq. Sichæus amorem.
Nec minus Æneas casu percussus iniquo,
Prosequitur lacrymãs lõge, & miseratus eũtẽ est.
Inde datum molitur iter: iamq. arua tenebant
Vltima, quæ bello clari secreta frequentant:
Hic illic occurrit Tydeus, hic inclytus armis
Parthenopæus & Adrasti pallentis imago:
Hic multum fleti 1 ad superos, belloq. 2 caduci
Dardanidæ, quos ille omnes longo ordine cernens
* Ingemuit: Glaucũq., Medontaq. Tersilocumq.
Tres Antenoridas Cereriq. sacrum Polybetem,
Idæumq., etiam currus, etiam arma tenentem.
Circumstant animæ dextra, læuaq. frequentes.
Nec vidisse semel satis est: iuuat vsque morari,
Et conferre gradum, & veniẽdi discedere causas.
At Danaum proceres Agamẽnoniæq. phalanges
Vt videre virum, fulgentiaq. arma per vmbras,
Ingenti trepidare metu: pars vertere terga,
Ceu quondam petiere rates: pars tollere vocem
Exiguam: inceptus clamor 4 frustratur hiantes.
Atque hic Priamiden laniatum corpore toto
5 Deiphobum vidit lacerum crudeliter ora,
Ora, manusq. ambas populataq. tempora raptis
Auribus, & truncas inhonesto vulnere nares.

1 Apud superos.
2 Ab ea cadendi signif. vnde cadauera, & caduca olea.
* Ho. Il. 191.
4 Imperfectè relinquitur.
5 Qui Helenam duxerat mortuo Paride.

Vix adeò agnouit pauitantem, & dira tegentem
Supplicia: & notis compellat vocibus vltro,
Deiphobe armipotẽs, genus alto à sãguine Teucri
Quis tam crudeles optauit sumere pœnas?
Cui tantum 1 de te licuit? mihi fama suprema
Nocte tulit, fessum vasta te cęde Pelasgum,
Procubuisse super confusæ stragis aceruum.
Tunc egomet tumulum Rhœteo in littore inanem
Constituit, & magna manes ter voce vocaui.
Nomen, & arma locum seruãt: 2 te amice nequiui
Conspicere, & patria decedens ponere terra.
Atq; hic Priamides, Nihil ò tibi amice relictũ est:
Omnia Deiphobo 3 soluisti, & 4 funeris vmbris:
Sed me fata mea, & scelus exitiale Lacænæ
His mersere malis: illa hæc monimenta reliquit.
Namq. vt supremam falsa inter gaudia noctem
Egerimus, nosti: & nimium meminisse necesse est;
Cum fatalis equus saltu super ardua venit
Pergama, & armatũ peditem grauis attulit aluo
Illa chorum simulans, 5 euanteis orgia circum
Ducebat Phrygias flammam media ipsa tenebat
Ingentem, & summa Danaos ex arce vocabat.
Tum me confectum curis, somnoq. grauatum
Infelix habuit thalamus: pressitq. iacentem
Dulcis, & alta quies, placidæq. simillima morti.
6 Egregia interea coniux, arma omnia tectis
Emouet & fidum capiti subduxerat ensum;
Intra tecta vocat Menalaum, & limina pandit,
Scilicet id magnum speras fore munus amanti,
Et famam extingui veterum sic posse malorum.

1 Pro, In te.

2 Tuum corpus. Sic Nũc me fluctus habet.

3 Quia constituto tumulo manes vocauit.

4 Sepulturæ vmbram nam funus esse non potuit sine cadauere.

5 Bacchãtes, quoniã Bacchus seu Liber, dicitur etiã Euan.

6 Ironicè dictum.

Quid

Quid moror? irrũput thalamo, comes additur vnà
Hortator scelerum 1 Aeolides. dij talia Graijs
2 Instaurate, pio si pœnas ore reposco.
Sed te qui viuum casus, age fare vicissim
Attulerint: 3 pelagine venis, erroribus actus?
An monitu diuum? an quæ fortuna fatigat,
Vt tristes sine sole domos loca turbida adires?
4 Hac vice sermonum roseis Aurora quadrigis
Iam medium ætherio cursu traiecerat axem:
Et fors omne datum traherent per talia tempus:
Sed comes admonuit breuiterq. affata Sibylla est,
Nox ruit Aenea, nos flendo ducimus horas.
Hic locus, est, pateris vbi se via findit in ambas,
Dextera, quæ Ditis magni sub mænia tendit,
Hac iter Elysium nobis: at læua malorum
Exercet pœnas, & ad impia Tartara mittit.
Deiphobus contrà, Ne sęui magna sacerdos
Discedam: explebo numerum redarq. tenebris,
I decus, i nostrum: melioribus, vtere fatis.
Tantum effatus, & in verbo vestigia torsit.
Respici Aeneas subitò, & sub rupe sinistra
Męnia lata videt, triplici circumdata muro:
Quę rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegeton, torquetq. sonantia saxa.
Porta aduersa ingens, solidoq. adamãte columnę:
Vis vt nulla virum, non ipsi excindere ferro
Cęlicolę valeant: stat ferrent turris ad auras:
Tisiphoneq. sedens palla succinta cruenta,
Vestibulum insomnis seruat noctesq. diesq.
Hinc exaudiri gemitus, & sęua sonare

1 Vlysses.
2 Redite, seu reprendite.
3 Vi tempestatis huc delatus.
4 Dum alter alterum vicissim interrogat.

Verbera: tum stridor ferri, tractaq. catenæ.
Cõstitit Aeneas, strepitumq. exterritus 1 *hausit;*

1 Auribus hausit.

Quæ scelerum facies (ò virgo) effare quibusue
Vrgentur pœnis, quis tantus plangor ad auras?
Tum vates sic orsa loqui, Dux inclite Teucrum,
Nulli fas 2 *casto sceleratum insistere limen:*
Sed me cùm lucis Hecate præfecit Auernis,
Ipsa 3 *Deum pœnas docuit, perq. omnia duxit;*

2 Pio. Ser.
3 Quas dijs notantib. cõstituerunt.

Gnossius hæc Rhadamãthus habet durissima regna:
Castigatq., auditq. dolos: subigitq. fateri
Quæ quis apud superos, furto lætatus inani,
Distulit seram commissa 4 *piacula mortem.*
Continuò sontes vltrix accincta flagello
Tisiphone quatit insultans: toruosq. sinistra
Intentans angues, vocat agmina sæua 5 *sororum.*

4 Ijs perpetratis, ob quę faciẽda sunt sacra piacula
5 Sorores autem Alecto, & Megera.

Tum demum horrisono stridentes cardine sacræ
Panduntur portæ. cernis custodia qualis
Vestibulo sedeat? facies quæ limina seruet?
Quinquaginta atris immanis hiatibus hydra
6 *Seuior intus habet sedem: tum Tartarus ipse*
Bis patet in præceps tantum, tenditq. sua vmbra,

6 Seuior quã illa, quæ limina seruat.

Quantus ad æthereum cæli suspectus Olympum.
Hic genus antiquum terræ, Titania pubes,
Fulmine deiecti fundo voluuntur in imo.
Hic, & Aloidas geminos, immania vidi
Corpora: qui manibus magnum rescindere cælum
Aggressi, superisq. Iouem detrudere regnis.
Vidi, & crudeles dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas locus, & sonitus imitatur Olympi
7 *Quatuor hic inuectus equis, & lãpada quassãs.*

7 Quadrigis inuectus.

Per

Per Graium populos, mediæq. per Elidis Vrbem
Ibat ouans: diuumq. sibi poscebat honorem
Demens: qui nimbos, & non imitabile fulmen
Aere, & cornipedū cursum simularat equorum.
At pater omnipotens densa inter nubila telum
Contorsit (non ille faces, nec fumea tedis
Lumina) præcipitemq. immani turbine adegit.
* Nec non, & Tityon terræ omniparentis alumnū
Cernere erat: per tota nouem cui iugera corpus
Porrigitur; rostroq. immanis vultur obunco
Immortale iecur 1 tundens, fœcundaq. pœnis
Viscera, 3 rimaturq. epulis habitatq. sub alto
Pectore: nec fibris requies datur, vlla renatis,
Quid memorem, Lapithas, Ixiona Pirithoumq.?
Quos super atra silex iam iam lapsura cadentiq.
Imminet ad similis; lucent genialibus altis
Aurea fulcra toris, epulæq. ante ora paratæ
Regifico luxu: Furiarum maxima iuxta
Accubat, & manibus prohibet contingere mēsas:
Exurgitq. facem attollens, atque intonat ore.
Hic quibus inuisi fratres, dum vita manebat,
Pulsatùsue parens, & fraus innexa clienti:
Aut qui diuitijs soli incubuere repertis,
Nec partem posuere suis (quæ maxima turba est)
Quiq. ob adulterium cæsi, quiq. arma secuti
4 Impia, nec veriti dominorum fallere dextras,
Inclusi pœnam expectant, ne quære doceri
Quā pœnā: aut quæ forma viros, fortunaue mersit
Saxum ingens voluunt alij, radijsq. rotarum
Districti pendent: sedet, æternumq. sedebit.

* Hom. Od.

1 Tundendo depascēs, anium more.
2 In pœnas .i. renascentia, vt seq. fibris renatis.
3 Rimando depascitur.

4 Impiè deficientes à suis hostium arma secuti sunt.

Infelix Theseus, Phlegyasq. miserrimus omnes
Admonet, & magna testatur voce per umbras;
Discite iustitiam moniti, & non temere diuos.

1 Quidam de Cæsare Dictat. intell.

Vendidit hic auro patriam, 1 dominumq. potente
Imposuit: fixit leges pretio, atque refixit.
Hic thalamum inuasit natę, vetiosq. hymenęos.
Ausi omnes immane nefas, ausoq. potiti.

* Hom. Il. 22.

** Non, mihi si linguę centum sint, oraque centum,*
Ferre vox, omne scelerum comprendere formas,
Omnia pęnarum percurrere nomina possem,
Hæc vbi dicta dedit, Phœbi longæua sacerdos,

2 Redde ramum Proserpinæ.

Sed iā age carpe viā, & 2 susceptū perfice munus
Acceleremus, ait Cyclopum educta caminis
Mœnia cōspicio, atque aduerso fornice portas,
Hæc vbi nos præcepta iubent deponere dona:
Dixerat: & pariter gressi per opaca viarum
Corripiūt spatium medium, foribusq. propinquāt:
Occupat Æneas aditu, corpusq. recenti
Spargit aqua, ramumq. aduerso in limine figit:
His demum exactis, perfecto munere diuæ,

* Quint. li. 1. cap. 5.

** Deuenere locos lætos, & amæna vireta*
Fortunatorum nemorum, sedesq. beatas.
Largior hic campos æther, & lumine vestit

3 Pulchro.

3 Purpureo: solemq. suum sua sidera norunt:
Pars in graminei exercent membra palestris,
Contendunt ludo, & fulua luctantur arena:
Pars pedibus plaudūt choreas, & carmina dicūt:
Nec non Threicius longa cum veste sacerdos
Obloquitur numeris septem discumina vocum:
Iamq. eadem digitis, iam pectine pulsat eburno.

His

Hic genus antiquum Teucri, pulcherrima proles,
Magnanimi heros, nati melioribus annis,
Ilusq., Assaracusq., & Troiæ Dardanus auctor.
Arma procul, currusq. virûm miratur inanes.
Stant terræ 1 defixæ hastæ, passimq. soluti
Per campos pascuntur equi. quæ gratia 2 currum
Armorumq. fuit viuis, quæ cura nitenteis
Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.
Conspicit (ecce) alios dextra læuaq. per herbam
Vescentes, lætumq. choro pæana canentes,
Inter odoratum lauri nemus: vnde supernè
Plurimus Eridani per syluam voluitur amnis.
Hic manus, ob patriam pugnando vulnera passi:
Quiq. sacerdotes casti, dum vita manebat,
Quiq. pij vates, & 3 Phœbo digna locuti,
Inuentas aut qui vitam excoluere per artes;
Quiq. sui memores alios, fecere 4 merendo:
Omnibus his niuea cinguntur tempora vitta.
Quos circumfusos sic est affata Sibylla:
(Musæũ ante omnes, medium nam plurima turba
Hũc habet, atq. humeris extantem suspicit altis)
Dicite felices animæ, tuq. optime vates,
Quæ regio Anchisem q̃s habet locus? 5 illius ergo
Venimus, & magnos Erebi tranauimus amnes,
Atque huic responsum paucis ita reddidit heros
Nulli certa domus: lucis habitamus opacis,
Riparumq. toros, & prata 6 recentia riuis
Incolimus, sed vos (si fert ita corde voluntas)
Hos superate iugum, & facili iam tramite sistam.
Dixit, & ante tulit gressum, camposq. nitentes

Desu-

1 Nam olim posteriorem partem hastæ pra pilabant ad defigendũ humi.

2 Pro Curruum.

3 Idest vera.

4 Bene merendo. Qui suis meritis memoriã sui reliquerunt.

5 Propter illũ. Eius causa.

6 Virent à riuorũ causa.

Desuper ostentat: dehinc summ cacumina linquunt
At pater Anchises penitus conualle virenti
Inclusas animas superumq. ad limen ituras,
Lustrabat studio recolens: omnemq. suorum
Forte recensebat numerum, carosq. nepotes:
Fataq., fortunasq. virum, moresq., 1 manusq.
Isque vbi tendentem aduersum per gramina vidit
Aeneam, alacris palmas vtrasq. tetendit
Effusæq. genis lacrymæ, & vox excidit ore,
Venisti tandem tuoq. expectata parenti
Vicit iter durum pietas, datur ora tueri
Nate tua, & notas audire, & reddere voces.
Sic equidem ducebam animo, rebarq. futurum
Tempora dinumerãs: nec me 2 mea cura fefellit.
Quas ego te terras, & quanta per æquora vectum
Accipio, quantis iactatum nate periclis,
Quàm metui, nequid Libyæ tibi regna nocerent.
Ille autem, Tua me genitor, tua tristis imago
Sæpius occurens, hæc limina tendere adegit.
Stant 3 sale Tyrrheno classes, da iungere dextrã,
Da genitor. teq. amplexu ne sub trahe nostro.
Sic memorans, largo fletu simul ora rigabat.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum,
Ter frustra comprensa manus effugit imago
Par leuibus ventis, volucriq. simillima somno.
Interea videt Aeneas in valle reducta
Seclusum nemus, & virgulta sonantia syluis,
Lethæumq. domos placidas, qui 4 prænatat amnẽ.
Hunc circum 5 innumeræ gẽtes populiq. volabãt,
At velati in pratis, vbi apes æstate serena

1 Rex ab illis gestas. Al. genusq.
2 Spes mea quia spei cura est comes.
3 Mare.
4 Præterflui.
5 Gentium, & pop. animæ.

Flori-

Floribus insidunt variis, candida circum
1 Lilia funduntur: strepit omnis murmure cāpus.
Horrescit visu subito, causasq. requirit
Inscius Aeneas, quæ sint ea flumina 2 porrò,
Quiue viri tanto complerint 3 agmine ripas.
Tum pater Anchises, Animæ quibus altera fato
Corpora debentur, Lethæi ad fluminis vndam
4 Securos latices, & longa obliuia potant.
Has equidem memorare tibi, atq. ostendere coram,
Iampridem hanc prolem cupio enumerare meorū,
Quo magis Italia tandem lætere reperta.
O pater, an ne aliquas ad cælū hinc 5 ire putādū est
Sublimes animas? iterumq. ad tarda reuerti
Corpora? quæ lucis miseris tam dira cupido?
Dicam equidem nec te suspensum nate tenebo,
Suscipit Anchises, atque ordine singula pandit.
Principio celum, ac terras camposq. liquentes,
Lucentemq. globum Lunæ, Titaniaq. astra
Spiritus intus alit, totamq. infusa per 6 artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.
Inde hominum pecudumq. genus, vitæq. volātū,
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus
Igneus est ollis vigor, & cælestis origo
Seminibus, 7 quantum non noxia corpora tardāt,
Terreniq. hebetant artus, moribundaq. membra.
Hinc metuū cupiūtq., dolent, gaudentq.: nec auras
Respiciunt, clausæ tenebris, & carcere cæco.
Quin & supremo cum lumine vita reliquit.
Nō tamen omne malū miseris, nec funditus omnes
Corporeæ excedunt pestes: penitusq. necesse est

Multa

1 Pro quibus suis floribus
2 Procul.
3 Impetu.
4 Ab effectu, qui securos reddunt. vt Pallida mors
5 Ire sublimes ad cœlum. At Ser. animas sublimium non omnium.
6 Elementa quæ membra sunt mundi.
7 In tantum vrget in omnibus pars diuinitatis, in quantū sinet corp. qualitas.

Multa diu 1 concreta modis 2 inolescere miris.
Ergo exercentur pœnis, veterumq. malorum
Supplicia expendunt. aliæ panduntur inanes
Suspensæ ad ventos, alijs sub gurgite vasto
Infectum eluitur scelus, aut exuritur igni.
Quisq. suos patimur 3 manes, exinde per amplum
Mittimur Elysium, & pauci læta arua tenemus,
Donec longa dies perfecto temporis orbe
Concretam exemit labem, purumq. reliquit
Æthereum sensum, atque aurai simplicis ignem.
Has omnes, vbi mille rotam voluere per annos,
Lethæum ad fluuiũ Deus euocat agmine magno,
Scilicet, immemores supera vt conuexa reuisent,
Rursus, & incipiant in corpora velle reuerti.
Dixerat Anchises: natumq; vnaq. Sibyllam
Conuentus trahit in medios, turbamq. sonantem,
Et tumulum capit, vnde omnes longo ordine possit
Aduersos 4 legere, & venientum discere vultus.
Nũc age, Dardaniã prolem quæ deinde sequatur
Gloria, qui maneant Itala de gente nepotes,
Illustres animas nostrumq. in nomen ituras,
Expediam dictis, & te tua fata docebo.
Ille (vides?) 5 pura iuuenis qui nititur hasta,
Proxima sorte tenet lucis loca: primus ad auras,
Æthereas Italo commistus sanguine surget,
Syluius, 6 Albanũ nomẽ, tua 7 posthuma proles,
Quem tibi longæuo serum Lauinia coniux
Educet syluis regem, regumq. parentum.
Vnde genus longa nostrum dominabitur Alba.
Proximus, ille Procas, Troianæ gloria gentis,

1 Conglutinatur.
2 Crescere.
3 Supplicia quę sũt apud manes, vel de genijs intell.
4 Discernere. Alij Perlustrare.
5 Sine ferro.
6 Quia omnes Alb. reges dicti sint Syluij.
7 Te humato nascitura.

Et

Et Capys, & Nymitor: & qui te nomine reddet
Syluius Aeneas, pariter pietate, vel armis
Egregius, si vnquam regnandam acceperit Albã.
Qui iuuenes quantas ostentant aspice vires.
At qui vmbrata gerunt ciuili tempora 1 quercu,
Hi tibi Numentum, & Gabios, vrbemq. Fidenã
Hi Colantinas imponent montibus arces:
Laude pudicitiæ celebres, addentq. superbos,
Pomerios, Castrumq. inui, Bolamq., Coramq.
Hæc tũ nomina erũt, nunc sunt sine nomine terræ.
Quin, & 2 auo comitem sese Mauortius addet
Romulus, Assaraci quem sanguinis Ilia mater
Educet. viden' vt geminæ stent vertice cristæ,
Et pater ipse suo superum iam signet honore?
En huius nate auspicijs illa incyta Roma
Imperium terris, animos æquabit Olympo:
Septemq. vna sibi muro circundabit arces,
Felix prole virùm: qualis 3 Berecynthia mater
Inuehitur curru Phrygias turrita per vrbes,
Læta Deum partu, centum, complexa nepotes,
Omnes cœlicolas, omnes supera alta tenentes.
Huc geminas 4 nunc flecte acies: hanc aspice gẽtẽ,
Romanosq. tuos. hic Cæsar, & omnis Iuli
Progenies, magnum cœli ventura sub axem.
Hic vir hic, est tibi quem promitti sæpius audis,
Augustus Cæsar diuum genus: aurea condet
Secula, qui rursus Latio, regnata per arua
Saturno quondam: super, & Garamãtas, & Indos
Proferet imperium. iacet extra sidera tellus,
Extra anni, Solisq. vias, vbi cælifer Atlas
Axẽ humero torquet stellis ardẽtibus aptũ. Hu-

1 Corona ciuica ex quercu.q̃ cor, dabatu ijs, qui ciuem seruassent.

2 Numitori. Nam cũ hoc Romi, & Remus nep. vno anno regnarunt.

3 Cybele mater deũ, a Berecintho, castello Phryg.

4 Al. huc flecte, vt sit epanalepsi.

Huius in aduentu iam nunc, & Caspia regna
Responsis horrent diuum, & Mæotia tellus.
Et septem gemini 1 turbant trepida ostia Nili.
Nec verò Alcides tantum telluris obiuit,
Fixerit æripedem ceruam licet, aut Erymanthi
Placarit nemora, & Lernã, tremefecerit arcu:
Nec qui pampineis victor iuga flectit habenis,
Liber, agens celso 2 Nisæ de vertice tigres.
Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?
Aut metus Ausonia prohibet consistere terra?
Quis procul ille autem ramis insignis oliuæ
Sacra ferens? nescio crines, incanaq. menta
Regis Romani: 3 primus qui legibus vrbem
Fundabit, Curribus paruis, & paupere terra
Missus in imperium magnum, cui deinde subibit
Otia qui rumpet patriæ, residesq. mouebit
Tullus in arma viros, & iam desueta triumphis
Agmina. quem iuxta sequitur iactantior Ancus,
Nunc quoque iã nimiũ gaudẽs popularibus auris.
vis, & Tarquinios reges, animamq. superbam
4 Vltoris Bruti, fascesq. videre receptos?
Consulis imperium hic primus, 5 sæuasq. secures
Accipit, natosq. pater, noua bella mouentes,
Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit
Infelix. Vt cunque ferent ea facta minores,
Vincet amor patriæ, laudumq. immensa cupido.
Quin Decios, Drusosq. procul, sæuumq. securi
Aspice Torquatum. & referentẽ 6 signa Camillũ.
Ille autem, paribus quas fulgere cernis in armis,
Concordes animæ nunc, & dum nocte premuntur,

1 Turbantur

2 Montis Indiæ.

3 De Numa Pompil.

4 Vltoris, & libertatis publ. & violari pudori, pudoris.

5 Quæ seuierunt etiam contra liberos,

6 Quæ Galli victis Rom. abstulerunt.

Heu

Heu quantum inter se bellum, si lumina vitæ
Attingerint, quantas acies, stragemq. ciebunt:
Aggeribus 1 *socer Alpinis atque arce Monæci*
Descendens 2 *gener, aduersis instructus* 3 *Eois.*
Ne pueri, ne tanta animis assuescite bella:
Neu patriæ validas in viscera vertice vires.
4 *Tuq. prior, tu parce genus qui duci olympo,*
Proice tela manu, sanguis meus.
5 *Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho*
Victor aget currum, cæsis insignis Achiuis:
Eruet ille Argos, Agamemnoniasq. Mycenas:
Ipsumq. Aeaciden, genus armipotentis Achilli,
Vltus auos Troiæ, templa temerata Mineruæ.
Quis te magne Cato tacitũ, aut te Coss. relinquat?
Quis Gracchi gen⁹ aut geminos, duo fulmina belli
Scipiadas: cladem Libyæ? 6 *paruoq. potentem*
Fabricium? vel te 7 *sulco Serrane serentem?*
Quo fessum rapitis Fabrij, tum maximus ille es
8 *Vnus, qui nobis cunctando restituis rem.*
Excudent alij spirantia 9 *mollius æra,*
Credo equidem, viuos ducent de marmore vultus
Orabunt causas melius: cæliq. meatus
Describent radio, & surgentia sidera dicent:
Tu regere imperio populos Romane memento,
(Hæ tibi erunt artes) paciq. imponere 10 *morẽ:*
Parcere subiectis, debellare superbos.
Sic pater Anchises; atque hæc mirantibus addit.
Aspice vt insignis spolijs Marcellus opimis
Ingreditur, victorq. viros supereminet omnes
Hic rem Romanam magno turbante tumultu

Sistet

1 Cæsar.
2 Pompeius.
3 Orientis pop.
4 Tu Cesar Hortas autẽ ad parcẽdũ, Clementũ esse significat: Prior fortasse pro Superior, Victor.
5 L. Mumius.
6 Paupertate gloriosum.
7 Qui ab aratro euocatus ad Dictaturã fuit.
8 Q.d. de quo dictũ fuit ab Ennio, vnus qui nob. &c.
9 Quasi ex deposito rigore in multitudinem viui animalis concessorum sit.
10 Pro Morẽ legitur, & legem. Alioqui morẽ quidã exp. leges ad cõseruãdam pacem pertinentes.

Sistet eques: sternet Pœnos, Gallumq. rebellem:
Tertiaq. arma patri suspendit capta Quirino.
Atque hic Aeneas (vna namq. ire videbat
Egregium forma iuuenem, & fulgentibus armis:
Sed frons læta parum, & deiecto lumina vultu)
Quis (pater) ille, 1 virũ qui sic comitatur euntẽ
Filius? an ne aliquis magna de stirpe nepotem?
Quis strepitus circa comitũ, quãtũ 2 instar ĩ ipso est
Sed nox atra caput tristi circumuolat umbra.
Tum pater Anchises lachrymi ingressus obortis,
O nate, ingentem luctum ne quære tuorum.
Ostendunt terris hunc tantum fata, neque vltra
Esse sinent. nimium vobis Romana progago
Visa potens superi, 3 propria hæc si dona fuissent.
Quantos ille virum magnam Mauortis ad vrbem
Campus aget gemitus: vel quæ Tiberine videbis
Funera, cum tumulum præterlabere recentem?
Nec puer Iliaca quisquam de gente Latinos.
In tantum 4 spe tollet auos nec Romula quondam
Vllo se tantum tellus iactabit alumno.
Heu pietas, heu prisca fides, inuictaq. bello
Dextera: non illi quisquam se impune tulisset
Obuius armato, seu cum pedes iret in hostem,
Seu spumantis equi foderet calcaribus armos.
Heu miserande puer, si quà fata aspera rumpas,
Tu Macellus eris. Manibus date Lilia plenis:
Purpureos spargam flores: animamq. nepotis
His saltem accumulem donis, & fungar inani
Munere. Sic tota regione vagantur
Aeris in campis latis, atque omnia lustrant.

1 Marcellum.
2 Quidã exp. Exẽplar, Quidam, Quãta æquiparatio virtutis cũ illo cui sanguine iunct⁹ est
3 Perpetua, vt, Da propriam Th. domun.
4 Eriget antiquitatẽ generis.

Quæ

Quæ postquam Anchises natũ per singula duxit
Incenditq. animum famæ venientis amore,
Exin bella viro memorat, quæ deinde gerenda:
Laurentesq. docet populos, vrbemq. Latini:
Et quo quemq. modo fugiatq; feratq; laborem.
Sunt geminæ 1 *somni portæ: quarum altera fertur*
Cornea, qua veris facilis datur exitus vmbris:
Altera: candenti perfecta nitens 2 *elephanto:*
Sed falsa ad cœlum mittunt insomnia manes.
His vbi tum natum Anchises, vnaq. Sibyllam
Prosequitur dictis, portaq. emittit eburna:
Ille viam secat ad naues sociosq. reuisit.
Tum se a Caietæ recto fert littore portum,
Anchora de prora iacitur, stant littore puppes.

1 Prosomnij potius dictũ putat Tuin.
4 Etore.

Finis Libro Sxeto Æneidos.

ÆNEIDOS LIBER VII.

ARGVMENTVM.

Caietam, nutricem suam Æneas sepelit, locumque ipsum ab eius nomine Caietam appellat. Inde Circes sedem præteruehitur, secundoque vento ad Tiberis ostia defertur: aduersoque flumine subuectus in Laurentum agrum egreditur. Ibi cum ex Ascanij verbis cognouisset, eam esse terram satis sibi debita ad Latinum regem qui eius tractus regnum obtinebat, centum oratores mittit, qui, & suo nomine illi munera offerrent, & vrbis condendæ locum peterent. Latinus, legatione audita, pręter postulata, Lauiniam filiam suam (quam ex Fauni patris sui oraculis, & augurium responsis externo viro tradere iubebatur) vltro Æneæ coniugem offert. Interim Iuno prosperis, Troianorum rebus offensa; Alecto ad disturbam dam pacem ab inferis euocat: que primum Amatam, Latini vxorem, deinde ipsum etiam Turnum furijs suis implet. atque inde ad Troianorum iuuentutem conuersa, quę tum fortè venationi operam dabat, mansuetum illis ceruum obijcit, Tyrrhei armentarij regij liberis in primis charum. Quem cum Ascanius sagitta vulnerasset, rustici arreptis armis in Troianos impetum faciunt. Alecto ex superiore loco classicum canit. Cadunt in eo tumultu, Almon, Tyrrhei filius natu maximus, & Galesus agricola regionis totius locupletissimus. qui cum in vrbem mortui essent relati. Turnus, & Amata regem Latinum ad bellum suscipiendum iniuriamque manu vindicandam extimulant. Verum cum ille, & fatorum,

& fœderis nuper cum Troianis initi memor, adduci non posset, vt illis bellum indiceret, Iuno ipsa belli portas aperuit. Turni auspicia ad bellum sequitur Mezentius, vna cum Leusofilio: item Auentinus Herculis ex Rhea filius, Catillus, & Coras Tyburtini fratres: Camilla ex Volscorum gente, mulier fortissima alijq. complures quorum catalogus ad finem libri recensetur.

ALIVD ARGVMENTVM.

Tandem deueniunt Laurentia Trœs in arua,
Et pace accepta, læti noua mœnia condunt.
Nocte satam Iuno Furiam euocat: illa Latinos
Inter, & Æneades bellum serit, & ciet arma.
Protinus auxilijs terra instruit Itala Turnum.

TV 1 quoq; littoribus nostris Aeneia nutrix
Aeternam moriens famam Caieta dedisti:
Et nunc 2 seruat honos sedē tuus: 3 ossaq. nomen,
Hesperia in magna (si qua est gloria) signat.
At pius exequijs Aeneas rite solutis,
Aggere composito tumuli postquam alta quierũt
Aequora, tendit iter velis, portumq. relinquit.
Aspirant auræ in noctem: nec candida cursum
Luna negat, splendet tremulo sub lumine pontus,
Proxima Circææ raduntur littora terræ,
Diues inacessos vbi 4 Solis filia lucos
Assiduo 5 resonant cantu: tectisq. superbis
** Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum,*
Arguto tenues percurrens pectine telas.
** Hinc exaudiri gemitus, iraq. leonum*
Vincla recusantum, & sera sub nocte rudentum:

Setigeriq. sues, atque in præsepibus vrsi
Sæuire, ac formę magnorum vlulare luporum:
Quos hominũ ex facie Dea sæua potentibus herbis
Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.
Quæ 1 ne monstra pij paterentur talia Troes,
Delati in portus, ne littora dira subirent;
Neptunus ventis impleuit vela secundis:
Atque fugã dedit, & præter vada feruida vexit.
Iamq. rubescebat radijs mare, & æthere ab alto
Aurora in roseis fulgebat lutea bigis:
Cum venti 2 posuere, omnisq. repente resedit
Flatus, & in lento luctantur marmore 3 tonsæ.
Atque hic Aeneas, ingentem ex æquore lucum
Prospicit: hunc inter fluuio Tyberinus amæno,
Vorticibus rapidis, & multa flauus arena
In mare prorumpit, variæ circumq; supraq.
Assuetæ ripis volucres, & fluminis alueo,
Aethera mulcebant cantu, lucoq. volabant.
Flectere iter socijs, terræq. aduertere proras
Imperat: & lætus fluuio succedit opaco.
Nunc age, qui reges, Erato, quæ tempora rerum,
Quis latio antiquo fuerit status, aduena classem
Cum primum Ausonis exercitus appulit oris.
Expediam: & primæ 4 reuocabo exordia pugnæ;
Tu vatem, diua mone, dicam horrida bella:
Dicam acies, 5 actosq. animis in funera reges,
Tyrrhenamq. manum, totamq. sub arma coactam
Hesperiam; maior rerum mihi nascitur ordo,
Maius opus moueo. Rex arua Latinus, & vrbes
Iam senior longa placidas in pace regebat.

Hunc

Hunc Fauno, et Nympha genitũ Laurẽte Marica
Accipimus. Fauno Picus pater ipſe parentem
Te Saturne refert: tu ſanguinis 1 *vltimus auctor.*
Filius, huic, fato diuum: proleſq. virilis
Nulla fuit: primaq. oriens erepta iuuenta eſt.
Sola domum, & tantas ſeruabat filia ſedes,
Iam matura viro, 2 *iam plenis nubilis annis.*
Multi illam magno è Latio, totaq. petebant
Auſonia; petit ante alios pulcherimus omnes
Turnus, auis, atauiſq. potens: quem regia coniux
Adiungi generum 3 *miro properabat amore:*
Sed varijs portenta Deum terroribus obſtant.
Laurus erat tecti medio in penetralibus altis,
Sacra comã, multoſque. 4 *metu ſeruata per annos*
Quam pater inuentam primas cum conderet arces
Ipſe ferebatur Phœbo ſacraſſe Latinus,
Laurentiſq. ab ea nomen poſuiſſe colonis.
Huius apes ſummum denſæ (mirabile dictu)
Stridore ingentis liquidum trans æthera vectæ,
Obſedere apicem: & pedibus permutua nexis
Examen ſubitum ramo frondente pependit.
Continuò vates, Externum cernimur inquit,
Aduentare virum: & partes petere agmen eaſdẽ
Patribus ex ijſdem, & ſumma dominarier arce.
Præterea caſtis adolet dum altaria tædis,
Et iuxta genitorem adaſtat Lauinia virgo,
Viſa (nefas) longis comprendere crinibus ignem,
Atq. omnem ornatum flãma crepitãte cremari:
Regaliſq. accenſa comas, accenſa coronam
Inſignem gemmis: tum fumida lumine fuluo

1 Vlt. pr. vt exp. Sed quã mum de dendo, eſt aſcen dendo. vlt. pri dixit Cic
2 Inde verbis cit licet ter cẽſea Sic. Na Hæc vbi bilibus. primum turnis an
3 Deſid ad hoc ciendum rebatur.
4 Religi vel Reli ne.

Inuolui ac totis vulcanum spargere tectis.
Id vero horrendum, ac visu mirabile ferri.
Namq. fore illustrem fama, fatisq. canebant
Ipsam, sed populo magnum portendere bellum.
At Rex sollicitus monstris, oracula Fauni
Fatidici genitoris adit lucosq. 1 sub alta
Consulit Albunea: nemorum quæ maxima sacro
Fonte sonat, sæuamq. exhalat opaca Mephitim.
Hinc Italæ gentes, omnisq. 2 Oenotria tellus
In dubijs responsa petunt: huc dona sacerdos
Contulit. & cæsarum ouium sub nocte silenti,
3 Pellibus incubuit, stratis somnosq. petiuit,
Multa modis simulacra videt volitantia miris;
Et varias, audit voces, fruiturq. deorum
Colloquio, atq. imis Acheronta affatur Auernis
Hic, & tum pater ipse petens responsa Latinus,
Centum lanigeras mactabat 4 rite bidentes:
At que harum effultus tergo, stratisq. iacebat
Velleribus: subita ex alto vox reddita luco est,
Ne pete connubijs natam sociare Latinis,
O mea progenies: thalamis heu crede 5 paratis.
Externi veniunt generi: qui sanguine nostrum
Nomē in astra ferant, quorumq. à stirpe nepotes
6 Omnia sub pedibus, qua sol 7 vtrūque recurrēs
Aspicit Oceanum, vertiq., regiq. videbunt,
Hæc responsa patris Fauni, monitusq. silenti
Nocte datos, non ipse suo prem[illegible] ore Latinus;
Sed circum latè volitans tam fama per vrbes
Ausonias tulerat; cum Laomedontia pubes
Gramineo ripæ religauit ab aggere classem.

Aeneas,

Aeneas, primiq. duces, & pulcher Iulus,
Corpora sub ramis deponunt arboris altæ.
Instituuntq. dapes, & 1 adorea liba per herbas
Subijciunt epulis (sic Iuppiter ipse monebat)
Et cereale solum pomis agrestibus augent.
Consumptis hic forte alijs, vt vertere morsus
Exiguam in Cererem penuria adegit edendi:
Et violare manu, & malisq. audacibus orbem
Fatalis crusti, patulis nec parcere quadris:
Heus etiam mensas consumimus, inquit Iulus,
Nec plura alludens, ea vox audita laborum
Prima tulit finem: primamq. loquentis, ab ore
2 Eripuit pater, ac stupefactus numine pressit.
Continuò Salue fatis mihi debita tellus,
Vosq. (ait) ò fidi Troiæ saluete Penates:
Hic domus, hæc patria est. genitor mihi talia nãq.
(Nunc repeto) Anchises fatorũ arcana reliquit:
Cum te nate fames ignota ad littora vectum
Occitis coget dapibus consumere 3 mensas,
Tum sperare domos defessus, ibiq. memento
Prima locare manu, moliriq. aggere tecta.
Hæc erat illa fames: hæc nos suprema manebat,
Exitijs positura modum.
Quare agite, & primo læti cum lumine solis,
Quę loca quì ve habeãt homines, vbi mænia gẽtis
Vestigemus, & à portu diuersa petamus
Nunc 4 pateras libate Ioui, precibusq. vocate
Anchisem genitoerm: & vina 5 reponite mensis
Sic deinde effatus, frondenti tempora ramo
Implicat: & Geniumq. loci, primamq. Deorum

1 Quæ mox dicit cereale solum, item pat. quadras. item mensas. Erant mensæ paniciæ.

2 Vix expectans, donec totã eloqueretur, dixit ℞tinus se eam agnoscere, & omen accipere.

3 Intell. Mensas panicias quæ subijciebãtur epulis, quæ, & Adoræ aliba dicũtur. Sed, & Cereale solũ & quadras patulas ipse vocat.

4 Vinũ. Cõt. pro cõtento.

5 vt mox, Instaurante pulas.

Tellurem Nymphasq. & ad huc ignota precatur
Flumina: tum noctem, noctisq. orientia signa,
Idæumq. Iouem Phrygiamq. ex ordine matrem
Inuocat & duplices Cœloq; Ereboq. parentes.
* Hic pater omnipotens ter cælo 1 clarus ab alto
Intonuit, radijsq. ardentem lucis, & auro,
Ipse manu quatiens ostendit ab æthere nubem.
Dicitur hic subito Troiana per agmina rumor
Aduenisse diem, quo 2 debita mœnia condant.
Certatim instaurãt epulas: atque 3 omine magno
Crateras læti statuunt, & vina coronant.
Postera cum prima lustrabat lampade terras
Orta dies; vrbem, & fines, & littora gentis
4 Diuersi explorant: hæc fontis stagna Numici,
Hũc. Tybrim fluuiũ; Hic fortes habitare Latinos.
Tum satus Anchisa, delectos ordine ab omni
Centum oratores augusta ad mœnia regis
Ire iubet, ramis velatos Palladis omnes;
Donaque ferre viro, pacemq. exposcere Teucris.
Haud mora, festinant iussi, rapidisq. feruntur
Passibus; ipse humili designat mœnia fossa,
Molliturq. locum, primasq. in littore sedes
Castrorum in morem, pinnis atq; aggere cingit.
Iamq. iter emensi, turres, ac tecta Latinorum
Ardua cernebant iuuenes, muroq. subibant.
Ante vrbem pueri, & 5 primæuo flore iuuentus
Exercentur equis, domitãtq. in puluere 6 currus;
Aut acres tendunt arcus, aut lenta lacertis,
Spicula contorquent, cursuq; ictuq. lacessunt.
Tum prænuctus equo longæui regis ad aures

Nun-

* Ho. Il 84.

1 Serenus. Tonans auté sereno cœlo Iuppiter boni omnis augurium dare existimatur.

2 Promissa fatis.

3 At magno quidam exp. Valde manifesto.

4 In diuersas partes profecti.

5 Qui puberes erant nã. 16. anno tyrones erant.

6 Equos sub currib.

Nuntius, ingentes ignota in veste reportat
Aduenisse viros ille intra tecta vocari
Imperat, & solio medius consedit auito.
Tectũ augustum, ingens, centum sublime columnis
Vrbe fuit 1 summa, Laurentis regia Pici,
Horrendum syluis, & religione parentum.
Hinc sceptra accipere, & primos attollere fasces
Regibus omnem erat; hoc illis Curia templum,
Hæ sacris sedes epulis. hic ariete cæso
Perpetuis soliti patres considere mensis.
Quinetiam veterum Effigies ex ordine auorum
Antiqua ex cedro Italusq. paterq. Sabinus
Vitisator, curuam seruans sub imagine falcem;
Saturnusq. senex, Ianiq. bifrontis imago,
Vestibulo astabant; aliiq. 2 ab origine reges
Martia qui ob patriam pugnando vulnera passi.
Multaq. præterea sacris in postibus arma,
Captiui pendent currus, curuæq. secures,
Et cristæ capitum, & portarum ingentia claustra
Spiculaq; clypeiq. ereptaq. rostra carinis,
Ipse Quirinali lituo, paruaq. sedebat
Succinctus trabea, læuaq. ancile gerebat
Picus equũm domitor; quẽ capta cupidine coniux
Aurea percussum virga, versumq. venenis,
Fecit auem Circe sparsitq. coloribus alas.
Tali intus templo diuum, patriaq. Latinus
Sede sedens, Teucros ad sese in tecta vocauit:
Atq; hæc ingressis placido prior edidit ore,
Dicite Dardanidæ (neq; enim nescimus, & vrbẽ,
Et genus: auditosq. aduertitis æquore cursus)

Quid

1 Pro Arce.

2 Alij omnes perpetua serie a prima origine. vsq; ad Lat. Ar. ser. vult esse pro Arboriginum reges.

Quid petitis? quæ causa rates, aut cuius egentes
Littus ad Ausonium tot per vada cærula vexit?
Siue errore viæ, seu tempestatibus acti,
(Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto)
Flumini intrastis ripas, portuq. sedetis:
Ne fugite hospitium: nèue ignorate Latinos
Saturni gentem, 1 haud vinclo, nec legibus æqua,
Sponte sua, veterisq. Dei se more tenentem.
Atque equidē nemini (fama est obscurior annis)
Auruncos ita ferre senes. his ortus vt agris
Dardanus, Idæas Phrygiæ penetrauit ad vrbes,
Threiciamq. Samū, quæ nūnc Samothracia fertur
Hinc illum Coriti Tyrrhena ab sede profectum,
Aurea nunc solio stellantis regia cœli
Accipit, & numerum diuorum altaribus auget.
Dixerat: & dicta Ilioneus sic voce secutus,
Rex, genus egregium Fauni, nec fluctibus actos
Atra subegit hymes vestris succedere terris
Nec sidus regione viæ littùsue fefellit:
Consilio hanc omnes, animisq. volentibus, vrbem
Afferimur, pulsi regnis, quæ maxima quondam
Extremo veniens Sol aspiciebat Olympo.
Ab Ioue principiū generis, Ioue Dardana pubes
Gaudet auo: rex ipse Iouis de gente suprema
Troius Aeneas tua nos ad limina misit.
Quanta per Idæos sæuis, effusa Mycenis
Tempestas ierit campos, quibus actus vterq.
Europæ, atque Asiæ fatis concurrerit orbis:
Audijt, & 2 si quem tellus extrema 3 refuso
Submoueat Oceano, & si quem extenta plagarum

1 Hic. & seq. versu describit vitam hominum aurei seculi sub Saturno. Nam eum appellat veterem deum. Haudita multi, sunt anni, sed fama per vagata non est.

2 Si quis procul habitat.

3 Ser. exp. refluo.

Quat-

Quatuor in medio dirimit plaga solis iniqui.
1 Diluuio ex illa tot vasta per æquora vecti,
Dÿ sedem exiguam patrÿs littusq. rogamus
Innocuũ, & cunctis 2 vndamq. auräq. potentẽ.
Non erimus regno indecores: nec vestra feretur,
Fama leuis, tantiq. abolescet gratia facti:
Nec Troiam Ausonios gremio excepisse pigebit.
* Fata per Aeneæ iuro, dextramq. potentem,
Siue fide, seu quis bello est expertus, & armis:
Multi nos populi, multæ (ne temne, quòd vltrò
Præferimus manibus vittas, ac verba precantũ)
Et petiere sibi, & voluere adiungere gentes.
Sed nos fata Deum vestras exquirere terras
Imperÿs 3 egere suis hinc Dardanus ortus,
Huc repetit: iussisq. ingentibus vrget Apollo
Tyrrhenũ ad Tybrĩ, & fontis vada sacrę Numici
Dat tibi præterea fortunæ parua prioris
Munera, reliquias Troia ex ardente receptas.
4 Hoc pater Anchises auro libabat ad aras:
5 Hoc Priami gestamen erat: cum iura vocatis
More daret populis sceptrumq; 6 sacerq. tiaras
Iliadumq. labor, vestes.
Talibus Ilionei dictis, defixa Latinus,
* Obtutu tenet ora: soloq. immobilis hæret
Intentus voluens oculos. nec purpura regem
7 Picta mouet, nec sceptra mouent Priameia tãtũ
Quantum in connubio natæ, thalamoq. moratur.
Et veteris Fauni voluit sub pectore sortem.
Hunc illum fatis externa à sede profectum
Portendi generum, paribusq. in regna vocari

1 Auspi-

1 Bello, & excidio Troiano.
2 Aquam, & aerem, quæ omnibus patere debent.
* Ho. Il. 18.
3 Impulerũt, vel Coegerunt.
4 Hac aurea patera.
5 Diadema,
6 Pro Sacra tiaria.
* Hom. Il. 33.
7 Acupicta.

1 Potestate pari.

1 Auspicijs: hinc progeniem virtute futuram
Egregiam, & totum quæ viribus occupet orbem,
Tandem lætus ait, Dij nostra incæpta secundent,
Auguriumq. suum, dabitur Troiane. quod optas
Munera nec sperno: non vobis rege Latino
Diuitis vber agri, Troianæ opulentia deerit:
Ipse modò Aeneas (nostri si tanta cupido est,
Si iungi hospitio properat, sociusq. vocari)
Adueniat, vultus nèue exhorrescat amicos.

2 Fœderis. ab eo quod. sequitur, id quod præcedit.

Pars mihi 2 pacis erit dextram tetigisse tyranni.
Vos contra regi mea nunc mandata referte.
Est mihi nata, viro gentis quam iungere nostræ,
Non patrio ex adyto sortes, non plurima cœlo
Monstra sinunt: generos externis affore ab oris,
(Hoc Latio restare canunt) qui sanguine nostrum
Nomen in astra ferant: huc illum poscere fata
Et reor, & si qui veri mens augurat, opto.
Hæc effatus, equos numero pater elegit omni.
Stabant 3 tercentum nitidi in præsepibus 4 altis.

3 Vt in legione Ro erant trecenti equites.
4 Ad ostendendã equorum magnit.
5 Phaleræ.

Omnibus extemplo Teucris iubet ordine duci
Instratos ostro alipedes, pictisq. tapetis,
Aurea pectoribus demissa 5 monilia pendent:
Tecti auro, fuluum mãdunt sub dentibus aurum.
Absenti Aeneæ currum, geminosq. iugales
Semine ab ætherio, spirantes naribus ignem:
Illorum de gente, patri quos 6 Dedala Circe
Supposita de matre, nothos furata creauit.

7 Cũ tal. dotus, & dict9
8 Vel Sublimes talibus donis, & dictis aĩs obt. d

7 Talibus Aeneadæ donis, dictisq; Latini
8 Sublimes in equis redeunt, pacemq. reportant.
Ecce autem, Inachijs sese referebat ab Argis

Sæuæ

Sæua Iouis coniux, aurasq. inuecta tenebat:
Et Lætum Aeneam, classemq. ex ethere longè
Dardaniam Siculo prospexit ab usque Pachyno.
Moliri iam tecta videt, iam fidere terræ,
Deseruisse rates stetit acri fixa dolore:
Tum quassans caput, hæc effudit pectore dicta,
** Heu stirpem inuisam, & fatis contraria nostris* * Ho. Il. 192.
Fata Phrygum. num Sigeis occumbere campis,
Num capti potuere capi? num incensa cremauit
Troia viros? medias acies, mediosq. per ignes,
Inuenere viam? at, 1 credo, mea numina tandem
Fessa iacent, 2 odijs haud exaturata quieui.
Quinetiam patria excussos infesta per undas
Ausa sequi, & profugis toto me opponere ponto.
Absumptæ in Teucros vires cœliq. marisq.
Quid Syrtes, aut Scylla mihi? qd vasta Charybdis
Profuit? optato conduntur Tybridis alueo,
Securi pelagi, atque mei. Mars perdere gentem
Immanem Lapithûm valuit, 3 concessit in iras
Ipse Deũ ãtiquũ genitor Calydona Dianæ: (rẽtẽ?)
Quod scelus aut Lapithis tantũ, aut Calydone me
Ast ego magna Iouis coniux, nil linquere inausum
Quæ potui infelix, quæ memet in omnia verti,
Vincor ab Aenea. quòd si mea numina nõ sũt (est.
Magna satis, dubitẽ haud eqdẽ implorare, qđ vsq̃
Flectere si nequeo superos, Acheronta mouebo.
Non dabitur regnis (esto) prohibere Latinis,
Atque immota manet fatis Lauinia coniux:
At trahere, atque moras tantis licet addere rebus.
At licet amborum populos excindere regnum.

1 Credo q. d. scilicet.

2 quidam odijs iung. cum quieui.

3 Concessit illi suas iras in Cal. vt ire suæ satisfaceret.

Hac

Hac gener atque socer, coeant 1 mercede suorum,
Sanguine Troiano, & Rutulo dotabere virgo:
Et Bellona manet te pronuba: nec face tantum
2 Cisseis, prægnans 3 igneis enixa iugales:
Quin idem veneri partus suus, & Paris alter,
Funestaq. iterum recidua in Pergama tædæ.
Hæc vbi dicta dedit, terras horrenda petiuit:
Lutificam Alecto Dirarum ab sede sororum,
* Infernisq. ciet tenebris: cui tristia bella,
Iræq; insidiæq; & crimina noxia cordi.
Odit, & ipse pater Pluton, odere sorores
Tartareæ monstrum. tot sese vertit in ora,
Tam sæuæ facies, tot pullulat atra colubris.
Quam Iuno his acuit verbis, ac talia fatur,
Hunc mihi da proprium virgo sata nocte laborem,
Hanc operam, ne noster honos infractàue 4 cedat
Fama loco: neu connubijs ambire Latinum
Æneadæ possint, Italosue obsidere fines.
Tu potes vnanimes armare in prælia fratres,
Atque odijs versare domos: tu verbera tectis,
Funereasq. inferre faces, tibi nomina mille,
Mille nocendi artes; fœcundum concute pectus,
Disijce 5 compositam pacem, sere crimina belli:
Arma velit, poscatq. simul, rapiatq. iuuentus.
Ex in Gorgoneis Alecto infecta venenis
Principio Latium, & Laurentis tecta tyranni
Celsa petit, 6 tacitumq. obsedit limen Amatæ:
Quã super aduentu Teucrum, Turniq. himeneis
7 Fœmineæ ardentem curæq. iræq. coquebant.
Huic Dea cæruleis vnum de crinibus anguem

1 Suorum cęde confederationem hanc emant.
3 Hecuba Cissei filia. quæ se facem parere somniauit.
3 Pro coniugales, idest matrimon. conceptos.
* Ho. Il. 72.
4 Pro cadat vel dicatur infracta autem, quæ antea. fuit infracta.
5 De qua conuenit.
6 Tacitè obs. & sine strepitu.
7 Fœminis visitate.

Conij-

Coniicit inq. sinum præcordia ad intima subdit:
Quo furibunda domum mōstro permisceat omnem
Ille inter vestis, & leuia pectora lapsus,
Voluitur 1 atracto nullo, 2 fallitq. 3 furentem
Vipeream inspirans animam fit tortile collo
Aurum ingens, coluber fit longæ tænia vittæ:
Innectitq. comos, & membris lubricus errat.
Ac dum prima lues vdo sublapsa veneno
Pertentat sensus, atque ossibus implicat ignem:
Nec dum animus toto percepit pectore flammam,
Mollius, & solito matrum de more locuta est:
Multa su pnata lacrymans Phrygiisq. hymeneis,
Exulibusne datur ducenda Lauinia Teucris
O genitorij nec te miseret nataq. tuiq.?
Nec matris miseret, quā primò Aquilone relinquet
Perfidus, alta petens, abducta virgine prædo?
4 At nō sic Phrygi⁹ penetrat Lacedæmona pastor
Ledæamq. Helenam Troianas vexit ad arces?
5 Quid tua sancta fides, quid cura antiqua tuorum
Et consanguineo toties data dextera Turno?
Si gener externa petitur de gente Latinis,
Idq. sedet, Fauniq. 6 premunt te iussa parentis:
Omnem equidem sceptris terrā, quæ libera nostris
Dissidet externam reor, & sic dicere diuos.
Et Turno (si prima domus repetatur origo)
Inachus, Acrisiusq. patres, mediēq. Mycenæ.
His vbi nequicquam dictis experta, Latinum
Contra stare videt: penitusq. in viscera lapsum
Serpentis furiale malum, totamq. pererrat:
Tum verò infelix ingentibus excita monstris,
Immen-

1 Ita vt non attingeret. Vel, vt tactus eius non sentiretur.
2 Latenter inspirat fureti.
3 Amentem idest furere incipientēm vel dum in- furorem non citatur.
4 Al. Annom,
5 Quid erit vel est tua fides quod c. &c. Q. d. Cuius est pretij vel subaudi. prodest, aut tale quid.
6 Vrgent.

Immẽsam 1 *sine more furit* 2 *lymphata per vrbẽ*
Ceu quondam torto volitans sub verbere turbo,
* *Quem pueri magno in gyro vacua atria circum*
Intenti ludo exercent: ille actus habena
3 *Curuatis, fertur spatiis: stupet inscia turba,*
Impubesq. manus, mirata volubile buxum.
Dant animos plagæ. non cursu segnior illo
Per medias vrbes agitur, populosq. feroces.
Quin etiam in syluas 4 *simulato numine Bacchi,*
(Maius adorta nefas, maioremq. orsa furorem)
Euolat: & natam frondosis montibus abdit,
Quò thalamum eripiat Teucris, tædasq. moretur;
5 *Euoe Bacche fremens, solum te virgine dignum*
Vociferans. etenim molles tibi sumere thyrsos,
Te lustrare choros, sacrum tibi pascere crinem,
Fama volat: furiisq. accensas pectore matres
Idem omnes simul ardor agit, noua quærere tecta.
Deseruère domos: Ventis dant colla, comasq;
Ast aliæ tremulis vlulatibus æthera complent,
Pampineasq. gerunt incinctæ pellibus hastas.
Ipsa inter medias flagrantem feruida 6 *pinum*
Sustinet, ac natæ, Turniq. canit hymeneos,
Sanguineam torquens aciem: toruumq. repente
Clamat, Io matres audite 7 *vbi quæq. Latinæ.*
Si qua piis animis manet infelicis Amatæ
Gratia, si iuris materni cura remordet:
Soluite crinales vittas, capite orgia mecum.
Talem inter syluas, inter deserta ferarum,
Reginam Alecto stimulis 8 *agit vndiq. Bacchi.*
Postquam visa satis primos acuisse furores,

Con-

1 Inusitato quodã modo & inaudito.
2 Furore percussa.
*Ho. Il. 158. 211.
3 Per obliquas vias.
4 Quod ĩ furore sibi videretur sacrã B. celebrare.
5 Al. Euhæ. vel Euohe. Sed Euæ est apud Cat. & Hor.
6 Pineam facem.
7 Sic, & Prisc. legit, exponẽs, Quecũque A. vbicunq.
8 Tali modo agit, Ira agit & versat.

Consiliumq. omnemq. domum vertisse Latini,
Protinus hinc fuscis tristis Dea tollitur alis
Audacis Rutuli ad muros: quam dicitur vrbem
Acrisionæis Danae fundasse colonis,
Præcipiti delata Noto. locus Ardea quondam
Dictus auis, & nūc magnū 1 manet Ardea nomē.
Sed 2 fortuna fuit: tectis hic Turnus in altis
Iam mediam nigra carpebat nocte quietem:
Alecto toruam faciem, & furialia membra
Exuit: in vultus sese transformat aniles,
Et frontem obscœnam rugis arat, induit albos
Cum vita crines: tum ramum innectit oliuæ.
Fit Calibe Iunonis anus, templiq. sacerdos:
Et iuueni ante oculos his secum vocibus offert.
Turne, tot incassum fusos patiere labores?
Et tua Dardaniis 3 transcribi sceptra colonis?
Rex tibi coniugium, & quæsitas 4 sanguine dotes
Abnegat, externusq. in regnum quæritur hæres
I nunc, 5 ingratis offer te irrise periclis;
Tyrrhenas interne acies tege pace Latinos.
* *Hæc adeò tibi me, placida cum nocte iaceres,*
Ipsa palam fari omnipotens Saturnia iussit.
Quare age, & armari pubem portisq. moueri
Lætus in arma para, & Phrygios q flumine 6 pul-
Consedere duces, pictasq. exure carinas. (chro
Cœlestum vis magna iubet. rex ipse Latinus
Ni dare coniugum, & dicto parere fatetur,
Sentiat, & tandem Turnum experiatur in armis,
Hic 7 iuuenis vatem irridens, sic orsa vicissim
Ore refert, Classes inuectas Tybridis vndam

1 Al. tenet.
2 Fortuna ita tulit vt Turn. carperetq.
3 Transferri a te ad colonos. Dard. Tibi erepta tradi col.
4 Tuo.
5 Pro quib. nulla gratia reddetur.
* Ho. Il. 2 44.
6 Vt sup. flu. Tyber. amœno.
7 Turnus.

Non, vt rere meas effugit nuntius aures:
(Ne tantos mihi finge metus) nec regia Iuno
Immemor est nostri.
Sed te 1 victa situ veriq. effœta senectus,
O mater, cuis nequicquam exercet, & arma
Regum inter falsa vatem formidine ludit.
Cura tibi diuûm effigies, & templa tueri:
Bella viri pacemq. gerant, queis bella gerenda.
Talibus Alecto dictis exarsit in iras.
At iuueni oranti subitus tremor occupat artus:
Diriguere oculi. tot Erinnys sibilat hydris.
Tantaq. se facies aperit: tum flammea torquens
Lumina, cunctantem, & quærentem dicere plura
Reppulit: & geminos erexit crinibus angues:
Verberaq. insonuit, rabidoq. hæc addidit ore,
En ego victa situ, quam veri effœta senectus
Arma inter regum falsa formidine ludit.
Respice ad hæc: adsum dirarum ab sede sororum
Bella manu, lethumq gero.
Sic effata facem iuueni coniecit, & atro
Lumine fumantes fixit sub pectore tædas.
Olli somnum inge s rupit pauor: ossaq., & artus
Perfudi toto proruptus corpore sudor.
Arma amẽs 2 fremit, arma toro tectisq. requirit
Sæuit amor ferri, & scelerata insania belli:
* Ira super magno veluti cum flamma sonore
3 Virgea suggeritur costis vndantis aheni,
Exultantq. æstus latices: furit intus aquæ vis,
Fumidus, atque altè spumis exuberat amnis,
4 Nec iã se capit vnda, volat vapor ater ad auras

1 Squalore, & marcore consumpta.

2 Cum fremitu poscit.
* Ho.Il.203.
3 De virgis facta.
4 Melius quã si diceret.nec iam vas vndam capit.

Ergo

rgo iter ad regem, polluta pace, Latinum
ndicit primis iuuenum, & iubet arma parari:
'utari Italiam, detrudere finibus hostem:
e satis ambobus Teucrisq. venire, Latinisq.
Hæc vbi dicta dedit, 1 Diuosq. in vota vocauit,
Certatim sese Rutuli exhortantur in arma.
Hunc decus egregium formæ mouet, atq; iuuentæ:
Hunc atavi reges, hunc 2 claris dextera factis.
Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet,
Alecto in Teucros Stygijs se concitat alis:
Arte noua speculata locum, quo littore pulcher
Insidijs, cursuq. feras agitabat Iulus.
Hic subitam canibus rabiem 3 Cocytia virgo
Obijcit, & notò nares contingit odore,
Vt ceruum ardentes agerent. quæ prima malorum
Causa fuit, belloq. animos accendit agrestes.
Ceruus erat forma præstanti, & cornibus ingens,
4 Tyrrhidæ pueri quem matris ab vbere raptum
Nutribant: Tyrrhusq. pater, cui regia parent
Armenta, & latè custodia credita campi.
Aßuetum imperijs soror omni Syluia cura
Mollibus intexens ornabat cornua sertis:
Pectebatq. 5 ferum, puroq. in fonte lauabat.
Ille 6 manum patiens, mensæq. assuetus herili,
Errabat syluis rursusq. ad limina nota
Ipse domum sera 7 quamuis se nocte ferebat.
Hunc procul errantem rabidæ venantis Iuli
Commouere canes: fluuio cum forte secundo
Deflueret, ripaq. æstus viridante leuaret.
Ipse etiam eximiæ laudis succensus amore

1 Quia votis nuncupatis bella sumebant.

2 Pro Clara dext. factis per hypall.

3 Alecto. a Cocyto fluuio inferorum.

4 Tyrrhi filij. Legitur autem, & Tyrrheidæ, vt seq. v Tyrrheus. & ita in seq.

5 Vt alibi de equo Quadrupem.

6 Pro manuum vt vul. Ser. Sic.s. currum pro curruum.

7 Quantumuis ieianocte

Ascanius, curuo direxit spicula cornu:
Nec dextræ erranti Deus abfuit: actaq. multo
Perq. vterum sonitu, perq. ilia venit arundo.
Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit,
Successitq. gemens stabulis, questuq., cruentus
Atque imploranti similis tectum omne repleuit.
Syluia prima, soror palmis percussa lacertos,
Auxilium vocat, & duros conclamat agrestes.
Olli (1 pestis enim tacitis latet aspera syluis)
Improuisi adsunt. hic torre armatus obusto,
Stipitis hic grauidi nodis, 2 quod cuiq. repertum
Rimanti, telum ira facit. vocat agmina Tyrrhus
Quadrifidam quercum cuneis vt forte coactis
Scindebat, rapta spirans immane securi.
At sæua è speculis tempus Dea nacta nocendi,
Ardua tecta petit, stabuli, & de culmine summo
Pastorale canit signum, cornuq. recuruo
Tartaream intendit vocem: qua protinus omne
Contremuit nemus, & syluæ intonuere profundæ.
Audijt, & Triuiæ longè lacus, 5 audijt amnis
Sulfurea Nar albus aqua, fontesq. Velini:
Et trepidæ matres preßere ad pectora natos.
*Tum verò ad vocem celeres qua buccina signum
Dira dedit, raptis concurrunt vndiq. telis
Indomiti agricolæ. nec non, & Troia pubes
Ascanio auxilium castris effundit apertis.
Direxere acies, non iam certamine agresti,
Stipitibus duris agitur, sudibúsue præustis.
Sed ferro ancipiti decernunt: atraq. latè
Horrescit strictis seges ensibus: æraq. fulgent

1 Furia.

2 Quod querens quisq. reperit iura iubet esse illi pro telo vt l. i 2 furor arma ministrat.

3 Qui Dianæ speculum dicitur.

* Quint. li. 8. c. 3.

* Sole

ole lacessita, & lucem sub nubila iactant.
luctus vti primo cœpit cum 1 albescere vento,
ulatim se se tollit mare, & altius vndas
igit, inde imo consurgit ad æthera fundo.
ic iuuenis primam ante aciem stridente sagitta,
atorum Tyrrhi fuerat qui maximus. Almon
ernitur hæsit enim sub gutture 2 vulnus, & vdæ
ocis iter. tenuemq. inclusit sanguine vitam.
orpora multa virum circa, seniorq. Galesus:
um paci medium se offert, iustissimus vnus
ui fuit, Ausoniisq. olim ditissimus aruis.
uinq. greges illi balantum, quina redibant
Armenta, & terram centum vertebat aratris.
Atque ea per campos æquo dum Marte geruntur.
Promissi Dea facta potens, vbi sanguine bellum
Imbuit, & 3 primæ commisit funera pugnæ:
Deserit Hesperiam, & cæli conuexa per auras,
Iunonem 4 victrix affatur voce superba.
En perfecta tibi bello discordia tristi;
Dic in amicitiam coeant, & fœdera iungant.
Quando quidē Ausonio respersi sanguine Teucros,
Hoc etiam his addam, tua si mihi certa voluntas,
Finitimas in bella feram rumoribus vrbes:
Accendamq. animos insani Martis amore,
Vndiq. vt auxilio veniāt: spargā arma per agros.
Tum cōtra Iuno, Terrorum, & fraudis abūdè est.
5 Stant belli causæ: pugnatur comminus armis.
Quæ fors prima dedit sanguis nouus imbuit arma.
Talia connubia, & tales celebrent hymenæos
Egregium Veneris 6 genus, & rex ipse Latinus.

* Ho. Il. 21.
* Ho. Il. 218.
1 Quia cum incipit mare paulum turbari, partes eius, quæ nō mouētur; albescere vidētur, & vernare, at cum inhorruit, nigrescit.
2 Pro sagitta, vt, Infesto vulnere Pyrrhus.
* Ho. Il. 58.
3 Vt dicitur committi pugna, cum inchoatur.
4 Veti compos.
5 Manent Permanent.
6 Æneas.

Te super ætherias errare licentius auras
Haud pater ipse velit summi regnator Olympi.

1 Pro Sup est, Restat

Cede locis: ego, si qua 1 super fortuna laborum est,
Ipsa regam. Tales dederat Saturnia voces:
Illa autem tollit stridentes anguibus alas,
Cocytiq. petit sedem, supera ardua linquens.
Est locus, Italiæ in medio sub montibus altis,
Nobilis, & fama multis memoratus in oris:

2 Loci omni parte sancti.

2 Ansancti valles. densis hunc frondibus atrum
Vrget vtrumq. latus nemoris, medioq. fragosis
Dat sonitum saxis, & torto vertice torrens.

3 Fauces subterraneæ tetrum exhalantes odorẽ & pestiferũ ex Ditis fauces existamabantur.

Hic specus horrendum, & sæui 3 spiracula Ditis
Monstrantur: ruptoq. ingens Acheronte vorago
Pestiferas aperit fauces: queis condita Erinnys,
Inuisum numen, terras, cælumq. leuabat
Nec minus interea extremam Saturnia bello
Imponit regina manum ruit omnis in vrbem
Pastorum ex acie numerus: cæsosq. reportant,

4 Cruentati.

Almonem puerum, 4 fœdatiq. ora Galesi:
Implorantq. Deos obtestanturq. Latinum.
Turnus adest, medioq. in crimine, cædis, & ignis
Terrorem ingeminat: Teucrosq. in regna vocari
Stirpem admisceri Phrygiam, se limine pelli.

5 Choreis.
6 Exercent.

Tum, quorũ attonitæ Baccho nemora auia matres
Insultans 5 thiasis (eq;enim leue nomẽ Amatæ)
Vndiq. collecti coeunt, Martemq. 6 fatigant.
Ilicet infandum cuncti contra omnia bellum,
Contra fata Deum peruerso numine poscunt.
Certatim regis circumstant tecta Latini.
Ille, velut pelagi rupes immota, resistit.

*Vt

*Ho. Il. 179.

Vt pelagi rupes, magno venientem fragore,
Quæ sese multis circum latrantibus vndis,
Mole tenet: scopuli nequicquam, & spumea circũ
Saxa fremunt, lateriq. illisa refunditur alga.
Verum vbi nulla datur cæcũ 1 exuperare potestas
Consilium, & sæuæ nutu Iunonis eunt res:
Multa Deos, aurasq. pater testatur inanes,
Frangantur heu fatis (inqui) ferimurq. procella.
Ipsi has 2 sacrilego pendentis sanguine pœnas,
O miseri: te Turne nefas, te triste manebat
Supplicium: votisq. Deos venerabere seris.
Nã mihi parta quies 3 omnisq. in limine portus:
Funere felici spolior. Nec plura loquutus,
Sepsit se tectis, rerumq. reliquit habenas.
Mos erat Hesperio in Latio quẽ 4 protinus vrbes
Albanæ coluere sacrum, nunc maxima rerum
Roma colit, cum prima mouẽt in prælia Martem:
Siue Getis inferre manu lacrymabile bellum,
Hyrcanisue, Arabisue parãt, seu tẽdere ad Indos,
5 Auroramq. sequi, Parthosq. reposcere signa.
Sunt geminæ belli portæ (sic nomine dicunt)
Religione sacræ, & sæui formidine Martis:
Centum ærei claudunt vectes, æternaq. ferri
Robora: nec custos absistit limina Ianus:
Has, vbi certa sedet patribus sententia pugnæ,
Ipse, Quirinali trabea cinctuq. Gabino
Insigni reserat stridentia limina consul:
Ipse 6 vocat pugnas sequitur tunc cætera pubes,
Aereaq. assensu conspirant cornua rauco.
Hoc, & tum Aeneadis indicere bella Latinus

1 Al. expugnare.

2 Vos sacrilegi pendentis huius belli pœnas. Vocat sacril. q; bellum susciperent contra voluntatem Deorũ.

3 Securitas omnis in promptu est.

4 Perpetua & non intermissa obseruatione.

5 Orientis populos.

6 Euocat ad bella. Putat Ser. alludi ad genus tertium militiæ, qđ euocatio dicebatur.

More iubebatur, tristesq. recludere portas.
Abstinuit tactu pater auersusq. refugit
Fœda ministeria, & cæcis se condidit vmbris.
Tum regina Deum cælo delapsa, morantes
Impulit ipsa manu portas, & cardine verso
Belli ferratos rupi Saturnia postes.
Ardet inexcita Ausonia, atque immobilis ante.
Pars pedes ire parat campis, pars, 1 arduus altis
Puluerulentus equis furit: omnes arma requirũt.
Pars leues Clypeos, & spicula lucida tergunt
Aruina pingui subiguntq. in cote secures:
Signaq. fere iuuat, sonitusq. audire tubarum.
Quinq. adeò magnæ positis incudibus vrbes
Tela nouant, Atina potens, Tyburq. superbum
Ardea, Crustumeriq. & turrigeræ, Antemnæ.
Tegmina tuta 2 cauant capitũ flectuntq. salignas
Vmbonum crates: alij thoracas abenos
Aut leues ocreas lento ducunt argento.
Vomeris huc, & falcis honos, huc omnis aratri
Cessit amor: recoquunt patrios fornacibus enses.
Classica tamq. sonant: it bello tessera signum.
Hic galeam tectis trepidus rapit ille frementes
Ad iuga cogit equos: clypeumq., auroq. trilicem
Loricam induitur, fidoq. accingitur ense.
** Pandite nunc Helicona Deæ, cantusq. mouete,*
Qui bello exciti reges, quæ quemq. sequutæ
Complerint campos acies, quibus Itala iam tum
Flouerit terra alma viris, quibus, 3 arserit armis.
Et meministis enim diuæ, & memorare potestis:
Ad nos vis tenuis famæ perlabitur aura.

1 Pro Ardua in altis equis .i. Populus, parti parat, ire pedes parti arduus alt. &c. Sed alibi ad rem, non ad vocè respicit.

2 Pro conficiunt caua regm.

* Ho. Il. 22.

3 Splenduerit, aut quorũ armorũ amore flagrauerit. Aut quibus armis ardenter præliata sit.

Primus init bellum Tyrhenis asper ab oris
** Contemptor diuũ Mezentius agminaq. armat.*
Filius huic iuxtà Lausus: quo pulchrior alter
Non fuit excepto Laurentis corpore Turni.
** Lausus equum domitor, debellatorq. ferarum,*
Ducit Agyllina, 1 nequicquam ex vrbe sequutos
** Mille viros: dignus patrijs qui 2 letior esset*
Imperijs, & cui pater haud Mezentius eßet.
Post hos insignem palma per gramina currum,
** Victoresq. ostentat equos satus Hercule pulchro*
Pulcher Auentinus clypeoq. insigne paternum.
Centum angues, cinctamq. gerit serpentib. hydrã,
Collis Auentini sylua, quem Rhea sacerdos
Furtiuum partu sub luminis edidit auras,
Mista Deo mulier. postquam Laurentia victor
Geryone extincto 3 Tirynthius, attigit arua,
Tyrrhenoq. boues in flumine lauit Iberas.
Pila manu, sæuosq. gerunt in bella 4 Dolones
Et tereti pugnant mucrone, veruq. Sabello.
** Ipse pedes tegmen torquens immane leonis,*
Terribili impexum seta, cum dentibus albis,
Indutus capiti sic regia tecta subibat,
Horridus Herculeoq. humeros innexus amictu.
** Tum gemini fratres Tyburtia mænta linquunt,*
Fratris Tyburti dictam cognomine gentem,
Catillusq., acerq. Coras, Argiua iuuentus.
Et primam ante aciem densa inter tela feruntur:
** Ceu duo nubigenæ cum vertice montis ab alto*
Descendunt centauri Homolen, Othrynq. niualem
Linquentes cursu rapido: dat euntibus ingens

Sylua

*Hom Il. 25.
* Quint. lib. 8. c. 4.
1 Quia in prælio perijt, neque paternũ imperium recepit.
* Ho. Il. 171
2 Dignus cui lætior esset imperij paternistatus. Q. d. Dignus alijs patris ĩperijs lætioribus.
* Ho. Il. 125.
3 Hercules.
4 Sunt vel flagella, intra quorũ virgã latet pugio, vel (sñ Varro,) ingentes corticũ ferro breuissimo.
* Ho. Il 204.
* Quint. lib. 8 cap. 6.
*Hom. Il. 22.
*Hom. Il. 50.
5 Mõtes Thessaliæ, qui existimantur esse centaurorum sedes.

Sylua l[illegible]cum, & magno cedunt virgulta fragore.
Nec Prænestinæ fundato defuit vrbis:
* Vulcano genitum pecora inter agrestia regem,
Inuentumq. focis, omnis quem credidit ætas,
Cæculus. hunc legio latè comitatur agrestis:
Quiq. Præneste viri, quiq. arua 1 Gabinæ
Iunonis, gelidumq. Anienem, & roscida riuis
Hernica saxa colunt: quos diues Anania pascit,
Quos Amasene pater. non illis omnibus arma,
Nec clypei curruſue sonãt pars maxima glandes
Liuentis plumbi spargit pars spicula gestat
Bina manu: fuluosq. lupide pelle galeros
Tegmen habet capiti: 2 vestigia nuda sinistri
Instituere pedi, crudus tegit altera pero.
At Messapus equum domitor, Neptunia proles,
Quem neque fas igni cuiquam nec sternere ferro,
Iampridem resides populos, desuetaq. bello
Agmina in arma vocat subitò. ferrũq 3 retractat.
Hi Fescenninas acies, æquosq. Faliscos,
Hi Soractis habent arces, Flauiniaq. arua,
Et Cymni cum monte lacum, lucosq. Capenos,
Ibant 4 æquati numero, regemq. canebant:
Ceu quodam niuei liquida inter nubila cycni
Cum sese è pastu referunt, & lõga canoros
Dant per colla modos sonat amnis, & Asia longè
Pulsa palus,
Nec quisquam æratas acies ex agmine tanto
Misceri putet, aeriam sed gurgite ab alto
Vrgeri volucrum raucarum ad littora nubem.
Ecce, Sabinorum prisco de sanguine, magnum
Agmen

* Ho. Il. 74.

1 Quæ Gabij colunt,

2 Pede sinistro nudo pugnare instituerunt

3 Tractat ferrum, quod tractare desueuerat.

4 In pares ordines digesti.

Agmen agẽs Clausus magniq. ipse agminis instar.
Claudia nunc à quo diffunditur & tribus, & gens
Per Latiũ postquã in partẽ data Roma Sabinis.
Vnà ingens Amiterna cohors, 1 prisciq. Quirites,
Ereti manus omnis, oliuiferæq. mutuscæ.
Qui Nomentum vrbem qui 2 Rosea rura Velini.
Qui Tetricæ horrentes rupes, montemq. Seuerum
Casperiamq colunt foruloſq. & flũmẽ Himellæ:
Qui Tyberim, Fabarimq. bibũt: quos frigida misit
Nursia, & Hortinæ classes, populiq. Latini:
Quoſq. secans 3 infaustum interluit Allia nomen.
Quã multi Libyco voluuntur 4 marmore fluctus,
Sæuus vbi Orion hybernis conditur vndis,
Vel cum sole nouo densæ torrentur ariſtæ,
Aut Hermi campo, aut Lyciæ Flauentibus aruis.
Scuta sonant, pulsuq. pedum tremit excita tellus.
Hinc Agamemnonius Troiani nominis hostis
Curru iungit Halesus equos, Turnoq. feroces.
Mille 5 rapit populos: vertunt felicia Baccho
Massica, qui rastris, & quos de collibus altis
Aurunci misere patres, Sidicinaq. iuxta
Aequora: quiq. Cales linquunt: amnisq. Vadosi
Accola Vulturni, pariterq. Saticulus asper,
Oscorumq. manus. teretes sunt 6 Herculis illis
Tela, sed hæc lento mos est aptare flagello.
Læuas certa tegit, falcati comminus enses.
Nec tu carminibus nostris inductus abibis
O Ebale, quem generasse Telon Sebetide nympha
Fertur, Teleboum Capreas cum regnum teneret
Iam senior patris sed non & filius aruis

Conten.

1 Ideſt Sabini Vide Ser.
2 Al. Roſcida ſed Roſcea. Ser. agnoſcit à loci nomine.
3 Ob cladẽ ibi acceptã à Romanis.
4 Mari.
5 Raptim adducit.
6 Iacula anſata, vel amentata, cũ ſequatur fl. lento;, i. loreo amento.

Contentus, latè, iam tum ditione premebat
Sarrastes populos, & quæ rigat æquora Sarnus:
Quiq. Rufas Batulumq. tenent, atq; arua Celennæ.
* Et quos maliferæ despectant mœnia Abellæ,
Teutonico ritu soliti torquere 1 cateias:
Tegmina queis capitum raptus de subere cortex:
Aer atæq. micant peltæ, micant æreus ensis.
Et te montosæ misere in prælia Nursæ,
Vfens, insignem fama, & felicibus armis.
Horrida præcipuæ, cui gens assuetaq. multo
venatu nemorum, 2 duris AEquicola glebis:
Armati terram exercent: semperq. recentes
Conuectare iuuat prædas, & viuere rapto.
Quin, & Marrubia venit de gente sacerdos,
3 Fronde super galeam, & felici comptus oliua,
Archippi regis missu, fortissimos Vmbro.
4 Vipereo generi, & grauiter spirantibus hydris
Spargere, qui somnos, cantuq., manuq. solebat,
Mulcebatq. iras, & morsus arte leuabat,
Sed non Dardaniæ medicari cuspidis ictum
Eualuit: neque cum iuuere in vulnere cantus
Somniferi, & Marsis quæsitæ in montibus herbæ.
* Te nemus 5 Angitiæ, vitrea, te Fucinus vnda,
Te liquidi fleuere lacus.
Ibat, & Hippolyti proles pulcherrima bello,
viribus insignem, quem mater Aritia misit
Eductum Aegeriæ lucis, Hymmetia circum
Littora: pinguis vbi, et placabilis ara Dianæ.
* Nãq. ferũt fama Hippolytũ, postq̃ arte nouercæ
Occiderit, patriasq. explerit sanguine pœnas,

* Ho. Il. 24.
1 Tella Gallica.
2 Infertilib⁹.
3 Nã sacerdotes, & vates coronati, & infulati erãt. S. exponit frondibus cõptus festiuæ oliuæ.
4 Terrenis ser. Hydris autem aquæ serp.
5 Quint. lib. 9. cap. 3
5 Al. Anguitiæ, ꝓgeniei Marsorum, quia ab anguibus aduersatur.
* Hom. Il. 23

Turbatis distractus equis, ad ſydera ruſſus
Aetheria, & ſuperas cœli Veniße ſub auras,
Pæonijs reuocatum herbis: & amore Dianæ.
Tū pater omnipotens, aliquē indignatus ab vmbris
Mortalem infernis ad lumina ſurgere vitæ,
Ipſe repertorem medicinæ talis, & artis
Fulmine 1 Phœbigenā Stygias detruſit ad vndas.
At Triuia Hippolytum ſecretis alma recondit
Sedib. & Nymphæ Aegeriæ, nemoriq. 2 relegat:
Solus vbi in ſyluis Italis ignobilis æuum
Exigeret, verſoq. vbi nomine virbius eſſet.
Vnde etiam Triuiæ templo, luciſq. ſacratis
Cornipedes arcentur equi, quod littore currum,
Et iuuenem monſtris pauidi effudere marinis.
Filius ardentes haud 3 ſecius æquore campi
Exercebat equos, curruq. in bella ruebat.
* *Ipſe inter primos præſtanti corpore Turnus*
Vertitur, arma tenens, & toto vertice ſupra eſt.
* *Cui 4 triplici crinita iuba, galea alta Chimæram*
Suſtinet, Aetnæos efflantem faucibus ignes.
Tam magis illa fremēs, & triſtibus effera flāmis:
Quàm magis effuſo crudeſcunt ſanguine pugnæ.
At leuem clypeum ſublatis Cornibus Io
Auro inſignibat, iam ſetis obſita, iam bôs,
Argumentum ingens, & cuſtos virginis, Argus,
Cœlataq. amnem fundens pater Inachus vrna,
Inſequitur nimbus peditum: clypeataq. totis
Agmina denſantur campis, Argiuaq. pubes.
Aurucæq. manus Rutuli vetereſq. Sicani,
Et ſacranæ acies, & picti ſcuta Labici.

1 Ip ſum Æſculapiū Phœbegenitū. At Ser. Pœnigenam ēt afferet .i. matre Pœnagenitum.

2 Segregat. At Ser. Commendat ab alijs ſegregatum.

3 Al. Segnius vt, & Ser. legit. & exp. Non ſegnius patre. Tā audax, vt, nec paternæ mortis terreretur exemplo,

* Ho. Il. 23.

* Ho. Il. 48.

4 Galea tres habēs conos, & lophos, treſq. criſtas.

* Ho. Il. 23. * *Qui saltus Tybrine tuos sacrumq. Numici*
Littus arant: Rutulosq. exercent vomere colles.
Circæumq. iugum: queis Iuppiter Anxuris aruis
Præsidet, & viridi gaudens Feronia luco.
Quà Saturæ iacet atra palus, gelidusq. per imas
1 Vt signif. fluminis angustias. 1 *Quærit iter valles, atque in mare cõditur Vfens*
Hos super aduenit Volsca de gente Camilla,
Agmẽ agens equitum, & florentes ære cateruas,
2 Lanificio. *Bellatrix: non illa colo 2 calathisue Mineruæ*
Fœmineas assueta manus sed prælia virgo
Iura pati, cursuq. pedum præuertere ventos.
Illa vel intactæ segitis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu læsißet aristas:
Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.
Illam omnis tectis, agrisq. effusa iuuentus,
Turbaq. miratur matrum, & prospectat euntem,
3 Cum stupore quodã patefacto ore. *Attonitis 3 inhians animis: vt regius ostro*
Velet honos leues humeros, vt fibula crinem
4 Quasi Lyciam. *Auro internectat: 4 Lyciã vt gerat ipsa pharetrã,*
Et pastoralem præfixa cuspide myrtum.

Finis Libri Septimi Æneidos.

MAR.
q. Numici
Vomere colles.
Anxuris aruis
nia luco.
lusq. per imas
re cōditur Vfens
Camilla,
s ære cateruas,
e Mineruæ
virgo
re ventos.
volaret
astrias:
sa tumenti
uore plantas.
uentus,
pectat euntem,
ius ostro
la crinem
ipsa pharetrā,
tum.

idos.

ÆNEI-

ÆNEIDOS LIBER. VIII.

ARGVMENTVM.

Belli signum Turnus ex Laurenti arce proponit Latijq. totius finitimarumque vrbium sibi auxilia adiungit Venulus quoque Arpos ad Diomedem mittitur, vt eum periculi similitudine ab belli societatem impellat Quibus rebus permotus Æneas, copiarumq. suarum paucitati diffidens, Tyberni monitu, aduerso flumine in ea loca subuehitur, in quibus postea Roma condita fuit. Euandrique regis, qui ex Arcadia profugus, in Palatino monte oppidum nomine Pallentum condiderat, auxilium implorat. Euander Æneam aduentus eius causa cognita, benignè hospitio excipit: sacrisq. Herculis quibus tuum intentus erat adhibitum, causam ritusque sacrificij edocet, locaque eius tractus nobiliora obiter hospiti recesent, Postride Æneas, equitum quadrigentorum subsidio audiutus (quibus præerat Pallas, vnicus Euandri filius) partem copiarum secundo flumine ab suos remittit ipse cum reliquis Agyllam florentissimam Tyrrhenorum ciuitatem petit: cui cum Mezentio quem ob intolerandam crudelitatem regno expulerat, internecina odia intercedebant. Interim Vulcanus vxoris blanditijs adductus priuigno suo arma fabricatur: eademque à Venere ad Æneam deferuntur: qui armorum pulchritudine delectatus, cum cætera omnia; tum clypeum in primis, qui res à posteritate sua strenue gerendas habebat depictas studiosè admiratur.

ALIVD ARGVMENTVM.

Vidit vt Æneas summa vi bella parari,
Arcades, Euandrumq. senem sibi fœdere iungit:
Dardanioq. duci sociatur Etruria tota.
Arma petit genitrix, dat Mulciber, in clypeoq.
Res pingit Latias, & fortia facta nepotum.

VT 1 belli signum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, & rauco strepuerũt cornua cantu,
Vtq. acres 2 concussit equos. vtq. 3 impulit arma:
Extemplo turbati animi, simul omne tumultu
Coniurat trepido Latium: sæuitq. iuuentus
Effera ductores primi, Mesapus; & Vfens,
Contemptorq. Deum Mezentius vndiq. cogunt
Auxilia, & latos vastant cultoribus agros.
Mittitur, & magni Venulus Diomedis ad vrbem,
Qui petat auxilium, & Latio consistere Teucros
Aduectum Aeneam classi, victosq. Penates
4 Inferre, & fatis regem se dicere posci.
Edoceat: multasq. viro se adiungere gentes
Dardanio, & late Latio increbrescere nomen.
Quid struat his cœptis, quẽ, (si fortuna sequatur
Euentum pugnæ cupiat, manifestus ipsi,
Quàm Turno regi, aut regi apparere Latino.
5 Talia per Latium: quæ Laomedontius heros
Cuncta videns, magno curarum fluctuat æstu:
Atque animũ nunc huc celerem. nũc diuidit illuc,
In partesq. rapit varias, perq. omnia versat:
Sicut aquæ tremulam labris vbi lumen ahenis
Sole repercussum, aut radiantis imagine Lunæ,

Omnia

1 Vexillum.

2 illo tubæ sonitu.

3 Ad pedites pertinere, & esse sacrorũ, tradidit Ser. Quidã exp. de hasta impulsa in hostium fines, vt postea moris fuit fæcialibus.

4 Vt lib. 1. Inferretq. Deos Latio.

5 Fiebant aut quid tale.

Omnia peruolitat latè loca; iamq. sub auras
Erigitur, summiq. ferit laquearia tecti.
Nox erat, & terras animalia feßa per omnes,
** Alituum, pecudumq. genus sopor altus habebat*
Cùm pater in ripa, glidiq. sub ætheris axe
Aeneas, tristi turbatus pectora bello,
Procubuit, seramq. dedit per membra quietem.
Huic Deus ipse loci fluuio Tyberinus amæno,
Populeas inter senior se attollere frondes
Visus. eum tenuis 1 glauco velabat amictu
Carbasus, & crines vmbrosa tegebat arundo.
Tum sic affari, & curas his demere dictis,
O sate gēte Deùm, Troianam ex hostibus vrbem,
Qui reuehis nobis, æternaq. Pergama seruas,
Expectate solo Laurenti, aruisq. Latinis,
Hic tibi certa domus, certi ne absiste penates,
Neu belli terrere minis. timor omnis, & iræ
Concessere Deum.
Iamq. tibi (ne vana putes hæc fingere somnum)
Littoreis ingens inuenta sub illicibus sus.
Triginta captum fœtus enixa iacebit
Alba solo recubans; albi circum vbera nati.
Hic locus vrbis erit, requies ea certa laborum:
Ex quo ter denis Vrbem redeuntibus annis,
Ascanius clari condet cognominis Albam.
Haud incerta cano. nunc quà ratione, quod instat,
Expedias, victor praucis (aduerte) docebo.
Arcades his oris (genus à Pallante profectum,
Qui regem Euandrum comites qui signa sequuti)
Delegere locum, & posuere in montibus Vrbem,

* Ho. Il. 140.

1 Dij fluuiorum, & maris hoc vestitu glauco, id est ceruleo pingi solebant, & capite arundine tecto. E carbaso autem texebantur tenuisse tela.

Pallantis proaui de nomine Pallanteum.
Hi bellum assiduè ducunt cum gente Latina:
Hos castris adhibe socios, & fœdera iunge.
Ipse ego te ripis, & recto flumine ducam,
Aduersum remis superes subuectus Vt amnem.
Surge age nate Dea primisq. 1 cadentibus astri
Iunoni ferrite preces, iramq., minasq.
Supplicibus supera votis. mihi victor honorem
Persolues: ego sum, pleno quem flumine cernis
2 Stringentem ripas, & pinguia culta secantem,
Cæruleus Tybris, cælo gratissimus amnis.
Hic mihi magna domus, celsis 3 caput vrbib. exit.
* Dixit, deinde lacu fluuius se condidit alto,
Iam petens: nox Aeneam, somnusq. reliquit.
Surgit, & ætherij spectans orientia Solis
Lumina, rite cauis vndam de flumine palmis
Sustulit: ac tales effudit ad æthera voces. (de est.
Nymphæ, Laurentes, Nymphæ, genus amnib. vn-
Tuq. o Tybri, tu ò genitor cum flumine sancto,
Accipite Aeneam, & tandem arcete periclis.
Quo te cunq; lacus miserantem incõmoda nostra
Fonte tenet, quocunq; solo pulcherrimus exis,
Semper honore meo semper celebrabere donis;
Corniger Hesperidum fluuius regnator aquarum:
Adsis, ò tandem, & propius tua numina firmes.
Sic memorat: geminasq. legit de classe biremes,
Remigioq. aptat: socios simul instruit armis.
Ecce autem subitũ, atque oculis mirabile mõstrũ;
Candida per syluam cum fœtu concolor albo
Procubuit, viridiq. in littore conspicitur sus.

1 Vt lib. 2. suadentque cadentia sidera somnos.

2 Radentem.

3 De fonte fluuij ex editiore Etruriæ parte exeunte Conuenit quod addit, quocũque solo pulch. exis

* Hom. Il. 15

Quam pius Aeneas tibi enim, tibi maxima Iuno
Mactat sacra ferens, & cum grege sistit ad aran,
Tybris ea fluuium quàm longa est, nocte tumentē
Lenijt. & tacita refluens ita substitit vnda,
Mitis vt in morem stagni, placidæq. paludis
Sterneret æquor aquis: remo vt luctamen abesset.
Ergo iter inceptum celerant 1 rumore secundo.
Labitur vncta vadis abies mirantur, & vndæ,
Miratur nemus insuetum fulgentia longè
Scuta virum fluuio, pictasq. innare carinas.
Olli remigio noctemq., diemq. fatigant,
Et longos superant flexus, varijsq. teguntur
Arborib. viridesq. secant placido æquore 2 syluas.
Sol medium cœli conscenderat igneus orbem,
Cùm muros, arcemq. procul, & rara domorum
Tecta vident, quæ nunc Romana potentia cælo
Aequauit: tum res inopes Euandrus habebat.
Ocyus aduertunt proras, vrbiq. propinquant.
Forte die solemnem illo Rex Arcas honorem
Amphitryoniadæ magno, Diuisq. ferebat
Ante vrbem in luco: Pallas huic filius vna.
Vna omnes iuuenum primi pauperq. senatus,
Thura dabant: tepidusq. cruor fumebat ad aras.
Vt celsas videre rates, atque inter opacum
Adlabi nemus, & 3 tacitis incumbere remis,
Terrentur visu subito, cunctiq. relictis
Consurgunt mensis; audax quos rumpere Pallas
Sacra vetat, raptoq. volat telo obuius ipse.
Et procul è tumulo, Iuuenes, quæ causa subegit
Ignotas tentare vias? quò tenditis? inquit.

1 Inter comites de felicis profectione, vt quidā exp Aliter Ser.

2 Syluarum vicinarū imagines in flumine apparentes.

3 Pro Tacitū incumbere.

1 Qui genus? vnde domo? pacèmne huc fertis, a
Tū pater Aeneas puppi sic fatur ab alta, (arma?
(Paciferæq. manu ramum prætendit oliuæ)
Troiugenas, ac tela vides inimica Latinus,
Quos illi bello profugos egere superbo,
Euandrum petimus: ferte hæc, & dicite lectos
Dardaniæ venisse duces, socia arma rogantes.
Obstupuit tanto perculsus nomine Pallas:
Egredere ò quicunq; es, ait: coramq. parentem
Alloquere, ac nostris succede penatibus hospes.
Accepitq. manu, dextramq. amplexus inhæsit
Progressi subeunt luco, fluuiumq. relinquunt.
Tum regem Aeneas dictis affatur amicis,
Optime Graiugenum, cui me fortuna precari,
Et 2 vita comptos voluit pretendere ramos:
Non equidem extimui Danaū q; ductor, & arcas,
Quodq. à stirpe fores geminis cōiunctus Atridis:
Sed mea me virtus, & sancta oracula diuum,
Cognatiq. patres, tua 3 terris didita fama,
Coniunxere tibi, & fatis egere volentem.
Dardanus, Iliacæ primus pater vrbis, & auctor,
Electra (vt Graij perhibent) Atlantide cretus,
Aduehitur Teucros: Electram maximus Atlas
Edidit, ætherios humero qui sustinet orbes.
Vobis Mercurius pater est, quem candida Maia
Cyllenes gelido conceptum vertice fudit.
At Maiam (auditis si quicquā credimus) Atlas,
Idem Atlas generat, cœli qui sidera tollit.
Sic genus amborum scindit se sanguine ab vno.
His fretus, 4 non legatos, neque prima per artem

Ten-

1 Qui estis genere? quo genere estis? vt Cressa genus Pholes.

2 Paciferæ oliuæ ramū vt modo dixi.

3 Per terras sparsa. In quibusdam edita male. prodita, voce antiqua. vt Diditur hic subito Troiana per ag ru mor

4 Cum nullo ante pactus sum, vt te, aut per artem aliquam aut, per legatos probarē, sed intrepidum me tibi comisi. artē fortasse intel Artificiosa morat.

entamenta tui pepigi: meme ipse, meumq.
Obieci caput, & supplex ad limina veni.
Gens eadem, quæ te, crudeli 1 Daunia bello
Insequitur: nos si pellant, nihil abfore credunt,
Quin omnẽ Hesperiã penitus sua sub iuga mittãt:
Et mare quod supra teneant, quoq. alluit infra.
Accipe, daq. fidem. sunt nobis fortia bello
Pectora, sunt animi, & rebus spectata iuuentus.
Dixerat Aeneas, ille os, oculosq. loquentis,
Iamdudum, & totum lustrabat lumine corpus.
Tunc sic pauca refert, Vt te fortissime Teucrum
Accipio, agnoscoq. libens: vt verba parentis,
Et vocem Anchisæ magni, vultumq. recordor:
* Nam memini Hesiones visentem regna sororis
Laomedontiadem Priamum, Salamina petentem
2 Protinus Arcadiæ gelidos inuisere fines.
Tum mihi prima genas vestibat flore iuuenta:
Mirabarq. duces Teucros, mirabar, & ipsum
Laomedontiadem: sed cunctis altior ibat
Anchises. mihi mens iuuenili ardebat amore
Compellare virum, & dextræ coniungere dextrã
Accessi, & cupidus 3 Phenei sub mœnia duxi.
Ille mihi insignem pharetram, Lyciasq. sagittas,
Discedens chlamydemq. auro dedit inter textam,
Frænaq. bina, meus quæ nunc habet aurea Pallas
Ergo et quã petitis, iuncta est mihi fœdere dextra
Et lux cum primum terris se crastina reddet,
Auxilio lætos dimittam, opibusq. iuuabo.
Interea sacra hæc (quando huc venistis amici)
Annua, quæ differe nefas, celebrate fauentes

1 Rutula à Dauno Rege

* Ho. Il. 100.

2 Vno eodẽque itinere; vel Continuato itinere, Alij, Vlterius pergentem.

3 Oppidi Arcadiæ.

Nobiscum, & iam nūc sociorum aßuescite mēsis.
Hæc vbi dicta, dapes iubet, & sublata reponi
Pocula: gramineoq. viros locat ipse sedili;
Præcipuumq. 1 *toro, & villosi pelle leonis*
Accipit Aeneam, solioq. inuitat acerno.
Tum lecti iuuenes certatim, aræq. sacerdos
Viscera tosta ferunt taurorum, onerantq. canistris
2 *Dona laboratæ Cereris, Bachumq. ministrant.*
* *Vescitur Aeneas simul, & Troiana iuuentus*
3 *Perpetui tergo bouis, & lustralibus extis.*
**Postquā exēpta fames, & amor cōpressus edēdi,*
Rex Euandrus ait, Non hæc solemnia nobis,
Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram,
Vana superstitio, veterùmue ignara Deorum
Imposuit sæuis, hospes Troiane, periclis
Seruati facimus, meritosq. nouamus honores.
Iam primum saxis 4 *suspensam hanc aspice rupem:*
Disiectæ procul vt moles, desertaq. montis
Stat domus, & scopuli ingentem traxere ruinam.
Hic spelunca fuit, vasto submota recessu,
Semihominis Caci facies quam dira tegebat,
Solis inacceßam radijs: semperq. recenti
Cæde tepebat humus. foribusq. affixa superbis
Ora virum tristi pendebant pallida tabo.
Huic monstro Vulcanus erat pater: illius atros
Ore vomens ignes, magna se mole ferebat.
Attulit, & nobis aliquando optantibus ætas
5 *Auxilium, aduentumq. Dei, nā maximus vltor*
6 *Tergemini nece Geryonis. spolijsq. superbus,*
Alcides aderat: taurosq. hac victor agebat

Ingen-

1 Ex herbis structo super imposito sedili. Acceptū collocat sup toro cooperto pelle leonis.

2 Panes ex cerere cōfectos .i. è frumēto.

*Hom. Il. 78.

3 Quidā exp. integri, & nū quā i terrup.

*Ho. Il. 249.

4 Quasi iam iamq. lapsuram.

5 Aduentum Dei, qui aduētus auxilio fuit. qui se alijs etiā plurimis vltorē exhibuit.

6 Tricorporis.

Ingentes: vallemq. boues, amnemq. tenebant.
At furijs Caci mens effera, nequid inausum,
Aut intentatum scelerisue, doliue fuisset:
Quatuor à stabulis præstanti corpore tauros
Auertit, totidem forma superante iuuencas.
Atque hos, ne qua forent pedibus vestigia rectis,
Cauda in speluncam tractos, versisq. viarum
1 Indicijs raptos, saxo occultabat opaco.
Quærentem nulla ad speluncam 2 signa ferebant.
Interea cùm iam stabulis saturata moueret
Amphitryoniades armenta abitumq. pararet,
Discessu mugire boues: atque omne querelis
Impleri nemus, & colles clamore relinqui.
Reddidit vna boum vocem, vastoq. sub antro
Mugijt, & Caci spem custodita fefellit.
Hic verò Alcidæ furijs exarserat atro
Felle dolor. rapit 3 arma manu, nodisq. grauatum
4 Robur, & aerij cursus, petit ardua montis.
Tum primùm nostri Cacum videre timentem,
Turbatumq. oculis, fugit ilicet ocyor Euro,
Speluncamq. petit pedibus timor addidit alas.
Vt sese inclusit, ruptisq. immane catenis
Deiecit saxum, ferro quod, & arte paterna
Pendebat, fultosq. emunijt obijce postes:
Ecce, furens animis aderat Tyrinthius, omnemq.
Accessum lustrans, huc ora ferebat, & illuc,
Dentibus infrendens. ter totum feruidus ira
Lustrat Auentini montem: ter saxea tentat
Limina nequicquam: ter 5 fessus valle resedit.
Stabat acuta silex præcisis vndiq. saxis

1 Vestigijs.
2 Vestigia.
3 Sagittas.
4 Clauam.
5 De animo vult intelligi Ser. pro Eges consilij. Sed alij simplici^9 de corpore.

Speluncæ dorso insurgens, altissima visu,
Dirarum nidis domus opportuna volucrum.
Hanc, vt prona iugo læuum incumbebat ad amnẽ
Dexter in aduersum nitens concussit, & imis
Auulsam soluit radicibus; inde repentè
Impulit; impulsa quo maximus insonat æther,
Dissultant ripæ, refluitq. exterritus amnis.
At specus & Caci detecta apparuit ingens
Regia, & vmbrosæ penitus patuere cauernæ.

* Ho. Il. 20.

**Non secus acsiqua penitus vi terra dehiscens*
Infernas reseret sedes, & regna recludat
Pallida, dijs inuisa, superq. immane barathrum
Cernatur: trepidentq. immisso lumine manes.
Ergo insperata deprensum in luce repentè,
Inclusumq. cauo saxo, atque insueta rudentem
Desuper Alcides telis premit: omniaq. arma
Aduocat, & ramis vastisq. 1 molaribus instat.
Ille autẽ (neq; enim fuga iã super vlla pericli est)
Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
Euomit: inuoluitq. domum caligine cæca,
Prospectum eripiens oculis, glomeratq. sub antro
Fumiferam noctem, commistis igne tenebris,
Non tulit Alcides animis: seq. ipse per ignem
Præcipiti iecit saltu, qua plurimus 2 vndam
Fumus agit, nebulaq. ingens specus æstuat atra.
Hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem
Corripit in nodum complexus, & angit inhærens
Elisos oculos, & siccum sanguine guttur.
Panditur extemplo foribus domus atra reuulsis.
Abstractæq. boues, 3 abiuratæq. rapinæ.

1 Lapidibus qui minores molarib⁹ nõ erant.

2 Intelligit vaporem qui in morem vndæ circũuoluebatur.

3 Quas iure iurãdo negauerat esse apud se. Vel, peierando retinebat. Ser. contra ius retentæ.

Cælo oſtenduntur pedibuſq. informe cadauer
Protrahitur. nequeunt expleri corda tuendo
Terribiles oculos, vultum, villoſaq. ſetis
Pectora 1 *ſemiferi, atque extinctos faucib. ignes.*
Ex illo celebratus honos, lætiq. minores
Seruauere diem: primuſq. potitius auctor,
Et domus Herculei 2 *cuſtos Pinaria ſacri*
Hanc aram luco ſtatuit: quæ maxima ſemper.
Dicetur nobis: & erit quæ maxima ſemper.
Quare agite, ô iuuenes, tãtarũ in munere laudũ
Cingite fronde comas, & pocula 3 *porgite dextris*
Communemq. vocate Deũ, & date vina volẽtes
Dixerat, 4 *Herculea bicolor cum populus vmbra*
Velauitq. comas, folijſq. innexa pependit:
Et ſacer impleuit dextram ſcyphus. ocyus omnes
In menſam læti libant, diuoſq. precantur.
5 *Deuexo interea propior fit veſper olympo:*
Iamq. ſacerdotes, primuſq. Potitius, ibant,
Pellibus in morem cincti flammaſq. ferebant.
Inſtaurant epulas, & menſæ grata ſecundæ
Dona ferunt: cumulantq. oneratis lancibus aras
Tum 6 *Salij ad cantus, incenſa altaria circum,*
Populeis adſunt euincti tempora ramis.
Hic, iuuenum chorus, ille ſenũ, q carmine laudes
Herculeas, & facta ferunt: vt prima nouercæ
Mõſtra manu, geminoſq. premens eliſerit angues
* *Vt bello egregias idem diſiecerit vrbes,*
Troiamq. Oechaliamq.: vt duros mille labores
* *Rege ſub Euryſtheo, fatis Iunonis iniquæ,*
Pertulerit. Tu nubigenas inuicte bimembres,

Hyleum-

1 Antea vocauit ſemihominem.
2 Miniſtra. vt Triuiæ cuſtos
3 Præbere in uicẽ pocula.
4 Herculi cõſecrata.
5 Inclinato in noctem.
6 Qui tripudiãtes aras circumibant
* Ho. Il. 14.
* Hom. Il. 88.

Hylemq. Pholumq. manu, tu Cressia mactas
Prodigia, & vastum Nemeę sub rupe leonem.
** Te Stygij tremuere lacus: te 1 ianitor Orci,*
Ossa super recubans antro semesa cruento.
Nec te vllæ facies, non terruit ipse Typhœus,
Arduus, arma tenens: non 2 te rationis egentem
Lernæus turba capitum circumstetit anguis.
Salue vera Iouis proles, decus addite diuis:
Et nos, & tua dexter adi pede sacra secundo.
Talia carminibus celebrant; super omnia Caci
Speluncam adijciunt, spirantemq. ignibus ipsum
Consonat omne nemus strepitu, collesq. resultant.
Exin se cuncti diuinis rebus ad vrbem
Perfectis referunt. ibat Rex 3 obsitus æuo:
Et comitem Aeneam iuxtà, natumq. tenebat
Ingrediens: varioq. viam sermone leuabat.
Miratur, 4 facilesq. oculos fert omnia circum
Aeneas, capiturq. locis, & singula lætus
Exquiritq., auditq. virum monumenta priorum.
Tum Rex Euandrus, 5 Romanæ conditor arcis,
Hæc nemora indigenæ Fauni Nymphæq. tenebāt,
Gensq. virum truncis, & duro robore nata:
Queis neq; mos, neq; cultus erat: nec iūgere tauros
Aut componere opes norant, aut parcere parto:
Sed rami atque asper victu venatus alebat.
Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo,
Arma Iouis fugiens, & regnis exul ademptis.
Is genus indocile, ac dispersum montibus altis,
Composuit, legesq. dedit Latiumq. vocari
Maluit, his quoniam latuißet tutus in oris.

* Ho. Il. 88.
1 Cerberus.
2 Non te ita circūstetit vt reddiderit rationis egētē, idest amentē qđ hic sæpe pro cōsternato dicit Vel, Non fuisti rationis egens, & consilij inops. cū te circumstant.
3 Sic Terent. dicit Pannis, annisq. obsitum.
4 Mobiles.
5 Pallanteæ vbi postea palatiū fuit.

*Aureaq.(*vt perhibent) illo ſub rege fuere*
Sæcula: ſic placida populos in pace regebat.
Deterior donec paulatim, 1 ac decolor ætas,
Et belli rabies, & amor ſucceſſit habendi.
Tum manus Auſoniæ, & gentes venere Sicanæ,
Sæpius, & nomen 2 poſuit Saturnia tellus.
Tum reges, aſperq. immani corpore Tybris:
A quo poſt Itali fluuium cognomine Tybrim
Diximus: amiſit verum vetus Albula nomen.
Me pulſum patria, 3 pelagiq. extrema ſequentem
Fortuna omnipotens, & ineluctabile fatum
His poſuere locis: matriſq. egere tremenda
Carmētis Nymphæ monita, & De⁹ auctor Apollo
Vix ea dicta: dehinc progreßus, mōſtrat, & arā,
Et Carmentalem Romano nomine portam;
Quā memorāt Nymphæ priſcū Carmentis honorē
Vatis fatidicæ: cecinit quæ prima futuros
Aeneadas magos, & nobile Pallanthæum,
Hinc lucū ingentem (quem Romulus acer Aſylū
Rettulit), & gelida monſtrat ſub rupe Lupercal,
4 Parrhaſio dictum Panos de more Lycei.
Nec non, & 5 ſacri monſtrat nemus Argileti:
6 Teſtaturq. locū, & letum docet hoſpitis Argi.
Hinc ad 7 Tarpeiam ſedem. & Capitolia ducit
Aurea nuc, olim ſylueſtribus horrida dumis.
Iam tum religio pauidos terrebat agreſtes
Dira loci, iam tum ſyluam ſaxumq. tremebant
Hoc nemus, hunc (inquit) frondoſo vertice collē,
(Quis de⁹ icertū eſt) habitat De⁹ Arcades ipſum
Credunt ſe vidiſſe Iouem, cum ſæpe nigrantem
Aegida

1 Diſcedens & degenerās à priori calore.
2 Depoſuit mutauit in aliud.
3 Nauigationē i longinquas, & vlt. terras procul domo parantē. Sic pelagi extremæ longiſſin ę remote ei⁹ partes.
4 .i. conditur Lupercal. Panos Lycæi dicatū ex more Arcadico.
5 Execrabilis
6 Iurat non ſua culpa iura hoſpitij fuiſſe violata quod Argus quidam ab eo ſuſceptus hoſpitio, ibi fuiſſet necatus.
7 Dictam poſtea Tarpeiā ſic Capitolia
*Hom. Il. 10.
* Ho. Il. 193.

1 Pro fulminibus.

Aegida concuteret dextra, 1 nimbosq. cieret.
Hæc duo præterea disiectis oppida muris,
Reliquias veterumq. vides monimenta virorũ.
Hanc Ianus pater, hãc Saturnus cõdidit vrbem:
Ianiculum huic illi fuerat Saturnia nomen.
Talibus inter se dictis ad tecta subibant
Pauperis Euandri: passimq. armenta videbant
2 Romanoq. foro, & lautis mugire carinis.
Vt ventum ad sedes, Hæc (inquit) limina Victor
Alcides subijt, hæc illum regia cœpit.
Aude hospes contemnere opes, & te quoq; dignũ
Finge Deo rebusq. veni non asper egenis.
Dixit, & angusti subter fastigia tecti
Ingentem Aeneam duxit, stratisq. locauit,
Effultum folijs, & pelle Libystidis vrsæ.
Nox ruit, & fuscis tellurem amplectitur alis:
At venus haud animo neqcquã exterrita mater
Laurentumq minis, & duro mota tumultu,
Vulcanum alloquitur talamoq hæc cõiugis aureo
Incipit, & dictis diuinum aspirat amorem.
Dum bello Argolici vastabant Pergama reges
3 Debita, casurasq. inimicis ignibus arces:
Non vllum auxilium miseris, non arma rogaui
Artis, opisq. tuæ, nec te charissime coniux,
Incassumue tuos vuoli exercere labores.
** Quamuis, & Priami deberem plurima natis,*
Et durum Aeneæ fleuissem sæpe laborem.
Nunc, Iouis Imperijs, Rutulorum constitit oris:
** Ergo eadẽ supplex venio, & sanctũ mihi numẽ*
Arma rogo, genitrix nato: te filia Nerei,

2 Vbi postea Ro. forum, & Carinæ fuerunt.

3 Fataliter ad exitium destinata. Ita Ser. quasi fato debito.

* Ho. Il. 204.

* Ho. Il. 156.

Te potuit lachrimis Tytonia flectere coniux,
Aspice qui coeant populi, quæ mœnia clausis
* Ferrum acuant portis, in me excidiumq. meorũ
Dixerat, & niueis hinc, atq; hinc diua lacertis
1 Cunctantem amplexu molli fouet. ille repentè
Accepit solitam flammam, notusq. medullas
Intrauit calor, & labefacta per oßa cucurrit:
Non secus, atq; olim tonitru cum rupta corusco
Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
Sensit læta dolis, & formæ conscia coniux.
* Tum pater 2 æterno fatur deuinctus amore,
Quid causis petis 3 ex alto? fiducia cessit
Quo tibi diua mei? 4 similis si cura fuisset,
Tum quoque fas nobis Teucros armare fuißet,
Nec pater omnipotens Troiam, nec fata vetabãt
Stare, decemq. alios Priamũ superesse per annos.
Et nunc, si bellare paras, atq; hæc tibi mens est,
Quicquid in arte mea poßum promittere curæ,
Quòd fieri ferro liquido ue potest electro:
Quãtũ ignes, 5 animæq. valẽt 6 absiste precãdo,
* Viribus indubitare tuis ea verba loquutus.
Optatos dedit amplexus: placidumq. petiuit
Coniugis infusus gremio, per membra soporem.
Inde, vbi prima quies medio iam noctis abactæ
Curriculo expulerat somnũ: cum fœmina primùm
Cui tolerare colo vitam. tenuiq. 7 Minerua,
Impositum cinerem, & sopitos suscitat ignes,
Noctem addens operi famulasq. ad lumina longo
Exercet penso, castrum vt seruare cubile
Coniugis, & possit paruos educere natos:

* Ho. Il. 155.
1 De promissione.
* Ho. Il. 157. Il. 209.
2 Magno, atque adeo immenso.
3 Sollicita iti dem fusses de armis habendis.
4 Venti efficere posunt in fabrili arte.
5 Desine pręcando me, ostendere te incertam de auctorit. qua valere possis apud me
* Ho. Il. 275.
6 Lanificio. lanificij arte
7 vnam ex Vulcanijs insulis nomine Hieram describit, vbi colis est flãmas noctu euomens.

Haud secus ignipotes, nec tempore segnior illo,
Mollibus è strâtis opera ad fabrilia surgit.
1 Quod ex illis ictibus ét Ætnea resultarent,
1 insula Sicanium iuxta latus, Aeoliamq.
Erigitur Liparem, fumantibus ardua saxis:
Quam subter specus, & Cyclopum exesa caminis
Antra Aetnæa tonant, validiq. incudibus ictus
Auditi referunt gemitum: striduntq. cauernis
Strictura Chalybum, & fornacibus ignis anhelat
Vulcani domus, & Vulcania nomine tellus.
Hos tunc ignipotens cælo descendit ab alto.
Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro,
Brontesq., Steropesq. & nudus mẽbra Pyracmon.
His informatum manibus, iam parte polita
Fulmen erat (toto genitor quæ plurima cælo
Deijcit in terras) pars imperfecta manebat.
Tres imbris torti radios, tres nubis aquosæ
* Hom. Il. 60
* Addiderant: rutuli tres ignis, & alitis Austri.
Fulgores nunc terrificos, sonitumq., metumq.,
Miscebant operi, flammisq. sequacibus ira.
Parte alia Marti currumq., rotasq. volucres
Instabant: quibus ille viros, quibus excitat vrbes
2 Ad bella concitatæ, vt l. Extẽplo turbati animi.
Aegidaq. horrificam, 2 turbatæ Palladis arma,
Certatim squamis serpentum, auroq. polibant:
Connexosq. angues, ipsamq. in pectore diuæ
Gorgona, desecto vertentem lumina collo.
* Ho. Il. 209.
* Tollite cuncta (inquit) cæptosq. auferte labores
Aetnæi Cyclopes, & huc aduertite mentem.
Arma acri facienda viro: nunc viribus vsus,
Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magistra:
Præcipitate moras. Nec plura effatus: at illi

Ocyus incubuere omnes, pariterq. laborem,
1 Sortiti. fluit æs riuis, auroq. metallum:
Vulnificusq. chalybs vasta fornace liquescit.
Ingentem clypeum informant vnum omnia cõtra
Tela Latinorum: septenosq. orbibus orbes
Impediunt. alij ventosis follibus auras.
Accipiunt, reduntq., alij 2 stridentia tingunt
Aera lacu; gemit impositis incudibus antrum.
Illi inter sese multa vi brachia tollunt
In numerum, versantq. tenaci forcipe maßam.
Hæc pater Aeolijs properat dum 3 Lemnius oris,
Euandrum ex humili tecto lux suscitat alma,
Et matutini volucrum sub culmine cantus.
Consurgit senior tunicaq. inducitur artus,
Et 4 Tyrrhena pedum circundat vincula plantis.
** Tum lateri, atq; humeris Tegæũ subligat ensem*
Demissa ab læua pantheræ terga retorquens.
Nec non, & gemini custodes limine ab alto
Procedunt, gressumq. canes comitantur herilem.
Hospitis Aeneæ sedem, & secreta petebat
Sermonum memor, & promissi 5 muneris heros.
** Nec minus Aeneas se matutinus agebat.*
Filius huic Pallas, olli comes ibat Achates:
Congressi iungunt dextras, medijsq. residunt
Aedibus: & 6 licito tandem sermone fruuntur.
Rex prior hæc,
Maxime Teucrorum ductor, quo sospite nunquã
Res equidem Troiæ victas, aut regna fatebor:
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
Exiguæ vires: hinc Tusco claudimur amni.

1 Distribuerunt inter se siue diuiserũt artis suæ officia, vt alibi, Sortiti remos propriè sortè diuiserunt.

2 Ita tingunt vt strideat: seu strident: vel Tingẽdo stridere faciunt.

3 Vulcanus à Lẽno Insula.

4 Quia calceos Tuscos primum senatores deinde, & milites gerere solent.

*Hom. Il. 14. Od. 10.

5 Auxilij promissi illi.

*Ho. Il. 104.

6 Quem illis tuto inter se conferre licebat.

Hinc Rutulus premit, & murū circū sonat armis
Sed tibi ego ingentes populos, opulentaq. regnis
Iungere castra paro: 1 quam fors inopina salutem
Ostentat: fatis hunc te poscentibus affers.
Haud procul hinc 2 saxo colitur fundata vetusto
Vrbis Agillinæ sedes: vbi Lydia quondam
Gens bello præclara iugis insedit Hetruscis.
Hanc multos florentem annos rex deinde superbo
Imperio, & sæuis tenuit Mezentius armis.
Quid memorē infandas cædes? quid facta tyranni
Effera? dij capiti ipsius, generiq. reseruent.
Mortua quinetiam iungebat corpora viuis.
Componens manibusq. manus, atque oribus ora,
(Tormenti genus &) sante taboq. fluentes
Complexu in misero longa sic morte necabat.
At fessi tandem ciues infanda furentem
Armatì circumsistunt. ipsumq, domumq.
Obtruncat socios ignem ad fastigia iactant.
Ille inter cædes, Rutulorum elapsus in agros
Confugere, & Turni defendier hospitis armis.
Ergo omnis furijs surrexit Hetruriæ iustis:
Regem ad supplicium præsenti Marte reposcunt.
His ego te Aenea ductorem millibus addam.
Toto namq. fremunt condesæ littore puppes,
Signaq. ferre iubent. retinet longeuus aruspex,
Fata canens O Mæoniæ delecta iuuentus,
Flos veterum, virtusq. virū. quos iustus in hostē
Fert dolor, & merita accendit Mezentius ira:
Nulli fas Italo tantam subiungere gentem.
Externos optate duces. Tum Hetrusca resedit

1 Fati necessitate factum est vt venires fortunæ beneficio vt illi ducem requirant.
2 Opere antiquo.

Hoc acies campo monitis exterrita diuum.
Ipse oratores ad me, regniq. 1 coronam
Cum sceptro misi, mandatq. insignia Tarchon,
Succedam castris, Tyrrhenaq. regna capessam.
Sed mihi tarda 2 gelu, seclisq. effæta senectus
Inuidet imperium, seraq. ad fortia vires.
Gnatum exhortarer, ni mistus matre Sabella
Hinc partem patriæ traheret. tu, cuius, & annis
Et generi fatum indulget, quem numina poscunt,
Ingredere ò Teucrũ, atq; Italũ fortissime ductor.
Hunc tibi præterea, spes, & solatia nostri,
Pallanta adiungam; sub te tolerare magistro
Militiam, & graue Martis opus tua cernere facta
Assuescat, primis, & te miretur ab annis,
Arcades huic equites bis centum, robora pubis
Lecta dabo: totidemq. suo tibi nomine Pallas.
Vix ea fatus erat. 3 defixiq. ora tenebant
Aeneas Anchisiades, & fidus Achates:
Multaq. dura suo tristi cum corde putabant,
Ni signum cælo Cytherea dedisset 4 aperto,
Namq. improuiso vibratus ab æthere fulgor
Cum sonitu venit, & ruere omnia visa repentè,
Tyrrhenusq. tubæ mugire per æthera clangor
Suspiciunt: iterum atque fragor intonat ingens
Arma inter nubem cæli in regione serena,
Per sudum rutilare vident, & pulsa tonare.
Obstupuere animis alij: sed Troius hæros
Agnouit 5 sonitum, & diuę promissa parentis
Tum memorat, Ne verò hospes, ne quęre profectò
Quem casum portẽta ferãt: ego poscor 6 Olympo

1 Insigne species pro genere, quia Tusci reges non habuerũt coronam. Insigna aũt, omnia ornam regalia.
2 Frigiore senili tardam, & annis debilitata.
3 Sed defixi præ se fert ẽt stuporẽ quẽdam.
4 Sereno: vt alibi, Aperta serena.
5 Quid sonitus significaret.
6 Vel, De olym. poscor .i. Hæc signa cauta mei fiunt vel, In olympu poscor. At rectius Po cor ad bellum excl.

*Ho. Il. 204. * Hoc signum cecinit missuram diua creatrix,
Si bellum ingrueret, Vulcaniaq. arma per aura
Laturam auxilio.
Heu quātæ miseris cæde Laurentib. instant: (da
Quas pænas mihi Turne dabis: quā multa sub v
Scuta virùm, galeasq., & fortia corpora volues
1 Datam de fœderib san ciēdis. fidem fran. Tybri pater; poscant acies, & 1 fædera rumpant
Hæc vbi dicta dedit, solio se tollit ab alto:
Et primùm 2 Herculeis sopitas ignibus aras
2 Hypall. pro Herculeas aras, in quib⁹ erant ignes. sopiti. Excitat: 3 hesternumq. Larem paruosq. Penates
Letus adit: mactat lectas de more bidentes:
Euandrus pariter, pariter Troiana iuuentus.
Posthinc ad naues graditur, sociosq. reuisit;
3 Cui pridie sacrificaue- rat. Quorum de numero, qui sese in bella sequantur,
Prestantes virtute legit: pars cætera prona
Fertur aqua, segnisq. secundo desluit amni,
Nuntia ventura Ascanio, rerumq., patrisq.
Dantur equi Teucri Tyrrhena petentibus arua;
Ducunt 4 exortem Aeneæ, quem fulua leonis
4 Eximium, Egregium. Pellis obit totum, præfulgens vnguibus 5 aureis
Fama volat paruam subitò vulgata per vrbem,
5 Aut quia vngues ipsi, cum aruerūt auri imitantur colorem, aut quia solebēt deaurari. Ocyus ire equites Thirreni ad littora regis.
* Vota metu duplicant matres 6 propiusq. pericl
It timor, & maior Martis iam apparet imago.
Tum pater Euandrus dextram complexus, cunti
Hæret, inexpletum lacrymans: ac talia fatur.
*Hom Il. 20. * O mihi præteritos referat si Iuppiter annos?
6 Timet pro pinquum periculum. Qualis eram cum primam aciē Præneste sub ipsa
Straui, scutorumq. incendi victor aceruos;
*Ho. Il. 43. Et regem hac Herilum dextra sub tartara misi:

ascenti cui tres animi Feronia mater,
Horrendũ dictu) dederat: terna arma mouenda
Ter letho sternendus erat: cui tunc tamen omnes.
Abstulit hæc animas dextra, & totidẽ exuit ar-
Nõ ego nunc dulci amplexu diuellar vsquã (mis
Nate tuo: neque finitimus Mezentius vnquam
Huic capiti insultans, tot ferro sæua dedisset
Funera, tam multis viduasset ciuibus vrbem.
At vos, ò superi, & diuum tu maxime rector
Iuppiter, Arcadij quæso miserescite regis:
Et patrias audite preces. si numina vestra
Incolumem Pallanta mihi, si fata reseruant.
Si visurus eum viuum, & venturus in vnum;
Vitam oro: patiar quemuis 1 durare laborem,
Sin aliquem infandum casum Fortuna minaris,
Nunc; o nunc liceat crudelem abrumpere vitam:
Dum curæ ambiguæ, dum spes incerta futuri,
Dum te chare puer, mea sera, & sola voluptas,
Complexu teneo: grauior ne nuntius aures
Vulneret: Hæc genitor digressu dicta supremo
Fundebat. famuli collapsum in tecta ferebant.
Iamq. adeo exierat portis equitatus apertis:
Aeneas inter primos, & fidus Achates:
* Inde alij Troiæ proceres: ipse agmine Pallas
In medio chlamyde, & pictis 2 cõspectus in armis
* Qualis vbi Oceani perfusus Lucifer vnda,
(Quem venus ante alios astrorũ diligit ignes)
Extulit os sacrum cælo, tenebrasq; resoluit.
Stant pauidæ in muris matres, oculisq. sequuntur
Pulueream nubem, & fulgentes ære cateruas,

1 Fere. Sustinere.

*Ho. Il. 115.

2 Cõspicuus Spectabilis.

*Ho. Il. 244.

Olli per dumos, quà proxima meta viarum,
Armati tendunt: it clamor, & agmine facto
1 Quadruped. properantibus hæc vox dicitur. Plau Quadrupedanti canterio.
1 Quadrupedāte putrē sonitu quatit vngula cāpū.
Est ingente gelidum lucus prope Cæritis amnem,
Religione patrum latè sacer: vndiq. colles
Inclusere caui, & nigra nemus abiete cingunt.
Siluano fama est veteres sacrasse Pelarges
Aruorum, pecorisq. Deo, lucumq; diemq.
Qui primi fines aliquando habuere Latinos ?bāt
Haud procul hinc Tarcho, & Tyrrheni tuta tene
Castra locis: celsoq. omnis de colle videri
Iam poterat legio, & latis tendebant in aruis.
Huc pater Aeneas, & bello lecta iuuentus
* Ho. Il. 221. 112.
** Succedunt, fessiq. & equos, & corpora curant*
Et Venus æthereos inter Dea candida nimbos
Dona ferens aderat: natumq. in valle reducta,
Vt procul è gelido secretum flumine vidit,
Talibus affata est dictis 2 seq. obtulit vltrò:
2 Deam confessa, vt li. 2.
En perfecta mei promissa coniugis arte
Munera, ne mox aut Laurentes, nate, superbos,
3 Prouocare.
Aut acrem dubites in prælia 3 poscere Turnum
Dixit; & amplexus nati Cytherea petiuit;
* Ho. Il. 212.
** Arma sub aduersa posuit radiantia quercum.*
4 Quod manifesto viderat matrem, & numinis sui plenam.
Ille Deæ donis, & tanto lætus 4 honore,
** Expleri nequit, atque oculos per singula voluit*
** Miraturq., interq. manus, & brachia versat*
Terribilem cristis galeam flammasq. vomentem,
* Ho. Il. 212.
* Ho. Il. 215.
* Ho. Il. 115.
** Fatiferumq. ensem: loricam ex ære rigentem*
Sanguineam. ingentem; qualis cum cærula nubes
Solis inardescit radijs, longeq. refulget.

Tum

Tum leues ocreas, electro auroq. recocto,
Hastamq., & clypei non enarrabile textum.
Illic res Italas, Romanorumq. triumphos,
Haud vatum ignarus, venturiq. inscius æui,
Fecerat ignipotens: illic genus omne futuræ
Stirpis ab Ascanio. pugnataq. in ordine bella.
Fecerat: & viridi fœtam Mauortis in antro
Procubuisse lupam geminos hinc vbera circum
Ludere pendetes pueros, & lambere matrem
Impauidos: illam tereti ceruice reflexam
Mulcere alternos, & corpora fingere lingua.
Nec pcul hinc Romã et raptas sine more Sabinas
Consessu 1 caueæ magnis Circensibus actis,
Addiderat: subitoq. nouum consurgere bellum
Romulidis Tratioq. seni, Curibusq. seueris.
* Postijdem inter se posito certamine reges
Armati Iouis ante aras paterasq. tenentes
Stabant, & cæsa iungebant fœdera 3 porca.
Haud pcul inde, 3 citæ Metiũ in diuersa quadrigæ
Distulerant (at tu dictis Albane 4 maneres)
* Raptabatq. viri mendacis viscera Tullus
Per syluam, & sparsi rorabant sanguine vepres.
Nec non Tarquinium eiectum Porsenna iubebat
Accipere, ingentiq. vrbem obsidione premebat
Aeneadæ in ferrum pro libertate ruebant.
Illum indignanti similem, similemq. minanti
Aspiceres pontem auderet quòd vellere Cocles,
Et fluuium vinclis innaret Clælia ruptis.
In 5 summo custos Tarpeiæ Manlius arcis
Stabat 6 pro templo, & Capitolia celsa tenebat:

1 Vbi populus spectat.
* Quint. lib. 9. cap. 3.
2 Pro porco dictũ putant gratiã. Sueto porcam Liuius porcum dixit Sed porcus, & de fæmina dictum fuisse videretur.
4 Vt quæ cursitabãt in spatio circi maxima concitatione curriculi.
* Quint. lib. 9. cap. 3.
4 Manere debuisses, vel debueras.
5 Summa clypei parte.
6 Pro defensione templi.

Rumoleoq. recens horrebat regia culmo,
Atque hic auratis volitans arhenteus anſer
Porticibus, Gallos in limine adeſſe canebat:
Galli per dumos aderant, arcemq. tenebant,
Defenſi tenebris, & dono noctis opacæ
Aurea cæſaries ollis, atque aurea 1 veſtis.
2 Virgatis lucent ſagulis: tum lactea colla
Auro innectuntur; duo quiſq. Alpina coruſcant
Gæſa manu, ſcutis protectis corpora longis.
Hinc exultantes Salios, nudoſq: Lupercos,
3 Lanigeroſq. apices, & lapſa ancilia cœlo
Extulerat: caſtæ ducebant ſacra per vrbem
Pilentis matres in mollibus hinc procul addit
Tartareas etiam ſedes, alta oſtia Ditis:
Et ſcelerum pœnas, & te Catilina minaci
Pendentem ſcopulo, furiarumq. ora trementem:
Secretoſq. pios his dantem iura Catonem.
Hæc inter tumidi late maris ibat imago
Aurea: ſed e fluctu, ſpumabant cærula cano:
Et circum argento clari Delphinis in orbem
Aequora verebant caudis, æſtumq. ſecabant.
In medio claſſes æratas, Actia bella,
Cernere erat: totumq. inſtructo Marte videres
Feruere Leucaten, auroq. effulgere fluctus.
Hinc Auguſtus agens Italos in prælia Ceſar
Cũ patribus, populoq., Penatib. & magnis Dijs,
Stans celſa in puppi: geminat cui tẽpora flammas
Læta vomunt, patriumq. aperitur vertice ſidus.
Parte alia ventis, & dijs Agrippa ſecundis,
Arduus, agmem agens cui 4 belli inſigne ſuperbũ

1 Pro barba vna ineſtes, imberbes.
2 Virgas quaſdam in lõgũ aut ſanũ varia ſeriere, & colore ꝓpriectas habẽtib.
3 Quia ſtamines geſtabãt pileũ, in quo erat breuis virga deſup habens aliqd lanæ.
4 De bello Siculo quod cũ Pompeio geſtum eſt.

Tem-

Tempora nauali fulgens rostrata corona.
Hinc ope barbarica, variisq. Antonius armis,
Victor ab Auroræ populis, & littore rubro
Aegyptum virosq. Orientis, & vltima secum
Bracta vehit: sequiturq. (nefas Aegyptia cõiux
Vnà omnes ruere, ac totum spumare reductis
Conulsum remis rostrisq. stridentibus æquor.
* Alta petunt: pelago credas innare reuulsas
Cycladas, aut montes concurrere montibus altos.
Tanta mole virit turitis puppibus instant.
Stupea flamma manu, telisq. volatile ferrum
Spargitur: 1 arua noua Neptunia cæde rubescũt.
Regina in mediis patrio vocat agmina sistro,
Nec dum etiam geminos à tergo respicit angues
* Omnigenũq. Deũ mõstra, & latrator Anubis,
Contra Neptunũ, & Venerem, contraq. Mineruã
Tela tenente sæuit medio in certamine Mauors,
Cælatus ferro tristesq. ex æthere Diræ,
Et scissa gaudens vadit Discordia Palla.
* Quam consaguineo sequitur Bellona flagello.
2 Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo
Desuper, omnis eo terrore Aegyptus, & Indi,
Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.
Ipsa videbatur ventis regina vocatis
Vela dare, & laxos iamq. immittere funes.
* Illam inter cædes pallentem morte futura,
Fecerat ignipotes vndi, & 3 Iapyge ferri:
Contrà autem magno mærentem corpore Nillum
Pandentemq. sinus, & tota veste vocantem
Cæruleum in gremiũ, 4 latebrosaq. flumia victos,

*Quint. lib. 8. cap. 6.

1 Prò mari.

*Ho. Il. 115.

*Ho. Il. 115.

2 Littoralis q. in Locadio littore colebatur, & ludis triennalibus, & gym & circonl. inualibusque celebrab. t.

3 Vẽto ex Apulia flante.

4 Quia Nili origo nesciti.

At Cæsar triplici inuectus Romana triumpho
Mœnia, Dijs Italis votum immortale, sacrabat,
Maxima tercentum tota delubra per Vrbem.
Lętitia, 1 ludisq; viæ plausuq. fremebant:
Omnibus in templis matrum chorus: omnib. aris:
Ante aras terram cæsi strauere iuuenci.
Ipse sedens niueo 2 candentis limine Phœbi,
Dona recognoscit populorum aptatq. superbis
Postibus, incedunt victæ longo ordine gentes,
Quàm variæ linguis habitu tam uestis, & armis
Hic Nomadũ gen⁹ & discinctos Mulciber Afros
Hic Lelegas, Carasq., sattiferosq. Gelonos
Pinxerat; Euphrates ibat iam mollior vndis.
Extremiq. hominum Morini; Rhenusq. bicornis,
** Indomitiq. Daci, & pontẽ indignatus Araxes*
Dalia per clypeum Vulcani dona parentis
Miratur, rerumq. ignarus imagine gaudet,
Attollens, humero, famamq. & fata nepotum.

1 Ludi compitalitij celebrantur.

2 Marmorei templi limine.

* Quint. lib. 8. cap. 6

Finis Libri Octaui Æneidos.

ÆNEIDOS LIBER IX.

ARGVMENTVM.

Absente Ænea, & in Tuscia conquerendis auxilijs occupato, Turnus à Iunone per Iridem admonitus ne tantam rei bene gerendæ occasionem amitteret, qua proxime ad hostes copias admouet qui cum suis se mœnibus continerent, neque æquo loco facerent dimicandi potestatem, vt illis spem omnem fugæ intercluderet, classem exurere conatur. Erat eius classis materia ex Idææ matris luco cæsa: qua propter matris precibus adductus Iuppiter naues omnes ab instanti incendio eripuit, & in totidem nymphas marinas conuertit. Post hæc imminente iam nocte, Turnus aduersus hostium eruptiones ad oppidi portam excubias disponit: ijs Messapum præficit. Interim consultantibus Troianorum ducibus quemnam potissimum ad Æneam mitterent qui de suorum periculo eum faceret certiorem. vltro eam prouinciam suscipiunt Nisus, & Euryalus coniunctissimũ amicorum pars: qui cum vrbe emissi, hostium excubias, vino, somnoque obrutas offendissent, Rhamnetem cum magno Rutulorum numero trucidant, eorumque se spolijs exornant. Verum cum instante iam luce se recipere conantur, à Volscentis equitibus, conspecti, ad syluas confugiunt Ibi Euryalus armorum pondere, viæq. errore impeditus in hostes incidit, & à Volscente frustra deprecante, Niso, confoditur Nisus quoque, cæso Volscente, & Euriali necestrenuè vindicata multis volneribus confossus, super amici corp⁹ concidit. Capita hastis affixa, in castra deferun-

feruntur: vbi à Troianis è mœnibus agnita ingentem in vrbe luctum excitant. Interim Turnus totis viribus hostes oppugnat: magna vtrinque strages editur. Ibi Ascanius Numanum, insolentius se iactantem, sagittæ ictu interfecit. Pandarus, & Bitias successu elati, portam recludunt, hostesq. subeuntes ingenti cæde propellunt. Eius rei nûcio accepto Turnus per portam patentem in oppidum irrumpit, Troianosq. in fugam conuertit. Tandem hostium multitudine circumuentus, paulatim cedit ad eam oppidi partem quæ fluuio alluitur: & vt erat armatus flumen tranans, incolumis ad suos reuertitur.

ALIVD ARGVMENTVM.

Ad Turnum, properè, Iunonia mittitur Iris.
Instigatq. animos: acies mouet ille, Phrygasq.
Obsidet, in nymphas versa est Æneia classis.
Euryalus Nisusq. iuuant nece prælia noctis,
Vt Turnus potitur castris, mox pellitur inde.

ATque ea diuersa penitùs dũ parte gerũtur.
Irim de cœlo misit Saturnia Iuno
Audacem ad Turnum luco tum fortè parentis
Pilumni Turnus sacrata valle 1 sedebat.
Ad quem sic roseo Thaumantias ore loquuta est;
Turne, quod optanti diuum promittere nemo
Auderet, voluenda dies en attulit vltro.
Aeneas, vrbe, & socijs, & classe relicta,
Sceptra Palantini, sedemq. petiuit Euandri:
Nec satis, extremas Coriti penetrauit ad vrbes:
Lydorumq. manum collectos armat agrestes.
Quid dubitas? nũc tẽpus equos, nũc poscere currus
Rumpe

1 Hic sedere de eo dicit, q. mortuis feriatur. Nam Pil à Turno colitur pro mortuo licet habitus postea deus, vt denicalib. ferijs resideri mort. scripsit Cic.

Rumpe moras omnes, & turbata arripe castra.
Dixit, & in cælum paribus se sustulit alis;
Ingentemq. fuga secuit sub nubibus arcum.
Agnouit iuuenis, duplicesq. ad sidera palmas
Sustulit; ac tali fugientem est voce sequutus;
* *Iri; decus cœli, quis te mihi nubibus actam*
Detulit in terras? vnde hæc tam clara repente
Tempestas? video medium 1 discedere cælum,
2 Palantesq. polo stellas. sequar omnia tanta,
Quisquis in arma vocas. Et sic effatus, ad vndā
Processit, summoq. hausit de gurgite lymphas,
Multa Deo orans: onerauitq. æthera votis,
Iamq. omnis campis exercitus ibat apertis,
Diues equum, diues pictas vestis, & auri.
Messapus primas acies, postrema coercent
Tyrrhydæ iuuenes: medio dux agmine Turnus
Vertitur, arma tenens, & toto vertice supra est;
Ceu septem surgens sedatis 3 amnibus altus
Per tacitum Ganges, aut pingui flumine Nilus,
Cùm refluit campis, & iam se condidit alueo.
Hic subitam nigro glomerari puluere nubem
Prospiciunt Teucri, at tenebras insurgere campis
Primus ad aduersa conclamat mole Caicus,
4 Quis globus ò ciues, caligine voluitur atra?
Ferte citi ferrum: date tela, scandite muros:
Hostis adest; eia ingenti clamore per omnes
Condunt se Teucri portas, & mœnia complent.
Namq. ita discedens. præceperat 5 optimus armis
Æneas si qua interea 6 fortuna fuisset,
Ne struere auderent aciem, neu credere campo

* Ho. Il. 204.

1 Vt Cic. de hiatu terræ, Cum tera discessisset magnis quibusdam imbrip.

2 Discursantes, vel vagātes.

5 Alueis, vt vult Ser. Alij de septem fluminibus quæ in se Ganges recipit.

4 Pro quātu admirantis, non interrogantis.

5 Q. d. sicut decet optimū ducem.

6 Si quis casus bellicus īteruenisset.

Castra modò, & tutos seruarent aggere muros.
Ergo, & si coferre manum pudor, iraq. 1 mōstrat
Obijciunt portas tamen, & præcepta facessunt:
Armatiq. cauis expectant turribus hostem.
* Turnus, vt ante volās 2 tardū præcesserat agmē
Viginti lectis equitum comitatus, & vrbi
Improuisus adest maculis quem Thracius albis
Portat equus, cristaq. tegit galea aurea rubra.
Ecquis erit mecū, iuuenes, qui primus in hostem?
En, ait, & iaculum intorquens, emittit in auras
Principium pugnæ: & campo sese arduus infert.
3 Clamorem excipiunt socij, fremituq. sequuntur
Horrisono. Teucrûm mirantur inertia corda:
Non equo dare se campo, non obuia ferre (huc
Arma viros, sed castra fouere huc turbidus atq;
Lustrat equo muros aditumq. per auia quærit.
Ac veluti pleno lupus insidiatus ouili,
Cū fremit ad caulas, ventos perpessus, & imbres
4 Nocte super media: tuti sub matribus agni
Balatum exercent: ille asper, & improbus ira
Sæuit in absentes: collecta fatigat edendī
Ex longo rabies, & siccæ sanguine fauces,
Haud aliter Rutulo muros, & castra tuenti
Ignescunt iræ, & duris dolor ossibus ardet,
Qua tentet ratione aditus, & qua via clausos
Excutiat Teucros vallo, atq; 5 effundat in æquor
* Classem, quæ lateri castrorū adiuncta latebat,
Aggeribus septam circum, fluuialibus vndis,
Inuadit sociosq: 6 incendia poscit ouantes:
Atq. manum pinu flagranti feruidus implet.

Tum

1 Hortetur.
* Hom. Il. 8.
2 Peditū qui equitum comparatione tardi sunt.
3 Hastę iactū clamore comitantur.
4 Vltra mediā noctem.
5 Cogitat quo campo sedare.
* Hom. Il. 172.
6 Ignes vel faces ad incendia.

Tum verò incumbunt: vrget præsentia Turni,
Atque omnis, facibus pubes 1 *accingitur atris.*
Diripuere focos: piceum fert fumida lumen
Tæda, & commistã Vulcanus ad astra fauillam.
Quis Deus, ò Musæ, tam sæua incendia Teucris
Auertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
Dicite, prisca fides 2 *facto; sed fama perennis.*
Tempore quo primum Phrygia formabat in Ida
Aeneas classem, & pelagi petere alta parabat:
Ipsa Deum fertur genitrix Berecynthia magnum
Vocibus his effata Iouem. Da nate petenti,
Quod tua chara parens domito te poscit Olympo:
Pinea sylua mihi multos dilecta per annos
Lucus in arce fuit summa, quò sacra ferebant,
Nigranti picea, trabibusq. obscurus acernis:
Has ego 3 *Dardanio iuueni, cùm classis egeret,*
Læta dedi: nunc sollicitam timor anxius vrget.
4 *Solue metus, atq; hoc precibus sine posse parẽtẽ*
Ne cursus quassatæ vllo: neu turbine venti
Vincantur: prosit nostris in montibus ortas.
Filius huic contrà, torquet qui sydera mundi:
O genitrix, quo fata vocas? aut quid petis istis?
Mortali ne manu factæ, immortale carinæ
5 *Fas habeant? certusq. incerta pericula lustret*
Aeneas? cui tanta Deo permissa potestas?
Imò vbi defunctæ, finem, portusq; tenebunt
Ausonios, olim quæcumq. euaserit vndis,
Dardaniumq. ducem Laurentia vexerit arua,
Mortalem eripiam formam, magniq. iubebo
Aequoris esse Deas: qualis Nereia Clotho,

1 Armatur.

2 Factum hoc licet priscum sic, tamẽ fama eius nõ est obliterata.

3 Æneæ.

4 Exime mihi metus. Libera me hoc metu.

5 Ius, vt exp. Ser. Securus euentuum, ac periculorum quia potius qui nauigat incertus certa adit pericula.

Et Galatea secant spumantem pectore pontum,
* Dixerat: idq. ratum Stygij per flumina fratris.
Per spice torrentes, atraq. voragine ripas,
Innuit, & totum nutu tremefecit olympum.
Ergo aderat promissa dies, & tempora Parcæ
Debita complerant: cùm Turni iniuria 1 matrem
Admoniti sacris ratibus depellere tædas.
Hic primùm noua lux oculis effulsit, & ingens
Visus ab aurora cælum transcurrere nimbus,
Idæiq. chori: tum vox horrenda per auras
Excidit, & Troum, Rutulorũq. agmina complet.
Ne trepidate meas Teucri defendere naues.
Neue armate manus; maria ante exurere Turno,
Quàm sacras dabitur pinus. vos ite solutæ,
Ite deæ pelagi, Genitrix iubet, & sua quæq.
Continuo puppes abrumpunt vincula ripis,
Delphinumq. modo demersis æquora rostris
Ima petunt. hinc virgineæ (mirabile monstrum)
Reddunt se totidem facies, pontoq. feruntur,
Quot prius æratæ steterat ad littora proræ.
Obstupuere animis Rutuli, conterritus ipse
Turbatis Messapus equis: cunctatur, & amnis
Rauca sonans, reuocatq. pedem Tyberinº ab alto.
At non audaci cessit fiducia Turno:
Vltro animos, tollit dictis, atque increpat vltro,
* Troianos monstra 2 petunt His Iuppiter ipse
Auxilium solitum eripuit, 3 non tela, nec ignes
Expectant Rutulos; ergo maria inuia Teucris,
Nec spes vlla fugæ: rerũ pars altera adempta est.
Terra autẽ 4 in manibus nostris tot millia gentes
Arma

* Ho. il. 2.

1 Quidam intell. de matre Deorũ Berecinthia (quæ, & Cybele) cuius paulo ante facta mentio.

* Ho. Il. 85.

2 Malũ Troianis portendunt.

3 Non expectant Tro. vt Rutulorũ telis, aut igni pereant qui iã nauiũ amissione perierunt.

4 In nostra est potestate nobis pater.

Arma ferunt Italæ: nil me fatalia terrent,
Siqua Phryges per se iactant responsa Deorum.
* *Sat fatis, Veneriq. datū est, tetigere quod arua* — * Ho. Il. 172.
Fertilis Ausoniæ Troes: sunt, & mea contrà
Fata mihi, ferro sceleratam excindere gentem,
* *Coniuge præcepta. nec solos tangit Atridas* — * Hom. Il. 97.
Iste dolor. solisq. licet capere arma 1 Mycenis. — 1 Nam Mycenæ vrbs Agamemnonis.
Sed perijsse semel satis est: peccare fuisset
Antè satis penitus modò non genus omne perosos — * Hom. Il. 95
* *Fœmineum quibus hæc medij fiducia valli,*
Fossarumq. moræ lethi discrimina parua,
Dant animos; an non viderunt mœnia Troiæ,
Neptuni fabricata manu considere in ignes.
Sed vos è lecti ferro quis scindere vallum
Apparet? & mecum inuadi trepidantia castra?
Non armis mihi Vulcani, non mille carinis
Est opus in Teucros addant se protinus omnes,
Hetrusci socios tenebras, & inertia furta
Palladij, cæsis summæ custodibus arcis,
Ne timeant: Nec equi cæca condemur in aluo.
2 *Luce palam certum est igni circundare muros.* — 2 Hæc opponit tenebris, & furtis quę dixit.
Haud sibi cum Danais rem faxo, & pube Pelasga
Esse putent, decimū quos distulit Hector in annū.
Nunc adeò, melior quoniam pars acta diei,
* *Quod superest, læti bene gesti corpora rebus* — * Hom. Il. 20.
Procurate viri, & pugnam sperate parati.
Interea vigilum excubijs obsidere portas
Cura datur Messapo, & Mœnia cingere flammis,
* *Bis septem Rutuli, muros qui milite seruent,* — * Ho. Il. 191
Delecti, ast illos centeni quemq. sequuti,

Purperei cristis iuuenes auroq. corusci,
Discurrunt, variantq. vices, fusiq. per herbam
Indulgent vino, & vertunt crateras ahenos.
*Ho.Il.307. * *Collucent ignes: noctem custodia ducit*
Insomnem ludo.
*Ho.Il.208. * *Hæc super è vallo prospectant Troes, & armis*
Alta tenent: nec non 1 *trepidi fomidine portas*
Explorunt, pontesq. & propugnacula iungunt:
Tela gerunt. instant mnestheus, acerq. Serestus:
Quos pater Aeneas, si quando aduersa vocaret,
Rectores 2 *iuuenũ, & rerum dedit esse magistros.*
Omnis per muros legio sortita perielum
Excubat, 3 *exercetq, vices, quod cuiq; tuendũ est*
Nisus erat portæ custos, acerrimus armis,
Hyrtacides (comitem Aeneæ quem miserat Ida
Venatrix iaculo celerem, leuibusq. segittis)
Et iuxta comes Euryalus: quo pulchrior alter
Non fuit Aeneadum, Troiana nec induit arma,
Ora puer prima signans intonsa iuuenta.
*Hom.Il.157 * *His amor vnus erat, pariterq. in bella ruebant*
Tunc quoque cõmuni portam statione tenebant.
Nisus ait 4 *Dij ne hũc ardorem mentibus addunt*
Euryale? an sua cuiq. Deus fit dira cupido?
Aut pugnã aut aliquid iamdudũ ĩuadere magnũ
Mens agitat mihi nec, placida contenta quiete est
Cernis, quæ Rutulos habet fiducia rerum:
Lumina rara micant: somno, vinoq. soluti
Procubuere. silent latè loca: percipe porrò
Quid dubitem, & quę nunc animo sentẽtia surgat
Aeneam acciri omnes, populusq., patresq.

Ex

1 Eestini pro formidine.
2 Ascanio. Vl. iuuenum ꝙ de magistro militum accipiedũ esset, vt vult. Ser.
3 Id est per vices excubat.
4 Incendorne hoc ardenti ꝗsiderio, Dei alicui⁹ instinctu, an quisq. suam diram cupiditatem pro Dei ĩstinctu habet vel afflatu.

Exposcunt:mittiq. viros, qui certa reportent.
Si tibi quæ posco promittunt(nam mihi facti
Fama sat est) tumulo videor reperire sub illo
Posse viam ad muros, & 1 mœnia Pallantæa.
Obstupuit magno laudum percussus amore
Euryalus simul his ardentem affatur amicum,
Mene igitur socium summis adiungere rebus
Nise fugis solum te in tanta pericula mittam?
*Non ita me genitor bellis assuetus Opheltes
Argolicum terrorem inter Troiæq. labores
Sublatum erudijt:nec tecum talia gessi.
Magnanimum Aeneã,& fata extrema sequutus
Est 2 hic est animus lucis contemptor: & istum.
Qui vita benè credat emi,quò tendis honorem.
Nisus ad hæc, Equidem de te nil tale verebar,
Nec fas:non ita me referat tibi magnus ouantem
Iuppiter,aut quicumque oculis hæc aspicit æquis.
Sed siqui(quæ multa vides discrimine tali)
Si quis in aduersum rapiat casùsue, Deùsue,
Te superesse velim: tua vita dignior ætas.
Sit qui me raptum pugna. pretiòue redemptum,
Mãdet humo solita:aut si qua id fortuna vetabit,
Absenti ferat inferias, decoretq,sepulchro.
Neu matri miseræ tanti sim causa doloris,
Quæ te sola, puer, multi è matribus 3 ausa
Prosequitur, magni nec mœnia curat Acestæ.
Ille autem. Causas nequicquam nectis inanes,
Nec mea iam mutata loco sententia cedit.
Acceleremus, ait, vigiles simul excitat;illi
Succedunt, seruantq, vices: statione relicta

1 Vbi nunc credit esse Æneam.

* Hom.Il.44.

2 Vel hic aduerbium,i. in meo pectore

3 Pro Ausa est prosequi. vel prosequitur rem tantam ausa.

Ipse comes Niso graditur, regemq. requirunt.
Cætera per terras omnes animalia somno
Laxabant curas, & corda oblita laborum.
Ductores Teucrûm primi, & delecta iuuentus,
Consilium summis regni de rebus habebant,
Quid faceret quisue Aeneæ iam nuntius esset.
1 Stant longis adnixi hastis, & scuta tenentes,
Castrorum, & campi medio, tum Nisus; & vnà
Euryalus confestim alacres admittier orant:
Rem magnam, pretiumq. moræ fore. primus Iulus
Accepit trepidos, ac Nisum dicere iussit.
Tunc sic Hirtacides, Audite ò mentibus æquis
Aeneadæ: nèue hæc nostris spectentur ab annis
Quæ ferimus. Rutuli somno vinoq. sepulti
Conticuere: locum insidijs conspeximus ipsi,
Qui patet in biuio portæ, quæ proxima ponto,
Interrupti ignes, aterq. ad sidera fumus
Erigitur, si 2 fortuna permittitis vti,
Quæsitum Aeneam ad mœnia Pallantæa,
Mox hic cum spolijs, ingenti cæde peracta,
Affore cernetis; nec nos via fallit euntes.
Vidimus obscuris primam sub vallibus vrbem
Venatu assiduo, & totum cognouimus amnem,
Hic annis grauis, atque animi maturus Alethes
Dij patrij, quorum semper sub numine Troia est,
Non tamen omnino Teucros delere paratis,
**Cum tales animos iuuenum, et tam certa tulistis*
Pectora. Sic memorās humeros, dextrāsq. tenebat
Amborum, & vultū lacrimis, atq ora rigabat.
Quæ vobis, quæ digna viri, pro talibus ausis

1 Ostendit eos in diurna statione fatigatos. Sic Niso, Grande moræ pretiū.
* Ho. Il. 108.

2 Fortunam sequi, & arripere occasionem.

* Ho. Il. 108

Præmia Posse rear solui? pulcherrima primùm
Dij, moresq. dabunt vestri: tum cætera reddet
Actutum pius Aeneas, atque 1 integer æui
Ascanius, meriti tanti non immemor vnquam,
Imò ego vos, cui sola salus genitore reducto
(Excipit Asanius) per magnos Nise Penates,
Assaraciq. Larem, & canæ penetralia Vestæ,
Obtestor(quæcunq. mihi 2 fortuna fidesq., est,
In vestris pono gremijs) reuocate parentem,
** Reddite conspectus: nihil illo triste recepto:*
Bina dabo argento perfecta, atque aspera signis
Pocula, deuicta genito quæ cepit Arisba:
Et tripodas geminos, auri duo magna talenta:
Cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido,
** Si verò capere Italiam sceptrisq: potiri*
Contingerit victori, & præda ducere sortem:
** Vidisti quo Turnus equo, quibus ibat in armis*
Aureus? ipsum illum clypeum, cristasq. rubentes
3 Excipiam sorti, iam nunc tua præmia Nise.
Præterea bis sex genitor lectissima matrum
Corpora, captiuosq: dabit, suaq. omnibus arma:
Insuper id, campi quod rex habet ipse Latinus.
Te verò, mea quem spatijs propioribus ætas
Insequitur venerande puer, iam pectore toto
Accipio, & comitem casus complector in omnes
Nulla meis sine te quæretur gloria rebus,
Seu pacem, seu bella geram: tibi maxima rerum
Verborumq. fides. Contra quem talia fatur
Euryalus. Me nulla dies tam fortibus ausis
Dissimilem arguerit, 4 tantùm fortuna secunda.

1 Vel de psenti tēp. vel de futoro.i.cum ad maturam seu virile ętatem euenerit
2 Mecōmēdo vestrę virtuti

* Ho. Il. 94.
*Hom. Il. 5.
* Ho. Il.110.
3 Extra sortē tibi dabo nec in sortitionē predæ mittētur, sed tibi extra ordinē cedent.
4 Hoc tantū modo de me possum promittere, Ita Ser. q. ex hac expos.condit se aduerbia sequentib. & præced.separare. At.Don. videtur legisse, tantū fort. secūda. Haud adue. fac.

1 Pro vltra.

Aut aduersa cadat. sed te 1 super omnia dona
Anum oro, genitrix Priami de gente vetusta
Est mihi quam miseram tenuit non Ilia tellus,
Mecum excedentem, non mœnia regis Acestæ.
Hanc ego nũc ignarã quodcumq. pericli est,
Inq. salutatam linquo(nox. & tua testis
Dextera(quòd nequeã lacrymas pferre parentis.
At tu, oro, solare inopem, & succurre relictæ.
2 Hanc sine me spem ferre tui: audentior ibo
In casus omnes. Perculsa mente dederunt
Dardanidæ lacrymas: ante omnes pulcher Iulus
Atque 3 animum patriæ strinxit pietatis imago.
Tum sic effatur,
* Spondeo digna tuis ingentibus omnia cæptis.
Namq. erit ista mihi genitrix, nomenq. Creusæ.
Solum defuerit: nec partum gratia talem
Parua manet, casus factum quicumq. sequetur.
Per caput hoc iuro(per quod pater antè solebat)
Quæ tibi polliceor reduci, rebusq. secundis,
Hæc eadem matriq. tuæ generiq. manebunt;
* Sic ait illacrymans: humero simul exuit ensem
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Gnossius, atque habilem vagina aptarat eburna.
Dat Niso Mnestheus pellem, horrentisq. leonis.
Exuuias: galeam fidus 4 permutat Alethes.
* Protinus armati incedunt quos omnis euntes
Primorum manus ad portas, iuuenumq. senumq.
Prosequitur votis. nec non, & pulcher Iulus,
Ante annos animumq. gerens, curamq. virilem,
Multa patri portanda dabat mandata: sed auræ
Omnia

2 Fac me posse sperare .i. e non de futuram precibus meis.

3 Repræsentauit Euryalus charitatẽ erga parẽtes.

* Ho. Il. 109.

* Ho. Il. 108.

4 Quia sunt aliæ galæ explorantium.

Omnia diſcerpunt, & nubibus irrita donant.
* Egreſſi ſuperant foſſa., noctisq. per vmbram ** Ho. Il. 212.*
Caſtra inimica petunt: multis tamen antè futuri
Exitio paſſim vino, ſomnoq. per herbam
Corpora fuſa vident: arrectos littore currus:
Inter lora, rotaſq. viros, ſimul arma iacere,
Vina ſimul, prior Hyrtacydes ſic ore loquutus,
Euriale, audendum dextra: nūc 1 ipſa vocat res.
*2 Hac iter eſt: tu, ne qua manus ſe attollere nobis
A tergo poſſit, cuſtodi, & conſule longè.
Hæc ego vaſta dabo, & lato te limite ducam:
Sic memorat, vocemq. premit: ſimul enſe ſuperbū
* Rhamnetē aggreditur, qui forte tapetibus altis
Extructus, toto proſtabat pectore ſomnum:
Rex idem, & regi Turno gratiſſimus augur:
Sed non augurio potuit depellere peſtem.
Tres iuxta famulos temerè inter tela iacentes
* Armigerumq. Rhemi premit, aurigāq, ſub ipſis
Nactus equis ferroq. ſecat pendentia colla.
Tum caput ipſi aufert domino, truncūq. relinquit
* Sanguine ſingultantem: atro tepefacta cruore
Terra, toriq. madent. nec nō Lamyrumq. Lamūq.
* Et iuuenem Serranum. illa qui 4 plurima nocte
Luſerat inſignis facie, multoq. iacebat
Membra Deo victus. felix, ſi 5 protinus illum
* Aequaſſet nocti ludum, in lucemq. tuliſſet.
Iam pactus ceu plena leo 6 per ouilia turbans
Suadet enim veſana fames) manditq. trahitq.
Molle pecus, mutumq. metu: fremit ore cruento.
Nec minor Euryali cædes: incenſus, & ipſe

1 Occaſio ſuadet.
* Ho. Il. 112.
2 Per hoſtiū cædem, & audaciam noſtram.
* Ho. Il. 112.
3 Exitium Mortem.
* Hom. Il 74.
* Ho. Il. 140.
* Hom. Il. 45.
4 Plurimum Quid in plurima vſq; noctem, i. maximam noctis partem.
* Ho. Il. 102. 109. & 34.
5 Vlterius pgēdo, ſeu pgrediēdo. vel Nō intermittendo.
6 Timeſis. p Perturbans ouilia.

Perfurit: ac multam in medio sine nomine plebē
Fadumq. Hebesumq. subit, Rethumq; Abarimq.
Ignaros, Rhœtum vigilantē, & cuncta vidētē:
Sed magnum metuens se post cratera tegebat:
Pectore in aduerso totum, cui comminus ensem
Condidit assurgenti, & multa 1 morte recepit.
Purpureā vomit ille animā, & cū sanguine mista
Vina refert moriens, hic 2 furto feruidus instat:
Iamq. ad Messapi socios tendebat, vbi ignem
Deficere extremum, & religatos rite videbat
* Carpere gramen equos; breuiter cū talia Nisus
(Sensit enim nimia cæde, atque cupidine ferri)
Absistamus, ait: nam lux inimica propinquat.
Pœnarum ex haustū satis est: via facta per hostes.
Multa virum solido argento perfecta relinquunt
Armaq., craterasq. simul, pulchrosq. tapetas,
Euryalus phaleras Rhamnetis, & aurea bullis
Cingula: Tyburti Romulo ditissimus olim
Quæ mittit dona, hospitio cum iungeret absens,
Cædicus: ille suo moriens dat habere nepoti:
Post mortem bello Rutuli, prædaq. potiti:
Hæc rapit, atq. humeris nequicquā fortib⁹ aptat:
* Tum galeam Messapi 3 habilem, cristisq. decorā
Induit. excedunt castris, & tuta capessunt.
Interea præmissi equites ex vrbe Latina,
Cætera dum legio campis instructa moratur
Ibant, & Turno regi responsa ferebant,
Tercentum, scutati omnes, Volscente magistro,
Iamq. propinquabat castris, muroq. subibant,
* Cum procul hos læuo flectentes limite cernunt:

1 Pro cruore Eduxit gladiūcū multo cruore. Alij legūt purpureū, de ense q multo cruore esset purpureus.
2 Persequitur furtiuas cædes. At. Ser. exp. nocturno prælio.
* Hom. Il. 91.
* Ho. Il. 240.
3 Aptam, & conuenietē. Sic humeris de morte habilem suspenderat arcum.
* Ho. Il. 110.

Et galea Euryalum 1 sublustri noctis in vmbra
Prodidit immemorẽ, radijsq. aduersa refulsit:(scẽs
Haud temere est visum cõclamat ab agmine vol
State viri: quæ causa viæ? quiue estis in armis?

1 Nõ penitus illustri.

** Quòue tenetis iter? Nihil ille tendere contrà,*
Sed celerare fugam in syluas, & fidere nocti.
Obijciunt equites sese ad diuortia nota
Hinc, atq; hinc, omnemq. aditum custode coronãt
Sylua fuit latè dumis, atque illice, nigra
Horrida: quam densi complerant vndiq. sentes:
Rara per ocultos ducebat semita calles
Euryalum tenebræ ramorum, onerosaq. præda
Impediunt: fallitq. timor regione viarum,
Nisus abit: iamq. imprudens euaserat hostes

*Ho. Il. 11o.

Atque 2 locos, qui post Albæ de nomine dicti
Albani, tum rex stabula alta latinus habebat,
Vt stetit, & frustra absentem respexit amicum,
Euryale 3 infelix, qua te regione reliqui?
Quàue sequar? rursus ꝑplexũ iter omne reuoluẽs
fallacis syluæ, simul, & vestigia retro
Obseruata legit, dumisq. silentibus errat.
Audit equos, audit strepitus, & signa sequentum

2 Al. locos.

3 Ad se ipsum refert, vt putat Ser.

Nec longũ 4 in medio tempus, cũ clamor ad aures
Peruenit: ac videt Euryalũ, quẽ iã manꝰ omnis,
Fraude loci, & noctis subito turbante tumultu,
Opressum rapit, & conantem plurima frustra.
Quid faciat qua vi iuuenem, quib. audeat armis
Eripere? an sese medios moriturus in hostes
Inferat, & pulchrã properet per vulnera mortẽ?
Ocyus adducto torquens hastile lacerto,

4 Inter auditum sonum & visum Euryalum,

Suspiciens altam Lunam, sic voce precatur,

*Hom. Il. 50

*Tu Dea, tu præsens nostro succurre labori,
Astrorum decus, & nemorum Latonia custos,
Siqua tuis vnquam pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit, siqua ipse meis venatibus auxi,
Suspendiue thoro, aut sacra ad fastigia fixi.

*Hom. Il. 50

*Hũc sine me turbare globũ & rege tela pauras
Dixerat: & toto conixus corpore ferrum
Conijcit: hasta volans noctis diuerberat vmbras,
Et venit 1 aduersi in tergum Sulmonis: ibiq.
Frangitur, ac fixo transit præcordia ligno.
Voluitur ille, vomens calidum de pectore flumẽ,
Frigidus, & longis singultibus ilia pulsant.
Diuersi circumspiciunt: hoc acrior idem
Ecce aliud summa telum librabat ab aure,
Dum trepidant. it hasta Tago per tempus vtrũq;
Stridens, traiectoq. hæsit tepefacta cerebro.
Sæuit atrox Volscens, nec teli conspicit vsquam
Auctorem, nec quò se ardens immittere possit.

1 Qui erat è regione, & si non aduerso pectore hasta porrosi fracta est ipso ĩpetu, vt fine deretur, ita astile fixum & ipsa fixione acuminatum præcordia transijt.

Tu tamen interea calido mihi sanguine pœnas
Persolues amborum, inquit. simul ense recluso
Ibat in Euryalum: tunc verò exterritus, amens
Conclamat Nisus: nec se celare tenebris
Amplius, aut tantum potuit perferre dolorem.
Me, me: adsum qui feci in me conuertite ferrum,
O Rutuli. mea fraus omnis: nihil iste, nec ausus,
Nec potuit (cœlum hoc, & conscia sidera testor)
Tantum infelicem nimium dilexit amicum.
Talia dicta dabat: sed viribus ensis adactus
Transadigit costas, & candida pectora rumpit.

Volui-

*Voluitur Euryalus letho: pulchroſq. per artus
It cruor, inq. humeros ceruix, collapſa recumbit:
* Purpureus veluti cum flos ſucciſus aratro
Langueſcit moriens, laſſoue papauera collo
Demiſere caput, pluuia cum fortè grauantur.
At Niſus ruit in medios: ſolumq. per omnes
Volſcentem petit, in ſolo volſcente moratur:
Quē circū glomerati hoſtes, hinc cōminus, atq. hīc.
Perturbant. inſtat non ſegnius, ac rotat enſem
Fulmineam: donec Rutuli clamantis in ore
* Cōdidit aduerſe, & moriēs animā abſtulit hoſti
Tum ſuper exanimem ſeſe proiecit amicum
Confoſſus, placidaq. ibi 1 demum morte quieuit.
Fortunati ambo: ſiquid mea carmina poſſunt,
Nulla dies vnquam memori vos eximet æuo,
Dum domus Aeneæ Capitoli immobile ſaxum
Accolet, imperiumq. pater Romanus habebit.
Victores præda Rutuli, ſpolijſq. potiti,
Volſcentem exanimem flentes in caſtra ferebant
* Nec minor in caſtris luctus, Ramnete reperto
Exangui: & primis vna tot cæde peremptis,
Serranoq., Numaq. ingens concurſus ad ipſa
Corpora, ſemineceſq. viros, 2 tepidaq. recentem
Cæde locum, & plenos ſpumanti ſanguine riuos.
Agnoſcunt ſpolia inter ſe, galeamq. nitentem
Meſſapi, & multo phaleras ſudore receptas.
Et iam prima nouo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Iam ſole infuſo, iam rebus luce retectis.
* Turnus in arma viros, armis circumdatus ipſe,*

* Hom. Il. 87

* Hom. Il. 64.

1 Cum illum vidit à ſe p̄emptum.

* Ho. Il. 113.

2 Hyp. pro Tepidum locum recenti cęde. Vnde multi legunt Tepidumq; rec. C. locū.

* Ho. Il. 114.

Suſci-

Suſcitat: ær.ita[ſ]q. acies in prælia cogit
Quiſq. ſuas; varijſq. acuunt rumoribus 1 iras.
Quin ipſa arrectis (viſu mirabile) in haſtis
Præfigunt capita, & multo clamore ſequuntur
Euryali, & Niſi.

1 Ex Euryali, & Niſi audacia motis,

Aeneadæ duri murorum in parte ſiniſtra
Oppoſuere aciem (nam dextera cingitur amni)
Ingenteſq. tenent foſſas, & turribus altis
Stant mœſti, ſimul ora virum prefixa videbant,
Nota nimis miſeris atroq. fluentia tabo.
** Interea pauidam volitans pennata per vrbem*
Nuntia fama ruit, matriſq. ad labitur aures.
** Euryali: ac ſubitus miſeræ calor oſſ[a] reliquit:*
Excuſſi manibus radij, reuolutaq. penſa:
Euolat infelix, & fœmineo vlulatu,
** Sciſſa comam, muros amens, atq; agmina curſu*
Prima petit: non illa virum, non illa pericli,
**Telorũq. memor, cælũ dehinc queſtibus implet*
2 Hunc ego te Euryale aſpi[c]io? tunc ille ſenectæ
** Sera meæ 3 requies? potuiſti linquere ſolam*
Crudelis? nec te ſub tanta pericula miſſum
Affari extremùm miſeræ data copia matri?
** Heu, terra ignota, canibus 4 data præda Latinis*
Alitibuſq. iaces. nec te tua funera mater
5 Produxi præſſiue oculos, aut vulnera laui,
Veſte tegens: tibi quam noctes feſtina, dieſq.
Vrgebam, & tela curas ſolabar aniles.
Quò ſequar? aut quæ nũc artus, auulſaq. membra
Et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te
Nate refers? hoc ſum terraq., mariq. ſequuta(

* Ho. Il. 246.
* Quint. lib. 6. cap. 2.
* Ho. Il. 70. 246.
* Ho. Il. 244.
2 Talem.
* Ho. Il. 257.
3 Quem ſperaba fore requiem.
* Hom. Il. 28.
4 Qui[d]ã ſerdate preda.
* Hom. Il 3.
5 Producere aũt cup. ante ædes proponere mortuos ad exequias.

Figite me, siqua est pietas: in me omnia tela
Coniicite, ò Rutuli: me primam absumite ferro.
Aut tu magne pater diuum miserere, tuoq.
Inuisum hoc detrude caput sub tartara telo.
Quando aliter nequeo crudelem obrumpere vitã
Hoc fletu concussi animi, mœstusq. per omnes
It gemitus, torpent infractæ ad prælia vires.
Iam 1 incendentem luctus Idæus, & Actor,
Ilionei monitu, & multum lachrymantis Iuli,
Corripiunt, interq. manus sub tecta reponunt.
At tuba terribilem sonitum procul ære canoro
Increpuit: sequitur clamor, cælumq. remugit.
Accelerant acta pariter testudine Volsci
Et fossas implere parant, ac vellere vallum.
* Quærũt pars aditum, & scalis ascendere muros
Quà rara est acies, interlucetq. corona
Non tam spissa viris, telorum effundere contrà
Omne genus Teucri, ac duris detrudere contis,
* Assueti longo muros defendere bello.
* Saxa quoque infesto voluebant pondere, siqua
Possent tectam aciem perrumpere: cũ tamẽ omnẽ
Ferre liber subter densa testudine casus.
Nec iam sufficiunt nã quà globus imminet ingẽs
Immanem Teucri molem voluuntq., ruuntq.
Quæ strauit Rutulos latè, armorumq. resoluit
Tegmina; nec curant cæco contendere Marte
Amplius audaces Rutuli, sed pellere vallo
Missilibus certant.
Parte alia horrendus visu quassabat Hetruscam
Pinum, & fumiferos infert Mezentius ignes,

1 Augentem luctus, vel incitantem animos adlugẽdum.

*Ho. Il. 136.

* Ho. Il. 206.
* Ho. Il. 131.

At

At Massapus equùm domitor, Neptunia proles,
Rescindit vallum, & scalas in mœnia poscit.
1 *Vos ô Caliope precor aspirate canenti,*
* *Quas ibi tum ferro strages, quæ funera Turnus*
Ediderit, quem quisq. virum demiserit Orco.
Et mecum ingentes horas euoluite belli:
Et meministis enim diuæ, & memorare potestis.
Turris erat vasto suspectu, & pontibus altis,
Opportuna loco: summis quam viribus omnes
Expugnare Itali, summaq. euertere opum vi
Certabant: Troes contrà defendere saxis,
Perq. cauas densi tela intorquere fenestras.
Princeps ardentem coniecit lampada Turnus,
Et flammam affixit lateri: quæ plurima vento
Corripuit tabulas, & postibus hæsit adesis.
Turbati trepidare intus, frustraq. malorum
Velle fugam, dum se glomerant, retroq. residunt
In partem, quæ peste caret, tum pondere turris
Procubuit subito, & cœlum tonat omne fragore.
Semineces ad terram immani mole sequuta,
Confixiq. suis telis, & pectora duro
Transfossi ligno, veniunt, vix vnus Helenor,
Et Lycus elapsi: quorum primæuus Helenor,
Mæonio regi quem serua Lycimnia furtim
Sustulerat, vetitisq. ad Troium miserat armis.
Ense leuis nudo, parmaq. inglorius alba.
Isq. vbi se Turni media inter millia vidit,
Hinc acies, atq; hinc acies astare Latinas:
Vt fera, quæ densa venatum septa corona
Contra tela fuit, seseq. haud nescia morti
Iniicit,

1 Tecum cæteris Musis precor: vel Te, &c. Musas Ser. ait. esse syllepsin per numeros, pro, Vos Musæ vel Te Cal.

* Ho. Il. 160.

Inijcit, & saltu supra venabula fertur.
Haud aliter iuuenis medios moriturus in hostes,
* Irruit, & qua tela videt densissima tendit. * Ho. Il xx7.
At pedibus longè melior Lycus inter, & hostes,
Inter, & arma fuga muros tenet, altaq. certat
1 Prendere tecta manu, sociũq. attingere dextra
Quem Turnus pariter cursu teloq. sequutus,
Increpat his victor, Nostràsne euadere demens
Sperasti te posse manus? simul arripit ipsum
Pendentem, & magna muri cum parte reuellit.

1 Quia tunc alti non erãt muri, sed ad impetum tantum,

* Ho Il.244.

*Qualis vbi aut leporẽ, aut cãdẽti corpore cygnũ
Sustulit alta petẽs pedibus 2 Iouis armiger vncis
* Quæsitum aut matri multis balatibus agnum
Martius à stabulis rapuit lupus: vndiq. clamor
Tollitur, inuadunt, & fossas aggere complent.
* Ardentes tædas alij ad fastigia iactant.
* Ilioneus saxo, atq; ingenti fragmine montis,
Lucelium, porta subeuntem, ignesq. ferentem:
Emathiona Liger, Chorinæum sternit Asylas.
(Hic iaculo bonus, hic longè fallente sagitta)
Ortygium Cæneus, victorem Cænea Turnus,
Turnus Ityn, Cloniũq., Dioxippum, Promulũq.
Et Sagarim, & summis stantẽ 3 pro turribus Idã
Priuernũ Capys hũc primò leuis hasta Themillæ
4 Strinxerat: ille manũ proiecto tegmine demens
Ad vulnus tulit, ergo alis allapsa sagitta,
Et læuo infixa est lateri manus, abditaq. intus
Spiramenta animæ lethali vulnere rupit.
Stabat in egregijs Arcentis filius armis,
Pictus acu clamydẽ, & ferrugine clarus Ibera:

2 Aquila.
* Ho. Il. 50.

3 Pro defensione turriũ. Aut, sic magnum, vt turrim putares.
4 Paululum vulnerauerat

Insignis facie: genitor quem miserat Arcens,
Eductum Martis luco Simæthia circum
Flumina, pinguis vbi, & placabilis ara Palici.
Stridentem fundam positis Mezentius armis
Ipse ter adducta circum caput egit habena.
Et media aduersi liquefacto tempora plumbo
Diffidit, ac multa porrectum extendit arena.
Tum primùm bello celerem intendisse sagittam
Dicitur antè feras solitus terrere fugaces
Ascanius fortemq. manu fudisse Numanum,
Cui Remulo cognomen erat, Turniq; minorem
Germanam nuper thalamo sociatus habebat.
Is primam ante aciem digna, atq. indigna relatu
Vociferans tumidusq. nouo præcordia regno
Ibat, & 1 ingenti sese clamore ferebat,
Non pudet obsidione iterum, valloq. teneri,
Bis capti Phryges, & morti prætendere muros:
En qui nostra sibi bello connubia poscunt.
Quis Deus Italiam, quæ vos dementia adegit?
Non hic Atridæ, nec fandi fictor vlysses.
Durum a stirpe genus: 2 natos ad flumina primũ
Deferimus. sæuoq. gelu duramus, & vndis.
Venatu inuigilant pueri syluasq. fatigant.
Flectere ludus equos, & spicula tendere cornu.
At patiens operum, paruoq. assueta iuuentus,
Aut rastris terrã domat, aut quatit oppida bello
3 Omnem æuum ferro teritur, versaq. iuuencum
Terga fatigamus hasta: nec tarda senectus
Debilitat vires animi, mutatq. vigorem.
Caniciem galea premimus: semperq. recentes.

1 Ingentem Ser. legit .i. Non erat ingẽs. sed se esse ingentem clamitabat.

2 E consuetudinẽ Germanorũ traxit q. aquæ Rheni arbitrio explorabãt partus esset ne legitim⁹ an nothus.

3 Semper in manibus tela militaria gerimus. et cũ terrã subigimus Nã, & hasta ꝑ boũ stimulo vtimur.

Con-

Conuectare iuuat prædas, & viuere rapto.
Vobis 1 picta croco, & fulgenti murice vestis;
Desidiæ cordi; iuuat indulgere choreis;
Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.
* O verè Phrygiæ (neq; enim Phryges) ite p alta
Dindyma, vbi assuetis biforem dat tibia cantum
Tympana uos, buxusq. uocat Berecinthia matris
Idææ: sinite arma uiris, & cedite ferro.
Talia iactantem dictis ac dira canentem
Non tulit Ascanius neruoq. obuersus equino
Contendit celum diuersaq. brachia ducens
Constitit ante Iouem supplex per uota precatus,
Iuppiter omnipotens audacibus anue cœptis.
Ipse tibi ad tua templa feram solemnia dona:
* En statuam ante aras aurata fronte iuuencum
Candentem, pariterq. caput cum matre ferentem
Iam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.
Audijt, & cæli genitor de parte serena
Intonuit læuum, sonat vna lethifer arcus:
Et fugit horrendum stridens elapsa sagitta,
Perq. caput Remuli, venit, & caua tēpora ferro
Traijcit. I, verbis virtutem illude superbis.
Bis capti Phryges hæc Rutulis respōsa remittūt:
Hæc tātùm Ascanius, Teucri clamore sequuntur
Lætitiaq. fremunt, animosq. ad sidera tollunt.
Aetheria tum forte plaga crinitus Apollo
Desuper Ausonias acies vrbemq. videbat
Nube sedens. atque his victorem affatur Iulum.
Macte noua virtute puer (sic itur ad astra)
Dijs 2 genite, & geniture Deos iure omnia bella

1 De crocotio veste mul ita vt effœminatos incessat Troianos. sicut cū dicit, Et tunā signi chiridotas q̄ vit s erāt probro, vt molles.
* Hom. Il. 18.
* Ho. Il. 109.
2 Propter Venerem; Gen. Deos ,ppter Iulium Cęsarem Aug.

Gente sub Assaraci fato ventura resident:
Nec te Troia capit. Simul hec effatus, ab alto
Aethere se mittit: spirantes dimouet auras
Ascaniumq. petit: forma tum vertitur oris
Antiquum in Buten; hic Dardanio Anchisæ
Armiger antè fuit fidusq. ad limina custos:
Tũ comitem Ascanio pater addidit, ibat Apollo
Omnia longæuo similis, vocemq., coloremq.
Et crines albos, & sæua sonoribus arma:
Atque his ardentem dictis affatur Iulum,
Sit satis Aeneide, telis impune Numanum
Oppetijsse tuis, primam hanc tibi magnus Apollo
Concedit laudem, paribus non inuidet armis,
*Hom. Il. 10 * Cætera parce, puer, bello. Sic orsus Apollo
Mortales medio aspectus sermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis euanuit auram.
*Ho. Il. 138. * Agnouere Deum proceres, diuinaq. tela
Dardanidæ, pharetram fugi sensere sonantem.
Ergo auidum pugnæ dictis, & ac numine Phœbi
Ascanium prohibent. ipsi in certamina rursus
Succedunt animasq. in aperta pericula mittunt.
It clamor totis per propugnacula muris:
Intendunt acres arcus, amantaq. torquent.
Sternitur omne solum telis: tum scuta, cauæq.
Dant sonitum flictu galeæ. pugna aspera surgit:
*Ho. Il. 104. * Quantus ab occasu veniens pluuialibus hædis
Verbarat imber humũ, quã multa grãdine nimbi
In vada præcipitãt, cũ Iuppiter horridus austris
Torquet aquosã hyemẽ, & cælo caua nubila rũpit
*Ho. Il. 113. *Pandarus, & Bitias, Idæo Alcanore creti,
Quos

Quos Iouis eduxit luco ſylueſtris 1 Hiera,
** Abietib. iuuenes patrijs, & montibus æquos*
Portam, quæ ducis imperio commiſſa, recludunt
Freti armis, vltroq. inuitant mœnibus hoſtem.
Ipſi intus dextra, ac læua pro turribus adſtant,
Armati ferro, & criſtis capita alta coruſci.
Quales aeriæ liquentia flumina circum,
Siue Padi ripis, Atheſin ſeu propter amænum,
Conſurgunt geminæ quercus, intonſaq. cœlo
Attollunt capita, & ſublimi vertice nutant.
Irrumpunt, aditus Rutuli, vt videre patentes.
Continuò Quercens, & pulcher, Equicolus armis
Et præceps animi Tmarus, & Mauortius: Hæmō
Agminibus totis, aut verſi terga dedere,
Aut ipſo portæ poſuere in limine vitam
Tum magis increſcunt animis diſcordibus iræ:
Et iam collecti Troes glomerantur eodem,
Et conferre manum, & procurrere logius audet.
Ductori Turno diuerſa in parte furenti,
Turbantiq. viros, perfertur nuntius hoſtem
Feruere cæde noua, & portas præbere patentes.
Deſerit incedtum; atq; immani concitus ira
Dardaniam ruit ad portam fratreſq. ſuperbos,
Et Primū Antiphaten (is enim ſe primus agebat)
Thebana de matre nothum Sarpedonis alti,
Coniecto ſternit iaculo: volat Itala 2 cornus
Aera per tenerum ſtomachoq. inſixa ſub altum
Pectus abit; reddit 3 ſpecus atri vulneris vndam
Spumantem, & fixo ferrum in pulmone tepeſcit.
Tū Meropem, atq; Ermātha, 4 manu, tū ſternit
Aphidum

1 Legēdū ſuſpicatur Tur. vt (inquit) à ſylueſtri hyena educati dicantur, ſicut è cerua, cane lupa, quidā nurriti ferūtur.
* Ho. Il. 13.

2 Telum de Itala cornu.
3 Poetica exaggeratione dicit.
4 Gadio con min' ferit, cū Antiph. occidiſſet iacolo.

Tum

Tū Bitiam ardentem oculis, animisq. frementem,
1 Stemit. *1 Nō iaculo (neq. enim iaculo vitā ille dedisset)*
Sed magnus, stridens contorta phalarica venit,
Fulminis acta modo: quam nec duo taurea terga,
Nec duplici squama lorica fidelis, & auro
Sustinuit: collapsa ruunt immania membra.
Dat tellus gemitum, & clypeū super ītonat ingēs.
Qualis in Euboico Baiarum littore quondam
Saxea pila cedit; magnis quam molibus ante
Constructam iaciunt ponto, sic illa ruinam
Prona trahit, penitusq. vadis illisa recumbit.
Miscente se maria, & nigræ attolluntur arenæ.
Tum sonitu Procyta alta tremit, durumq. cubile
Inarime iouis imperijs imposta Trophœo.
*Hom. Il. 21. **Hic Mars armipotens animum, viresq. Latinis*
Addidit, & stimulos acres sub pectore vertit.
Immisitq. fugam Teucris, atrumq. timorem.
Vndiq. conueniunt. quoniam data copia pugnæ,
Bellatorq. animo Deus incidit.
Pandarus vt fuso germanum corpore cernit,
Et quo sit fortuna loco, qui casus agat res,
Portam vi multa conuerso cardine torquet,
Vbninus latis humeris: multosq. suorum
Mœnibus exculsos, duro in certamine linquit:
Ast alios secum includit recipitq. ruentes
Demēs: qui Rutulum in medio non agminc regem
Viderit irrumpentem, vtroq. incluserit vrbi,
Immanem veluti pecora inter inertia tigrim.
Continuò noua lux oculis effulsit, & arma
Horrendum sonuere: tremunt in vertice cristæ.

San-

[S]anguineæ, clypeoq. micantia fulgura mittit,
Agnoſcunt faciem inuiſam; atq;immania mēbra
Turbuti Aeneadæ: tum Pandarus ingens
Emicat, & mortis fraternæ feruidus ira
Effatur. 1 Non hæc dotalis regia Amatæ,
Nec muris cohibet patrijs media Ardea Turnum
Caſtra inimica vides nulla hinc exire poteſtas.
Olli ſubridens ſedato pectore Turnus
Incipe, ſi qua animo virtus, & conſere dextram
Hic etiam inuentum Priamos narrabis Achillē
Dixerat ille rudem nodis, & cortice crudo
Intorquet, ſummis adnixus viribus, haſtam.
* Excepere auræ vulnus. Saturnia Iuno
Detorſit veniens portaq. infigitur haſta.
* At non hoc telum, mea quod vi dextera verſat
Effugit: neque enim is teli, nec vulneris auctor,
Sic ait: & ſublatum altè conſurgit in enſem,
Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
Diuidit, impubeſq. immani vulnere malas.
Fit ſonus, ingenti concuſſa eſt pondere tellus
Collapſos artus, atque arma cruenta cerebro
Sternit humi moriens atque illi partibus æquis
* Huc caput, atq;illuc humero ex vtroq.pepēdit.
Diffugiunt verſi trepida formidine Troes.
* Et, ſi continuò victorem ea cura ſubiſſet,
Rūpere clauſtra manu ſocioſq. immittere portis,
Vltimus ille dies bello, gentiq.fuiſſet:
Sed furor ardentem, cædiſq. inſana cupido
Egit in 2 aduerſos.
Principio Phalarim, & ſucciſo poplite Gygen

1 Oſtenderat vultu ſe non per imprudētiā Turnum incluſiſſe ſed illū per temeritatem ſibi minime profuturā caſtra penetraſſe.

*Hom. Il.35.

* Hom.Il.48.

* Ho.Il. 108.

*Ho. Il. 86.

2 Eos qui ante eū ex aduerſo contra iecerāt, etſi tergum auerterant, & fugerant.

1 Familiare efficias. — *Tu mihi nũc pugnæ princeps tu ritè 1 propinques*
Augurium, Phrygibusq. adsis pede diua secundo:
2 Aperta, vt inuolutum dicitur quod clausum est. — *Tantum effatus: & interea, 2 reuoluta ruebat*
Matura iam luce dies, noctemq. fugarat.
Principio socijs edicit, signa sequantur:
Atq; animos aptent armis, pugnæq. parent se:
Iamq. in conspectu Teucros habet, & sua castra
Stans celsa in puppi: clypeum tum deinde sinistra
*Ho. Il. 36. 92. — * *Extulit ardentem. clamorem ad sidera tollunt*
Dardanidæ è muris: spes addita suscitat iras.
Tela manu iaciunt: quales sub nubibus atris,
*Hom. Il. 29. — * *Strymoniæ dant signa grues, atq; æthera tranãt*
Cum sonitu, fugiuntq. Notos clamore secundo.
At Rutulo Regi, ducibusq. ea mira videri
Ausonijs: donec versas ad littora puppes
*Hom. Il. 43. — *Respiciunt totumq. allabi classibus æquor.*
*Ho. Il. 139. — * *Ardet apex capiti cristisq. è vertice flamma*
3 Sinistro, vel potius aliquid sinistrum, & infelix portẽdente. — *Funditur, & vastos vmbo vomit aureus ignes:*
Non secus ac liquida si quando nocte cometæ
* *Sanguinei lugubre rubent; aut Sirius ardor:*
Ille sitim morbosq. ferens mortalibus ægris
4 Præsentes iã sũt hostes ita vt manu cũ illi confligere possitis. iã vobis facta est manũ cõferendi potestas. Al. viris. — *Nascitur, & 4 læuo contristat lumine cælum.*
Haud tamen audaci Turno siducia cessit
Littora præripere, & venientes pellere terra.
Vltro animos tollit dictis atq; increpat vltro,
Quod votis optastis, adest perfringere dextra:
5 In manibus, Mars ipse vir, nunc coniugis esto
*Ho. Il. 171. — * *Quisq. suæ tectiq. memor; nunc magna referto*
*Ho. Il. 71. 17. — * *Facta patrũ laudes vltro occurramus ad vndã,*
Dum trepidi, egressiq. labant vestigia prima.

Au-

um telis premit infensis: at territus ille
[...]sper, acerba tuens, retro redit: & neque terga
[...]a dare. aut virtus paritur, nec tendere contra,
[...]le quidem, hoc cupiens potis est, per tela virosq.
[...]aud aliter retro dubius vestigia Turnus
[...]nproperata refert, & mens exæstuat ira.
Quin etiam his tum medios inuaserat hostes, * Ho. Il. 124.
[...]is conuersa fuga per muros agmina vertit;
[...]ed manus è castris properè coit omnis in vnum:
Nec contrà vires audet Saturnia Iuno
Sufficere. otriam cælo nam Iudpiter Irim
Demisit, germanę haud mollia iussa ferentem,
Ni turnus cedat Teucrorum mœnibus altis.
Ergo nec clypeo iuuenis subsistere tantum
*Nec dextra valet. iniectis sic vndiq. telis * Ho. Il. 175.
Obruitur, strepit assiduo caua tempora circum
Tinnitu galea, & saxis solida ęra fatiscunt.
Discuseq. iubę capiti, nec sufficit vmbo
Ictibus: ingeminant hastis, & Troes, & ipse
Fulmineus Mnestheus. Tum toto corpore sudor
Liquitur, 1 & piceum (nec respirare potestas)
Flumen agit: fessos quatit æger anhelitus artus.
Tum demum preceps saltu sese omnibus armis
In fluuium dedit: ille suo cum gurgite flauo
Accepit venientem. ac mollibus extulit vndis.
Et lętum ad socios abluta cęde remisit.

1 Nigrum, & ex eo multũ. Multus. n. humor nigri. est, qui paucus perlucet & limpidus est.

2 Quia cædo contaminati aqua se ablue re solebant.

Finis Libri Noni Æneidos.

ÆNEIDOS LIBER X.

ARGVMENTVM.

Iuppiter conuocato Deorum concilio, ad concordiam ipsos adhortatur. Ibi Venus de Troianorum periculo, insatiabiliq; Iunonis odio conqueritur: aliquamq. tandem tot calamitatum requiem petit Iuno contra malorum omnium caulam in Troiades veluti primos belli auctores, atque adeo in Venerem ipsam reijcit. Frustra itaque tentata reconciliatione Iuppiter, vbi nullum vi‹d›et esse contentionum finem ne aut vxorem, aut filiam læderet, se neutrarum partium studia secuturum pronunciat, sed pro sua æquitate omnia satis esse permissurum. Interim Rutuli totis, viribus ad oppugnationem redeunt: ne minori animo obsessi se ad defensionem parant. Dum hæc in Latio geruntur Æneas, rebus in Hetruria ex animi sententia confectis, multorumq. populorum auxilijs sibi adiunctis, triginta nauium classe ad suos reuehitur. Ibi Nymphas, paulo antè in eam formam, ex nauibus suis trans formatas obuias habet: ex ijs & de classis amissione, & de suorum periculo certior redditur. Inde in hostium vsque conspectum prouectus, copias suas exeponit. Rutuli oppugnatione desistunt occurrentesq. ad littus, terra hostem prohibere conantur. Magno vtrinque detrimento pugnatur. Ibi Pallas, magna prius edita hostium strage, tandem à Turno occiditur. Cuius rei dolore percitus Æneas, magnos Rutulorum aceruos amico inferias mittit. Ascanius quoque eruptione facta suas cum patre copias coniungit. Quibus rebus per-

iota Iuno, & pro Turno sollicita impetrata à Ioue
enia, præsenti eũ periculo eripit, obiecta illi falsa
Eneæ imagine, quã dum in nauim quamdã fugien-
em insequitur, vinculis à Iunone ruptis, vt tempe-
tate ad littora Ardeæ proxima deuehitur. Interim
Mezentius Iouis monitu: pugnæ succedens, magnũ
am Troianorum, quàm Etruscorum numerũ pro-
ternit; donec ab Ænea hastę ictu vulneratus, & à
Lauso filio protectus, ægrè se ad obligandũ vulnus
ex acie recepit. Ibi Lausus quoque, dum patrem vl-
cisci conatur, ab Ænea interficitur. Eius rei nuntio
accepto, Mezentius conscenso equo in prælium re-
dit: vbi dum filij mortem vindicare parat, eadem
qua filius dextra concidit.

ALIVD ARGVMENTVM.

Placat, & vxorem dictis, & iurgia natæ
Iuppiter auxilijs instructus Troius heros
Aduenit: occurrũt Rutuli, atq; in littore pugnant
Occidit à Turno Pallas, victorq. superbus
Æneæ eripitur Mezentius interit acer.

P*Anditur* * *interea dom° 1 oĩpotentis olympi:*
Conciliumq. vocat diuũ pater, atq; hoĩum rex
Sideream in sedem terras vnde arduus omnes,
Castraq. Dardanidum aspectat, populosq. Latinos.
* *Considunt tectis bipatentibus incipit ipse,*
Cælicolæ magni, 2 quidnam sententia vobis
Versa retro? tantumq. animis certatis iniquis?
3 *Abnueram bello Italiam concurrere Teucris.*
Quæ contra vetitum discordia? quis met°, aut hos
Aut hos arma sequi ferrumq. lacessare suasit?
Aduenit iustum pugnæ (ne 4 acccersite) tempus:
Cum fera Charthago Romanis arcibus olim
Exitium magnum, atque Alpes immitet apertas

1 Omnia cõplectentis omnibusq; potitis, vt sit à Potiori. Quidam leg. omnipotẽtis alij omnipatentis, Est autem Neuuij versus. nisi qđ ille scripserat, altitonantis.

* Hom. Il. 38. 82.

* Quint. lib. c. 4. & lib. 8. cap. 4.

* Ho. Il. 823.

2 Pro cur, ex Ennio.

3 Et vicissim annuere dicitur, cũ nutu (quo totũ ol. tremefacit) sibi, aliquid placere testatur.

4 Al. acessire.

1 Bellum per feciales indicere.

*Hom. Il. 25

2 Hoc mihi restat, vt iterum à Tydide vulneret.
*Ho. Il. 35.
3 Expectanda mihi sunt arma. Manet me sen impédet mihi casus ille ex armis mor.
4 Pro veni.

Tum certare odijs. tum 1 *res rapuisse licebit:*
Nunc sinite, & placidum læti componite fœdus.
Iuppiter hæc paucis: at non Venus aurea contra
Pauca refert.
**O pater, ò hominum, diuumq. æterna potestas*
(Nãq. aliud qd sit, quod iã implorare queamus?)
Cernis vt insultent Rutuli, Turnusq. feratur
Per medios insignis equis; tumidusq. secundo
Marte ruat. nõ clausa tegunt iam mœnia Teucros
Quin intra portas, atque ipsis prælia miscent
Aggeribus murorum, & inundãt, sanguine fossæ.
Aeneas, ignarus abest, nunquàmne leuari
Obsidione sines 5 muris iterum imminet hostis,
Nascentis Troiæ. nec non exercitus alter:
Atque iterũ in Teucros Aetolis surgit ab Arpis
**Tydides, equidem (credo) mea vulnera* 2 *restãt*
Et tua progenies mortalia 3 *demoror arma.*
Si sine 4 *pace tua, atque inulto numine Troes*
Italiam petiere, luant peccata. neque illos
Iuueris auxilio: sin tot responsa secuti,
Quæ superi, manesq. dabãt cur nunc tua quisquã
Flectere iussa potest? aut cur noua condere fata?
Quid repetam exustas Trycino in littore classes?
Quid tempestatum regem, ventosq. furentes
Aeolia excitos? aut actam nubibus Irim?
Nunc etiam manes (hæc intentata manebat
Sors rerum) mouet: & superis immissa repentè
Alecto, medias Italum bacchata per vrbes.
Nil super imperio moueor; sperauimus ista,
Dum fortuna fuit, uincat quos vincere mauis.

Si nulla est regio, Teucris quam det tua coniux
Dura per euersæ genitor fumantia Troiæ
Excidia obtestor, liceat dimittere ab armis
Incolumen Ascanium, liceat superesse nepotem.
Aeneas sanè ignotis iactetur in vndis,
Et quamcumq. viam dederit fortuna, sequatur:
**Hunc tegere, & diræ valeam subducere pugnæ* — * Hò. Il. 180.
Est Amathus, est celsa mihi Paphos, atq; Cythera,
Idaliæq. domus: positis inglorius armis,
Exigat hic æuum, magna ditione iubeto
Carthago premat Ausoniam nihil vrbibus inde
Obstabit Tyrijs quid pestem euadere belli
Iuuit, & Argolicos, medios fugisse per ignes,
Totq. maris, vastæq. exhausta pericula terræ,
Dum Latiũ Teu[illegible]diuaq. Pergama quærũt?
Non satius cinere[illegible]patriæ insedisse supremos,
Atq; solũ, quo Troia fuit: 1 Xanthũ, & Simoenta
Redde oro miseris; iterumq. reuoluere casus
** Da pater Iliaces Teucris. Tum regia Iuno*
Acta furore graui, Quid me alta silentia cogis
Rumpere & obductum verbis vulgare, dolorẽ?
Aeneam hominum quisquam, diuumq. subegit
Bella sequi, aut hostem regi inferre Latino?
Italiam petijt fatis, auctoribus, esto,
Cassandræ impulsus furijs, num linquere castra
Hortati sumus? aut vitam committere ventis?
Num puero summam belli, num 2 credere muros?
Tyrrhenàmue 2 fidè aut gentes agitare quietas?
Quis Deus in fraudem? quæ dura potentia nostra
Egit? vbi hic Iuno, demissaue nubibus Iris?

1 Intell. sedes certas peti q̃ antiquæ patriæ imaginẽ habeant, vt loci portæ, fluuij idẽ nomen habentes in memoriam redigẽs eis belli Iliaci cõditionẽ, atq; fortunã.

* Hom. Il. 33

2 Opem vel auxilium, vt cum dicitur. Dij vestram fidem. Don. in Ter.

Indi-

Indignum est, Italos Troiam circundare flammis
Nascemtem, & patria Turnum consistere terra,
Cui Pilumnus auus, cui diua Venilia mater

1 Bello sæuo.

Quid 1 face Troianos atra vim ferre Latinis?
Arua aliena iugo premere? atq; auertere prædas?
Quid soceros legere, & gremijs abducere pactas

2 Propter illud, Scuta virū fluuio pictasq. innare carinas.

Pacem orare manu? 2 præfigere puppibus arma?
Tu potes Aeneam manibus subducere Graium,
Proq. viro nebulam, & ventos obtendere inanes
Et potes in totidē classem conuertere Nymphas:
Nos aliquid Rutulos contrà iuuisse nefandum est
Aeneas ignarus abest: ignarus, & absit.
Est Paphos, Idaliumq. tibi, sunt alta Cythera;
Quid grauidā bellis vrbē, & corda aspera tentas

3 Molles, quę et sine inimicis posset perire. S. Rectius caducas. De Venere.
* Quint. lib. 9. cap. 2.

Nosne tibi 3 fluxas Phrygiæ res vertere fundo
Conamur? nos, an miseros, qui Troas Achiuis
Obiecit? quæ causa fuit consurgere in arma
Europamq., Asiamq., & fœdera soluere furto?
** Me Duce Dardanius Spartā expugnauit adulter?*
Aut ego tela dedi, fouiq. cupidine bella?
Tunc decuit metuisse tuis: nunc sera querelis
Haud iustis assurgis, & irrita iurgia iactas.
Talibus orabat Iuno: cunctiq. fremebant

4 Quia pars Veneri fauebat, pars Iunoni.
* Ho. Il. 45.

Cælicolæ 4 assensu vario: ceu flamina prima
Cum deprensa fremunt syluis, & cæca volutant
Murmura, venturos nautis prodentia ventos.
** Tum pater omnipotēs, rerū cui summa potestas*
Insit: eo dicente, Deum domus alta silescit,
Et tremefacta solo tellus, silet arduus æther:
Tū Zephyri posuere premit placida æquora potūs

Accipite ergo animis, atq; hæc mea figite dicta.
Quandoquidem Auſonios cõiungi fędere Teucris
Haud licitum eſt, nec veſtra capit diſcordia finẽ
Quæ cuiq. eſt fortuna hodie, quã quiſq. 1 ſecat ſpẽ
Troes, Rutulúſue 2 fuat nullo diſcrimine habebo,
Seu fatis Italûm caſtra obſidione tenentur.
Siue errore malo Troiæ, monituſq; ſiniſtris.
Nec Rutulos ſoluo ſua cuiq. exorſa laborem,
Fortunamq. ferent: rex Iuppiter omnibus idem.
Fata viam inuenient. Stygij per flumina fratris,
Per pice torrentes, vtraq. voragine ripas,
* Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.
Hic finis fandi. ſolio tum Iuppiter aureo
Surgit: cælicolæ medium quem ad limina ducunt
* Interea Rutuli portis circum omnibus inſtant
Sternere cæde viros, & mœnia cingere flammis.
At legio Aeneadûm vallis obſeſſa tenetur:
Nec ſpes vlla fugæ: miſeri ſtant turribus altis
Nequicquam, & rara muros cinxere corona.
Iaſius Imbracides, Hicetaniuſq. Thymœtes,
Aſſaraciq. duo, & ſenior, cum Caſtore Tybris,
Prima acies: hos 3 germani Sarpedonis ambo,
Et clarus, Ethemon Lycia comitantur ab alta.
Fert ingens toto connixus corpore ſaxum,
Haud partem exiguam montis, Lyrneſius, Agmõ
Nec Clytio genitore minor, nec fratre Meneſtheo
Hi iaculis, illi certant defendere ſaxis:
Moliriq. ignem, neruoq. aptare ſagittas.
Ipſe inter medios, Veneris iuſtiſſima cura,
Dardanius 4 caput ecce puer detectus honeſtum.

(Qua-

1 Pro deſecat, & proindè ſumit. Qui enim q.d deſecat, ſibi id ſumit.

2 Pro fuerit fut. temp. verbum defectiuum.

* Hom. Il. 11.

* Hom. Il. 12.

3 Aut inter ſe germani filij Sarpedonis, aut Sarpedonis fratres. Ita Ser. Sed potius, Fratres vterini, & Sarpedonis ambo filij.

3 Sine galea vt nõ pugnaturus ob illud, quod audiuit ſup. Cætera par[...] bell[...]

1 Quæ est in medio anuli aurei.

(*Qualis gemma micat, 1 fuluũ quæ diuidit aurũ*
Aut collo decus, aut capiti: vel quale per artem
Inclusum buxo, aut Oricia terebintho
Lucet ebur) fusos ceruix, cui lactea crines
Accipit, & molli subnectit circulus auro.
Te quoque magnanime viderunt Ismare gentes
Vulnera dirigere, & calamos armare veneno,
Mæonia generose domo: vbi pinguia culta
Exercentq. viri, Pactolusq. irrigat auro.
Affuit, & Mnestheus, quẽ pulsi pristina Turni
Aggere murorum sublimem gloria tollit:
Et Capys: hinc nomen Campanæ ducitur vrbi,
Illi inter sese duri certamina belli
Contulerant; media Aeneas freta nocte secabat.
Namq. vt ab Euandro castris ingressus Hetruscis
Regem adit, & regi memorat nomenq. genusq.
Quidue petat, quidue ipse ferat: Mezentius arma
Quæ sibi conciliet: violentaq. pectora Turni
Edocet humanis quæ sit fiducia rebus
Admonet: immiscetq. pces haud sit mora, Tarchõ
Iungit opes fædusq. ferit 2 tum libera fatis
Classem conscendit, iussis gens Lydia diuum
Externo commissa duci. Aeneia puppis
Prima tenet, rostro Phrygios subiuncta leones:
Imminet Ida super, pfugis 3 gratissima Teucris
Hic magnus sedet Aeneas secumq. volutat
Euentus belli varios: Pallasq. sinistro
Affixus lateri, iam quærit sidera, opacæ
Noctis iter, iam quæ passus terraq., mariq;
Pandite nunc Helicona Deæ, cantusq. mouete,

2 Intell. libere licuisse militatum ire Hetruscis nihil refragantib⁹ fatis cũ Æneæ, externo duci commissi esse r. nã duce Hetrusco, ne militarent in Mezentium, vatum effaris ante moniti fuerant. 3 Propter fa... illic nacta ... fugia.

Quæ

Quæ manus interea Tuſcis comitetur ab oris
Aeneam armetq. rates, pelagoq. vehatur.
Maſſicus ærata princeps ſecat æquora 1 Tigri:
Sub quo mille manus iuuenum, qui Mœnia Cluſi,
Quiq. vrbem liquere Coſas, quis tela ſagittæ,
Corităq. leues humeris, & lethifer arcus.
Vnà toruus Abas, huic totum inſignibus armis
Agmen, & aurato fulgebat Apolline puppis:
Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos belli iuuenes: aſt Ilua trecentos,
**Inſula inexhauſtis Chalybum generoſa metallis*
Tertius, ille hominum, diuumq. interpres Aſylas
Cui pecudum fibræ, cæli cui ſidera 2 parent,
Et linguæ volucrum, & præſagi fulminis ignes:
Mille 3 rapit denſos acie atq; horrentibus haſtis.
Hos parere iubent Alpheæ ab origine Piſæ
vrbs Hetruſca ſolo ſequitur pulcherrimus Aſtur
Aſtur 4 equo fidens, & verſicoloribus, armis.
Tercentum adijciunt (mens oĩbus vna ſequendi)
Qui Cærete domo, qui ſunt Minionis, in aruis:
Et Pyrgi veteres, 5 intempeſtæq. Grauiſcæ.
Non ego te, Ligurum ductor, fortiſſime bello,
Tranſierim, Cycne: & paucis comitãte Cupano:
Cuius olorinæ, ſurgunt de vertice pennæ.
Crimen amor veſtrum, formæq. inſigne paternæ.
Namq. ferunt luctu Cycnum Phaethontis, amati
Populeas inter frondes, vmbramq. 6 ſororum
Dum canit, & mæſtum muſa ſolatur amorem:
Canentem molli pluma duxiſſe ſenectam,
Linquentem terras, & 7 ſidera voce ſequentem.

Filius

1 Nauis nomen.

* Ho. Il. 28.

2 Peritiſſimè agnoſcũtur.

3 Raptim ducit.

4 Per equum equitendi peritiam videtur. intell. S. qui exp. Eq̃s optimus.

5 Sine tẽperie, i. trãquillitate. peſtilentes. Nam Grauiſcæ à graui aere ſunt dictæ,

6 Phaethontis, quæ mutatæ fuerunt in arbores.

7 Cum cãtu cælũ peteré. Vel ꝙ eſt reuera in ſidera relatus, vt videmus in ſphæra.

Filius æquales comitatus classe cateruas,
Ingentem remis Centaurum promouet: ille
Instat aquæ, saxumq. vndis immane minatur,
Arduus, & longa sulcat maria alta carina.
Ille etiam patrijs agmen ciet Ocnus ab oris
Fatidicę Mantûs, & Tusci filius amnis,
Qui muros matrisq. dedit tibi Mantua nomen,
Mantua diues auis, sed non genus omnibus, vnũ.
1 Gens illi triplex, populi sub gente quaterni:
Ipsa caput populis, Thusco de sanguine vires.
Hinc quoque quingentos in se Mezentius armat,
Quos patre Benaco, velatus arundine glauca,
Mincius infesta ducebat in æquora pinu,
It grauis Auletes, centenaq. arbore fluctum
Verberat assurgens: spumãt vada marmore verso.
Hunc vehit immanis Triton, & cærula concha
Exterrens freta: cui laterum tenus hispida nanti
Frons hominem præfert, in Pistrin desinit aluus:
Spumea semifero sub pectore murmurat vnda.
Tot lecti proceres, ter denis nauibus ibant
Subsidio Troiæ, & campos salis ære secabant.
Iamq. dies cœlo concesserat, almaq. curru
Noctiuago Phœbe medium pulsabat Olympum:
Aeneas (neq; enim membris dat cura quietem)
Ipse sedens clauumq. regit velisq. 2 ministrat.
Atque illi medio in spatio, chorus ecce suarum
Occurrit comitum: Nymphæ, quas alma Cybele
Numen habere maris, Nymphasq. è nauibus esse
Iusserat, innabant pariter, fluctusq. secabant.
Quot prius æratæ steterant ad littora proræ.

1 Quia Mantua res habuit tribus, quæ in quaternas curias diuidebant.

2 Ministrum se præbet velis.

Agno-

Agnoscunt longè regem, lustrantq. choreis,
Quarum quæ fandi doctissima Cymodocea,
Ponè sequens: dextra puppim tenet, ipsaq. dorso
Eminet, at læua tacitis subremigat vndis.
Tũc sic ignarum alloquitur, vigilàsne Deùm gẽs.
Aenea vigila, & velis immitte rudentes.
Nos sumus Ideæ sacro de vertice pinus.
Nũc pelagi Nymphę, classis tua, 1 perfid⁹ vt nos
Præcipites ferro Rutulus flammaq. premebat,
Rupimus 2 inuitæ tua vincula, teq. per æquor
Quærimus. hãc genitrix faciem miserata refecit,
Et dedit esse Deas, æuumq. agitare sub vndis.
At puer Ascanius muro, fossisq. tenetur
Telo inter medio, atq; horrentes Marte Latinos,
Iam loca iussa tenet forti permixtus Netrusco
Arcas eques: medias illis opponere turmas
Ne castris iungant, certa est sententia Turno.
Surge age, & aurora socios veniente vocari,
Prim⁹ in arma iube: et clypeũ cape, quẽ dedit ipse
Inuictum Ignipotens, atque 3 oras ambijt auro.
Crastina lux (mea si non irrita dicta putaris)
Ingentes Rutulæ spectabit cædis aceruos.
Dixerat, & dextra discedens impulit altam,
(Haud ignara 4 modi) puppẽ: fugit illa per vndas
Ocyor, & iaculo, & ventos æquante sagitta.
Inde aliæ celerant cursus, stupet inscius, ipse
Tros, Anchisiades: animos tamen omine tollit.
* Tũ breuiter supra aspectans conuexa precatur.
Alma parens Idæa Deùm, cui Dindyma cordi,
Turrigeræq. vrbes, biiugiq. 5 ad fræna leones:
Tu

1 Qui cõtra fœdus bellũ mouit.
2 Q. d. Maluimus tibi seruire q̃ in nymphas commutari.
3 Extremitates.
4 Moderatio nis quippe q̃ fuerat nauis.
* Ho. Il. 277.
5 Idest domiti leones. Nã quæ animalia frenos recipiunt, domita sunt.

Excipit: hinc raptas fugientibus ingerit hastas
In tergum(Iuno vires animumq. ministrat)
Addit Halyn comitẽ, & cõfixũ Phegea parma:
Ignaros deinde in muris, Martemq. cientes,
Alcãdrũq. Haliumq. Neomonaq., Prytanimq.
Lyncea tendentem contrà, sociosq. vocantem,
Vibranti gladio conuixus ab aggere dexter
Occupat, huic vno deiectum comminus ictu
Cum galea longè iacuit caput: inde ferarum
Vastatorem Amycum: quo non felicior alter
** Vngere tela manu, ferrumq. armare veneno*
Et clytium Aeoliden: & amicum Cretea Musis:
Cretea Musarum comitem, cui carmina semper,
Et citharæ, cordi numerosq. intendere neruis,
Sẽper equos, atq; arma virũ, pugnasq. canebat.
Tandem ductores, audita cæde suorum,
Conueniunt Teucri, Mnestheus acerq. Serestus:
Palantesq. vident socios, hostemq. receptum.
** Et Mnesthe* Quo deĩde fugã quo tẽditis? ìquit*
Quos aliosmuros? quæ iam vltra Mœnia habetis?
** Vnus homo, & vestris, ò ciues, vndiq. septus*
Aggeribus, tantas strages impunè per vrbem
Ediderit? iuuenum primos tot miserit Orco?
Non infelicis patriæ, 1 veterumq. Deorum,
Et magni Aeneæ, segnes, miseretq., pudetq.?
** Talibus accensi firmantur, & agmine denso*
Consistunt Turnus paulatim excedere pugna,
Et fluuium petere, ac partem quæ cingitur amni.
Acrius hoc Teucri clamore incumbere magno
** Et glomerare manum. 2 ceu sæuum turba leonẽ*
Cum

* Quint. lib 8. cap. 6.

* Hom. Il. 86.

* Hom. Il. 50.

1 Penates significat quos sẽper coluere Troiani.

* Hom. Il. 48.

* Ho. Il. 123.

2 Haud aliter Turn⁹ recocedẽs perabat si., vt solet leo, p̃ssus multitudine, nec terga p̃bere pp irã, vel pud. nec posse, licet cupiat, in venãtes impetũ facere.

Audentes Fortuna iuuant:
Hæc ait: & secum versat, quos ducere contrà.
Vel quibus obsessos possit concedere muros.
Interea Aeneas socios de puppibus altis
Pontibus exponit. multi seruare recursus
1 Languentis pelagi, & breuibus se credere saltu
Per remos alij speculatus littora Tarchon, (da,
Quà vada nũ sperat. nec fracta remurmurat vn-
Sed mare in offesum crescenti allabitur, æstu,
Aduertit subito proras: sociosq. precatur,
Nunc, ò lecta manus, validis incumbite remis:
Tollite, ferte rates: inimicam 2 findite rostris
Hanc terram, sulcumq: sibi premat ipsa carina.
Frangere nec tali puppes statione recuso,
Arrepta tellure semel. quæ talia postquam
Effatus Tarchon, socij consurgere tonsis,
Spumantesq. rate arte aruis inferre Latinis,
Donec nostra tenet sicum, & sedere carinæ
Omnes innocuæ sed non puppis tua Tarchon,
Namq. inflicta vadis 3 dorso dum pendet iniquo
Anceps sustentata diù, fluctusq. fatigat,
Soluitur, atque viros medijs exponit in vndis,
Fragmina remorum quos, & fluitantia transtra
Impediunt, retrahitq. pedes simul vnda relabens
** Nec Turnum segnis retinet mora sed rapit acer*
Totam aciem ĩ Teucros, & cõtrà in littore sistit:
Signa canunt: primus turmas inuasit agresteis
Aeneas, 4 omnem pugnæ, strauitq. Latinos
Occiso Therone, virum qui maximus vltro
Aeneam petit huic gladio perq. ærea scuta,

1 Tranquilli.

2 Militari felle dictũ est, vt etiã terra ipsa quodãmodo sentiat hostis aduẽtum.

3 Arenæ durioris cumulo.

* Ho. Il. 530.

4 Quia sicut nonc sic vbique vincet Æneas.

1 Loricā splē-dātem auro.
2 Hic pro se-rit.

Per tunicā squalētē aura latus 2 haurit apertum
Inde Lycam ferit, exectu iam matre perempta,
Et tibi Phœbe sacrum, euader efcrri
Cui licut paruo, nec longè Cissea durum,

*Ho. Il. 49.

* Immanemq; Gyan sternentes agmina clauā,
Deiecit letho: nihil illos Herculis arma,
Nil validæ iuuere manus genitorq; Melampus
Alcidæ comes, vsq. graueis dum terra labores

3 Legitur, & Pharon. Ser. vtraque lect. agnoscit.

Præbuit, ecce 3 Pharo, voces dum iactat inertes
Intorquens iaculum, clamantis sistit in ore.
Tu quoq; flauentem prima languine malas
Dum sequeris Clytiū infelix noua gaudia Cydon
Dardania stratus dextra, securus amorum,
Qui iuuenum tibi semper erant, miserande iaceres
Ni fratrum stipata cohors forte obuia, Proci
Progenies, septem numero septenaq; tela
Conijciunt, partim galea, clypeoq; resultant

*Hom. Il. 41.

* Irrita deflexit partim stringentia corpus
Alma Venus fidum Aeneas affatur Aebaten:

* Ho. Il. 141.

Suggere tela mihi (non vllum dextra frustra
* Torserit in Rutulos) steterāt q̄ in corpore Graiū
Iliacis campis tum magna corripit hastam,
Et iacit: illa volans clypei transuerberat æra
Mæonis, & thoraca simul cum pectore rumpit.
Huic frater subit Alcanor, fratremq; ruentem

4 Retroacto.

Sustentat dextra: 4 traiecto missa lacerto
Protinus hasta fugit seruatq; cruenta tenorem.
Dexteraq; ex humero neruis moribūda pependit.
Tum Numitor, iaculo fratris de corpore rapto,

*Ho. Il. 87.

* Aeneam petijt; sed non, & figere contrà

Est licitum, mãgiq; femur perstrinxit Achatæ.
Hic Curibus, fidens primæuo corpore Lausus
Aduenit, & rigido Dryopen ferit eminus hasta
Sub mentum grauiter pressa, paritq. loquentis
Vocem, animamq: rapit traiecto gutture: at ille
Fronte ferit terram, & crassum vomit ore cruore
Tris quoq. Threicios Boreæ de gente suprema,
Et tres, quod Idas pater, & patria Ismara mittit,
Per varios sternit casus, occurrit Alæsus,
Auruncæq. manus: subit, & Neptunia proles
** Insignis Messapus equis: expellere tendunt*
Nunc hi, nunc illi: certatur limine in ipso
Ausoniæ; magno discordes æthere venti
Prelia ceu tollunt animis, & viribus æquis,
Non ipsi inter se, non nubila, non mare cedit,
Anceps pugna diu, stant 1 obnixa omnia contra
Haud aliter Troiana acies, aciesq. Latinæ
**Concurrunt: hæret pede pes, defususq. viro vir.*
At par ex alia, qua saxa rotantia latè
Intulerat torrens, arbustaq. diruta ripis,
Arcades insuetos acies inferre pedestres
Vt vidit Pallas 2 Latio dare 3 terga sequaci,
Aspera queis natura loci dimittere quando
Suasit equos, vnum quod rebus restat egenis,
Nunc, prece, nunc dictis virtutem accẽdit amaris
Quo fugitis socij? per vos, & fortia facta,
Per ducis Euandri nomen deuictaq; bella,
**Spemq. meã, patriæ quæ nunc subis æmula laudis*
Fidite nc 4 pedibus. ferro rumpenda per hostes
Est via, quà globus ille virum densissimus vrget,

* Ho. Il. 138.

1 Mare mari, nubes nubibus, vẽti ventis. Legitur, & obnixi vt referatur ad ventos.

* Ho. Il. 45.

2 Latinis seq.

3 Acriter insequenti.

* Ho. Il. 168.

4 Fugæ.

1 Hac vos, & Pallāta ducem patria alta reposcit
Numina nulla premūt: mortali vrgemur ab hoste
Mortales: totidem nobis animæq. manusq.
Ecce maris magno claudit nos obice pontus.
Deest iam terra fugæ: pelago Troiamne petemus?
Hæc ait, & medius densos prorumpit in hostes.
Obuius huic primùm fatis adductus iniquis
Fit Lagus; hunc, magno vellit dum pondere sa[xū]
Intorto figit telo discrimina costis
Per medium quà spina dedit hastamq. receptat
Ossibus hærentē, quē 2 non super occupat Hisbon
Ille quidem hoc sperans. nā 3 Pallas antè ruentē,
Dum furit, incautum crudeli morte sodalis
Excipit, atq. ensem 4 tumido in pulmone recōdit.
Hinc Helenum petit, & Rhœti de gente vetusta
Anchemolum, thalamos ausum īcestare nouercæ
Vos etiam gemini Rutulis cecidistis in aruis
Daucia Laride, Thymberq. simillima proles.
Indiscreta suis, gratusq; parentibus error.
At nunc dura dedit vobis discrimina Pallas.
Nā tibi Thymbre caput Euandrius abstulit ensis
* Te decisa suum Laride dextera quærit,
Semianimesq. micant digiti, ferrumq. retractan[t]
Arcades. accensos monitu. & præclara tuente[s]
Facta viri, mistus dolor & pudor armat in hoste[s]
* Tum Pallas bijugis fugientem Rhœtea præte[r]
Traijcit: hoc spatium, tantumq. 5 moræ fuit Ilo
Ilo namq. procul validam direxerat hastam,
Quam medi[us] Rhœteus intercipit, optime Theutr[a]
Te fugiens fratremq. Tyren: curruq. volutus
Cadit

1 Hoc vult patria vt per cædes hostiū reuertamur.

2 Non occupat desuper. Ideo autem desuper, q̄a Pallas ad euellendā hastam fuerat inclinatus,

3 Nam eundē Pallas ante excipit. i. dolo interimit.

4 Et naturaliter tumido, & quia furebat.

* Hom. Il. 45.

* Hom. Il 48.

5 Quominus periret.

Cædit ſemianimis Rutulorum calcibus arua
* Ac velut optata ventis æſtate cohortis
Diſperſa immittit ſyluis incendia paſtor,
Correptis ſubitò medijs extenditur vna
Horrida per latos 1 acies Vulcania campos:
Ille ſedens victor flammas deſpectat ouantes;
Non aliter ſocium virtus coit omnis in vnum,
Teq. iuuat Palla, ſed bellis acer Haleſus
Tendit in aduerſos, 2 ſeq. in ſua colligit arma.
Hic macta Ladona, Pheretaq; De modocumq.
Strymonio dextram fulgenti deripit enſe,
3 Elatam in iugulum ſaxo ferit ora Thoantis,
Oſſaq. diſpergit cerebro permiſſa cruento.
Fata 4 canens: ſyluis genitor celarat Haleſum:
Vt ſenior letho canentia lumina ſoluit,
Iniecere manum Parcæ, teliſq. ſacrarunt
Euandri, quem ſic Pallas petit antè præcatus:
Da nunc Tybri pater, ferro quod miſſile libro,
Fortunam, atque via duri per pectus Haleſi:
Hæc arma exuuiaſq. viri tua quærcus habebit.
Audijt illa Deus. Dum texit Imaona Haleſus
Arcadio infelix telo, dat pectus inermum.
At non cæde viri tanta perterrita Lauſus,
Pars ingens belli, ſint agmina primus Abatem
Oppoſitum interimit, pugnę nodumq. moramq.
* Sternitur Arcadiæ proles, ſternũtur Hetruſci:
Et vos ò Graijs 5 imperdita corpora Teucri.
Agmina concurrunt ducibuſq. & virib. æquis:
Extremi 6 addenſant acies: nec turba moueri
Tela manuſq. ſinit, hin Pallas, inſtat, & vrget,

* Ho. Il. 117.

1 Quaſi flammę ſint Vulcani exercitꝰ Ser. ex p. vix ignea.

2 Poſt ſcutũ ſe clauſit. Totum ſe communijt propter vim plurimorum.

3 Iugulo vulnus minãtẽ.

4 Al. cauens.

* Hom. Il. 7.

5 Quos Græci perdere nequiuerunt. Teucros aũt intell. quos ſe cum duxit Aeneas,

6 Coniug. ſecundæ.

Hinc contrà Lausus: nec multùm discrepat ætas,
Egregij forma, sed queis fortuna negarat
In patriam reditus: ipsos concurrere passus
Haud tamen inter se magni regnator Olympi,
Mox illo sua fata manent 1 maiore sub hoste.
Interea soror alma monet succurrere Lauso
Turnum, qui volucri curru medium secat agmen.
* *Vt vidit socios: Tempus desistere pugnæ.*
Solus ego in Pallanta feror, soli mihi Pallas
Debetur; cuperem ipse parens spectator adesset.
Hæc ait: & socij cesserunt æquore iusso.
At Rutulum abscessu iuuenis tum iussa superba
Miratus stupet in Turno corpusq. per ingens
Lumina voluit, obitq. truci procul omnia visu,
Talibus, & dictis it contra dicta tyranni
* *Aut spolijs ego iam raptis laudabor opimis*
Aut leto insigni: sorti 2 pater æquus vtriq. est.
Tolle minas, fatus medium procedit in æquor.
* *Frigidus Arcadibus coit in præcordia sanguis*
Desiluit Turnus bijugis, pedes apparat ire
Cominus. vtq; leo specula cum videt ab alta
Stare procul campi meditantem prælia taurum,
Aduolat haud alia est Turni venientis imago.
Hunc 3 vbi contiguum missæ fore credidit hastæ,
Ire prior Pallas si quà fors adiuuet ausum
Viribus imparibus: magnumq. ita ad ætera fatur
Per patris hospitũ. & mẽsas, quas, aduena adisti,
Te precor Alcide, cœptis ingentibus ad sis:
Cernat semineci sibi me rapere arma cruenta,
Victoremq. ferant morientia lumina Turni.

Audijt

1 Sub maioribus hostibus, vt non in eo. vtrunq. sub eodem hoste.

* Ho. Il. 244.

* Ho. Il. 134.

2 Pater, quẽ cupis spectatorẽ adesse, equo animo feret quicq.d acciderit.

* Hom. Il. 77.

3 Eo processisse, vt hasta posset cõtingi Vennisse i tra iactũ hasta ita, vt ea posset ferire.

Audijt Alcides iuuenem, magnumq.sub imo
Cordepremit gemitù, lachrymasq.effundit inanes
Tum genitor natum dictis affatur amicis:
** Stat sua cuiq.dies: breue, & irreparabile tempũ*
Omnibus est vitę sed 1 famam extendere factis
Hoc virtutis opus. Troiæ sub mænibus altis
** Tornati cecidere Deum: quin occidit vnà*
Sarpedon mea progenies: etiam sua Turnum
Fata vocant, measq. dati peruenit ad æui.
** Sic ait: atq.oculos Rutulorum reijcit aruis.*
At Pallas manis emittit viribus hastam,
Vaginaq.caua fulgentem diripit ensem.
Illa volans humeris surgũt quà tegmina summa,
Incidit: atq; viam clypei melita per oras,
** Tandem etiam magno strinxit de corpore Turni*
Hic Turnus ferro prefixum robur acuto
In Pallanta 2 diu librans iacit, atq; ita fatur;
** Aspice num mage sit nostrum penetabile telũ.*
Dixerat: ac clypeum, tot feri , terga, tot æris
Cùm pellis toties obeat circumdata tauri,
Vebranti cuspis medium transuerberat istu,
Loricæq. moras, & pectus perforat ingens
Ille rapit calidum frustra de vulnere telum:
Vna, eademq; via sanguisq: 3 animusq; sequũtur
Corruit in vulnus: sonitum super arma dedere,
Et terram hostilem moriens petitore cruente
Quem Turnus super 4 assistens:
Arcades hæc inquit, memores mea dicta referte
Euandro: qualem meruit Pallantia remito.
Quisquisbonos tumuli, qquid solamẽ humã di est

* Hom. Il. 71

1 Dicit ideo esse amandũ virtutem, vt vitę breuitas fama, & gloriæ meritis possit augeri

* Ho. Il. 147.

* Ho. Il. 130

* Hom. Il. 40.

2 Cum diu liberasset.

* Hom. Il. 57.

3 Pro anima.

4 Quædam edit post Assistẽs, habẽt, sic ore profat. Sed hęc verba pro notis habentur.

Largior, haud illi 1 stabunt Aenei 1 paruo
Hospitia, & læuo præssit pede talia fatus
Exanimum, rapiens immania pondera baltei,
2 Impressumq. nefas vna sub nocte iugali
Cæsa manus iuuenum fœdè, thalamiq; cruentis :
Quæ bonus Eriton multo cælauerat auro;
Quo nunc Turnus ouat spolio. gaudetq. potitus.
3 Nescia mens hominum fati, fortisq. futuræ,
Et seruare modum rebus sublata secundis.
Turno tempus erit, magno cùm optauerit emptũ.
Intactum Pallanta: & cùm spolia ista, diemq;
Oderit. at socij multo gemitu, lacrimisq;
Impositum scuto referunt Pallanta frequentes.
*4 O dolor, atq. decus magnum rediture parẽti:
Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert,
Cùm tamen ingentes Rutulorum linquis aceruos
Nec iam fama mali tanti sed certior auctor
Aduolat Aeneæ, tenui discrimine lethi
Esse suos, tempus 5 versis succurrere Teucris.
Proxima quæq; metit gladio, latumq. per agmen
Ardens limitem agit ferro te Turne superbum
Cæde noua querens, Pallas Euander, in ipsis
Omnia sunt oculis: mensæ, quas aduena primus
* Tunc adijt, dextræq; datæ Sulmone creatos
Quatuor hic iuuenes, totidem quos educat Vfens
Viuentes rapit inferias quos immolet vmbris,
Captiuoq. rogi perfundat sanguine flammas.
*Inde Mago procul infensam cumtenderet hastã
* Ille astu 6 subit, ac tremebũda superuolat hasta:
* Et genua amplectens effatur talia supplex,

1 Constabul.

2 Insculptum Danaidum nefas.

3 Quia ꝓpter hunc periturus est balteum, quem nunc sustulisse lætatur.

4 Hos Duos versus alij à poeta, alij à socijs reportantibus cadauer, dici volũt. Decus aũt, propter hæc, Cũ tamen ingẽtes Rutul. &c.

* Ho. Il. 275.

5 In fugam Fugatis.

* Ho. Il. 226

* Ho. Il. 229.

* Ea. 128.

6 Subsedit.

* Ea. 64. & 116.

Per patrios manes, & spes surgentis Iuli
Te precor, hanc animam serues natoq; patriq;
Est domus alta iacent penitis defossa talentis
Cælati argenti, sunt auri pondere facti,
Infectiq: mihi: non hic victoria Teucrum
Vertitur, haud anima vna dabit discrimina tãta — * Ho. Il. 116. 230
** Dixerat: Aeneas contrà cui talia reddit:*
Argenti, atq; auri memoras quæ multa talenta
Gnatis 1 parce tuis belli 2 conmercia Turnus
Sustulit ista prior, iam tum Pallante perempto
Hoc patris Anchisæ manes, hoc sentit Iulus.
Sic fatus galeam læua tenet, atq. reflexa
Ceruice orantis capulo tenus abdidit ensem.
Nec procul Aemonides Phœbi Triuiæq; sacerdos
Infula cui sacra redimibat tempora vitta,
Totus collucens veste, atq; insignibus armis:
Quem congressus agit campo lapsumq; superstans
Immolat ingentiq; vmbra tegit: arma, Serestus
Lecta refert humeris, tibi Rex Gradiue trophæũ
Instaurant acies Vulcani stirpe creatus
Cæculus & veniens Marsorum montibus Vmbro
Dardanides contra furit: Anxuris ense, sinistrã,
Et totum clypei deiecerat orbem.
Dixerat ille aliquid magnũ, vimq. affore verbo
Crediderat, cœloq. animum fortasse ferebat:
Caniciemq; sibi, & longos promiserat annos.
** Tarquitus exultans contra fulgentibus armis,*
Syluicolũ Fauno Dryope quem Nympha crearat
Obuius ardenti sese obtulit: ille reducta
3 Loricam, clypeiq; ingens onus impedit hasta:

Tum

1 Pro Seru. 2 Vicissitudines, & ignoscendi facultatem. Humanitatem poscis quæ inter partes solet aliquando præstari, sed istã mihi tu' ille Tum' sustulit, & inhumanitatẽ plenam morte Pallantis docus.

* Ho. Il. 117.
3 Quasi victimam, vt ille consueuerat, nam hoc verbo ad sacerdotis nomen allusit.

*Hom. Il. 147 *Tum caput ornatis nequicquã, & multa parãtis
Decere deturbat terræ, truncumq. repente
*Ho. Il. 211. * Prouoluens, super hæc inimico pectore fatur:
*Ho. Il. 130. 166. Istic nunc metuende iace: non te optima mater
Condet humi patriò ve onerabit mẽbra sepulchro
Alitibus linquere feris aut gurgite mersum
Vnda feret piscesq. impasti vulnera lambent.
Protinus Antæũ, & Lizeã, prima agmina Turni
Persequitur, fortemq. Numã, Juluum, Camertẽ
Magnanimo Volscente satum, ditissimus agri
Qui fuit Ausonidũ, & tacitis regnauit Amyclis
Aegeon qualis, centum cui brachia dicunt,
Centenasq. manus, quinquaginta oribus ignem,
Pectoribusq; arsisse, Iouis cùm fulmina contra,
Tot paribus streperet clypeis, tot stringeret enses
Sic tot Aeneas deseuit in æquore victor,
*Ho. Il. 64. * Vt semel intepuit mucro, quin ecce Nyphei
1 Lõgis gressibus, seu passibus. Quadriiuges in equos aduersaq. pectora tendit:
Atq; illi 1 longe gradientem, & dirè frementem
Vt videre, metu versi, retroq. ruentes
Effunduntq. ducem, rapiuntq; ad littora curus.
Interea biiugis infert se Lucagus albis
In medio, fraterq. Liger: sed frater habenis
Flectit equos, strictum rotat acer Lucagus ensem.
Haud tulit Aeneas tanto feruore furentes:
*Ho. Il. 116 * Irruit, aduersaq. ingens apparuit hasta.
Cui Liger,
Nõ diomedis equos, non currus, cernis Achillis
Aut Phrygiæ campos. nunc belli finis, & æui
His dabitur terris: vesano talia latè

Dicta

Dicta volan Ligeri. sed non, & Troius heras
Dicta parat contra iaculum nā torquet in hostē.
Lueagus vt pronus pendens verbera telo
Admonuit bijugos, & proiecto dum pede læuo
Aptat se pugnæ subit oras hasta per imas
Fulgentis clypei, tum læuum perforat inguen:
Excussus curru moribundus voluitur aruis.
Quem pius Aeneas dictis affatur amaris;
Lucage, 2 nulla tuos currus fuga segnis equorum
Prodidit; aut vanæ vertere ex hostibus vmbræ,
Ipse roti saliens iuga deserit, hæc ita fatus
Arripuit bijugos, frater tendebat inermes
Infelix palmas, curru de lapsus eodem;
Per te, qui te talem genuere parentes,
Vir Troiane sine hāc animā, & miserere precātis
Pluribus oranti Aeneas Haud talia dudum
Dicta dabas, morere, & fratrem desere frater;
Tum latebras animæ pectus mucrone recludit.
** Talia per campos edebat funera ductor*
Dardanius torrentis, vel turbinis atri
More furens. tandē erūpunt, & castra relinquunt
Ascanius, & ne quicquam obsessa iuuentus.
Iunonem intereà compellat Iuppiter vltro,
** germana mihi atq; eadem gratissima coniux,*
Vt rebare, Venus (nec te sententia fallit)
Troianas sustentat opes; non vidua bello
Dextra viris, animusq; ferox patiensq; pericli,
Cui Iuno 3 summissa: Quid ò pulcherrime coniux
Sollicitas ægram, & tua tristia dicta timentem?
Si mihi, quæ quondam fuerat, quamq; esse decebat

1 Protento Extento.

2 Obtetisti mihi qđ sim, & à Diomede, & h A. chille cōuersus ī fugam: te verò necequorū tardi, (quo mihi contigit) nec aliqū vmbrā equi tui autē territ.

* Hom. Il 46.

* Ho. Il. 30.

3 Sūmissum animum præ seferens. Vel summissa voce.

Vis in amore foret, non hæc mihi namq; negares
Omnipotens:qnin,& pugnæ subducere Turnum,
Et Dauno possem incolumen seruare parenti.
Nunc pereat, Teucrisq. 1 piodet sanguine pœnas
Ille tamen nostra deducit origine nomen:
Pilumnusq. illi quartus pater,& tua larga
* *Sæpe manu, multisq. onerauit limina donis.*
Cui rex ætherei breuiter sic fatur Olympi:
Si mora præsentis lethi tempusq. caduco
Oratur iuueni, 2 meq. hoc ita ponere sentis,
Tolle fuga Turnum atq. instantibus eripe fatis,
Hactenus indulsisse 3 vacat: si altior istis
Sub precibus venia vlla latet, totumq. moueris,
Mutari ve putas bellum, spes pascis inaneis.
Cui iuno illachrymans: Quid, si ꝙ voce grauis
Mente dares?atq;hæc Turno rata vita maneret?
Nunc manet insontē grauis exitus:aut 5 ego veri
Vana feror: quod vt ò potius formidine falsa
Ludar,& in melius tua qui potes, orsa reflectas.
Hæc vbi dicta dedit, cælo se protinus alto
Misit,agens hyemem nimbo succincta per auras,
Illiacumq; aciem, & Laurentia castra petiuit.
* *Tū Dea nube caua tenuem sine virib. vmbram*
In faciem Aeneæ(visu mirabile monstrum)
Dardaniis orant telis clypeumq; iubasq;
Diuini assimulat capitis: dat inania verba:
Dat sine mente sonum: gressusq. effingit euntis,
Morte obita quales fama est volitare figuras,
Aut quæ sopitos deludunt somnia sensus.
At primas læta ante acies exultat imago,

1 Et m lıten-ter Æneę exę quat qui vbi que cultor deorum indu citur,
* Hom. Il.66.
2 Vis me hoc ita statuere.
3 Q.d. Vndi-que iam in mortem tru-ditur hoc ta-men vacat spatium.
4 Veniæ im-petratio. Sin preces istę tē dunt ad im-petrandum aliam veniā. i. vt aliud in dulgeam.
5 Veritatis sum ignara.
6 Pro nubi-bus.
* Hom.Il.55.

Irri-

Irritatq. virum telis, & voce lacessit.
Instat cui Turnus, stridentemq; eminus hastam
Conijcit, Illa dato vertit vestigia tergo.
Tum verò Aeneam auersum vt cedere Turnus
Credidit, atque animo spē turbidus hausit inanē,
Quo fugis Aenea(1 thalamos ne desere pactos
Hac dabitur dextra tellus quæsita per vndas.
Talia vociferans sequitur strictumq. corruscat
Mucronem nec ferre videt sua gaudia ventos.
Fortè ratis celsi coniuncta crepidine saxi
Expositis stabat scalis, & ponte parato,
Qua rex Clusinis aduectus Osinius oris:
Huc sese trepida Aeneæ fugientis imago
Conijcit in latebras. nec Turnus segnior instat,
Exuperatq. moras, & pontes transilit altos.
Vix prorā attigerat. 3 rumpit Saturnia funem,
Auulsamq. rapit reuoluta per æquora nauem.
Illum autem Aeneas absentem in prælia poscit:
Obuia multa virum demittit corpora morti.
Tunc leuis haud vltra latebras iā quæret imago,
Sed sublime volans nubi se immiscuit atræ:
Cum Turnum medio interea fert æquore turbo
Respicit ignarus 4 rerum, 5 ingratusq. salutis,
Et duplices cum voce manus ad sidera tendit,
Omnipotens genitor, tantun' me crimine dignum
Duxisti? & tales voluisti expendere pœnas?
Quò feror? vnde abij quæme fuga, 6 quē ve redu
Laurētiosne iterū muros, aut castra videbo(cet?
Quid manus illa virū, q me, meaq. arma sequuti
Quosque (nefas) omnes infanda in morte reliqui

Et

1 Expecta dū seruata pactorum fide optatam ducas vxorem.
2 Nec animaduertit vanum esse suū gaudium.
3 Ne deprehēso dolo rediret ad prælium.
4 Artis per q̄ euaserat.
5 Vt pote ignarus rerū nullā gratiā habens pro illis, quæ in eius salutem facta erant, vt pote qui ea nesciret.
6 Pro qualē

Et nunc palantes video gemitumq; cadentum
Accipio quid agat? aut quæ iã satis ima dehiscat
Terra mihi? vos ò potius miserescite venti.
In rupes, In saxa, volens vos Turnus adoro,
Ferte ratem seuisq; vadis immittite Syrtis,
Quò neq; me Rutuli neq. conscia fama sequatur.
** Hęc memorãs aĩo nunc huc, fluctuat illuc*
An sese 1 mucrone ob tantum dedecus amens
Induat, & crudum per costas exigat ensem:
Fluctibus an iaciat medijs, & littora nando
Curua petat, Teucrumq. iterũ se reddat in 2 arma.
Ter conatus vtramq. viam, ter maxima Iuno
Continuit, iuuenemq. animo miserata repressit.
Labitur alta secans, fluctuq; æstuq; secundo:
Et patris antiquam Dauni defertur ad vrbem.
At Iouis interea monitis Mezentius ardens
Succedit pugnę Teucrosq. inuadit ouantes.
Concurrunt Tyrrhenę, acies atq. omnibus vni,
Vni odijsq. viro telisq. frequentibus instant.
** Ille velut rupes, vastum quæ prodit in æquor*
Obuia ventorum furijs, expostaq. ponto
Vim cunctam, atq; minas perfert, cœliq; marisq.
Ipsa immota manes prolem Dolichaonis Hebrum
Sternit humi, cum, quo Latagũ, Palmũq; fugacẽ:
Sed Latagum saxo, atq. ingenti fragmine montis
Occupatos, faciemq. aduersam: poplite Palmum
Succiso volui segnem sinit; armaq. Lauso
Donat habere humeris, & vertice figere cristas.
Nec non Euantem Phrygiũ; Paridisq. Mimanta
Aequalẽ, comitemq. una 3 que nocte Theano

* Hom. Il. 1 Sic loquutus est Cæsar De bell. Gal. l. 7. Se ipsi accutiss. vallis induebant. Malè igitur S. putati, vel p abusionẽ, vel p hypal. esse dictum. 2 Pro reddat armis.

* Ho. Il 170.

Al manet.

3 Qui vna eademq. nocte natus fuerat, qua Pares.

In

In lucē genitori Amyco dedit, & 1 face prægnans
Cisseis Regina Parin creat: vrbe paterna
Occubat ignarum Laurens habet ora Mimanta.
** Ac velut ille canum morsu de montibus altis*
Actus aper, multos Vesulus quem pinifer annos
Defendit, multosq. palus Laurentia, sylua
Pastus arundinea, postquàm inter retia ventū est,
Substitit, infremuitq; ferox, & 2 in horruit armos
Nec quiquam irasci propius ve accedere virtus,
Sed iaculis. tutisq. Procul clamoribus instant:
** Haud alite, iustæ quibus est Mezentius 3 iræ,*
Non vlli est animus stricto concurrere ferro:
Missilibus longè, & vasto clamore lacessunt.
4 Ille autem impauidus partes cūctatur in omneis
Dentibus infrendens, & 5 tergo decutit hastas.
Venerat antiquis Coriti de finibus Acron
Graius homo infectos linquēs profugus Hymenæos
**Hunc vbi miscentem longè media agmina vidit*
Purpureum pennis, & pactæ coniugis ostro:
** Impastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans,*
(Suadet enim vesana fames) si fortè fugacem
Cōspexit capreā, aut 6 surgentē in cornua ceruū,
Gaudet hians immane, comasq. arrexit, & hæret
Visceribus super accumbens lauit improba teter
Ora cruor.
Sic ruit in densos alacer Mezentius hostes.
Sternitur infelix Acron, & calcibus atram
Tundit humū, expirans, infractaq. tela cruentat
Atq; idem fugientem est dignatus Oroden
Sternere, nec iacta cæcum dare cuspide vulnus

Obuius

1 Quia antequam pareret, face se peperisse videt ĩ somnijs
* Ho. Il. 11. 187.
2 Quia setas tū erigunt.
* Ho. Il. 186.
3 Quib⁹ irre est, vt dicitur Esse odio. Nunc est animus nulli eorum quibus est ira.
4 Hic vers. & sequens su- sede videtur mori, vt doceo in epist.
5 Scuto.
* Ho. Il. 56.
* Ho. Il 19.
6 Capite arduo.

Obuius aduersoq. occurrit, seq; viro vir
Contulit, haud 1 furto melior, sed fortibus armis
Tum super obiectum posito pede nixus, & hasta:
*Pars belli haud temnēda viris, iacet alt' Orodes
Conclamant socij lætum pæana secuti
* Ille autē expirans: Non me quicumq. es inulto
Victor, nec longùm lætabere: te quoq. fata
Prospectant paria, atq. eadem mox arua tenebis
Ad quem subridens mista Mezentius ira:
*Nūc morere, astde me diuū pater, atq. hoīumrex
Viderit. hoc dicens eduxit corpore telum,
* Olli dura quies oculos, & ferreus vrget
Somnus, in æternā clauduntur lumina noctem,
Cædicus Alcathoū obtruncat, Sacrator Hidaspē,
Parthoniumq. Rapo, & prædurum viribus Orsen
Messapus Cloniumq. Lycaoniumq; Ericaten:
Illum 2 infrenis equi lapsu tellure iacentem,
Hunc peditē pedes, & Lycius 3 processerat Agis
Quē tamen 4 haud expers Valerus virtutis auitæ
Deijcit Atronium Salius Saliumq. Nealces
Insignis iaculo, & 5 longè fallente sagitta.
Iam grauis æquabat luctus, & mutua Mauors
Funera: cædebant pariter pariterq. ruebant
* Victores, victiq; neq; his fuga nota, nec illis.
Dij Iouis in tectis iram miserantur inanem
Amborum, & tantos mortalibus esse labores.
Hinc Venus, hinc contrà spectat Saturnia Iuno:
Pallida Tisiphone media inter millia sæuit.
At verò ingentem quatiens Mezentius hastam
Turbidus ingreditur campo. quā magnus Orion.

Cum

1 Insidijs vel dolo.
* Hom. Il. 64.
* Ho. Il. 187.
* Ho. Il. 245.
* Ho. Il. 118.
2 Asperrimi. qui frænorū sperneret regimen.
3 Dimicaturus contra Mess. sed Val præueniens eum occidit
4 Fortasse p non degenerans à Vir tuta.
5 Iactu longe fallenti sagittæ.
* Ho. Il. 115.

Cum pedes incedit medij per maxima Nerei
Stagna viam scindẽs, humero supereminet vndas
Aut summis referens annosam montibus ornum
Ingrediturq; solo, & caput inter nubila condit;
Talis se vastis infert Mezentius armis.
Huic contrà Aeneas, speculatus in agmine longo
Obuius ire parat; manet imperterritus ille
Hostẽ magnanimum opperiẽs, & 1 mole sua stat
Atq. oculis spatium mensus, quãtum satis hastæ.
Dextra mihi Deus, & telum quod missile libro,
Nunc adsint; 2 voueo prędonis corpore raptis
Indutum spolijs, ipsum te Lause tropheum
Aeneę. dixit; stridentemq. eminus hastam
* Iecit, at illa volans clypeo est excussa, proculq.
Egregium Authorem latus inter, & ilia figit;
Herculis Authorẽ comitem, qui missus ab Argis
Hæserat Euandro, atq; Italà consederat vrbe.
Sternitur infelix 3 alieno vulnere, cælumq.
* Aspicit, & dulces moriens reminiscitur argos
Tum pius Aeneas hastam iacit; illa per orbem
Aere canum triplici, per 4 linea terga, tribusq.
Transijt intextum 5 tauris opus, imaq; sedit
Inguine, sed vires haud pertulit, ocyus ensem
* Aeneas viso Tyrrheni sanguine lętus
Eripit à femore, & trepidanti feruidus instant.
Ingemuit chari grauiter genitoris amore,
Vt vidit, Lausus, lachrymęq; per ora volutæ;
Hic mortis durę casum, tuaq. optima facta,
Si qua fidem tanto est 6 operi latura vetustas,
Non equidem nec te iuuenis memorande silebo.

1 Virtute sua confisus stabat.
2 Consecro, & dico.
* Ho. Il. 46.
3 Alienũ vocat. vulnus, quod accepisset telo intentato alij videlicet Æneæ.
* Ho. Il. 35.
4 Lino. n. tegebatur scuta, vt posset inhærere pictura.
5 Tergoribus taurorum.
* Ho. Il. 122.
6 A pietate profecto vt mox. Fallit te incautũ pietas tua. Quidam male de carm. Virg. intell.

Ille pedem referens, & inutilis, inq. ligatus
Cedebat clypeoq. inimicum hastile trahebat:

*Ho. Il. 59.

* *Proripuit iuuenis, seseq. immiscuit armis,*
Iamq. assurgentis dextræ, plagamq. ferentis
Aeneæ subijt mucronem, ipsumq. morando
Sustinuit: socij magno clamore sequuntur,
Dum genitor nati parma protectus abiret,
Telaq; coniiciunt, proturbantq; eminus hostem
Missilibus, 1 furit Aeneas, tectusq. tenet se.

1 Quòd plenā de rāro hoste victoriam reportare nō possit.

*Hom. Il. 42 133.

* *Ac velut effusa si quando grandine nimbi*
Præcipitant, omnis campis diffugit arator,
Omnis, & agricola, & tuta latet arce viator,
Aut amnis ripis, aut alti fornice saxi,
Dum pluit in terris: vt possint Sole reducto
2 Exercere diem sic obrutus vndiq. telis
Aeneas, nubem belli, dum 3 detinet omnes
Sustinet: & Lausum increpitat, Lausoq. minatur:
Quò moriture ruis? maiorq; viribus audes?
Fallit te incautum pietas tua. Nec minus ille
Exultat demens: sæuæ idemq. altius iræ
Dardanio surgunt ductori extremaq. Lauso
Parcæ fila 4 legunt, validum namq. exigit ensem
Per medium Aeneas iuuenem, totumq. recondit,
Trāsijt, & parmam mucro, leuia arma minacis,
Et tunicam. molli mater quam neuerat auro:

2 Hypall. pro Exerceri per diem.

3 Pro Violentus impetus hostium mitigatur. remitatur. Al. dū detinet omnes Vel, nubē belli dū detinet, omnes Sust.

4 Colligunt, &c.

*Ho. Il. 227.

* *Impleuitq. sinum sanguis. tum vita per auras*
Concessit mœsta ad manes corpusq. reliquit.

*Ho. Il. 57.

* *At verò vt vultum vidit morientis, & ora.*
Ora modis Anchisiades pallentia miris,
Ingemuit miserans grauiter, dextramq. tetendit.

Et

Et mentem patriæ subijt pietatis imago:
Quid tibi nunc miserãde puer, pro laudibus istis,
Quid pius Aeneas tanta dabit indole dignum?
Arma quibus lætatus, habe tua: teq. parentum
Manibus, & cineri (si qua est ea cura) remitto.
Hoc tamen infelix miseram solabere mortem:
1 Aeneæ magni dextra cadis. Increpat vltro
Cunctantes socios, & terra subleuat ipsum,
Sanguine turpantem comptos de more capillos.
Interea genitor Tyberini ad fluminis vndam
Vulnera siccabat lymphis, corpusq. 2 lauabat,
Arboris acliuis trunco procul ærea ramis.
Dependet galea, & prato grauia arma quiescunt.
Stant lecti circum iuuenes: ipse æger, anhelans
3 Colla fouet fusus propexam in pectore barbam.
Multa super Lauso rogitat, multosq. remittit
Qui reuocent, mæstiq. ferant mandata parentis.
At Lausum socij exanimum super arma ferebãt
Flentes ingentem, atque ingenti vulnere victum,
* Agnouit longè gemitum præsaga mali mens:
Caniciem immundo deformat puluere, & ambas
Ad cælum tendit palmas, & corpore inhæret.
Tantàne me tenuit viuendi nate voluptas,
Vt pro me hostili paterer succedere dextræ
Quẽ genui? tuàne hæc genitor per vulnera seruor
Morte tua viuens? heu nunc misero mihi demum
Exilium infelix, nunc altè vulnus adactum.
Idem ego nate tuum maculaui crimine nomen
Pulsus ob inuidiam solio sceptrisq. paternis:
Debueram patriæ pœnas, odijsq. meorum

1 Quasi hoc morienti aliquod solatiũ maius afferat magni alicui' viri dextra cadere, q̃ gregarij militis.

2 A. leuabat.

3 Sustinẽs se arboris trũco. Adiutus arbori. reficiebat lassata colla.

* Ho. Il. 201. 204.

1 Per omnia mortis genera. Q. d. Debueram me cuilibet periculo, sine vllius mortis metu obijcere.
* Ho. Il. 203.
2 Deiecto animo.
3 Si virtuti est aduersus euentus.
4 Equi se ꝑbentis, & admonẽtis. Ar. Don. Exceptus, tãquam è superiore loco, cũ scẽdere nõ posset.
5 Quòd iam victus sit.
6 Ad vulnus infligendum protenta.

1 Omnes per mortes animam sõtem ipse dedissem
Nunc viuo.neq;adhuc homines,lucẽq.relinquo,
Sed linquam.simul hæc dicens attollit in ægrum,
Se femur:& quanquàm vis alto vulnere tardat
Haud 2 deiectus:equum duci iubet.hoc decus illi
Hoc solamen erat, bellis hoc victor abibat
** Omnibus,alloquitur mærentẽ,& talibus infit:*
Phœbe diu(res siqua diu mortalibus vlla est)
Viximus, aut hodie victor spolia ille cruenta,
Et caput Aeneæ referes. Lausiq. dolorum
Vltor erit mecum:aut 3 aperit si nulla viam vis
Occumbes pariter:neq;enim fortissime, credo,
Iussa aliena pati,& dominos dignabere Teucros
Dixit.& 4 exceptus tergo consueta locauit
Membra,manusq.ambas iaculis onerauit acutis
Aere, caput fulgens, cristaq;his sutus equina.
Sic cursũ in medios rapidus dedit:æstuat ingens
Imo in corde 5 pudor mistoq.insania luctu,
Et furijs, agitatus, amor, & conscia virtus:
Atq;hic Aeneam magna ter voce vocauit,
Aeneas agnouit eum. lætusq.precatur;
Sic pater ille Deum faciat, sic Altus Apollo,
Incipias conferre manum.
Tantùm effatus,6 & infesta subit obuius hasta.
Ille autem: quid me erepto sæuissime nato
Terres hæc via sola fuit, qua perdere passos.
Nec mortẽ horremus,nec Diuum parcimus vlli
Desine:iam venio moriturus, & hæc tibi portò
Dona prius. dixit:telumq;intorsit:in hostem,
Inde aliud.super, atq; aliud figitq; volatq;

In-

Ingenti gyro: sed sustinet aureus vmbo,
Ter circum adstantem 1 læuos equitauit in orbes
Tela manu iacens: ter secum Troius heros
Immanem ærato circumfert tegmine syluam.
Inde vbi tot traxisse moras, tot spicula cædet
Vellere, & vrgetur pugna congressus iniqua,
Multa mouens animo iam tandem erūpit, et inter
Bellatoris equi caua tempora coijcit hastam.
Tollit se arrectam quadrupes, & calcibus auras
Verberat, effusumq. equitem super ipse secutus
Implicat, eiectoq. incumbit 2 cernus armo.
Clamore incedunt Cælum Troesq;, Latiniq.
Aduolat Aeneas vaginaq. eripit ensem:
Et super hæc: Vbi nunc Mezentius acer? & illa
Effera vis animi contrà Tyrrhenus vt auras
Suspiciens hausit cælum, mentemq; recepit:
** Hostis amare quid increpitas, mortēq. minaris?*
Nullum cæde nefas, nec sic ad prælia veni:
3 Nec tecū meus hæc popigit mihi fædera Lausus
Vnū hoc per (si qua est victis venia hostib) oro:
Corpus humo patiare tegi scio acerba meorum
Circumstare odia hunc oro defende furorem,
Et me consortem nati concede sepulchro.
** Hæc 4 loqtur: iuguloq. haud inscius accipit ensē*
Vndantiq; animam diffundit in arma cruore:

1 In læuam partē circūibat, vt dextram Æn. partem circumueniret quæ unda erat.

2 Cadens in faciem.

* Ho. Il. 327.

3 Non cum hoc pacto à te Lausus recessit, vt vitā requiram.

* Ho. Il. 249.

4 Ostendit illum præbuisse iugulum.

Finis Libri Decimi Æneidos.

ÆNEIDOS LIB. XI.

ARGVMENTVM.

Occiso Mezentio, victor Æneas Marti trophæum erigit. Pallantis mortui corpus magno pompæ apparatu, ad Euandri vrbem remittit, vbi summo, & patris, & suorum omnium luctu excipitur. Interim oratores à Latinis missi dierum duodecim inducias impetrant: quo temporis spatio vtriq. suorum cadauera perquirunt supremoque sepulturæ honore prosequũtur. Eodem quoque tempore Venulus, quem sub belli initium legatum ad Diomedem miserant Latini ad suos rediens auxilia sibi degnata renunciat. Ea spe destitutus concilio conuocato, de summa belli consultat, legatosq. de pacis conditionibus ad Æneam mittẽdos censet. Ibi Diances, & Turnus pro inueterato inter ipsos odio, se mutuis conuicijs proscidunt: Interim Æneas bipartito diuisis copijs, leuis armaturę equites planis itineribus ad vrbem pręmittit: ipse cum reliquo exercitu per loca syluis, montibusq. impedita ad editiorem oppidi partem contendit. Cuius rei nuntio Laurentum perlato, consilium dimittitur: parantur q. ea, quę ad vrbis defensionem putantur pertinere. Turnus, cognito per exploratores Æneæ consilio bifariam, & ipse suas copias partitur. Equitibus Messapum, & Camillam præficit, eosq; hostiũ equitibus opponit: ipse cum peditibus angustias, qua necessario Æneæ ad vrbem iter erat, breuiori itinere occupat; atq; ibi in subsidijs subsistit. Interim equestre prælium committitur, diuq. dubio vtrinque euentu pugnatur. Ibi Camilla magna prius edita hostium strage dum Chloreum Cybales sacerdotem, armorum eius pulchritudine capta incautius insequitur, ex insidijs ab Arunte hasta traicitur. Quem tamen sacræ virginis cædem Aruns non diu tulit inultam. Nam, & ipse paulo post ab Opi Dianæ ministra sagitta traiectus, offensi nu-

numinis pœnas persoluit. Camillæ nece consternati Rutuli, fugam arripiunt. Troiam vrbis opugnationem parãt. Eius calamitatis nũtio ab Acca Camillæ comite ad Turnũ perlato, relictis quas obsederat angustijs his auxilio accurrit. Eodẽ subsequitur, & Æneas: & quoniã imminent iam nocte prælium committi non poterat, vtrinq. positis castris ante vrbem consident.

ALIVD ARGVMENTVM.

Occisis proprium pars vtraq. reddit honorem.
Supplicibus. Calydone satus negat arma Latinus,
Cum Drance alterno iurga certamine Turnus.
Æneas equitum præmittit, & obuia virgo
Excipit extincta Rutuli dant terga Camilla.

Oceanũ * *interea surgens aurora reliquit(dis* — * Ho. Il. 82.
Aeneas (quãquã, et socijs dare tp̃s human
1 Præcipitant curæ, turbataq. 2 funere mens est) — 2 Vrgent.
Vota Deum 3 primo Victor soluebat Eoo. — 3 Pallantis .i. simulatq. sol ortus furti.
* *Ingentem quercum dicisis vndiq. ramis*
Constituit tumulo fulgentiaq. induit arma, — * Ho. Il. 112.
Mezenti ducis exuuias tibi magne trophęum
Bellipotens. aptat. rorantes sanguine cristas,
Telaq. trunca viri, & bis sex thoraca petitum
Perfossumq. locis: clypeumq. ex ęre sinistrę
subligat, atque 4 ensem collo suspendit eburnum. — 4 Vaginam eburneam.
Tum socius (namq. omnis eum stipata tegebat
Turba ducum) sic incipiens hortatur ouantes, — * Ho. Il. 245. 12.
* *Maxima res effecta, viri: timor omnis obesto,*
Quod superest. hæc sunt spolia, & de rege superbo
Primitię, manibusq. meis Mezentius hic est.
Nunc iter ad regem nobis murosq. Latinos;

Arma parate animis, & spe præsumito bellum:
Nequa mora ignaros, vbi primùm vellere signa
Annuerint superi, pubemq; educere castris,
Impediet: segnesq. metu sententia tardet.

*Ho. Il. 248. *Intere à 1 socios, in humataq. corpore terræ*

1 Sociorum corpora inhumata. *Mãdemus. qui solus honos Acheronte sub imo est*
Ite, ait, egregias animas, quæ sanguine nobis
Hanc patriam peperere, suo decorate supremis
Muneribus: mœstamq. Euandri primus ad vrbẽ
Mititatur Pallas, quem non virtutis egente

2 Immaturo. Ante diem. *Abstulit atra dies, & funere mersit 2 acerbo.*
Sicait illachrymans, recipitq. ad limina gressum
Corpus Vbi exanimi possitum Pallantis Acetes
Seruabat senior: qui Parrhasio Euandro
Armiger antè fuit, sed non felicibus æquè

3 Pro ierat. *Tum comes auspicijs charo datus 3 ibat alumno*
Circùm omnis famulũq. manus, Troianaq. turba

4 Æneę ancillulæ nã omnes honestas Siciliæ reliq. rat, excepta Euryali matre. *Et mæstæ 4 Iliades crinem de more solutæ.*
Vt verò AEneas foribus sese intulit altis,
Ingentem gemitum tunsis ad sydera tollunt
Pectoribus, mæstoq. immugit Regia luctu.
Ipse caput niuei fultum Pallantis, & ora
Vt vidit, lauiq; patens in pectore vulnus
Cuspidis Ausoniæ lachrymis ita fatur obortis:
Te ne, inquit, miserande, puer, cum leta veniret
Inuidit fortuna mihi, ne regna videres
Nostra? neq. ad sedes victor veherere paternas?
Non hęc Euandro de te promissa parenti
Discedens dederam, cùm me complexus euntem
Mitteret in magnum imperiũ, metuẽsq. moneret

Acris

Acreis esse viros, cum dura prelia gente.
Et nunc ille quidem spe multùm captus inani
Fors, & vota facit, cumulatq; altaria donis.
Nos iuuenem exanimũ, & 1 nil iam cælestib. vllis
Debentem, vano mesti comitamur honore.
Infelix nati funus crudele videbis.
Hi nostri reditus, expectatiq. triumphi.
** Hęc mea magna fides, at nõ Euandre pudendis*
Vulneribus pulsum aspicies: nec sospite dirum
Optabis nato funus pater. hei mihi quantum
Præsidium Ausonia, & quantum tu perdis Iule
Hæc vbi defleuit, tolli miserabile corpus
Imperat: & toto lectos ex agmine mittit
Mille viros, qui supremum comitentur honorem
Intersintq patris lacrymis, solatia luctus
Exigua ingentis, misero sed debita patri.
Haud segnes alij crates, & molle pheretrum
Arbuteis texunt virgis, & vimine querno,
Extructosq. toros obtenteu 3 frondis inumbrant
Hic iuenem agresti sublimem in stramine ponunt
Qualem virgineo demessum pollice florem
Seu mollis violæ, seu languentis hyacinthi,
Cui neq; fulgor, adhuc nec dũ sua forma recessit,
Non iam mater alit tellus, viresq; ministrat.
Tum geminas vestes ostroq. auroq; rigentes
Extulit Aeneas, quas illi 4 læta laborum
** Ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido*
Fecerat, & tenui telas discreuerat auro:
Harum 5 vnam iuueni supremũ mestus honorẽ
Induit arsurasq. comas obnubit amictu.

Multaq.

1 Quia qui mortui sunt non amplius dijs superis obnoxij sunt sed inferis.

* Ho. Il. 114. 207.

2 Fletum absoluere vt Debellare Degi.

3 Obtentis frondibus.

4 Quam laboris non pigeret.

* Ho. Il. 60.

5 Vnã induit iuueni, altera caput eius velauit.

Multaq. præterea Laurentis præmia pugnæ
Aggerat, & longo prædam iubet ordine duci,
Addit equos, & tela, quibus spoliauerat hostem.

* Ho. Il. 250.

**Vinxerat, & post terga man⁹, quos mitteret vm*
Inferias, 1 cæso sparsuros sanguine flamma: (bris
Indutosq. iubet truncos hostilibus armis
Ipsos ferre duces inimicaq. nomina figi.

1 Quem cæsi tunderet.

2 Ducitur infelix æuo confectus Acetes,
Pectora nũc fœdans pugnis nunc vnguibus ora:
Sternitur, & toto proiectus corpore terræ,
Ducunt, & Rutulo perfusos sanguine currus:
Pòst bellator equus 3 positis insignibus, AEthon
** It lacrymans, guttisq. humectat grãdibus ora.*
Hastam alij galeamq. ferunt nam Cætera Turn⁹
**Victor hẽt, tũ mœsta phalãx, Teucriq. sequũtur,*
Tyrrheniq. duce, & 4 versis Arcada armis.

2 Quasi qui enosternatus nimio dolore ire non poterat.

3 Sine phaleris.

* Ho. Il. 195.

* Ho. Il. 150.

Postquam omnis longe comitũ processerat ordo,
Substitit Aeneas, gemituq. hæc addidit alto,
Nos alias hinc ad lacrymas eadem horrida belli
Fata vocant. salue æternum mihi maxime Palla
Aeternumq. vale. Nec plura effatus, ad altos
Tendebat muros, gressumq. in castra ferebat,
Iamq. oratores aderant ex vrbe Latina,
Velati ramis oleæ, veniamq. rogantes:

4 Lugentum more, mucronem, hastæ non cuspidẽ contra terrã tenentes.

** Corpora per campos, ferro quæ fusa iacebant,*
Redderet, ac 5 tumulo sineret succedere terra.
** Nullum cum victis certamen æthere cassis;*
Parceret hospitibus quondam, socerisq. vocatis.
**Quos bonus Aeneas haud aspernãda precantes*
Prosequitur venia, & verbis hæc insuper addit:

* Ho. Il. 80.

5 Tum illum iubire.

* Ho. Il. 264.

* Ho. Il. 80.

Quæ

Quęnam vos tanto fortunam indigna Latini
Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
Pacem ne exanimis, & Martis sorte peremptis
Oratis? equidem, & viuis concedere vallem.
Nec 1 veni nisi fata locum, sedemq. dedissent:
Nec bellum cum gente gero. Rex nostra reliquit
Hospitia, & Turni potius se credidit armis.
Aequius huic Turnum fuerat se opponere morti.
Si bellum finire manu, si pellere Teucros
Apparat, his decuit mecum concurrere telis.
2 Vixet cui vitam Deus, aut sua dextra dedisset.
Nunc ite, & 3 miseris supponite ciuibus ignem.
Dixerat Aeneas: olli obstupuere silentes,
Conuersiq. oculos inter se, atq. ora tenebant.
Tum senior, semperq. odijs, & crimine Drances
* Infensus iuueni Turno, sic ore vicissim
Orsa refert: O fama ingens, ingentior armis,
Vir Troiane, quibus 4 cęlo te laudibus ęquem?
Iustitiæ ne prius mirer, belli ne laborum?
Nos verò hęc patria grati referemus ad vrbem,
Et te, 5 siqua viam dederit fortuna, Latino
Iungemus Regi: quærat sibi fędera Turnus.
Quin, & fatales murorum attollere moles,
Saxaq. subuectare humeris Troiana iuuabit.
Dixerat hæc: vnoq. omnes eadem ore fremebāt.
Bis senos pepigere dies, & pace 6 sequestra
Per syluas Teucri, mixtiq. impune Latini
Errauere iugis: ferro sonat 7 alta bipenni
Fraxinus, euertunt actas ad sidera pinus:
Robora nec cuneis, & olentem scindere cedrā,

Nec

1 Pro Venissem.
2 Vixisset.
3 Quasi aliena culpa pereuntibus.
* Hom. Il. 17.
4 Proijs, quæ in cælo, sunt idest, dijs.
5 Si voluntatem nostra, fortuna comitetur.
6 Media.
7 Al. icta.

Nec plaustris cessant vectare gentibus ornos.
Et iam fama volans tanti prenuntia luctus,
Euandrum, Euandriq. domos, & mœnia complet
Quę modo victorem Latio Pallanta ferebat.
Arcádes ad portas ruere, & de more vetusto
Funereas 1 rapuere faces; lucet via longo
Ordine flammarum, & latè discriminat agros.
Cōtra turba Phrygū veniens plangentia iungit
* Agmina: quæpostquàm matres succedere tectis
Viderunt, mæstam incedunt clamoribus vrbem.
At non Euandrum potis est vis vlla tenere,
*Sed venit in medios: pheretro Pallanta reposto
Procubuit super, atq; hæret lacrymāsq; gemēsq.
Et via vix tandem voci laxata dolor est:
Non hæc o Palla dederas promissa parenti,
Cautius vt sæuo velles te credere Marti.
Haud ignarus erā, quàntū noua gloria in armis,
Et prædulce decus primo certamine posset.
Primitiæ iuuenis miseræ belliq. propinqui
Dura rudimenta, & nulli exaudita Deorum
Vota, precesq, meæ: tuq; ò sanctissima coniux
Felix morte tua neq; in hunc seruata dolorem.
Contra ego viuendo 2 vici mea fata, superestes
Restarem vt genitor: Troum socia arma secutum
3 Obruerent Rutulis telis, animam ipse dedissem
Atq; hæc pompa domū me nō Pallanta referret.
Nec vos arguerim Teucri, nec fœdera, nec quas
Iunximus hospitio dextras: sors ista senectę
Debita erat nostrę quod si immatura manebat
* Mors natam, cęsis Volscorum millibus antè.

1 Raptim, & festinàter tulerunt.
* Ho. Il. 205.
* Ho. Il. 205.
2 Naturalem ordinē vite longiore superaui, q. est vt sint parentibus superstites filij
3 Non vicissé mea fata. Q. d. alioqui obr.
* Ho. Il. 257.

* Ducentem in Latium Teucros cecidisse iuuabit
Quin ego non alio digner te funere Palla,(quàm
Quampius Aeneas,& quam magni Phryges,&
Tyrrheniq.duces,Tyrrhenum exercitus omnis.
Magna troph ea ferunt, quos dat dextera letho.
Tu quoque nũc stares immanis truncus in armis
Esset par ętas, & idem si robur ab annis
Turne,sed infelix Teucros quid demoror armis?
Vadite, & hęc memores regi mandata referte,
Quòd vitam moror inuisam Pallante perempto
1 Dextra causa tua est, Turnum gnatoq.patriq.
Quam debere vides meritis vacat hic tibi solus,
* Fortunęq.locus,non vitæ gaudia quęro,
Nec fas:sed gnato manes perferre sub imos.
* Aurora interca miseris mortalibus almam
Extulerat lucem, referens opera.atque labores.
Iam pater Aeneas iam curuo in littore Tarchon
Constituere pyras huc corpora quisq.suorum
* More tulere patrum subiectisq. ignibus atris
Conditur in tenebras all[illegible]n caligne cęlum.
Ter circum accensos cinct[illegible] fulgentibus armis
Decurrere ergo, ter me[illegible]tur[illegible] funeris ignem
Luxtrauere in equis, vl[illegible]tusq. ore dedere.
Spargitur, & tellus lacrymis,spargũt,& arma:
It cęlo clamorq.virũm clangorq. tubarum.
Hic alij spolia occisis direpta Latinis
Coniiciunt igni, galeas, ensesq.decoros,
Frenaq. 2 feruentesq.rotas;pars munera nota,
Ipsorum clypeos,& 3 non fęlicia tela.
Multa bum circa mactantur corpora morti.

* Ho. Il. 252.

1 Spes quam de virtute tua concipio quę Turni cæde natũ meũ, & me vlcisci debet. Non enim aliud superest quid virtus tua vel fort. præstare possit.

* Ho. Il. 203.

* Hom Il. 14. 80.

* Ho. Il. 80.

2 Nimio cursu.

3 Quibus se defendere nequiuerũt, vel ita se defendere, vt mortem populsarent.

*Ho. Il. 248. * Setigerosq. sues, raptasq. ex omnibus agris,
* In flammam iugulant pecudes: tum littore toto
Ardenteis spectant socios, semiustaq. seruant
Busta, necq. auelli possunt, nox humida donec
Inuertit cælum stellis fulgentibus aptum.
Nec minus, & miseri diuersa in parte Latini
Innumeras struxere pyras, & corpora partim
Multa virum terre infodiunt, auectaq; partim
Finitimos tollunt in agros, vrbiq. remittunt.
Cætera, confusæq. ingentem 1 cædis aceruum,
Nec numero, nec honore cremāt: tūc vndiq. vasti
Certatim crebris collucent ignibus agri.
* Tertia lux gelidam cælo dimouerat Vmbram:
* Mærentes altum cinerem, & confusa ruebant
Ossa focis, 3 tepidoq. onerabant aggere terræ.
* Iam verò in tectis prædiuitis vrbe Latini
Præcipuus fragor, & longè pars maxima luctus.
Hic matres miseræq. nurus, hic chara sororum
Pectora mærentum, pueriq. parentibus orbi
Dirum execrantur bellum, Turniq. Hymenæos:
Ipsum armis, ipsumq. iubent decernere ferro,
Qui regnum Italiæ, & primos sibi poscat honores.
4 Ingrauat hæc sæuus Drances: solumq. vocari
Testatur, solum posci in certamina Turnum.
Multa simul contrà varij, sententia dictis
Pro Turno, & magnū Reginæ nomē 5 obumbrat:
Multa virum meritis sustentat fama trophæis.
Hos inter motus medio flagrante tumultu,
Ecce super mæsti magni Diomedis ab vrbe
Legati responsa ferunt: nihil omnibus actum

1 Al. stragis. Idest, Cumulum cadauerum permixtorum.
*Ho. 85. 255.
2 Errabant è cineribus.
3 Hyppal. i. ossa tepida.
*Ho. Il. 266.
4 Auget hæc quibus inuidia Turno concitabatur.
5 Turnum i. tuetur, defendit Matap. ab arb. Amor reginæ ad fauorem popularem plurimū proderat Turno.

Tan-

Tantorum impensis operum, nil dona nec aurum
Nec magnas valuisse preces: alia arma Latinis
Quærenda, aut pacē Troiano ab Rege petendum
Deficit ingenti luctu Rex ipse Latinus:
1 Fatalem Aeneam manifesto numine ferri
Admonet ira Deum, 2 tumuliq. ante ora recētes
Ergo consilium mangnum, primosq. suorum
Imperio accitos alta intra limina cogit.
* Olli conuenere, fluuntq. ad regia plenis
Tecta vijs: sedet in medijs, & maximus æuo.
* Et primus sceptris haud læta fronte Latinus.
Atq' hic legatos AEtolæ ex vrbe remissos,
* Quæ referant, fari iubet: & responsa reposcit
Ordine cuncta suo. tunc facta silentia linguis,
Et Venulus dicto parens, ita facier infit:
Vidimus ò ciues Diomedem, Argiuaq. castra,
Atq. iter emensi casus super auimus omneis,
Contigimusq. manum, qua concidit Ilia tellus.
Ille vrbē Argyripam patriæ cognomine gentis
Victor 3 Gargani cona[e]bat Iapygis agris
Postquam introgressi, & [c]oram data copia fandi
Munera præferimus, nom[in]en, patriamq. docemus
Qui bellū intulerunt, q[uæ c]ausa attraxerit Apos
Auditis ille hæc placid[e] sic reddidit ore.
O fortunatæ gentes Saturnia regna.
Antiqui Ausoni[j], quæ vos fortuna 3 quietos
Sollicitat? suadetq; ignota lac essere bella?
Quicunq, Iliacos ferro violauimus agros
(Mitto ea, quæ muris bellando exhausta sub altis
Quos Simois premit ille viros) infanda per orbē

Sup-

1 Fatis aduectum.
2 Cæsorem in pugna.
* Ho. Il. 15.
* Ho. Il. 15.
* Ho. Il. 103.
3 Iapigia pars Apul. in qua est mōs Garganus.
4 Alloqui, & amantes pacis.

Supplicia, & scelorum 1 pœnas expedimus omnes
2 Vel Priamo miserāda manus scit triste Mineruę
Sydus, & Euboicæ. cautes, vltroq. Caphareus.
Militia ex illa diuersum ad littus abacti,
Atrides Protei Menelaus adusq. columnas,
Exulat, Aetnæos vidit Cyclopas Vlysses.
Regna Neoptolemi referam 3 versusq; penates
Idomenei? Libyco ve habitantes littore Locros
Ipse Mycenæus magnorum ductor Archiuum
** Coniugis infandæ prima intra limina dextra*
Oppetijt: deuicta 4 Asia 5 subsedit adulter.
Inuidisse Deos, patrijs vt redditus oris
** Cōiugiū optatum, & pulchrā Calydona viderē?*
Nunc etiam horribili visu portenta sequuntur.
Et socij amissi petierunt æthera pennis,
Fluminibusq. vagantur aues (heu dira meorum
Cupplicia) & scopulos lachrymosis vocib. implēt
** Hæc adeò ex illo mihi iam 6 speranda fuerunt*
Tempore, cùm ferro celestia corpora demens,
Apperij, & Veneris violaui vulnere dextrum.
Ne verò, ne me ad tales impellite pugnas.
Nec mihi cum Teucris vllum post eruta bellum
Pergama: nec veterum memini, lætor ve malorū
Munera quæ patrijs ad me portastis ab oris,
Vertite ad Aeneam: 7 stetimus tela aspera cōtra
Contulimusq; manus; experto credite, quantus
In clypeum essurgat, quo turbine torqueat hastā
** Si duo prætereà tales Idea tulisset*
Terra viros, vltro Inachias venisset ad vrbes
Dardanus, & versis lugeret Grecia fatis.

Quie-

1 Luimus q̄ fuit. statutæ sceleribus.
2 Etiam.
3 Euersos & dirutos, aut ī aliēa iura cōuersos, [illegible] Srr. qui, & cū voce regna sub udit euersa.
* Hom. Il 51.
4 Cum Agamemn. Asiā deuicisset remāsit in insidijs adulter, qui eum interficeret.
5 Ex insidijs occupauit vł dolo possedit
* Ho. Il. 59.
* Ho. Il. 53.
6 Nā Diom. nouas sedes ī Appulia caprauit. amisitq. socios; ī suis noīs aues conuersos.
7 Pro timēda
* Hom. 20.
8 Et cōminus & è longinquo iter nos bella tractanimus.

Quicquid apud duræ cessatum est mœnia Troiæ,
Hectoris, Aeneæq; manu victoria Graium
** Hæsit, & in decimum vestigia retulit annum.*
Ambo animis, ambo insignes præstantibus armis.
Hic pietate prior. 1 coeant in fœdera dextræ,
Quà datur: est armis concurrant arma, cauete.
Et responsa simul quæ sint, Rex optime Regum
Audisti, & quæ sit magno sententia bello.
Vix ea legati: variusq; per ora cucurrit
Ausonidum turbata fremor: ceu saxa morantur,
Cùm rapidos amnes, 2 clausa fit gurgite murmur,
Vicinæq; fremunt ripæ crepitantibus vndis.
** Vt primũ placati animi & trepida ora quierunt*
3 Præfatus Diuos solio Rex infit ab alto:
Antè equidem summa de re statuisse Latini
Et vellem, & fuerat melius, non tempore tali
Cogere concilium, cùm muros obsidet hostis.
Bellum importunum ciues cum gente 4 Deorum,
Inuictisq; viris gerimus: quos nulla fatigant
Prælia, nec victi possunt absistere ferro.
Spem, siquã accitis Aet[illegible]lum habuistis in armis,
Ponite. spes sibi quisq; [illegible] hæc q̃ angusta videtis.
Cætera, quarerum iac[illegible] perculsa ruina,
6 Ante oculos interq; manus, sunt omnia vestras
Nec quemquam incuso: potuit quæ plurima virtus
Esse fuit: toto certatum est 7 corpore regni.
Nunc adeò quæ sit dubiæ sententia menti,
Expediam, & paucis (animos adhibete) docebo:
Est antiquus ager 8 Tusco mihi proximus amni,
Longus in Occasum: fines super vsq; Sicanos

1 In Grecia venissent à Troiani, & q̃ nũc victoria gaudet, lugeret quod victa esset.
2 Dardanus pro Dardan.
* Ho. Il. 70.
3 Quacunq. rõne dat̃ Quibuscunq. dat̃ cõditionib⁹, enã iniquis.
4 Saxorum obiectione præcluso.
* Ho. Il. 103.
5 Qm̃ apud antiquos antea quã verba in Senatu vel concione facerẽt Deos precabãtur.
6 Originẽ ducant à dijs.
7 Al. bello.
8 Q.d. cũ ipsi cernatis non est quod vobi narrem.
9 Totis imperij viribus.
10 Tyberino vt alibi dicit Tuscum Tyberim.

Aurunci, Rutuliq; ferunt: & vomere duros
Exercent colles, atq; horum asperrima pascunt.
Hæc omnis regio, & celsi plaga pinea montis
Cedat 1 amicitiæ Teucrorum: & fœderis æquas
Dicamus leges, sociosq; in regna vocemus.
Concidant, si tantus amor, & mœnia, condant.
Sin alios fines aliamq. capessere gentem
Est animus 2 possuntq; solo decedere nostro,
Bis denas Italo texamus robore naueis,
Seu plures complere valent: iacet omnis ad vndã
Materias ipsi numerumq; modumq: carinis
Præcipiant, nos, æra, manus, 3 naualia demus.
Præterea, qui dicta ferant, & fœdera firment,
Centum Oratores prima de gente Latinos
Ire placet. pacisq. manu prætendere ramos,
Munera portantes eborisq; auriq; talenta,
Et sellam regni trabeamq; insignia nostri.
Consulite 4 in medium, & rebus succurrite f[e]ssis.
Tum Drances idem infen[s]us quem gloria Turni
5 Obliqua inuidia stim[ul]isq; agitabat amaris,
* *Largus opũ, & lingu[a] 6 melior sed frigida bello*
Dextera, co[n]siliis hab[it]us non futilis auctor,
* *Seditione potens: gen[us] huic materna superbum*
Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat.
Surgit, & his onerat dictis, atq; aggerat iras:
Rem nulli obscuram, nostræ nec vocis egentem,
Consulis ô bone Rex: cuncti se scire fatentur,
Quid fortuna ferat populi, sed dicere 7 mussant.
Det libertatem fandi, 8 flatusq; remittat,
Cuius ob auspicium infaustum, moresq; sinistros

1 Cõcedat in pretium iam & pari inter nos societate versemur, .i. vt sit neuter inferior.
2 Al. poscũtque.
3 Pro trabibus ex quib. naues fiunt.
4 In cõmune
5 Non veniẽte recta, & aperta via, sed ex occulto, & quasi ex insidijs.
* Hom. Il. 17.
6 Potentior.
* Ho. Il. 14.
7 Verentur, ab ijs qui insusurrãt, vel obmurmurant qđ cum metu dicunt.
8 Superbiã.
9 Q.d. Si malis tuis omnibus nõ egrederentur, possent forsitan superare virtute.

(Dica[m]

(Dicā equidem, licet arma mihi mortēq; minetur)
* *Lumina tot cecidisse Ducum, totamq; videmus*
1 *Consedisse vrbem, luctu, dum Troia tentat*
Castra fugæ fidens, & cœlum 2 *territat armis.*

* Hom. Il. 92. 100.
1 In luctum esse demersam.
2 Desiderandi significatione. i. Cęlum deosq. terrere velle videtur.

Vnum etiam donis istis, quæ plurima mitti
Dardanidis, diciq; iubes, vnum optime Regum
Adijcias, nec te vllius violentia vincat,
* *Quin gnatam egregio genero, dignisq; Hymenæis*
Des pater: pacem hanc æterno fœdere iungas.

* Ho. Il. 79.

Quòd si tantus habet mentes, & pectora terror,
Ipsum obtestemur, veniamq; oremus ab ipso
Cedat ius proprium regi, patriæq; remitat.
Quid miseros toties in aperta pericula ciues
Proijcis, o Latio caput, horum, & causa malorū?
Nulla salus bello, pacem te poscimus, omnes
Turne, simul pacis solum inuiolabile pignus.
Primus, ego inuisum quem tu tibi fingis, & esse,
Nil moror, en supplex venio, miserere tuorum:
Pone animos, & pulsus abi: sat funera fusi
Vidimus, ingentes, & desolauimus agros.
Aut si fama fouet, si tantum pectore robur
Concipis, & si adeò dotalis regia cordi est,
* *Aude, atq; aduersum fidens fer pectus in hostē,*

* Ho. Il. 69.

Scilicet vt Turno contingat regia coniux:
Nos 3 *animæ viles, inhumata infletaq; turba*

3 Tamquam animæ viles.

Sternamur campis. etiam tu, si qua tibi vis,
Si patrij quid Martis habes, illum aspice contra,
Qui vocat.
Talibus exarsit dictis violentia Turni:
* *Dat gemitum, rumpitq; has imo pectore voces:*

* Ho. Il. 184.

*Larga quidem ſemper Drance ti copia fandi
Tunc cùm bella manus poſcunt,patribuſq; vocatis
Primus , ades: ſed non replenda eſt curia verbis ,
Quæ tuto tibi magna volant,dum 1 deſtinet hoſtẽ
Ager murorum, nec inundant ſanguine foſſæ.
Proinde tona eloquio, 2 ſolitum tibi: meq; timoris
Argue tu Drance, 3 tot quando ſtragis aceruos
Teucrorum tua dextra dedit paſſimq; trophæis
Inſignis campos , poſſit quid viuida virtus ,
Experiare licet : nec longè ſcilicet hoſtes
Quærendi nobis , circumſtant vndiq; muros.
Imus in aduerſos? quid ceſſas? 4 an tibi Mauros
Ventoſa in lingua pedibuſq. fugacibus iſtis ,
Semper erit ?
*Pulſus ego? aut quiſquã meritò fœdiſſime pulſum
Arguet, Iliaco tumidum qui creſcere Thybrim
Sanguine, & Euandri totam 5 cum ſtirpe videbit
Procubuiſſe domũ, atq; exutos Arcadas armis ?
Haud ita me experti Bitias, & Pandarus ingens:
Et quos mille die victor ſub Tartara miſi
Incluſus muris, hoſtiliq; aggere ſeptus.
Nulla ſalus bello ? capiti cane talia demens
Dardanio , rebuſq. tuis . proinde omnia magno
Ne ceſſa turbare metu, atq. extollere vires
Gentis bis victæ contrà, premere arma Latini.
Nũc, & Myrmidonũ proceres Phrygia arma tremi
Nũc, & Tydeides, & Lariſſæus Achilles (ſcunt,
Amnis, & Adriacas retrò fugit Aufidus vndas.
vel cùm ſe pauidum contra mea iurgia fingit,
Artificis ſcelus, & formidine crimen acerbat

*Hom. Il. 33.
1 Arces Repellit. Propriè, Extra tenet.
2 Vt ſolitum eſt tibi.
3 Hæc per ironiam vel potius cũ aperta irriſione, propterea quæ pr.
4 An ſemper te Martiũ eſſe virũ iactabis, cũ nihil aliud quam loqui de bello, aut à bello, fugere ſoleas.
*Ho. 85. 191
5 Ob Pallantem filium eius occiſũ.

Nunquã animã talẽ dextra hac absiste moueri)
Amittes, habitet tecum, & sit pectore in isto.
Nunc ad te, & tua magne pater cõsulta reuertor:
Si nullam nostris vltra spem ponis in armis,
Si tam 1 deserti sumus: & semel agmine verso
Funditus occidim°, nec habet fortuna regressum:
Oremus pacem, & dextras tendamus inermes.
Quanquàm ò solitæ quicquam virtutis adesset,
Ille mihi ante alios, 2 fortunatusq. laborum,
Egregiusq: animi, qui aequid tale videret,
* Procubuit moriẽs, & humũ semel ore momordit
Sin, & opes nobis, & adhuc intacta iuuentus,
Auxilioq. vrbes Italæ, populiq. supersunt:
* Sin, & Troianis cum multo gloria venit
Sanguine: sunt illis sua funera, parq; per omneis
Tempestas: cur indecores in limine primo
Deficimus? cur ante turbã tremor occupat artus?
Multa dies, variusq; labor mutabilis æui
Retulit in melius: multos alterna reuisens
Lusit, & in solido rursus fortuna locauit.
* Non erit auxilio nobis Aetolus, & Arpi,
At Messapus erit, felixq. Tolumnius, & quos
Tot populi misere duces, nec parua sequetur
Gloria delectos Latio, & Laurentibus agris.
Est, & Volscorum egregia de gente Camilla
Agmen agens equitũ, & florenteis ære cateruas.
* Quòd si me solum Teucri in certamina poscunt,
Idq. placet tantumq. bonis communibus obsto:
Non adeò has exosa manus victoria fugit,
Vt tanta 3 quicquam pro spe tentare recusem.

1 Q.d. etiam si Diom auxilium nobis denegarit, nõ tamen omninò deserti sumus.

* Ho Il. 167.

2 Nõ frustra laborasse videtur.

* Hom. Il. 21

* Ho. Il. 154.

* Hom. Il. 6.

* Hom. 30.

3 Spe tantæ laudis, quam consequar si solus cæteris omnib. salutem peperisse dicat.

1 Etiamsi, alterum Achillese exhibeat Etiamsi non minora prestet quam Achilles.
2 Nec Drances potius ego.
* Ho. Il. 8.
3 Desides, Pigri, vel simpliciter Sedentes in cōcilio.
4 Pro Iussero

Ibo animis cōtrà, 1 vel magnum præstet Achille,
Factaq; vulcani manibus paria induat arma
Ille licet. vobis animam hanc, soceroq. Latino
Turnus ego, haud vlli veterum virtute secūdus,
Deuoueo. solum Aeneas Vocas? & vocet, oro.
Nec Drances 2 potius siue est hæc ira Deorum,
Morte luat: siue est virtus, & gloria, tollat.
** Illi hæc inter se dubijs de rebus agebant*
Certantes: castra Aeneas, aciemq; mouebat.
Nuntius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit: magnisq. vrbem terroribus implet:
Instructos acie Tyberino à flumine Teucros
Tyrrhenamq; manum totius descendere campis.
Extemplò turbati animi, concussaq; vulgi
Pectora, & arrecta stimulis haud molibus iræ.
Arma manu trepidi poscunt, fremit arma iuuētus
Flent mœsti, mussantq; patres. hic vndiq; clamor
Dissensu magnus vario se tollit auras:
Haud secus atq; alto in luco cum fortè cateruæ
Consedere auium: piscoso u[illegible] amne Padusæ
Dant sonitum rauci per st[illegible]gna loquacia cygni.
Imò ait ò ciues arrepto te[illegible]po[illegible] Turnus
Cogite concilium, & p[illegible] laudate 3 sedentes:
Illi armis in regna ruunt. ne[illegible] plura locutus
Corripuit sese, & tectis citus ext[illegible]it altis.
Tu Voluse armari Volscorum edice maniplis:
Duc, ait, & Rutulos equites Messapus in armis.
Et cum fratre Coras latis diffundita campis.
Par aditus vrbis firment, turresq; capessant,
Cætera, quà 4 iusso, mecum manus inferat arm[illegible]

Ilicet in muros tota discurritur Vrbe.
** Concilium ipse pater, & magna incepta Latinus* — * Ho. Il. 27.
Deserit, ac tristi turbatus tempore differt.
Multaq. se incusat, qui non acceperit Vltro
Dardanium Aeneam, generumq. asciuerit Vrbi.
1 Præfodiunt alij portas, aut saxa sudesq. — 1 Ante portas fossas faciunt.
Subuectant: bello dat signum rauca cruentum
Buccina: tunc muros varia cinxere corona
Matronæ pueriq. vocat labor vltimus omnes.
Nec non ad templum summasq ad Palladis arces
2 Subuehitur magna matrum Regina caterua — 2 Quia pisentis vehebantur matronæ ad templa.
Dona ferens: iuxtaq; comes Lauinia virgo
Causa mali tanti, atq; oculos deiecta decoros.
** Succedunt matres, & templum thure vaporant*
Et mœstas alto fundunt de limine voces:
** Armipotens belli præses Tritonia virgo* — * Ho. Il. 69.
Frange manu telum Phrygij prædonis, & ipsum
Pronum sterne solo, portisq; effunde sub altis.
** Cingitur ipse furens certatim in prælia Turnus.* — * Ho. Il. 218.
** Iamq; adeò Rutulum thoraca indutus ahenis* — * Ho. Il. 72. 114.
** Horrebat squamis, surasq: incluserat auro* — * Ho. Il. 114.
3 Tēpora nudus adhuc, lateriq. accinxerat ensem. — 3 Nondum galeatus.
Fulgebatq; alta decurrens aureus arce:
Exultatq; animis, & spe iam præcipit hostem:
** Qualis vbi abruptis fugit præsepia vinclis* — * Ho. Il. 164.
Tandem liber equus, campoq. potius aperto
Aut ille in pastus, armentaq; tendit equarum,
Aut assuetus aquæ perfundi flumine noto
Emicat, arrectisq; fremit ceruicibus altè
Luxurians, luduntq; iubæ per colla, per armos.

Obuia cui Volscorum acies comitante Camilla
Occurrit, portisq. ab equo Regina sub ipsis
Desiluit, quam tota cohors imitata relictis
Ad terram 1 defluxit equis: tum talia fatur:
Turne, sui 2 meritò siqua est fiducia forti,
Audeo & Æneadũ promitto occurrere turmæ:
** Solaq; Tyrrhenos equites ire obuia contra.*
Me sine prima manu tentare pericula belli:
Tu pedes ad muros subsiste, & mœnia serua.
Turnus ad hæc oculos 3 horrenda in virgine fixus.
O decus Italiæ virgo, quas dicere grates,
Quasue referre parem? sed nunc (est omnia quãdo
Iste animus supra) mecum partire laborem.
Æneas (vt fama fidem, missiq. reportant
Exploratores) equitum leuia improbus arma
Præmisit, quaterent campos: ipse ardua montis
Per deserta iugo properans aduentat ad vrbem.
4 Furta paro belli conuexo in tramite syluæ,
Vt biuias armato obsidam milite 5 fauces,
Tu Tyrrhenum equitem collatis excipe signis:
Tecum acer Messapus erit, turmæq. Latinæ,
Tyburtiq. manus: Ducis & tu concipe curam.
Sic ait: & paribus Messapum in prælia dictis
Hortatur, sociosq. duces: & pergit in hostem.
Est curuo anfractu vallis, accommoda fraudi,
Armorumq; dolis: quam densis frondibus atrum
Vrget vtrinq. latus, tenuis quà semita ducit,
Angustæq; ferunt fauces aditusq. maligni.
Hanc super in speculis, summoq; in vertice mõtis,
Planities ignota iacet, 6 tutiq; receptus,

1 Descendit cũ arte quadam, & facili concinoque motu.

* Ho Il. 138.

2 Si fortis sibi quicquam debet fidere; si quid spei ĩ sua fortitudine debet ponere.

*Hom. Il. 138

3 Cuius terribilis erat aspectus.

4 Insidias.

5 Itinera angusta inter duos mõtes.

6 Quò se tuto recipere potest exercit'.

Seu dextra, læuaq. velis occurrere pugnæ
Siue instare iugis, & grandia voluere saxa,
Huc iuuenis nota fertur regione viarum,
Arripuitq. locum, & syluis insedit iniquis.
Velocem intereà superis in sedibus Opim,
Vnam ex virginibus socijs, sacraq. caterua
Compellabat, & has tristeis Latonia voces
Ore dabat: graditur bellum ad crudele Camilla,
O virgo, nostris nequicquam cingitur armis,
Chara mihi ante alias: neq. enim nouus iste Dianæ
Venit amor, subitaq; animum dulcedine mouit.
Pulsus ob inuidiam regno viresq. superbas
Priuerno antiqua Metabus cùm excederet vrbe
Infantem fugiens media inter prælia belli
Sustulit exilio comitem, matrisq. vocauit
Nomine Casmillæ 1 mutilata parte Camillam.
Ipse sinu præ se portans iuga longa petebat
Solorum nemorum: tela vndiq. sæua premebant,
Et circunfuso volitabant milite Volsci.
Ecce fugæ medio summis Amasenus abundans
Spumabat ripis, tantus se nubibus imber
Ruperat: ille innare parans infantis amore
Tardatur, charoq; oneri timet. omnia secum
Versanti subitò, vix hæc sententia sedit;
Telum immane, manu valida quod fortè gerebat
Bellator, solidum nodis, & 2 robore cocto,
Huic natam, libro, & syluestri subere clausam
Implicat, atq; habilem mediæ circumligat hastæ:
Quam dextra ingenti librans ita ad æthera fatur:
Alma tibi hanc nemorum cultrix Latonia virgo

1 Innuere videtur Camillã à Casmilla deduci detracta littera. Sic Canęnæ, quæ priscis Lat. Casmenæ.

2 Quod hastę igni durari cõsueuerint.

Ipse

Ipse pater 1 famulam voueo: tua prima per auras
Tela tenes supplex hostem fugit accipe testor
Diua tuam, quæ nunc dubijs committitur auris.
Dixit: & adducto contortum hastile lacerto
Immittit. sonuere vndæ, rapidum super amnem
Infelix fugit in iaculo stridente Camilla.
At Metab⁹ magna propius iam vrgent caterua
Dat sese fluuio, atq. hastam cum virgine victor
Gramineo donum Triuiæ de cespite vellit.
Non illum 2 tectis vllæ, non mœnibus vrbes
Accepere, neq; ipse manus 3 feritate dedisset:
4 Pastorum, & solis exegit montibus æuum.
Hic natam in dumis, interq; horrentia lustra
5 Armentalis equæ mammis, & lacte ferino
Nutribat, teneris immulgens vbera labris.
Vtq; pedum primis infans vestigia plantis
Institerat, iaculo palmas onerauit acuto,
Spiculaq; ex humero paruæ suspendit, & arcum:
Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ
Tigridis exuuiæ per dorsum à vertice pendent.
Tela manu iam tum tenera puerilia torsit:
Et fundam tereti circum caput egit habena,
6 Strymoniamq; gruem, aut album deiecit colorē.
Multæ illam frustra Tyrrhena per oppida matres
Optauere nurum: sola contenta Diana
Aeternum telorum, & virginitatis amorem
Intemerata colit. vellem haud corrupta fuisset
Militia tali, conata lacessere Teucros:
Cara mihi, comitumq; forte nunc vna mearum.
Verùm agè, quando quidem fatis vrgetur acerbis

1 Consecro in tuum ministerium.

2 Nec in vrbes, nec in priuatas domos admissus est.

3 Præ feritate. vt ferus erat non consensisse. Si qui eum voluissent suscipere, eorum consortia fugisset.

4 Pastoralē vitam.

5 Indomitæ Ideo seq. lacte ferino.

6 Thraciam a fluuio Stymone.

* Labere Nympha polo finesq. inuise Latinos, | * Ho. Il. 166.
Tristis infausto 1 committitur omine pugna. | 2 Pro committitur.
Hæc cape, & vltricem pharetra deprome sagittã:
Hac quicunq; sacrum 2 violarit vulnere corpus | 2 Quia dixerat sacrum.
Tros, Italus ve, mihi pariter det sanguine pœnas.
Pòst ego nube caua miserandæ corpus, & arma
Inspoliata feram tumulo, patriæq; reponam.
Dixit: at illa leues cœli demissa per auras
* Insonuit, nigro circumdata turbine corpus. | * Hom. Il. 266.
At manus intereà muris Troiana propinquat,
Hetrusciq; duces, equitumq; exercitus omnis
Compositi numero in turmas: fremit æquore toto
Insultans sonipes, & pressis pugnat habenis
Huc obuersus, & huc: tum latè ferreus hastis
Horret ager, campiq; armis sublimibus ardent.
Nec non Messapus contrà, celeresq; Latini.
* Et cum fratre Coras, & virginis ala Camillæ | * Ho. Il. 45.
Aduersi campo apparent: hastasq; reductis
Protendunt longè dextris, & spicula vibrant:
* Aduentusq. virûm, fremitusq. ardescit equorũ. | * Ho. Il. 222.
* Iamq. intra iactum teli progressus vterq; | * Ho. Il. 29.
Substiterat, subitò erumpunt clamore, fremẽtesq;
Exhortantur equos: fundunt simul vndiq; tela
Crebra niuis ritu, cœlumq; obtexitur vmbra.
Continuò aduersis Tyrrhenus, & acer Aconteus
Connixi incurrunt hastis, primiq; ruinam
Dant sonitu ingenti, præfractaq; quadrupedantũ
Pectora pectoribus rumpunt: excussus Aconteus
Fulminis in morem, aut tormento ponderis acti
3 Præcipitat longe, & vitam dispergit in auras. | 3. Præcipitatur.

Extemplò turbatæ acies, versiq; Latini
1 Reiciunt parmas, & equos ad mœnia vertunt:
Troes agunt: princeps turmas inuasit Asylas.
Iamq. propinquabant portis, rursusq. Latini
Clamorem tollunt, & mollia colla reflectunt:
Hi fugiunt, penitusq. datis referuntur habenis:
Qualis vbi alterno procurrens gurgite pontus
Nunc ruit ad terras, scopulosq. superiacit vndam
Spumeus, extremamq; sinu perfundit arenam:
Nunc rapidus retrò, atq. æstu reuoluta resorbens
Saxa, fugit, littusq. 2 vado labente relinquit.
Bis Tusci Rutulos egere ad mœnia versos:
Bis reiecti armis respectant terga tegentes.
Tertia sed postquàm congressi in prælia, totas,
Implicuere inter se acies, 3 legitq. virum vir.
Tũ verò, & gemitꝰ morientũ, & sanguine in alto
Armaq. corporaq. & permisti cæde virorum
Semianimes voluuntur equi: pugna aspera surgit.
Orsilochus Remuli (quãdo ipsum horrebat adire)
* Hastã intorsit equo, ferrumq. 4 sub aure reliquit
Quo sonipes ictu furit arduus, altaq. iactat,
Vulneris impatiens, arrecto pectore crura:
Voluitur ille excussus humi. Catillus Iolam,
Ingentemq. animis ingentem corpore, & armis
Deijcit Herminium, nudo cui vertice fulua
Cæsaries nudique; humeri: nec vulnera [illegible]
Tantus in arma patet. latos huic hastæ per armos
Acta tremit, duplicatq; virum transfixã, dolore
Funditur ater vbiq; cruor: dant funera ferro
Certantes, pulchramq; petunt per vulnera mortẽ

1 Retrò agũt
2 Per hypal. pro Labens ipse pe vadũ.
3 Deligit.
* Hom. Il. 83.
4 Ex vulneris genere fugié té ipsum intell. esse per cussum.

At medias inter cædes exultat Amazon
Vnum exerta latus pugnæ, pharetrata Camilla.
Et tunc lenta manu spargens hastilia densat:
Nunc validam dextra rapit indefessa bipennem.
Aureus ex humero sonat arcus, & arma Dianæ.
Illa etiam, si quando in tergum pulsa recessit,
** Spicula conuerso 1 fulgentia dirigit arcu.*
At circùm lectæ comites, Larinaq; virgo,
Tullaq., & æratam quatiens Tarpeia securim
Italides, quas ipsa decus sibi 2 dia Camilla
Delegit, pacisq. bonæ, belliq. ministras:
Quales Threiciæ cùm flumina Thermodoontis
Pulsant, & pictis bellantur Amazones armis,
Seu circum Hipolytē, seu cùm se 3 Martia currus
Panthesilea refert, magnoq. vlulante tumultu
Fœminea exultant lunatis agmina peltis.
** Quē telo primum, quem postremū aspera virgo*
Deijcis? aut quot humi morientia corpora fundis?
Eumenium Clytio primum patre, cuius apertum
Aduersi longa transuerberat abiete pectus.
Sanguinis ille vomens riuos cadit, atq; cruentam
Mandit humū, moriensq; suo se in vulnere versat.
Tū Lyrim Pegasumq. super: quorū alter habenas
4 Suffosso reuolutus equo dum colligit: alter
Dum subit, ac dextram labenti tendit inertem,
Præcipites, pariterq. ruunt. his addit Amastrum
Hippotaden: sequiturq. incumbens eminus hasta
Tereaq;, Harpalicūq; & Demophoōta. Chromiq.
** Quotq. emissa manu contorsit spicula virgo,*
Tot Phrygij cecidere viri. procul Ornitus armis

Igno-

* Hom. Il. 87
1 Pro ipse fugiens.

2 Generosa vt exp. Ser.

3 Aut bellicosa, aut Martis filia.

* Hom. Il. 59. 185.

4 Al. Suffuso. Vtrunq. S. agnoscit. Dū se ad sustentationē ruentis inclinat. Et vult vtrūque tanta celeritate esse percussum, vt vnū istum putares

* Ho. Il. 87.

Ignotis, & equo venator 1 Iapyge fertur:
Cui 2 pellis latos humeros erepta iuuenco
Pugnatori operit, caput ingens oris hiatus,
Et malæ texere lupi cum dentibus albis:
Agrestisq; manus armat sparus, ipse cateruis
Vertitur in medijs, & toto vertice supra est.
Hunc illa exceptũ (neq; enim labor agmine verso)
Traijcit, & super hæc inimico pectore fatur.
Syluis te Tyrrhene feras agitare putasti?
Aduenit qui vestra dies mulieribus armis
Verba redargueret: nomen tamẽ haud leue partũ
Manibus hoc referes telo cecidisse Camillæ.
Protinus Orsilochũ & Butẽ, duo maxima Teucrũ
Corpora: sed Buten aduersum cuspide figit
Loricam galeamq; inter, quà colla 4 sedentis
Lucent, & læuo dependet parma lacerto:
Orsilochum fugiens, magnũq; agitata per orbem
Eludit gyro 5 interior, sequiturq. sequentem:
Tum validam perq; arma viro, perq; ossa securim
Altior insurgens oranti, & multa precanti
Congeminat: vulnus calido rigat ora cerebro.
Incidit huic: subitoq; aspectu territus hæsit
Appenninicolæ bellator filius Auni,
Haud 6 Ligurũ extremus dũ fallere fata sinebãt,
Isq; vbi se nullo iam cursu euadere pugna
Posse neq; instantem Reginam auertere cernit,
Consilio versare dolos ingressus, & astu,
Incipit hæc: Quid tam egregium si fæmina forti
Fidis equo? dimitte fugam, & te comminus æquo
Mecum crede solo, & pugnæq; accinge pedestri:

1 Appulo
2 Lorica, nam propriè est tegmen de loro factum.
3 Telum rusticum in modum pedis recuruũ.
4 Sessoris Equitis.
5 Sinisterior breuiore circulo.
6 Quos omnes esse fallaces, tradidit Varro. Orig. lib. 11.

Iam nosces, ventosa ferat cui gloria laudem.
Dixit: at illa, furens, acriq. incensa dolore,
Tradit equum comiti, paribusq. assistit in armis,
Ense pedes nudo, puraq. interrita parma,
At iuuenis vicisse dolo ratus auolat ipse,
(Haud mora) cõuersisq. fugax aufertur habenis
Quadrupedemq. citum ferrata calce fatigat.
Vane Ligue, frustraq. animis elatè superbis,
Ne quicquam patrias tentasti 1 lubricus artes;
Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.
Hæc fatur virgo, & pernicibus ignea plantis
Transit equum cursu: frenisq. aduersa preænsis
* *Congreditur, pœnasq. inimico à sanguine sumit.*
Quàm facilè accipiter saxo sacer ales ab alto
Consequitur pennis sublimem in nube calumbam,
Comprensamq. tenet, pedibusq. euiscerat vncis:
Tum cruor & vulsæ labuntur ab æthere plumæ;
* *At nõ hæc 2 nullis hominum sator, atque Deorũ*
Obseruans oculis, summo sedet altus olympo.
Tyrrhenum genitor Tarchontem in prælia sæua
Suscitat, & stimulis haud mollibus incitat iras
Ergo inter cædes, cedentiaq. agmina Tarchon
Fertur equo, variisq. instigat vocibus alas,
Nomine quemq. vocans: reficitq. in prælia pulsos.
3 *Quis metus, ò nunquàm dolituri ò semper inertes*
Tyrrheni, quę tanta animis ignauia venit.
Fęmina palantes agit, atq. hęc agmina vertit.
Quo ferrũ, quidue hęc geritis tela irrita dextris?
* *At non in venerem segnis, nocturnaq. bella.*
Aut vbi curua choros indixit tibia Bacchi

1 Fallax, Mobilis.

* Ho. Il. 325.

* Ho. Il. 235.

2 Negligentibus.

3 Qualis, vel quantus metus, qui vos fœminam etiam timere compellit.

* Ho. Il. 43.

* Ho. Il. 180.

Expectare dapes, & plenæ pocula mensæ.
Hic amor, hic studium. dũ sacra secundus aruspex
Nuntiet, ac lucos vocet hostia pinguis in altos.
Hæc effatus. equũ in medios 1 moriturus, & ipse
Cõcitat & venulo aduersum se 2 turbidus infert,
Dereptumq; ab equo dextra complectitur hostem,
Et gremium ante suum multa vi concitus aufert.
Tollitur in cœlum clamor: cunctiq; Latini
Conuertere oculos, volat igneus æquore Tarchon
Arma, virumq; ferens; tũ summa ipsius ab hasta
Defringit ferrum, & partes rimatur apertas,
Quà vulnus lethale ferat: contrà ille repugnans
Sustinet à iugulo dextrã, & vim viribus 3 exit.
** Vtq. volans altè raptum cùm fulua draconem*
Fert aquila, implicuitq; pedes, atq. vnguib⁹ hæsit
Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
Arrectisq horret squamis, & sibilat ore
Arduus insurgens: illa haud minus vrget adunco
Luctantem rostro, simul æthera verberat alis:
Haud aliter prędam Tyburtũ ex agmine Tarchon
Portat ouans. ducis exemplum, euentumq; secuti
Mæonidæ incurrunt. tum fatis debitus Aruns
Velocem iaculo, & multa prior arte Camillam
Circuit, & quæ sit fortuna facillima, tentat.
Quà secunq; furens medio tulit agmine virgo,
Hàc Aruns subit, & tacitus vestigia lustrat:
Quà victrix redit illa, pedemq; ex hoste reportat,
Hàc iuuenis furtim celeres detorquet habenas,
Hos aditus, iamq; hos aditus, omnemq; pererrat
Vndiq; circuitum, & certã quatit improbus hastã.

1 Eo consilio vt se morti offerret, idest mortis discrimina adiret.
2 Terribilis vt Ser. exp.
3 Euitat, vt alibi.
* Ho. Il. 131.

Fortè sacer 1 Cybele Chloreus olimq; sacerdos
Insignis, longè Phrygijs fulgebat in armis,
Spumantemq; agitabat equum, quē pellis ahenis
In 2 plumam squamis, auro conserta tegebat:
Ipse peregrina ferrugine clarus, & ostro
Spicula torquebat Lycio Cortinia cornu;
Aureus ex humeris sonat arcus, & aurea vati
Cassida: tū croceā chlamydemq; sinusq; crepātes
Carbaseos, fuluo in nodum collegerat auro
Pictus, acu tunicas, & barbara tegmina crurum
Hunc virgo, siue vt templis præfigeret arma
Troia, captiuo siue vt se ferret in auro
Venatrix, vnum ex omni certamine pugnæ
Cæca sequebatur, totumq; incensa per agmen
3 Femineo prædæ, & spoliorum ardebat amore.
Telum ex insidijs cum tandem tempore capto
Conijcit, & superos Aruns hec voce precatur:
Summe Deum, & sancti custos Soractis Apollo,
Quem primi colimus, cui pineus ardor 4 aceruo
Pascitur, 5 & medium freti pietate per ignem
Cultores multa premimus vestigia pruna:
Da pater hoc nostris aboleri dedecus armis
Omnipotens non exuuias, pulsæue tropheum
Virginis, aut spolia vlla peto, mihi cætera laudē
Facta ferent, hec dira meo dum vulnere pestis
** Pulsa cadat, patriam remeabo inglorius vrbem*
** Audijt: & voti Phœbus succedere partem*
Mente dedit, partem volucres dispersit in auras.
Sterneret vt subita turbatam morte Camillam
Annuit oranti: reducem vt patria alta videret

1 Al. satus Cybele. Sed sacer Cybelo habent aliq. ver, & ita Dam. & Ser. vt sit nomen montis pro nomine quod ī eo colitur. verùm apud S. mendum est in exemp.

2 In modum plumbæ, seu similitudinē.

3 Impatienti Alij exp. vehementi vel vehementiss.

4 Pyra.

5 De sacerd. supra ignem. vide Pli. & [illegible] Silium.

* Hom. Il. 16.
* Ho. Il. 177.

Non dedit, inq; Notos vocem vertere procellæ.
Ergo vt missa manu sonitũ dedit hasta per auras,
Conuertere animos acies, oculosq. tulere
Cuncti ad Reginam Volsci: nihil ipsa nec auræ,
Nec sonitus memor, aut venientis ab æthere teli,
Hasta sub 1 extrema donec perlata papillam
2 Hæsit virgineumq: altè bibit acta cruorem,
Concurrunt trepidæ comites, dominamq; ruentẽ
Suscipiunt, fugit ante omnes exterritus Aruns,
Lætitia, mistoq. metu: nec iam amplius hastæ
Credere, nec telis occurrere virginis audet.
* Ac velut ille prius, quàm tela inimica sequãtur,
Continuò in montes sese auius abdidit altos
Occiso pastore lupus, magnoq. iuuenco,
Conscius audacis facti, caudamq; remulcens
Subiecit 3 pauitantem vtero, syluasq; petiuit.
Haud secus ex oculis se 4 turbidus abstulit Arũs
Contentusq; fuga medijs se immiscuit armis.
Illa manu moriens telum trahit: ossa sed inter
Ferreus ad costas alto stat vulnere mucro.
Labitur exanguis, labuntur frigida leto
Lumina, purpureus quondam color ora reliquit,
Tum sic expirans Accam ex æqualibus vnam
Alloquitur: fida ante alias quæ sola camillæ.
Quicum partiri curas; atq; hæc ita fatur:
Hactenus Acca soror 5 potui, nunc vulnus acerbũ
Conficit, & tenebris nigrescunt omnia circum:
Effuge, & hæc Turno mandata nouissima perfer
6 Succedat pugnæ, Troianosq. arceat vrbe.
Iamq. vale simul his dictis linquebat habenas

1 Amazonũ more.
2 Ita infixa est vt nõ eluberetur.
* Ho. Il. 170.
3 Quæ timorem indicat. pro ipse pauitans.
4 Vehemẽter perturbatus.
5 Pugnare vel viuere.
6 Animãs bellatricis ostẽditur, quæ nõ se dolet lucẽ, sed bella relinquere.

Ad terram non ſponte fluens. tum frigida toto
Paulatim exoluit ſe corpore, lentaq. colla,
Et cæptum letho poſuit caput arma relinquens:
Vitaq. cum gemitu fugit indignata ſub vmbras.
Tum verò immenſus ſurgens ferit aurea 1 clamor
Sydera: deiecta crudeſcit pugna Camilla.
Incurrunt denſi, ſimul omnis copia Teucrum,
Tyrrheniq; Duces, Euandriq; Arcadis alæ.
At Triuiæ cuſtos iam dudum in montibus Opis
Alta ſedet ſummis, ſpectatq; interrita pugnas;
Vtq; procul medio iuuenum in clamore furentũ
Proſpexit triſti mulctatam morte Camillam,
Ingemuitq; deditq. has imo pectore voces:
Heu nimiùm virgo, nimiùm crudele luiſti
Supplicium, Teucros conata laceſſere bello.
Nec tibi deſertæ in dumis coluiſſe Dianam
Profuit, aut noſtras humero geſſiſſe pharetras.
Non tamen indecorem tua te Regina relinquet
Extremo iam in morte, neq; hoc ſine nomine letũ
Per gentes erit, aut famam patieris inultæ.
Nam quicunq; tuum violauit vulnere corpus,
Morte luet merita. fuit ingens monte ſub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere buſtum
Antiqui Laurentis, opacaq: ilice tectum.
Hic Dea ſe primum rapido pulcherrima 3 niſu
Siſtit, & Aruntem tumulo ſpeculatur ab alto.
Vt vidit fulgentem armis, ac vana tumentem:
Cur, inquit diuerſis abis? huc dirige greſſum,
Huc periture veni, capias vt digna Camillæ
Præmia. 4 tùnc etiam telis moriere Dianæ?

1 Troianorũ clam. Camillę morte exultantium.
2 Crudelior fit cæde multorum,

3 Conamine. Sed intelligẽ totis viribus in volatu vsã esse.
4 Dolet eum mortis genere nobilitati. Arcum.
* Ho. Il. 18. 40.

Dixit, & aurata volucrem Threissa sagittam
Deprompsit pharetra, cornuq. infensa tetendit,
Et duxit longè, donec curuata coirent

*Hom. Il. 16. 40.

1 Extremitates arcus.

*Hom Il. 3.

2 Celeritas iaculantis exprimitur.

* *Inter se capita, & manibus iam tangeret æquis*
1 Læua aciem ferri dextra, neruoq; papillam.
Extemplò teli stridorem, aurasq. sonantes
* *2 Audijt vnà Aruns hæsitq; in corpore ferrum.*
Illum expirantem socij, atq; extrema gementem
Obliti, ignoto camporum in puluere linquunt.
Opis ad æthereum pennis aufertur Olympum.
Prima fugit domina amissa leuis ala Camilæ,
Turbati fugiunt Rutuli fugit acer Atinas,

3 Deserti signiferi.

*Ho. Il. 237.

Disiectiq; duces, 3 desolatiq; manipli
* *Tuta petunt, & equis auersi ad mœnia tendunt.*
Nec quisquam instantes Teucros, letumq; ferētes
Sustentare valet telis, aut sistere contrà:

4 Non intentos, sed iam solutos.

Sed 4 laxos referunt humeris languentibus arcus
Quadrupedūq. putrem cursu quatit vngula cāpū.
Voluitur ad muros caligine turbidus atra
Puluis, & è speculis percussæ pectora matres
Femineum clamorem ad cæli sydera tollunt.
Qui cursu portas primi irrupere patentes,
Hos inimica super mixto premit agmine turba,
Nec miseram effugiunt mortē, sed limine in ipso,

5 Idest, quæ alioqui visa erant tuta.

*Ho. Il 131.

6 Dare aditū

Mœnibus in patrijs, atq. inter 5 tuta domorum,
* *Confixi expirant animas. pars claudere portas,*
Nec socij, 6 aperire viam, nec mœnibus audens
Accipere orantes: oriturq. miserrima cædes
Defendentum armis aditus, inq; arma ruentum.

*Ho. Il. 130.

* *Exclusi ante oculos, lachrymantūq. ora parētū*

Pars,

Pars 1 in præcipites fossas, vergente ruina,
Voluitur: immissis pars cæca, & concitæ. frenis
2 Arietat in portas, & duros obijce postes.
Ipsæ de muris summo certamine matres
(Monstrat amor verus patriæ) vt videre Camillã
Tella manu 3 trepidæ iaciunt, ac robore duro,
Stipitibus ferrum, sudibusq; imitantur obustis
Præcipites, primæq. mori pro mænibus audent.
Intereà Turnum in syluis sæuissimus implet
Nuntius, & iuueni ingentem fert Acca tumultũ
Deletas volscorum acies, cecidisse Camillam,
Ingruere in fensos hostes, & Marte secundo
Omnia corripuisse, 4 metum iam ad mænia ferri.
Ille furens (nam sæua Iouis sic numina poscunt)
Deserit obsessos colles, nemora aspera linquit.
vix è conspectu exierat, campumq; tenebat,
Cum pater Aeneas saltus ingressus apertos,
Exuperatq. iugum, syluaq; euadit opaca.
Sic ambo ad muros rapidi totoq. feruntur
Agmine, nec longis inter se passibus absunt.
Ac simul Aeneas fumantes puluere campos
Prospexit longe, Laurentiaq. agmina vidit,
Et sæuum Aenea agnouit Turnus in armis,
Aduentumq. pedum flatusq; audiuit equorum.
Continuoq. ineant pugnas, & prælia tentent,
* Ni roseus fessos iam gurgite Phœbus Ibero
Tingat equos, noctemq. die labente reducat.
Considunt castris ante vrbem, & mænia 5 vallãt

Finis Libri Vndecimi Æneidos.

1 In quas petebat præcipitium.

2 Irruit in portas, tam quam aries, bellica machina.

3 Festinæ: aut in mortem ruentes.

4 Periculum ipsis mœnibus iam impendere.

* Ho. Il. 78.

5 Et q tuentur, & qui obsident.

ÆNEIDOS LIB. XII

ARGVMENTVM.

Atritis duobus aduersis prælijs Latinorum viribus animisq. eorum fractis. Turnus, vbi omnem spem suam in se ipso sitam videt, frustra dissuadent Latino, reginaq. multis eum cũ lachrymis nequicquam retinente, singulari certamine cum Ænea dimicare statuit: eiusq. rei Æneam, per quemdam ex suis Idmonem hominem, facit certiorem. Accipit conditionem Æneas, solemniq; vtriq; sacraméto fœdus sancitur. Id Iunonis impulsu a Iuturna Nympha, Turni sorore, in falsam Camertis imaginẽ conuersa perturbatur: primusq. omnium Tolumnius augur falso augurio certã suis victoriam promittens, vnum ex Gyllippi filijs hasta traijcit Æneas quoque, dum subiti tumultus causam ignorans suos reuocare conatur, ab incerto authore sagitta vulneratus, prælio ecedere cogitur. Qua re intellecta, Turnus magnam sibi rei bene gerendę occasionem oblatam ratus ingentem hostium stragẽ edit. Interim Venus decerpto ex Ida Creténsi dictamo herba, filio suo medetur. Refectis viribus Æneas, Ascanium paucis suo exemplo ad virtutem cohortatus suis auxilio accurrit, Turnumq. nominatim ad pugnam deposcit. Verum cum Turnus sui copiam non faceret (Iuturna enim quæ excusso Matisco auriga, currum eius moderabatur, in diuersam semper partẽ habenas deflectens, congredi eos non patiebatur) oppugnandæ vrbis consilium capit; admotoq. ad mœnia exercitu in propugnacula proximaq. ædificia ignẽ conijcit. Ibi Amata cum Turnum occisum arbitraretur, doloris impatientia laqueo vitam finit. His rebus Turno per Sagẽ nuntiatis, cum eo rem deductam videret, vt sibi necessario dimicandum esset, nisi perpeti mallet sociorum vrbem se inspiciente in hostium potestatem peruenire, vltro Æneam ex præscripto

fœderis

fœderis ad singulare certamen prouocat. Ea pugna superior Æneas, cum victi hostis precibus iam pene ad misericordiam flecteret, cōspecto in humeris eius balteo quē occiso Pallāti Turnus detraxerat, repente ira accēsus gladio per pectus adacto, eū vita spoliat.

ALIVD ARGVMENTVM.

Troianis, Rutulisq. placet coniungere fœdus.
In Rutuli rumpunt: nato Venus alma medetur
Dictamno. Rutuliq. luunt periuria victi.
Cogitur Æneæ Dauni concurrere proles.
Pallantea necem misero dant cingula Turno.

TVrnus ut 1 īfractos aduerso Marte Latinos
Defecisse videt, sua nunc promissa reposci,
Se signari oculis, vltro implacabilis ardet,
Attollitq. animos. Pænorum qualis in aruis
Saucius ille graui venantum vulnere pectus,
Tū demum mouet arma leo: gaudetq. comantes
Excutiens ceruice toros, fixumq. 2 latronis
Impauidus frangit telum, & fremit ore cruento.
Haud secus accenso 3 gliscit violentia Turno.
Tum sic affatur regem, atque ita turbidus infit,
Nulla mora in Turno: nihil est q̄ dicta retractēt
Ignaui Aeneadæ, nec quæ pepigere recusent.
Congredior: fer sacra pater, & concipe fœdus.
Aut hac Dardanium dextra sub tartara mittā,
Desertorem Asiæ (sedeant spectentq. Latini)
Et solus ferro crimen commune refellam:
Aut habeat victos, cedat Lauinia coniux.
Olli sedato respondit corde Latinus,
O præstans animi iuuenis quantum ipse feroci

1 Antea semper īfractos, & inuictos.

2 Venatoris, quòd sit in insidijs latronum more.

3 Crescit.

virtute exuperans, tantò me impensius æquũ est
Cõsulere, atq; omneis metuentẽ expendere 1 *casus*
Sunt tibi regna patris Dauni: sunt oppida capta
Multa manu, nec non aurũq; animusq; Latino est:
Sunt aliæ inuptæ, Latio, & Laurentibus agris,
Nec gen⁹ indecores: sine me hæc haud mollia fata
Sublatis aperire dolis, simul hæc animo hauri:
Me natam nulli veterum sociare procorum
Fas erat idq; omnes Diuiq; hominesq; canebat.
Victus amore tui cognato sanguine victus,
Cõiugis, & mœstę lachrymis, 2 *Vicla omnia rupi*
Promissã eripuit genero, atq; arma impia sumpsi
Ex illo qui me casus, quæ Turne sequantur
Bella vides, quantos patiare labores,
3 *Bis magna victi pugna, vix vrbe tuemur*
Spes Italas: recalent nostro Tyberina fluenta
Sanguine adhuc, campiq. ingentes ossibus albent.
Quò referor toties; quæ mentem insania mutat?
* *Si Turna extincto socios sum accire paratus,*
Cur non incolumi potius certamina tollo?
Quid consanguinei Rutuli, quid cætera dicet
Italia, ad mortem si te (fors 4 *dicta refutet)*
Prodiderim, natam, & connubia nostra petentẽ
Respice res bello varias: miserere parentis
Longæui, quẽ nunc mœstum patria Ardea longè
Diuidit, haud quaquam dictis violentia Turni
Flectitur; exuperat magis 5 *egrescitq; medendo.*
Vt primùm fari potuit, sic incipit ore:
Quã pro me curã geris, hanc precor optime ꝓ me
Deponas, lęthumq. sinas pro laude pacisci.

1 Casuum varietatem se timere, dicit, ne de ei⁹ virtute desperare videatur.

2 Vincula, & religionis, & fœderis.

3 Primum occiso Mezentio, deinde occisa Camilla.

*Ho. Il. 49.

4 Fortuna redeat vana hęc quę dixi.

5 Inde eius ægritudo crescebat, vnde se ei Latinus, remediũ sperabat afferre.

Et

Et nos tela pater, ferrumq; haud debile dextra
**Spargimus, & nostro sequitur de vulnere sãguis* — *Hom. Il. 1[illegible] 52.
Longè illi Dea mater erit, quæ nube fugacem
Fœminea tegat, & vanis sese occulat umbris.
At Regina noua pugnæ conterrita sorte
Flebat, & ardentem generum moritura tenebat:
Turne, per has ego te lachrymas, ꝑ si quis Amatę
Tangit honos animum (spes tu nunc vna senectę,
Tu requies miseræ, decus, imperiumq; Latini
Te penes, in te omnis domus inclinata recumbit)
Vnum oro, desiste manum committere Teucris.
** Qui te cumq; manent isto certamine casus,* — *Ho. Il. 3[illegible]
Et me Turne manent: simul hæc inuisa relinquã
Lumine, nec generum Aeneam 1 captiua videbo. — 1 Nec captiua tandiũ, ero, donec videam Æn.
Accepit vocem lachrimis Lauinia matris
Flagrantes perfusa genas, cui 2 plurimus ignem
Subiecit, rubor, & calefacta per ora cucurrit, — 2 Per hypal. pro cũi ignis animi subiecit ruborem.
** Indum sanguineo veluti violauerit ostro* — *Ho. Il. 40.
Si quis ebur, vel mista rubent vbi lilia multa
Alba rosa, tales virgo dabat ore colores,
Illum turbat amor figitq. in virgine vultus,
Ardet in arma magis, paucisq. affatur Amatam: — *Ho. Il. 36. 267.
** Ne queso, ne me lachrymis, neue omine tanto*
Prosequere in duri certamina Martis euntem
O mater: 3 neq. enim Turno mora libera mortis — 3 Mihi non vtrum velim liberum est, sed pugnam detrectarenõ possim. vt. si est oppetendum, differre non possim.
**Nuntius hæc Idmon Phrygio mea dicta tyrãno*
Haud placitura refer: cùm primùm crastina cælo
Puniceis inuecta rotis Aurora ruebit (scant,
Nõ Teucros agat in Rutulos: Teucrũ arma quie-
Et Rutulum nostro dirimatur sanguinę bellum:

Illo quæratur coniux Lauinia campo.
Hæc vbi dicta dedit, rapidusq. in tecta recessit,
* *Poscit equos, gaudetq. tuens ante ora frem&etilde;tes:*
Pilumno quos ipsa 1 decus dedit Orithyia:
Qui candore niues anteirent, cursibus auras:
Circumstant properi aurigæ, manibusq. lacessunt
Pectora plausa cauis, & colla comantia pectunt.
Ipse dehinc auro squalentem, 2 alboq. orichalco
Circũdat loricam humeris, simul aptat habendo
Ensemq; clypeumq. & rubræ 3 cornua cristæ;
Ensem, quem Dauno ingnipotens De^9 ipse par&etilde;ti
Fecerat, & Stygia candentem tinxerat vnda.
Ex in quæ in medijs ingenti adnixa columnæ
Aedibus adstabat, validam vi corripit hastam
Auctoribus Arunci spolium, quassatq. trement&etilde;
Vociferans. Nunc ô nunquàm frustrata vocatus
Hasta meos, nũc t&etilde;pus adest: te maximus Actor
Te Turni nunc dextra gerit: da sternere corpus,
Loricamq. manu valida lacerare reuulsam
Semiuiri Phrygis, & fœdare in puluere crines
4 Vibratos calido ferro myrrhaq. madentes.
His agitur furijs, totoq. ardentis ab ore
Scintillæ absistunt, oculis micat acribus ignis.
Mugitus veluti cùm prima in prælia taurus
Terrificos ciet, atq. irasci in cornua tentat
Arboris obnixus trunco, ventosq; lacessit
Ictibus, & sparsa ad pugnam proludit arena,
Nec minus interea 5 maternis sæuus in armis
Aenea 6 acuit Martem, & se suscitat ira,
Oblato gaudens componi fœdere bellum.

Tum

*Ho. Il. III.
1 Ad decus ad ornamentum.
2 Auri comparatione.
3 Comas.
4 Vnguentatos.
5 Quę materi à Vulcano ĩpetrauerat.
6 Irritat se ad futura certamina, vt exp. Ser. Sed malũ excitat se.

Tum socios, mæstiq. metum solatur Iuli
** 1 Fata docens; Regiq; rubet responsa Latino*
Certa referre viros, & pacis dicere leges,
Postera vix summos spargebat lumine montes
Orta dies. cùm primùm alto se gurgite tollunt
Solis equi, lucemq; elatis naribus efflant,
Campũ ad certamen magnæ sub mœnibus vrbis
Dimensi Rutuliq. viri Teucriq; parebant,
In medioq. focos, & Dijs 2 communibus aras
Gramineas: alij 3 fontemq;, ignemq. ferebant
Velati lineo, & verbena tempora vincti.
Procedit legio Ausonidum pilataq; plenis
Agmina se fundunt portis: hinc Troius omnis,
Tyrrhenusq. ruit varijs exercitus armis,
Haud secus instructi ferro, quà si aspera Martis
Pugna vocet: nec non medijs in millibus ipsi
Ductores auro volitant ostroq; decori
Et genus Assaraci Mnestheus, & fortis Asylas.
Et Messapus equum domitor, Neptunia proles.
Vtq; dato signo spatia in sua quisq; recessit,
** Defigunt tellure hastas, & scuta reclinant.*
Tum studio effusæ, matres, & vulgus inermum,
Inualidq. senes turres, & tecta domorum
Obsedere, alij portis sublimibus adstant.
At Iuno ex summo (qui nunc Albanus habetur
Tũ neq. nomẽ erat, neq. honos, aut gloria monti)
Prospiciens tumulo campũ spectabat, & ambas
Laurentum, Troq. acies, vrbemq. Latini.
Extemplò Turni sic est affata sororem
Diua Deam, & stagnis, quæ, fluminibusq. sonoris
Præ-

* Ho. Il. 40.
1 Docẽs fata velle, vt victo Turno ea loca Teucri obtineant.

2 Quorum simulacra in gramineis erãt posituri, quod eorũ religione communiter vtraque pars fedus esset percussura.

3 Pro Aqua posuit pro toto partem.

* Ho. Il. 31.

4 Iuturna fõs est ĩ Italia saluberim⁹ iuxta Numicũ fluuium.

Præsidet: hunc illi Rex ætheris altus honorem
Iuppiter erepta pro virginitate sacrauit.
Nympha decus fluuiorũ, animo gratissima nostro
Scis, vt te cunctis vnam, quæcunq; Latinæ
Magnanimi Iouis ingratum ascendere cubile,
Prætulerim, 1 cœliq. libens in parte locarim:
Disce tuum, ne me incuses, Iuturna dolorem.
2 Quà visa est fortuna pati, Parcæq. sinebant
3 Cedere res Latio, Turnum, & tua mœnia texi:
Nunc iuuenem imparibus video concurrere fatis
Parcarumq. dies, & vis inimica propinquat.
Non pugnã aspicere hãc oculis, nõ fœdera possum
Tu pro germano, si quid præsentius audes,
Perge, decet: forsan miseros meliora sequentur.
Vix ea: cùm lachrymas oculis Iuturna profudit:
Terq;. quaterq; manu pectus percussit honestum.
Non lachrymis hoc tempus, ait Saturnia Iuno,
Accelera, et fratrem, si quis modus, eripe morti:
** Aut tu bella cie, conceptumq: excute fœdus:*
Autor ego audendi, sic exhortata reliquit
Incertam, & tristi turbatam vulnere mentis.
** Intereà Reges (ingenti mole Latinus*
Quadriiugo vehitur curru, cui tempora circùm
Aurati bis sex rex radij fulgentia ningunt
Solis auis specimen: bigis it Turnus in albis,
Bina manu lato crispans hastilia ferro.
Hinc pater Aeneas Romanæ stirpis origo,
Sydereo flagrans clypeo, & 5 cælestibus armis,
Et iuxtà Ascanius, magnæ spes altera Romæ)
Procedunt castris puraq. in veste sacerdos

1 In diuinitatis parte.
2 Quatenus vel in quantũ permisit.
3 Pro Succedere,
* Ho. Il. 39.
* Ho. Il. 33.
4 Pompa. Ambitu.
5 A Vulcano fabricata.

Setigeræ fœtum suis, 1 intonsamq; bidentem
Attulit admouitq; pecus flagrantibus aris.
Illi ad surgentem conuersi lumina Solem
** Dant fruges manibus salsas, & tempora ferro*
Summa notant pecudum, paterisq; altaria libant
** Tum pius Aeneas, stricto sic ense precatur;*
Esto nunc Sol testis, & hæc mihi terra precanti
Quam propter tantos potui perferre labores.
Et pater omnipotens, & tu Saturnia Iuno
Iã melior, 2 iam Diua precor: tuq. inclyte Mauors
Cuncta tuo qui bella pater sub numine torques:
Fontesq; fluuiosq. voco, quæq. ætheris alti
Religio, & quæ cæruleo sunt numina ponto:
Cesserit Ausonio si fors victoria Turno.
Conuenit Euandri victor discedere ab vrbe,
Cedet Iulus agris, nec post arma vlla rebelles
Aeneadę referent, ferrò ve hec regna lacessent.
Sin nostrum annuerit nobis victoria 3 Martem,
(Vt potius reor, & potius dij numine firment)
Non ego nec Teucris Italos parere iubebo,
Nec mihi regna peto, paribus se legibus ambæ,
Inuictæ gentes æterna in fędera mittant.
Sacra deosq. dabo: socer arma Latinus habeto.
Imperium solemne socer, mihi mœnia Teucri
Constituent, vrbiq. dabit Lauinia nomen.
Sic prior Aeneas; sequitur sic deinde Latinus,
Suspiciens, cœlum, tenditq. ad sidera dextram:
Hæc eadem Aenea, terram, mare, sidera iuro,
4 Latonæq. genus duplex, Ianumq. bifrontem,
Vimq. Deum infernam, & diri sacraria Ditis:
Audiat

1 Ouiculam nondum tonsam.

* Ho. Il. 34.

* Ho. Il. 34.

1 Qm̃ infesta erat Troianis precatur vt animũ mutet in Troiano, & eis bona esse velit. Q. d. ad te redeas, & te Deã esse memineris, cuius propriũ est non nocere.

3 Quasi Mars sit eorum qui victoriã obtinent, qm̃ illorum esse videtur quibus fauet Nostrũ .i. nobis fauẽtẽ, & secũdũ.

4 Vtriumque sexum Latoniæ sobo-

Audiat hæc genitor. qui fædera fulmine sancit:
Tango aras, mediosq. ignes, & numina testor,
Nulla dies pacem hanc Italis, næc fędera rumpet
Quo rescunq. cadent: nec me vis vllā volentem
Auertet, non si tellurem effundat in vndas
Diluuio miscens. cælum ve in Tartara soluat,
*Hom. Il. 7. **Vt scæptrū hoc (dextra sceptrū nā fortè gerebat)*
Nunquā frōde leui fundet virgulta, nec vmbras
Cùm semel in syluis imo de stirpe recisum
Matre caret, posuitq. comas, & brachia ferro
Olim arbos, nunc artificis manus are decoro
Inclusit, patribusq. dedit gestare Latinis.
Talibus, inter se firmabant fædera dictis
Conspectu in medio procerum: tum ritè sacratas
In flammam iugulant pecudes, & viscera viuis
Eripiunt cumulantq: oneratis lancibus aras.
At verò Rutulis impar ea pugna videri
Iamdudum, & vario misceri pectora motu.
Tum magis vt propius cernunt non virib⁹ æquis,
Adiuuat incessu tacito progressus, & aram
Suppliciter venerans, demisso lumine Turnus,
Pubentesq, genæ, & iuuenili in corpore pallor.
Quem simul ac Iuturna soror crebescere vidit
Sermonem, & vulgi variare labantia corda,
*Hom. Il 39. * *In medias acies formam assimulata Camerti.*
Cui genus à proauis ingens, clarumq; paternæ
Nomen erat virtutis, & ipse accerrimus armis,
In medias dat sese acies, haud nescia rerum,
Rumoresq. serit varios ac talia fatur:
Non pudet ò Rutuli cunctis pro talibus vnam

*Obie-

*Obiectare animam? numerône, an viribus æquis * Ho. Il. 16.
Non sumus? en oēs, & Troes, & Arcades hic sūt
Fataluisq. manus, infensa Hetruria Turno:
Vix hostem, alterni si congrediamur, habemus:
Ille quidem ad superos, quorum se deuouet aris,
Succedet fama, 1 viuusq. per ora feretur:
Nos patria amissa dominis parere superbis
Cogemur, qui nun lenti consedimus aruis.
Talibus incensa est iuuenum sententia dictis
Iā magis: atq magis serpitq. per agmina murmur
* Ipsi Maurentes mutati, ipsiq. Latini
Qui sibi iam requiem pugnæ rebusq. salutem
Sperabant, nunc arma volunt, fædusq. precantur
Infectum, & Turni sortem miserantur iniquam
* His aliud maius Iuturna adiungit, & alto
Dat signum cælo: quo non præsentius vllum
Turbauit mentes Italas, monstroq. fefellit:
Namq. volans rubra fuluus Iouis ales in æthera
Littores agitabat aues, turbamq. sonantem
Agminis aligeri, subitò cum lapsus ad vndas
Cygnū excellentē pedibus rapit improbus vncis
Arrexere animos Itali cunctæq, volucres
2 Conuertunt clamore fugam (mirabile visu)
Aethæraq, obscurant pennis, hostemq. per auras
Facta nube premunt: donec vi victus, & ipso
Pondere defecit, prædamq. ex vnguibus ales
Proiecit fluuio, penitusq. in nubila fugit.
Tum verò augurium Rutuli clamore salutant,
Expediuntq. manus, primusq. Tolumnius augur
Hoc erat, hoc votis (inquit) quod sæpe petiui.

Acci-

1 Tamquam de vino oēs loquentur.

* Ho. Il. 31.

* Ho. Il. 13.

2 Redunt cū clamore, sicut in exercitū solet fieri.

Accipio, agnoſcoq. Deos me me duce ferrum
Corripite ò Rutuli, 1 quos improbus aduena bello
Territat inualidas vt aues, & littora voſtra
Vi populat: petet ille fugam penituſq; profundo
Vela dabit: vos vnanimi denſate cateruas,
Et Regem vobis pugna defendite raptum.
Dixit, & aduerſos telum contorſit in hoſtes
Procurrens: ſonitũ dat ſtridula cornus, & auras
2 Certa ſecat: ſimul hæc, ſimul ingens clamor, &
Turbati cunei, calefactaq; corda tumultu. (oẽs
Haſta volans, vt fortè nouẽ pulcherrima fratrũ
Corpora conſtiterant contrà, quos fida crearat
Vna tot Arcadio coniux Tyrrhena Gylippo,
Horum vnum ad mediũ teritur quà ſutilis aluo
Balteus, & laterum iuncturas fibula mordet,
Egregium forma iuuenem, & fulgentibus armis
Tranſadidit coſtas, fuluaq: extendit arena.
At fratres animoſa phalanx, accenſaq; luctu,
Pars gladios ſtringũt manibus: pars miſſile ferrũ
Corripiunt, 3 cęciq. ruunt, quos agmina contra
Procurrũt Laurentũ hinc denſi rurſus 4 inundant
Troes, Agyllinią;, & pictis Arcades armis.
Sic omneis amor vnus habet decernere ferro.
Diripuer[illegible]is: it toto turbida cęlo
Tempeſtas telorum, ac ferreus ingruit hymber:
Craterasq. focoſq; ferunt: fugit ipſe Latinus
Pulſatos referens in fecto fęde[illegible] Diuos.
Infrenant alij currus, aut corpora ſaltu
5 Subijciunt in equos, & ſtrictis enſibus adſunt.
Meſſapus Regem, Regiſq; 6 inſigne gerentem

1 Interpretatur auguriũ & confirmatur id ad præſens negotiũ pertinere.

2 Ineuitabilis.

3 Salutis improuidi.

4 More vndę fluunt.

5 Super equos iaciunt.

6 Diadema gerentem.

Tyrrhenum

Tyrrhenum Aulecten auidus confundere fœdus
Aduerso proterret equo; ruit ille recedens
Et miser oppositis à tergo inuoluitur aris
In caput, imq. humeros; at feruidus aduolat hasta
Messapus, teloq. orantem multa trabali
Desuper altus equo grauiter ferit: atq. ita fatur,
1 Hoc abet, hæc melior magnis data uictima diuis
Concurrut Itali, spoliantq, calentia membra.
Obuius ambustum torrem Chorineus ab ara
Corripit; & venienti Ebuso, plagamq. ferrenti
Occupatos flammis, illi ingens barba reluxit,
2 Nidoremq. ambusta dedit, super ipse sequutus
Cæsariem læua turbati corripit hostis,
Impressoq. genu nitens, terræ applicat ipsum
Sic rigido latus ense ferit. Podalirius Alsum
Pastorem, rimaq. acie per tela ruentem
** Ense sequens nudo superimminet; ille securi*
Aduersi frontem mediam, mentumq. reducta
Disijcit, & sparso latè rigat arma cerebro,
Olli dura quies oculos, & ferreus vrget
** Somnus, in æternam clauduntur lumina noctẽ,*
At pius Aeneas dextram tendebat inermem
Nudato capite, atq. 3 suos clamore vocabat.
Quò ruitis; quæue ista repens discordia surgit?
O cohibete iras: ictum iam fœdus, & omnes
Compositæ leges, mihi ius concurrere soli,
Me sinite, atq. auferte metus; ego fœdero saxo
Firma manu: Turnũ iam debent hæc mihi sacra
Has inter voces, media inter talia verba,
Ecce viro stridens alis allapsa sagitta est.

1 Lethali percussus est vulnere, vt Terẽ. Captus est, habet.

2 Putorem.

* Ho. Il. 147.

* Ho. Il. 146.

3 Vtrumque exercitũ iam suũ vocabat. vt talis fuerit eius clamor, Cur in vos in vicem ruitis mei.

Interum qua pulsa manu, quo turbine adacta,
Quis tantam Rutulis laudem casusue, Deusuè
Attulerit: pressa est insignis gloria facti,
Nec sese Aeneæ iactauit vulnere quisquam.
Turnus vt Aeneam cedentem ex agmine vidit
Turbatosq; Duces, subita spe feruidus. ardet.
Poscit equos, atq; arma simul: saltuq; superbu
Emicat in currũ, & manibus 1 molitur habenas
Multa virũm volitans dat fortia corpora leto,
** Semineces voluit multos: aut agmina curru*
Proterit, aut raptas fugientibus ingerit hastas
Qualis apud gelidi cùm flumina concitus Hebri
**Sanguineus Mauors clypeo increpat, atq; furẽtes*
Bella mouens immittit equos: illi æquore aperto
**Ante Notos Zephyrũq; volat: gemit vltima pu*
Thraca pedum, circumq; atræ formidinis ora (su-
** Iræq; insidiæq. Dei comitatus aguntur.*
Talis equos alacer mediæ inter prælia Turnus
Fumantes sudore quatit (miserabile) cæsis
Hostibus insultans: spargit rapida vngula rores
Sanguineos, mistaq. cruor calcatur arena.
** Iãq. neci Stheneluq; dedit, Thamyrĩq; Palũq.*
Hũc cõgressus, & hunc, illũ eminus: emin⁹ ambo
Imbrasidas Glaucũ, atq; Ladẽ, quos Imbras⁹ ipse
Nutrierat [illegible], paribusq; onerauerat armis,
Vel cõferre manum, vel equo præuertere ventos
Parte alia media Eumedes in prœlia fertur,
** Antiqui proles bello præclara Delonis,*
Nomine auum referens, animo, manibusq. parẽt
** Qui quõdã, castra vt Danaũm speculator adire*

Ausus

Marginal notes: 1 Regit vt exp. S. q. vult esse acyrologiam. — * Ho. Il. 227. 463. — * Ho. Il. 77. — * Ho. Il. 27. — * Ho. Il. 45. — * Hom. Il. 57. — * Ho. Il. 90. — * Ho. Il. 11.

usus Pelidæ precium sibi poscere currus.
um 1 Tydides alio pro talibus ausis
fficit 2 precio, nec, 3 equis aspirat Achillis.
inc procul vt campo Turnus conspexit aperto.
ntè leui iaculo longum per inane secutus
lit equos biiuges, & curru desilit, atq;
emianimi, lapsoq. superuenit, & pede collo
presso dextra mucronem extorquet, & alto
lgentem tinxit iugulo, atq; hæc insuper addit:
agros, & quam bello Troiane petisti
esperiam metire iacens: hæc præmia, qui me
rro ausit tentare, ferunt: sic mœnia condunt.
c comitem Asbutem, coniectas cuspida mittit
loreaq. Sibarumq, Daretaq; Thersilochumq;
4 sternacis equi lapsum ceruice Tymœten.
c velut 5 Edoni Boreæ cum spiritus alto
sonat Aegæo, sequiturq; ad littora fluctus,
uà venti incubuere, fugam dant nubila cœlo:
Turno, quacunq; viam secat, agmina cedunt,
nuersæq; 6 ruunt acies; fert impetus ipsum,
cristam aduerso curru quatit aura volantem.
on tulit instantem Phegeus, animisq. fremētē,
[illegible]cit sese ad currum, & spumantia frenis
a 7 citatorum dextra contorsit equorum.
um trahitur, pendetq; iugis hunc latus retectum
ncea consequitur, rumpitq; it fixa bilicem
oricam, & summum 8 degustat vulnere corpus
le tamen clypeo obiecto conuersus in hostem
at, & auxilium ducto mucrone petebat:
uem rota præcipitē, & 9 procursu cōcitus axis

1 Diomedes.
2 Pœna.
3 Nec est cō-sequutus equos Achillis.
* Ho. Il. 3
4 Ferc facil sed Ser exp nis.
5 Th
6 Run fugam.
7 Pro conci-tatorum.
8 Leuiter at-tingit.
9 Impetu: v exp. S. q eti admonet v nā esse part orationis.

Impulit, effuditq; solo Turnusq. secutus
Imam inter galeam, summi thoracis, & oras,
Abstulit ense caput, truncumq; reliquit arenæ.
Atq; cadem campis victor dat funera Turnus.
Intereà Aeneam Mnestheus, & fidus Achates,
Ascaniusq; comes castris statuere cruentum,
1 Alternos longa nitentem cuspide gressus.
2 Sæuit, & infracta luctatur arundine telum
Eripere, auxilioq. viam, quæ proxima poscit,
Ense secent lato vulnus, teliq. latebram
Rescindant penitus, seseq: in bella remittant.
Iamq. aderat Phœbo ante alios dilectus Iapis
* Iasides, acri quondam cui captus amore
Ipse suas artes sua munera lætus Apollo
Augurium, citharamq. dabat, celeresq. sagittas.
Ille, vt 3 depositi 4 proferret fata parentis,
Siue, potestates herbarum, vsumq. medendi
Maluit, & mutas agitare inglorius artes.
Stabat acerbà fremens ingentē nixus in hastam
Aeneas, magno iuuenum, & mærentis Iuli
Concursu, lachrymisq: immobilis: ille retorto
Pæonium in morem senior succinctus amictu
Multa manu medica, Phœbiq; potentibus herbis
Nequicq. [illegible] trepidat, nequicquā spicula dextra
Sollicitat, prensatq. tenaci forcipe ferrum.
* 5 Nulla viam fortuna regit, nihil autor Apollo
Subuenit, & sæuus campis, ac magis horror
Crebescit propiusq. malum est iam puluere cælum
6 Stare vident: subeunt equites, & spicula castris
* Densa cadunt medijs: it tristis ad æthera clamor

1 Passus alterius vulneratis pedis hastili sustentantē & fulcientē.
2 Quia non pont in bella ocedere.
* Ho. Il. 20.
3 Desperati par. De cuius vita desperabat.
4 P[illegible] rahe[illegible] , Produceret.
* Hom. Il. 41.
5 Nullus euētus rationem prestat.
6 Plenū esse
* Hom. Il. 16.

Bel-

ltantum iuuenum, & duro sub Marte cadentū
ic Venus 1 indigno nati concussa dolore
ictamum genitrix Cretæa carpit ab Ida,
Puberibus caulem folijs, & flore comantem
urpureo: non illa feris incognita capris
ramina, cùm tergo volucres hæsere sagittæ.
oc Venus obscuro faciem circumdata nimbo
etulit: hoc fusum laris splendentibus amnem
ficit, occultè medicans, spargitq; saluaris
mbrosiæ succos, & odoriferam Panaceam.
uit ea vulnus lympha longæuus Iapis
Ignorans, subitoq. omnis de corpore fugit
uippe dolor. omnis stetit imo vulnere sanguis.
mq; secuta manum, nullo cogente, sagitta
xcidit: atq; nouæ rediere in pristina vires.
rma citi properate viro: quid statis? Iapis
nclamat: primusq; animos accendit in hostes.
on hæc humanis opibus, non arte magistra
rouenunt neq; te Aenea mea dextra seruat:
aior agit 3 Deus, atq. opera ad maiora remitit
le auidus pugnæ, suras incluserat auro
inc atq; hinc oditq. moras, hastamq. coruscat,
ostquā habilis lateri clypeus, loricaq; tergo est,
scanium fusis circùm complectitur armis.
ummaq; per galeam delibans oscula fatur:
isce puer virtutem ex me, verumq; laborem,
ortunam 4 ex alijs: nunc te mea dextera bello
efensum dabit, & magna inter præmia ducet.
u facito mox, cùm matura adoleuerit ætas,
t memor: & te animo repetentem exēpla tuorum

1 Qui natus erat ex vulnere indignè illato, s. per insidias.

2 Adultis, vel florentibus. aut potius, Villosa pube lanuginosis.

* Ho. Il. 182.

3 Appollo, inuentor medicinæ.

4 Sub. opta Est autē, hic Sophoclem imitatus, apud quem Aiax talia filio dicit.

Et pater Aeneas, & auunculus excitet Hector
Hæc vbi dicta dedit, 1 portis sese extulit, ingens
Telū imane manu quatiens, simul agmine dens
Anteus, Mnestheusq. ruunt, omnisq. reiectis
Turba fuit castris, tum cæco puluere campus
Miscetur, pulsuq: pedum tremit excita tellus.
Vidit ab aduerso venientes aggere Turnus,
Videre Ausonij, gelidusq; per ima cucurrit
Ossa temor: prima ante omnes Iuturna Latinos
Audijt, agnouitq; sonum, & tremefacta refugit
Ille volat, 2 campoq; atrum rapit agmen aperto
Qualis vbi ad terras abrupto sydere nimbus
* It mare per medium, miseris heu præscia longe
Horrescunt corda agricolis: dabit ille ruinas
Arboribus, stragemq. satis, 3 ruet omnia latè:
Antè volant, sonitumq. ferunt littora venti:
Talis in aduersos ductor 4 Rhœteius hostes
* Agmen agit: densis cuneis se quiq. coactis
5 Agglomerant ferit ense graue Thymbræ° osir
Archetiū Mnestebus: Epulonē obtrūcat Achates
Vfentemq; Gyas cadit ipse Tolumnius augur,
* Primas in aduersos telum qui torserat hostes
Tollitur in cælum clamor; versiq. vicissim
Pulueruli ita fuga Rutuli dant terga per agros
* Ipse neq, aduersos dignatur sternere morti,
Nec pede congressos, nec equo, nec tela ferentes
Insequitur: solum densa in caligine Turnum
* Vestigat lustrans, solum in certamine poscit.
Hoc concussa metu mentem Iuturna 6 virago
* Aurigam Turni media inter lora Metiscum

Ex-

1 Portis castrorum, quæ aitę erāt propter aggerē & fossam.

2 Pulueris nūbe cooperiū.

*Ho. Il. 42.

3 Eruet, Eneret.

4 Troianus à Rhæteo promōtorio Troiæ.

*Ho. Il. 56.

5 Dēsātur, vt in concorum modum compositi dimicent.

* Ho. Il. 128.

* Ho. Il. 181.

Il. 18.

* Hom. Il. 37.

6 Mulier quę virile implet officium.

* Hom. Il 62.

Excutit, & longè lapsum temone relinquit:
Ipsa subit, manibusq. undanteis flectit habenas
Cuncta gerens, voceq. & corpꝰ, & arma Metisci.
Nigra velut magnas domini cum diuitis ædes
Peruolat, & pennis alta atria lustrat hirundo
Pabula parua legens, nidisq. loquacibus escas
Et nunc porticibus vacuis, nunc humida circum
Stagna sonat: similis medios Iuturna per hostes
Fertur equis, rapidoq; volans obit omnia curru,
Iamq; hic germanum, iamq; hic ostendit ouantē,
Nec conferre manum patitur, volat auia longè.
Haud minꝰ Æneas [2] tortos legit obuius orbes.
Vestigatq. virū, & [3] disiecta per agmina magna
Voce vocat. quoties oculos coniecit in hostem,
Alipedumq; fugam cursu tentauit equorum,
Auersos toties currus Iuturna retorsit.
Heu quid agat vario nequicquam fluctuat æstu:
Diuersæq. vocant animum in contraria curæ.
* *Huic Messapus, vti læua duo forte gerebat*
Lenta leuis cursu præfixa hastilia ferro,
Horum vnum certo contorquens dirigit ictu.
Substitit Aeneas, & [4] se collegit in arma
Poplite subsidens; apicē tamen incita summum
Hasta tulit, summasq. excussit vertice cristas.
Tum verò assurgunt iræ: insidijsq; subactus
Diuersos vbi sensit equos, currumq; referri
Multa Iouem, & læsi testatus fœderis aras,
Iam tandem inuadit medios, & Marte secundo
Terribilis, sæuam nullo discrimine cædem
Suscitat, irarumq; omnes effundit habenas.

[1] Quoniam & muscas.

[2] Obliquas & implicitas vias.

[3] Dissipata aduentu Aeneæ.

* Ho. Il. 29.

[4] Ita sese texit vt nulla parte posset feriri.

1 Q. d. Nec Musa, nec Apollo sufficiunt.

1 *Quis mihi nūc tot acerba deus, qs carmine cędē*
Diuersas obitumq; ducum, quos æquore toto
Inq; vicem nunc Turnus agit, nunc Troius heros
Expediat? tanton' placuit concurrere motu
Iuppiter æterna gentes in pace futuras?
Aeneas Rutulum Sucronem (ea prima ruentes
Pugna loco statuit Teucros) haud multa moratus
Excipit in latus, & qua fata celerrima, crudo
Transadigit costas, & crates pectoris ense.

*Hom. Il. 50.

* *Turnus equo deiectū Amicū, fratremq; Diorē*
Congressus pedes, hunc venientem cuspide longa
Hunc mucrone ferit, curruq. abscissa duorum
Suspendit capita, & rorantia sanguine portat.
Ille Tallon, Tanaimq; neci, fortemq; Cethegum

2 Tristem natura, feuerū.
3 Thebanum.

Treis vno congressu, & 2 mæstum mittit Onyten
Nomen 3 Echionium, matrisq; genus Peridiæ.
Hic fratres Lycia missos, & Apollinis agris,

4 Obsequia, quæ pauperes diuitibus loco munerū soluunt.

Et iuuenem exosum nequicquam bella Menœten
Arcada, piscosæ cui circum flumina Lernæ
Ars fuerat, pauperq. domus, nec nota potentum
4 *Munera, conductaq; pater tellure serebat.*

* Ho. Il 115.
5 Postquam populando, & vastando sibi iter fecit. Ita. n. Maro, q̄ cū alijs, Populatus &c. quid sibi in itinere occurrit.

* *Ac velut immissi diuersis partibus ignes*
Arentem in syluam, & virgulta sonantia lauro
Aut vbi discursu rapido de montibus altis
Dant sonitū spumosi amnes, & in æquora currunt
Quisq; suum 5 populatus iter: non segnius ambo
Aeneas, Turnusq; ruunt per prælia: nunc nunc
Fluctuat ira intus: rumpuntur nescia vinci
Pectora: nunc totis in vulnera viribus itur,
Murranū hic atauos, & auorum antiqua sonantē

Nomi-

Nomina, per regesq. actum genus omne Latinos,
Præcipitem scopulo, atque 1 ingẽtis turbine saxi
Excutit effunditq. solo: hunc lora, & iuga subter
Prouoluere rotæ, crebro super vngula pulsu
Incitat nec domini memorum proculcat equorũ.
Ille ruenti Hilo, animisq. immane frementi
Occurit, telumq. aurata ad tempora torquet:
* Olli per galeam 2 fixo stetit hasta cerebro.
Dextera nec tua te Graium fortissime Creteu
Eripuit Turno. nec Dij texere Cupentum
Aenea veniente sui, dedit obuia ferro
Pectora, nec misero clypei mora profuit ærei
Te quoq Laurentes viderunt Aeole campi
Oppertere, latè terram consternere tergo.
Occidis Argiuæ quem non potuere phalanges
Sternere, nec Priami regnorum euersor Achilles.
* Hic tibi mortis erant metæ: domus alta sub Ida,
Lyrnessi domus alta: solo Laurente sepulchrum.
Totæ adeò conuersæ acies, omnesq; Latini,
Omnes Dardanidæ Mnestheus, acerq; Serestus,
Messapus equum domitor. & fortis Asylas
Tuscorumq; phalanx, Euandriq: Arcadis alæ.
Pro se quisq; viri summa nituntur opum vi,
Nec mora, nec requies, vasto certamine tendunt.
Hic 3 mẽtem Aeneæ genitrix pulcherrima misit,
Iret vt ad muros, 4 vrbisq; aduerteret agmen
Ocyus, & subita turbaret clade Latinos.
Ille vt vestigans aduersa per agmina Turnum
Huc, atq; huc acies circumtulit, aspicit vrbem
Immunem tanti belli, atq; 5 impune quietem.

1 Al. Ingenti.
* Ho. Il. 120.
2 Al. fuso.
* Ho. Il. 226.
3 Consilium, vel voluntatem.
4 Contra vrbem.
5 Quę debuit pœnas luere propter fœdus ruptum.

Continuò pugnæ accendit maioris imago:
Mnestheа, Sergestumq. vocat fortemq. Serestũ
Ductores tumulumq; capit, quo cætera Teucrum
Concurrit legio: nec scuta aut cui spicula densi
Deponunt. celso medius stans aggere fatur:
**Ne qua meis esto dictis mora. 1 Iuppiter hac stat*
Neu quis 2 ob inceptum subitum mihi segnior ito.
Vrbem hodie, causam belli regna ipsa Latini,
(Ni frænum accipere, & victi parere fatentur,
Eruam: & æqua solo fumantia culmina ponam.
Scilicet, expectem libeat dum prælia Turni
Nostra pati rursusq. velit concurrere victus,
Hoc caput, o ciues, hæc belli summa nefandi.
Ferte faces propere: 3 fœdusq. reposcite flammis,
Dixerat: atque animis pariter certantibus omnes
Dant cuneum, densaq. ad muros mole feruntur
Scalæ improuisò subitusq. apparuit ignis,
Discurrunt alij ad portas primosq. trucidant
Ferrum alij torquent, & obumbrant æthera telis.
Ipse inter primos dexteram sub mœnia tendit
Aeneas, magnaq. incusat vocem Latinum:
Testaturq. Deos, iterum se ad prælia cogi;
Bis iam Italos 4 hostes, hæc altera fœdera rumpi.
Exoritur trepidos inter discordia ciues:
Vrbem allij reserare iubent, & pandere portas
Dardanidis, ipsumq. trahunt in mœnia regem;
Arma ferunt allij, & pergunt defendere muros:
Inclusas vt cum 5 latebroso in pumice pastor
Vestigauit apes, fumoq. impleuit amaro:
Illæ intus trepidæ rerum per cerea castra

* Hom. Il.
1 Pro nobis est religio, quã leserunt Rutul.
2 Repentinũ imperirũ nullam vobis afferat morã.
3 Flammæ faciant vt ratio vobis reddatur fœderis.
4 Fieri.
5 Saxo cauo & latebroso.

Discurrunt, magnisq. acuunt stridoribus iras.
Voluitur 1 ater odor tectis, tum murmure cæco
Intus saxa sonant: vacuas it fumus ad auras.

1 Quia in fumo odor.

Accidit hæc fessis etiam fortuna Latinis,
Quæ totam luctu concussit funditus vrbem.
Regina vt tectis venientem prospicit hostem,
Incendi muros, ingens ad tecta volare.
Nusquã acies cõtra Rutulas, nulla agmina Turni
Infelix pugnæ iuuenem in certamine credit
Extinctum, & subito mentem turbata dolore
Se causam clamat, crimenq.; caputq. malorum,
Multaq. per mæstum demens effata furorem,
Purpureos moritura manu discindit amictus,
Et nondum informis lethi trabe nectit ab alta.
Quã cladem miseræ postquam accepere Latinæ,
Filia prima manu flauos Lauinia crines,
Et roseas laniata genas, tum cætera circum
Turba furit: resonant latè plangoribus ædes,
Hinc totam 2 infelix vulgatur fama per vrbem,
3 Demittunt mentes: it scissa veste Latinus
Coniugis attonitus fatis, vrbisq. ruina,
Caniem immundo perfusam puluere turpans
Multaq. se incusat, qui non acceperit antè
Dardanium Æneam, generumq;asciuerit vltro.

2 Infelix nũtia, i. infelicitatis.
3 Despondẽt animũ, Desperant, vt contra spes erigit mẽtes.

Intereà extremo bellator in æquore Turnus
Palantes sequitur paucos iam segnior, atq;
Iam minus atq; minus successu lætus equorum,
Attulit hunc illi cæcis terroribus 4 aura
Commistum clamorem, 5 arrectasq. impulit aures
Confusæ sonus vrbis, & illætabile murmur.

4 Quia naturale est vt à qua parte vẽtus flat, inde clamor audiatur.
5 Ad audiendum sollicitas.

Hei mihi, quid tanto turbantur mœnia luctu?
Quisuè ruit tantus diuersa clamor ab vrbe?
Sic ait: adductisq; 1 amens subsistit habenis.

1 Consilij inop. Vel. Cõsternatus.

Atq. huc (in faciem soror vt conuersa Metisci
Aurigæ currumq; & equos, & lora regebat)
Talibus occurit dictis; Hac Turne sequamur
Troiugenas, quà prima viam Victoria pandit:
Sunt alij, qui tecta manu defendere possunt.
Ingruit Æneas Italis, & prælia miscet,
Et nos sæua manu mittamus funera Teucris:
Nec numero inferior, pugnæ nec honore recedes.
Turnus ad hæc:
O soror, & dũdum magnaui, cùm prima per artem
Fœdera turbasti, teq; hæc in bella dedisti:
Et nunc nequicquam fallis Dea sed quis Olympo

* Hom. Il. 61.

* Demissam tantos voluit te ferre labores?
An fratris miseri letum vt crudele videres?
Nã quid ago? aut quæ iam spõdet fortuna salutẽ?
Vidi oculos ante ipse meos me voce vocantem

* Ho. Il. 263.

* Murranũ, quo, 2 non superat mihi charior alter.
Oppetere ingentem atq: ingenti vulnere victum.
Occidit infelix, ne 3 nostrum dedecus Vfens.
Aspicerent: Teucri potiuntur corpore, & armis:
* Excindine domos (id rebus defuit vnum)
Perpetiar? dextra nec Drancis dicta refellam?
Terga dabo; & Turnũ fugiẽtẽ hæc terra videbit.
* Vsq; adeò ne mori miserũ est? vos ò mihi manes
Este boni quoniam superis auersa voluntas.
Sancta ad vos anima atq. istius inscia culpæ
Descendã, magnorũ haud vnquã indig⁹ auorum.

2 Superstes est. Vel viuit.
3 Q.d. Fortassi ideo voluisse toccumbere, ne nos victos videret.
* Hom. Il. 15
* Hom. Il. 52

Vix

Vix ea fatus erat, medios volat (ecce) per hostes
Vectus equo spumante Sages, aduersa sagitta
Saucius ora: ruitq. implorans nomine Turnum,
* Turne in te suprema salus: miserere tuorum.
Fulminat Aeneas armis, summasq. minatur
Deiecturum acies Italùm, excidioq. daturum;
Iamq. faces ad tecta volant in te ora Latini,
In te oculos referunt, 1 mussat rex ipse Latinus,
Quos generos vocet, aut quę sese ad fędera flectat.
Præterea regina tui fidissima, dextra
Occidit ipsa, lucemq. exterrita fugit.
Soli per fortis Messapus, & acer Atinas
Sustentant aciem: circum hos vtrinq. phalanges
Stant densæ, strictisq seges mucronibus horret
Ferrea: tu currum deserto in gramine versas.
Obstupuit 2 varia confusus imagine rerum
Turnus, & obtutu tacito stetit: æstuat ingens
Imo in corde pudor, mistoq. insania luctu,
Et furijs agitatus amor, & conscia virtus.
Vt primũ discussæ 3 vmbrę, & lux reddita mētiē
Ardentes oculorum orbes ad mœnia torsit
Turbidus, eque 4 rotis magnă respexit ad Vrbem
Ecce autem, flammis inter tabulata volutus,
Ad cælum vndabat vortex, turrimq. tenebat,
Turrim compactis trabibus, quam eduxerat ipse
Subdideratq. 5 rotas, pontesq. instrauerat altos.
Iam iam fata, soror, superant: absiste morari:
Quo Deus, & quò duro vocat fortuna, sequamur
6 Stat cōferre manū Aeneæ; stat qcqd acerbi est
Morte pati; nec me indecorem germana videbis

* Ho. Il. 123.

1 Dubitat, vt Sexp.

2 Multipliti nuntio.

3 Tenebræ mentis diso:

4 Curru. A parte totum.

5 Vt trahi posset ad ea loca quibus hostis instabat.

6 Dum mihi est. Decreui.

Am.

Amplius: hunc oro sine me furere antè furorem,

Hom. Il. 65

* *Dixit: & è curru saltum dedit ocyus aruis,*
Perq; hostes, per tela ruit, mæstamq: sororem
Deserit, ac rapido cursu media agmina rumpit.

* Ho. Il. 123.

* *Ac veluti montis saxum de vertice præceps.*
Cùm ruit auulsum vento seu turbidus hymber
Proluit, aut annis soluit sublapsa vetustas,
Fertur in abruptu magno 1 mons improbus 2 actu,
Exultatq; solo syluas, armenta, virosq.
Inuoluens secum: disiecta per agmina Turnus

1 Mõtis pars.
2 Autem, impulsu.

* Ho. Il. 123.

* *Sic vrbis ruit ad muros: vbi plurima fuso*
Sanguine terra madet, stridentq; hastilibus auræ:
Significatq; manu, & magno simul incipit ore:

* Hom. Il. 74 30.

* *Parcite iam Rutuli, & vos tela inhibete Latini*
Quæcunq. est fortuna, mea est: me 3 verius vnũ
Pro vobis fœdus luere, & decernere ferro.
Discessere omnes medij, spatiumq; dedere
At pater Æneas. audito nomine Turni,
Deserit & muros, & summas deserit arces
4 Præcipitatq. moras. omnes: opera omnia rũpit,
Lætitia exultans horrendumq. intonat armis:
Quãt⁹ Athos. aut quanta Eryx, aut ipse coruscis
Cum fremit illicibus, quantus, gauditq. niuali
Vertice se attollens pater Apenninus ad auras.
Iam vero, & Rutuli certatim, & Troes, & oẽs

3 Iustius. Sic Horatius. Verum est pro. Iustum est, Æquum est, vel Par est.
4 Celeritate superat omnes moras.

* Hom. Il.74.

* *Conuertere oculos Itali: quiq. alta tenebant*
Mœnia, quiq. imos pulsabant ariete muros:
Armaq. deposuere humeris. Stupet ipse Latinus,
Ingentes genitos diuersis partibus orbis
Inter se coijsse viros, & 5 cernere ferro.

5 Al. decernere.

Atque

Atq. illi vt vacuo patuerunt æquore campi,
Procurſu rapido coniectis eminus haſtis
1 Inuadunt Martem clypeis, atq. ære ſonoro.
Dat gemitum tellus: tum crebros enſibus ictus
2 Congeminant: ſors, & virtus miſcentur in vnū
Ac velut ingenti 3 Sylà ſummòue Taburno
Cùm duo conuerſis inimica in prælia tauri
Frontibus incurrunt, pauidi ceſſere magiſtri,
Stat pecus omne metu mutū, 4 muſſantq; iuuencę
Quis pecori imperitet, quē tota armenta ſequātur
Illi inter ſeſe multa vi vulnera miſcent,
Cornuaq: obnixi infigunt, & ſanguine largo
Colla, armoſq: lauāt, gemitu nem° omne remugit:
Haud aliter Tros Æneas, & Daunius heros
Concurrunt clypeis ingēs fragor æthera complet.
* Iuppiter ipſe duas æquato examine lances
Suſtinet, & fata imponit diuerſa duorum:
Quem 5 damnet labor, & quò vergat pondere letū,
Emicat hic (impune putans) & corpore toto
Altè ſublatum conſurgit Turnus in enſem.
Et ferit exclamant Troes, trepidiq; Latini,
Arrectæq; amborum acies at perfidus enſis
Frangitur, in meodioq. ardentem deſerit ictu,
* Ni fuga ſubſidio ſubeat; fugit ocyor Euro.
Et capulum ignotū, dextramq; aſpexit inermē,
Fama eſt [illegible] cùm prima in prælia iunctos
Conſcende[illegible], 6 patrio mucrone relicto,
Dum trepida[illegible]um aurigæ repuiße Metiſcit:
Idq. diu, du[illegible]ga dabant palantia Teucri,
Suffecit: poſtquā arma Dei ad Vulcania ven[illegible]ū eſt

Mor-

1 Incipiunt pugnare.
2 Prępolauget ionum, & duos deſignat.
3 Monte Brutiorum qui hodie nomē retinet.
4 Verbum factitium, non ablonum à boum voce,
* Ho. Il. 242.
5 Quidam_ netur labore, & duro labori addictus ſit.
* Ho. Il. 35.
* Ho. Il. 62.
6 Paterno enſe.

Mortalis mucro glacies ceu futilis, ictu
Dissiluit: fulua resplendent fragmina arena.
* Ho. Il. 241. * *Ergo amens diuersa fuga petit æquora Turnus,*
Et nunc huc, inde huc incertos implicat orbes.
Vndiq. enim densa Teucri inclusere corona;
Atq; hinc vasta palus, hinc ardua mœnia cingunt.
Nec minus Aeneas (quanquã tardante 1 sagitta
Interdum genua impediunt 2 cursumq. recusant)
Insequitur trepideq. pedem pede feruidus vrget.
* *Inclusum veluti si quando in flumine nactus*
Ceruum, aut puniceæ septum 3 formidine pennæ,
Venator cursu canis, & latratibus instat,
Ille autem insidijs, & ripa territus alta
Mille fugitq. refugitq. vias: at viuidus vmber
Hæret hians iamq. tenet similesq. tenenti
Increpuit malis, morsusq. elusus: inani est.
Tum verò exoritur clamor, ripæq., lacusq.
Resonant, circa, & cœlum tonat omne tumultu.
Ille simul fugiens Rutulos simul increpat omnes:
Nomine quemq. vocans: notumq. efflagitat ensẽ
Aeneas mortem contra præsensq. minatur
* Ho. Il. 224. * *Exitium, si quisquam adeat: terretq. tementes*
Excisurum vrbem minitans, & saucius instat.
* Ho. Il. 241. * *Quinq. orbes explent cursu, totidemq; retexunt,*
Huc, illuc: nec enim leuia aut ludrica petuntur
Premia, sed Turni de vita, & sanguine certant.
Forte sacer Fauno folijs oleaster amaris
Hic steterat, olim nautis 4 venerabile lignum:
Seruati ex vndis vbi figere dona solebant
Laurenti Diuos, & 5 votas suspendere vestes.

Sed

1 Vulnere illato sagitta.
2 Inepta sunt ad currendũ.
* Ho. Il. 110.
3 De linea quæ vario plumarũ nexu discolor, terret apros lupos, vrsos; sed potissimũ ceruos. Sic et alibi.
4 Ob antiquitatem.
5 Voto promissas.

Sed stipem Teucri 1 nullo discrimine sacrum
Sustulerant, puro vt possent concurrere campo
* *Hic hasta Aeneæ stabat; huc impetus illam*
Detulerat fixam, & lenta in radice tenebat.
Incubuit, voluitq. manu conuellere ferrum
Dardanides, teloq. sequi quem prendere cursu
Non poterat, tum vero amens formidine Turnus
Faune, precor miserere inquit: tuq. optima ferrum
Terra tene: colui vestros si semper honores,
Quos contrà Aeneadæ bello fecere profanos.
* *Dixit: opemq. dei 2 non cassa in vota vocauit.*
Namq. diu luctans, lentoq. in stirpe moratus,
Viribus haud vllis valuit discludere morsus
Roboris Aeneas, dum nititur acer, & instat.
Rursus in aurigæ faciem mutata Metisci
Procurrit, fratriq. ensem De[a] Daunia reddit.
Quod Venus audaci Nymphæ indignata licere
Accessit, telumq, alta ab radice reuellit.
* *Olli sublimes, 3 armis, animisq. refecti,*
Hic gladio fidens, hic acer, & arduus hasta.
Insistunt contrà, certamine Martis anhelli.
Iunonem interea rex omnipotentis olympi
Alloquitur, fulua pugnas de nube tuentem.
Quæ iam finis erit, coniux? quid deniq. restat?
Indigentem Aeneam scis ipsa, & scire fateris
Deberi cælo, fatisq. ad sidera tolli.
Quid struis a[illegible] spe gelidis in nubibus hæres?
4 Mortalin' d[illegible] violari vulnere diuum?
Aut ensem (qu[illegible] enim sine te Iuturna valeret?)
Ereptum reddi Turno, & vim crescere victis?

Desine

1 Sine intuitu religionis
*Ho. Il. 231.
* Hom. Il. 3.
2 Quæ non carent efficacia.
*Ho. Il. 243.
3 Quasi cum armis animi simul illis redierint Nam (inquit Ser.) antea armorum inopia animi veriusque torpebát
4 Quod Iuturna, cum Dea esset Æneam adhuc mortale vulneraerat.

Desine iam tandem, precibusq. inflectere nostris
Nec te tantus edat tacitam dolor, & mihi curæ
Sæpe tuo dulci tristes ex ore recursent.
Ventum ad supremum est. terris agitare vndis
Troianos 1 potuisti, infandum accendere bellum,
Diformare domum, & luctu miscere hymenæos
Vlterius tentare veto. Sic Iuppiter orsus:
Sic Dea submisso contrà Saturnia vultu.
Ista quidem quia nota mihi tua magna voluntas
Iuppiter, & Turnum, & terras inuita reliqui.
Nec tu me aeria solam nunc sede videres
2 Digna indigna pati: sed flammis cincta sub ipsa
Staremacie, traheremq. inimica ī prælia Teucros
Iuturnam misero (fateor) succurrere fratri
Suasi, & pro vita maiora audere probaui:
Non vt tela tamen, non vt contenderet arcum.
Adiuro Stygij caput implacabile fontis,
** Vna 3 superstitio superis quæ reddita diuis.*
Et nunc cedo equidem pugnasq. exosa relinquo.
Illud te, nulla fati quod lege tenetur,
Pro Latio obtestor, pro maiestate tuorum:
Cum iam connubijs pacem felicibus (esto)
Component, cum iam leges, & fœdera iungent:
Nec vetus indignas nomen mutare Latinos,
Neu Troas fieri iubeas, Teucrosq. vocari:
Aut vocem mutare viros, au[illegible]ertere vestes
Sic Latium, sint Albani per se[illegible] reges.
4 Sit Romana potens Itala vir[illegible] propago:
Occidit, occideritq. sinas cum [illegible]ne 5 Troia
Olli subribens hominum, rerumq. repertor,

Ho. Il. 265.

1 Potuisti p. mitientibus fatis.

2 Quid liber pati prouerbialiter.

* Ho. Il. 101. 156.

3 Exponitur met⁹: malim tñ non simpliciter exponere Metus, sed Superstitiosus met⁹.

4 Si fataliter imminet vt à Troianis origo Romana descendat.

5 Troiani Italorum nomē accipiant, vt Ro. de Italis non de Troianis videantur progeniti

Et

Et germanæ Iouis, Saturniq. altera proles:
1 Irarum tantos voluis sub pectore fluctus?
Verū age, & inceptum frustra summitte furorē:
Do quod vis: & me victusq. volensq. remitto.
Sermonem Ausonij patrium, moresq. tenebunt:
Vtq; est nomen erit; commisti corpore tantum
2 Subsident Teucri, morem, ritusq. sacrorum
Adyciam, faciamq. omnes vno ore Latinos.
Hinc genus Ausonio mistū, quod sanguine surget,
Supra homines, supra ire Deos pietate videbis.
Nec genus vlla tuos æque celebrabit honores.
Annuit his Iuno, & mentem lætata retorsit.
Interea excedit cælo, nubemq. reliquit.
His actis, aliud genitor secum ipse volutat:
** Iuturnamq. parat fratris dimittere ab armis.*
Dicuntur geminæ pestes, cognomine Diræ:
Quas, & tartaream Nox intempesta Megæram
Vno eodemq. tulit partu: paribusq. reuinxit
Serpentum spiris, ventosasq. addidit alas.
Hæ Iouis ad solium, sæuiq. in limine regis
3 Apparent, acuuntq. metum mortalibus ægris.
Si quādo lethum horrificum, morbosq. Deum rex
Molitur, meritas aut bello territat vrbes:
Harum vnā celerem demittit ab æthere summo
Iuppiter, 4 inq. omen Iuturnæ occurrere iussit.
Illa volat celerique ad terram turbine fertur.
Non secus ac neruo per nubem impulsa sagitta
Armatam sæui Parthus, quem felle veneni,
Parthus siue 5 Cydon, tellū immedicabile, torsit
Stridens, & celeres incognita transit vmbras.
6 Talis se sata Nocte tulit, terrasq. petiuit. Post-

> 1 Alij sine terrog. ē apta est hu[ic] loco Interrog. q. d. Itane vo[l]uis sub pec[tore] &c.
>
> 2 Remanebūt, Latebūt Latinorū, s. multitudine.
>
> * Ho. Il. 163.
>
> 3 Prēstò sūt ad obseq.
>
> 4 Vt Iuturn[æ] omen fratern[æ] mortis efficeret.
>
> 5 Cretensis at lib. 10. pro pr. nomen priore lōga.
>
> 6 Taliter collecta; ex nimia s. furiæ magnitudine

Postquam acies, videt Iliacas, atq; agmina Turni
1 Alitis in paruæ subitò collecta figuram:
Quæ quondam in bustis, aut culminibus desertis
Nocte sedens, serũ canit importuna per vmbras:
Hanc versa in faciem. Turni se pestis ad ora
Fertq., refertq: sonans: clypeũq. euerberat alis,
Illi membra nouus soluit formidine torpor:
Arrectæq. horrore comæ, & vox faucibus hæsit.
At procul vt diræ stridorem agnouit, & alas,
Infelix crines scindit Iuturna solutos,
Vnguibus ora soror fœdans, & pectora pugnis.
Quid nunc te tua Turne potest germana iuuare?
Aut quid iam miseræ superat mihi? qua tibi lucẽ
Arte morer? talin' possũ me opponere 2 monstro?
Iam iam linquo acies, ne me terrete timentem
Obscenæ 3 volucres alarum verbera nosco,
Lethalemq. sonum, nec fallunt iussa superba
Magnanimi Iouis, hæc pro virginitate reponit:
Quò vitã dedit æternam? cur mortis adempta est
Conditio? possem tantos finire dolores
Nũc certè, & misero fratri comes ire per vmbras
Iã mortalis ego. haud quicquã mihi dulce meorũ
* Te sine frater erit, ò quæ satis ima dehiscat
Terra mihi, manesq. Deam demittat ad imos.
* Tantum effata, caput glauco contexit amictu,
Multa gemens, & se fluuio De[a] [c]ondidit alto.
Aeneas instat contrà, telumq. c[orusc]at
Ingens arboreũ: & sæuo sic pect[or]e fatur. (ctas?
Quæ nunc deinde mora est? aut q[uid] iã Turne retra
Non cursu, sæuis certandum est comminus armis
Verte oẽs te te in facies, & 4 cõtrahe qcquid Si-

1 Noctuam, [v]el bubonẽ, [in]telligit, [i]n[q]uit Dõ. At [Se]r. Noctuã [n]on bubonẽ.

2 Augurio ex Iouis voluntate veniẽti.

3 Inuidiosè dixit, vt de plur. cũ vnica esset.

* Hom. Il. 41.

* Ho. Il. 164.

* Ho. Il. 243.

4 Collige.

Siue animis, siue arte vales: opta ardua pennis
Astra sequi clausumq caua te contendere terra.
Illa, caput quassans, Non me tua feruida terrent
Dicta, ferox: Dij me terrent, & Iuppiter hostis.
* *Nec plura effatus saxum circumspicit ingens:* — * Ho.Il. 235
* *Saxum antiquum, ingens, cãpo qui fortè iacebat* — * Ho. Il. 23
* *Limes agro positus, litem vt discerneret aruis.* — * Ho. Il. 130
* *Vix illud lecti bis sex ceruice subirent,* — * Hom.Il.53.
Qualia nunc hominum producit corpora tellus:
Ille manu raptum trepida torquebat in hostem
Altior insurgens, & cursu concitus heros.
Sed neque currentem se, nec cognoscit euntem,
Tollentemue manu saxumq. immane mouentem
Genua labant. gelidus concreuit frigore sanguis.
Tum lapis ipse viri vacuum perinane volutus,
Nec spatium euasit, 1 totum nec pertulit ictum.
* *Ac velut in somnis oculos vbi languida pressit*
Nocte quies, nequicquã auidos extendere cursus
Velle videmur, & in mẽdijs conatibus ægri
Succidimus: non lingua valet, non corpore notæ
Sufficiunt vires: nec vox, nec verba sequuntur.
Sic Turno (quacumq. viam virtute petiuit)
Successum Dea dira negat, tum pectore sensus
Vertuntur varij: Rutulos aspectat: & vrbem,
Cunctaturq. metu, telumq. instare tremiscit:
* *Nec quò se eripiat, nec qua vi tendat in hostem*
Nec currus vsquam vidit, aurigamq. sororem.
Cunctanti telum Aeneas, fatale coruscat,
2 Sortitus fortunam oculis: & corpore toto
Eminus intorquet, murali concita nunquam
Tormẽto sic saxa fremũt, nec 3 fulmine tãti Diss

1 Euacuatus est impetus ipsius, spatio longiorẽ.
* Ho. Il. 242.
* Ho. Il. 244.
2 Quidã fort. exp. Forte oblatã opportunitatẽ. Alij intell. collimasse. Ser. exp. Oculis eligit locum ad feriendũ quem fort. destinauerat vulneri.
3 Pro tonitru: sine quo fulmen mittitur.

Dissultant crepitus volat atri turbinis instar
Exitium dirum hasta ferens, orasq. recludit
Loricæ, & clypei extremos septemplicis orbes
Per medium stridens transit femur incidit ictus
Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
Consurgunt gemitu Rutuli, totusq. remugit
Mons circũ, & vocẽ latè nemora alta remittunt
Ille, humilis, supplexq. oculos dextramq. precãtẽ
Protẽdens. Equidem merui, nec deprecor (inquit)
Vtere sorte tua; miseri te si qua parentis
Tangere cura potest, oro (fuit, & tibi talis
Anchises genitor) Dauni miserere senectæ:
Et 2 me seu corpus spoliatum lumine mauis,
Redde meis vicisti, & victum tendere palmas
Ausonij videre: tua est Lauinia coniux.
Vlterius ne tende odijs. Stetit acer in armis
Aeneas, voluens oculos dextramq. repressit
Et iam iamq. magis cunctantem flectere 3 sermo
Cœperat, 4 infelix humero cum apparuit ingens
Balteus, & notis fulserunt cingula bullis
Pallantis pueri: & victũ quem vulnere Turnus
Strauerat atq. humeris inimicũ insigne gerebat
Ille oculis postquam sæui monumenta doloris
Exuuiasq. hausit: furijs accensus, & ira
Terribilis. Tunc hinc spolijs indute meorum
Eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere, Pallas
5 Immolat: & pœnã scelerato ex sanguine sumit
Hoc dicens. ferrum aduerso sub pectore condit
Feruidus ast illi soluuntur frigore membra,
** Vitaq. cum gemitu indignata sub vmbras.*

F I N I S.

1 Interfice hostẽ tuũ, in quẽ sors tua tibi dat potestatem.
2 Me redde meis aut saltẽ meũ corpus sepeliendum, vbi interfeceris.
3 Al. mentẽ.
4 Infelicitatis cam mox futurus
5 Ad suę mortis, & rupti fœderis vltionẽ, te tãquã hostiam, immolat.
* Ho. Il. 170. 245.

debat dedere perfidiæ.
des fumosos idololatrix.
prima atque secunda producendis. *idem*
efint Idumes, nec pruna Damasci. *idem*
gat Virgilius.
ntia. *Iamb.* *Prud.*
ratius xtendit.
o, coitus fuit impar vtrique ao. *Prud.*
t Horatius.
ns fragiles processit in arhonesti. *Maxim.*
ub coniugat prima.
per procellas. *Phal.* *Licent.*
qua produci debet. cyra sulco. *Auien.*
es audacia re phaselis.
ntraxit. *Prisc.*

a. *Aud. Phil.*

u ex

ute renatæ.
n lanatum descendens. *Prud.*
mproba castis.
m habet. *Prud.*
Sapph.
protendit. *Prud.*
Macedo.
breuem ponit. *Arator.*
e, perque soporis.
t. *Arator.*
quas obruit Helles. *Licent.*
& vitious arca.
contrahunt. *Prud.*
ata cumino.
Colu.
que vn mque

WIRGILII
MARON: